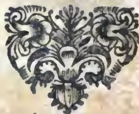
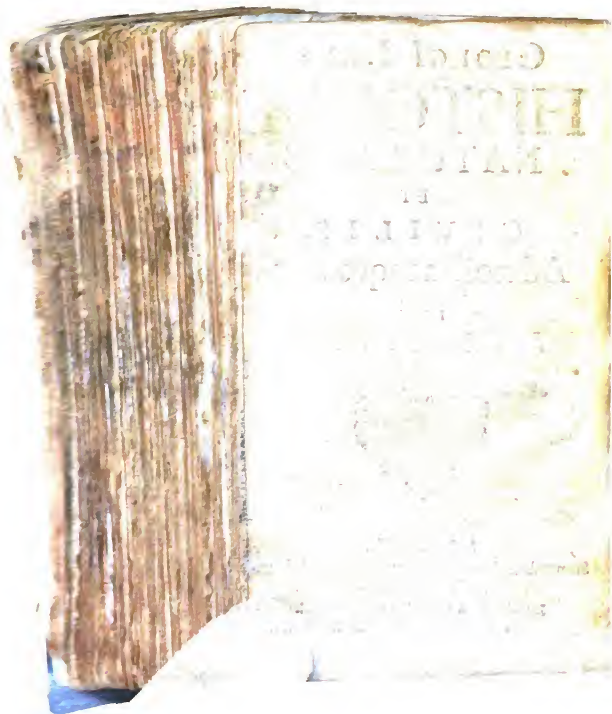
GEORGI HORNI
HISTORIÆ
NATURALIS
ET
CIVILIS,
Ad noſtra usqve tempora,
LIBRI SEPTEM.

LIPSIÆ,
Sumptibus JOHANNIS & FRIEDERICI LÜDERVVALD. Bibl. Magd.
Literis JOHANN-ERICI HAHNI.
CIↃ IↃC LXXI.

FLORENTISSIMÆ & INVICTISSIMÆ REIPUBL. NUREMBERGENSI GEORGIUS HORNIUS

Prosperitatem & Incrementum.

HISTORIAM NATURALEM & CIVILEM, opus in urbe vestra ante XXXII. annos natum, verbis, MAGNIFICENTISSIMI DOMINI, inscribere sacramqve facere visum fuit. Ea enim Civitatis vestræ in nostram familiam difficillimis temporibus, ut tunc seculum erat, merita fuerunt, qvæ absqve ingrati animi nota præteriri aut dissimulari haudqvaqvam possunt.

Nam cum in fatali Germaniæ Bello duo ingentes exercitus hostiles, anno cIↄ Iↄc XXXII. NUREMBERGAM, hic defensurus, ille oppugnaturus, peterent, nos ex vicino Marchionatu, velut ad munitissimam arcem undiqve trepidi eo confugimus; ac dum jam in extremis Sylvæ vagamur, à la-

trone veſtimentis exutus, ea miro caſu, ope TERENTII, qvem fortè mecum geſtabam & aſſumto *Studioſi* homine, recuperavi. Inde urbem ingreſſus mirari magnificentiam ej9 pariter & magnitudinem, nova mihi omnia, & hactenus inviſa aſſveto oppidis.

Tùm verò in caſtris Svecorum aſſiduus, ubi magnum illum GUSTAVUM,

Cui nulla tulére
Secla parem,

Coram aſpicere in tentorio, in concionibus, in urbe armatum pariter ac inermem, datum: alios inſuper Reges Principesqve, qvorum tanqvam in Alexandri expeditione ſumma erat freqventia. Qvis enim ſub GUSTAVO detrectaret,

Militiam & grave Martis onus?

Cæterùm dum mutuis ſe cladibus atterunt vicinæ adverſæqve acies, Auguſto jam inſtante, ſtrigoſo eqvo, ut pabuli tum erat ſumma tenuitas, & in caſtris viliſſimo pretio redemto, impoſitus, Kreuſenam per infenſos hoſtes

ſtes repetere viſum: jamq; Rotenberga ab altera Pegneſi ripa in conſpectu, cum Crobatarũ (terribile id tum viatoribus nomen erat) incurſio agmen noſtrum diſſipavit, me ſolo in denſiſſimis tenebris & vaſta Sylva, amiſſo eqvo pallioq; oberrante, nec ſemel in Pegneſum, ultimo ſubmerſionis periculo, illapſo ac ſocios fruſtra lamentabiliter inclamante: donec luce orta, comitem nactus & ipſum per avia vagum, *Feldenam* inter præcipitia & crepidines montium ſitam, evaſi; unde ad fontes Pegneſi veſtratis ac ſemicombuſtum oppidum delatus, jam ſecurior periculi, ſedem familiæ noſtræ Kreuſenam, attigi.

Nec diuturna ibi qvies, cum ad fatalem illum & præliarem campum in Lutzenenſi planitie, haud procul Lipſiâ, duo bellicoſiſſimi exercitus contenderent ac noſter tractus Fridlandicis in direptionem & prædam cederet. Qvis illius diei clades enumeret, cum militaris furor cuncta proſterneret? Qvoties ſtrictus pectori mucro

recenti adhuc cruore fumans, impoſitus, cum ſolemni acclamatione; *aut pecuniam aut ſangvinem?* Ac parum abfuit qvin unum ex illis latronibus, inſtar Timocleæ, in profundum turris barathrum, dum cernuus abditas opes ſcrutatur, præcipitarem. Donec, matre pientiſſima ægram filiam ſuã, nuper placidè fato functam, ſuis humeris ex miſero illo oppido, per medios hoſtes, in vicinum arundinetum exportante, ego ſupra ætatem audax ac fati ſecurus, tandem Ducum ſtationẽ irrupi ac mox ab eorũ præcipuo compellatus, qvas artes callerem? me *legere, ſcribere* ac *ſupputare* poſſe reſpondiſſem, Recenſioni Militum ab eodem præfectus, nomen meũ primitùs Marti conſecravi, qvanqvam brevi perfunctus, ſed non ingloria, militia. Mox enim Lutzenſe prælium horrenda ſtrage deſæviit & victor GUSTAVUS, glorioſam animam medios inter cæſorum cumulos, creatori ſuo reddidit.

Sed mox altera expeditio mihi ſubeun-

cunda, cum A. xxxv. poſt feralem illam toti Europæ luem, ad Salam Saxonicus & Suedicus Exercitus hærerent, qvibus immixtus timeſtri ſpatio, tandem repedare Lipſiam ac inde per Oſterlandiæ, Ruthenicæ, Voytlandiæ rupes, qvibus impoſitam civitatem *Leythen*, magnæ noſtræ, in qva nunc dego, urbi cognominem, caſu reperi, perqve varios caſus, Bayreithum Marchionis noſtræqve familiæ ſedem iterum attigi, adeò improviſo adventu, ut cœlo delapſus vel ab inferis excitatus, crederer. Inter tot Ulyſſeos errores qvis locus Palladi & Muſis eſſe potuit? Ergo NUREMBERGAM, in qva tum CASPARUS HORNIUS, veſtro, EXCELLENTISSIMI & POTENTISSIMI DOMINI, beneficio, Medicinam exercebat, meus tum Tutor, repetere, ibiqve ſtabilem ſtudiorum ſedem ponere viſum. Nunqvam ſine publica divinæ erga me gratiæ confeſſione recordari poſſum, me tum in veſtrum Illuſtre & cui Europa par

non habet, ÆGYDIANUM GYMNASIUM admissum, Rectorem ibi reperisse, ipsâ nive Candidiorem animam, probitatis & eruditionis singulare exemplar, JOH. GRAVIUM; cujus beatissimo Spiritui, qvicqvid in me eruditionis vel agnoscunt fautores, vel carpunt invidi, me in solidum debere, ultro profiteor, & vel imprimis Nobilissimorum SCHOLARCHARUM gratiæ, qvos inter veneranda illa nomina, L. GRUNDHERRUM & L. F. BEHAIM fuisse, recordor. Princeps tum Noricæ Reipublicæ erat Phœnix Patriciatus ANDREAS IM HOF canitie & Nestorea lenitate totius urbis ingens ornamentum, cui omnes, tanqvam PATRIÆ PATRI & STATORI, assurgere & ex longinqvo etiam, cultum, ut par, exhibere solebamus. Ibi dum jucundissimo, post tot tempestates, otio perfruor, præcipuis Patriciorum & Civium, qvi eadem mecum Palladia castra freqventabant, innotui, qvos inter singulari affectu etiam-
num

num cogniti, WILHELMUS IM HOFF, JOH. GEORGIUS RICHTER, nunc, ut intelligo, Consiliarius Noricus, ac præterea longa FURERORUM, TUCHERORUM, TETZELIORUM, HOLTZSCHUCHERORUM, GAMMERSFELDORUM, PFINTZINGORUM, POMERORUM, WURFBAYNORUM, & qvis omnium tot jam elapsis annis, meminisset? series. Ita XXXVI. & XXXVII. annꝰ Noribergæ transactus, cum illis qvibus in me potestas, ALTORFIUM, Academia vestra, ad qvam tanqvam literarum & eruditionis mercatum, ablegarer, placuit. Ibi tum florebant ingentes illæ animæ, KONIG, ALTHOFER, WEINMANN, AGRICOLA, LUDWELL, RITTERSHUSIUS, HOFMAN, NOESSLER, JUNGERMAN, KOB, BRUNO, TYDEUS, TREW, RUPERTUS & cui omnem in Hebraicis profectum me debere profiteor, optimus ille THEODORICUS HACKSPAN Com-

menſalis noſter. Qvî verò te CASPAR HOFFMAN, ſilentiô prætercam, cui tanqvam parenti & hoſpiti faventiſſimo omnem me debere gratiam conteſtor? Qvoties à fulgentisſimo illo Medicinæ Hippocraticæ lumine, Joh. Anton. van der LINDEN, Collega meo νῦν ἐν ἁγίοις, rogatus fui.

Qva labra, qvis illi
Vultus erat?

Neminem enim omnium ex recentioribus magis admirabatur & in ſcribendô ac docendô imitabatur, qvàm ſuum HOFFMANNUM Lindanus. Tum verò exultabat & geſtiebat, cùm referrem illi,

Talem oculis, talem ſeſe ore ferebat
Maximus HOFMANNUS.

Sed exactò anno iterum migrandum erat. Qvid enim vita hominum niſi continua peregrinatio? Ergò poſtqvā Nurembergæ hunc nomini veſtræ MAGNIFIC. & DOMINAT. inſcriptum libellum, ex variâ optimorum

rum auctorum, qvorum mihi copiam instructissima patruelis Bibliotheca suppeditabat, lectione digessissem, in Belgicam me A. XXXVIII. Kal. Sept. urbem Nurembergam ad Francofurtensem mercatum egressus; contuli: ac GRONINGÆ FRISIORUM sexennio exacto, LUGDUNUM BATAVORUM petii, inde A. XLV. & XLVI. ANGLIAM, flagrante tum Civili Bello, cujus etiam specimen à me luci datum. Redux LEYDAM An. XLVII. magna illa Reipublicæ Noricæ lumina, D. KRESS à KRESSENSTEYN & OLHAFIUM, tum ad pacem Monasteriensem promovendam summa cum potestate ablegatos, hic hospites & invisores habui, qvi cũ urbis hujus lustrandæ ergò huc venissent, me tanqvam Nurembergẽsis Civitatis olim incolam compellarunt, pro qvô etiam honore me ILLUSTRI eorum nomini obstrictũ, etiamnum profiteor. Mox cùm PHILIPPO PR. PALAT. cùm suppetiis pro Rep. VENETA contra Turcas

Candiam tum oppugnantes, in Illyricum & Dalmatiam destinatus, irrita illa expeditione, ab ELECTORE BRANDENBURGICO, NASSAVIIS & SERENISS. ac CELSISS. ELECTORE PALATINO D. CAROLO LUDOVICO, Principe ac Domino meo Clementissimo, HEIDELBERGENSEM Universitatem instaurante, vocatus cùm fata aliter disponerent, ORDINIBUS DUC. GELRIÆ & COMITATUS ZUTPHANIÆ, ad novam HARDERVICI in Velavia Academiam fundandam, me addixi eamqve cum celeberr. J. C. JOH. CHRISTENIO, nunc Amstelodamensis Lycei præfulgido sidere, solenniter inauguravi. Qvo sese etiam juventutis vestratis Primicerii, IM HOF, TUCHERI aliiqve studiorum causâ contulerunt, qvibuscum intima mihi familiaritas.

Hardervici sex annis exactis, à Præpot. HOLLANDIÆ & WESTFRISIÆ ORD. Lugdunum evocatus An. LIII. & LIV. hucusqve in ea Academia

mia, inter varios ſanè mirandosqve caſus, qvà publicos, qvà privatos, cùm atrociſſima bella totum ſangvine Oceanum & naufragiis implerent, hactenus ſubſtiti, nunc in HEYDELBERGA, poſt XXXII. annorum ex Germania longinqvam abſentiam & triſte exilium, repetendâ, DEO volente, occupatus.

Atqve hæ me impulerunt cauſæ, MAGNIFICENTISSIMI & ILLUSTRISSIMI DOMINI, Reip. NORICÆ inclyta ſidera, cur hoc opuſculum, tanqvam teſtem meæ erga Civitatē illam, à qvâ tanta accepiſſe beneficia memori ſemper mente revolvi, qvaliſcunqve gratitudinis debitæ veſtro nomini EXCELLENTISSIMO, inſcribendum putarim.

Floreat Germaniæ ocellus, Liberarum urbium Caput & Ornamentum, invictiſſima NUREMBERGA: Vivat Ordo PATRICIORUM & NOBILIUM; Vigeant ſplendidiſſimæ civiū familiæ: Creſcant Eccleſiæ & ſcholæ, qvarum nunc primā curam gerit illud

Chri-

Christiani Orbis lumen & immensæ eruditionis promtuariũ JOH MICH. DILHERR, cujus inter nos nunquam ſine Reverentia nomen celebratur & ſcripta cum admiratone leguntur. Cujus etiam Collegæ digniſſimi, D. WULFFERT, ARNOLDUS & alii, mihi olim Altorfi & Leidæ innotuerunt.

DEUS omnipotens totam Remp. NUREMBERGENSEM, vosq; ej9 Gubernatores Inclytos, omni benedictionum genere proſperet, fortunet, veſtraqve pro publica ſalute conſilia ſuo Spiritu ſecundet.

Scriptum LUGDUNI BATAVORUM Ultima Maji cIↄ Iↄc LXX.

IN-

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Offero Tibi, LECTOR AMICE, Historiam Naturalem & Civilem, opus ex multiplici authorum lectione jam olim, cùm Academicis adhuc occuparer studiis, à me collectum & in ordinem digestum. Et qvanqvam illud innumeris locis augeri ac amplificari potuisset, nihil tamen mutare visum, qvòd id à Lectore ipso commodius & utilius fieri qveat. Opiniones varias antiqvorum pariter & recentiorum de plerisqve materiis naturalibus collegi, ostendens qvasi fontes ipsos, ex qvibus argumenta depromi qveant. Inde ad experimenta qvadam Oeconomica deventum, qvod κληπτικὴν ferè spectant & nuper admodum à curiosis qvibusdam naturâ russpatoribus detecta vel in medium allata fuerunt, ac ut libelli justa aliqva esset moles, brevem qvoqve Historia Civilis ab orbe condito ad nostram memoriam repetitionem adjungere visum.

Caterum qvia non semper operis adesse licuit, saviente prasertim apud nos, exacto anno, atrocissimâ hyeme; cum multiplici morborum serie: hinc factum, qvod sphalmata hinc inde, maxime tamen in authorum nominibus irrepsere, qva minùs coguita Ty-

po-

pothetis & Correctoribus erant. Quia verò Lectori, *præsertim talium perito, facillimum erit ea emendare; hinc necessarium minimè arbitratus fui, singula annotare, neque etiam occupationes aliæ id patiebantur.*

Hisce; vale, Lector Amice *& propediem expecta* ULYSSEN PEREGRINANTEM, *ac si* DEUS, *valetudo & tempora faveant, alia majoris molis, ac momenti, imprimis verò vastum & laboriosum* ATLANTIS MONARCHICI *opus. Scriptum Lugduni Batav. XXVII. Maji* clɔ Iↄc CLXX.

IN-

INDEX CAPITUM.

Liber Primus.

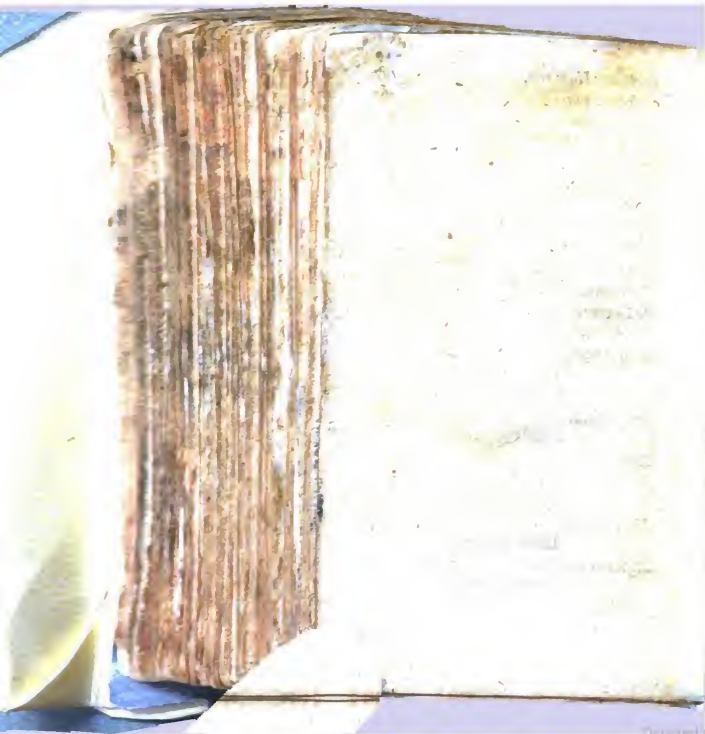
Liber

Liber Secundus.

Liber tertius.

de Ani-

GEOR-

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

DE *DISPUTATIONE.*

DAntur qvædam prima principia. *Taurus* apud *Gell.* XII. 5. & hæc vocantur indemonstrabilia, non qvod demonstrari neqveant, ut maris universitas & circuli qvadratura, sed qvod tam simplices tamqve manifestæ sunt ut demonstratione non egeant adeoqve ut cætera gignant fidemqve illis ex se impertiant. *Apul. III.* de Philosophia Rational. Idem in *Apol.* de re tam perspicua non est necesse pluri-

bus disputare. *Qvintil.* IV. Inst. 2. qvorundam probatio sola est in asseveratione & perseverantia. *Aristot.* I V. Met. t. 8. 9. Cavendum ne primorum principiorum probationem postulemus. *Taurell.* Anpi-Cæs. pag. 299. Duplex est prima simplex & certissima veritatis demonstratio, sensus & revelatio, ad qvas vocari nostræ omnes debent ratiunculæ. In Philosophicis disputationibus si ratio non petatur ex Theologia, veritas tamen petenda est.

Disputationes sunt bella Scholastica qvalia. *Horat.* I. Serm. 7.

Hectora Priamiden animosum atqve inter Achillen,

ad qvæ non nisi parato animo accedendum. *Juven.* Sat. I.

—— tecum prius ergo voluta.
Hæc animo ante tubas, galeatum sero duelli pœnitet.

Scal. Ex. CCCVIII. Sicut lapidum collisione ignis: ita disceptationibus veritas elicitur. *Boët.* III. Consl. prosa 12.

Visne rationes ipsas invicem collidamus? forsitan ex hujusmodi conflictatione pulchra qvædam veritatis scintilla dissiliet.

Lucret. II. *Desine qvapropter novitate exterritus ipsa*

Ex-

Expuere ex animo rationem sed magis acri
Judicio perpende & si tibi vera videtur
Dede manus, aut si falsa est accingere contra.

Ovid. I. Met. 13. — *nec erit dubitabile verum.*

Pers. Sat. IV. *Verum gemina suspendere tanta ancipitis libra.*

Sat. V. ——— *Veri speciem dignoscere calles*
Ne qua sub aerato mendosum tinniat auro
Quaque sequenda forent & qua fugienda vicissim
Illa prius creta, mox hac carbone notasti.

Ammon. ἡ ἀπορία ἀρχή ἐστι τῆς εὐπορίας καὶ ὁδός τις πρὸς μάθησιν. *Epist.* V. ad Alexandrum: τῶν τε φιλοσοφικῶν οὐκ ἀποδοκιμάζειν μὲν τὴν περὶ τὰς ἔριδας ἀλλὰ νομίζειν εἶναι, πλεονεκτικὴν ἐν ταῖς ἰδίαις διατριβαῖς, οὐ μὴν ἁρμόττειν οὔτε τοῖς τοῦ πλήθους προεστῶσιν, οὔτε τοῖς τὰς μοναρχίας ἔχουσιν.

Rixæ cavendæ. *Ovid.* II. de Arte: *Este procul lites & amara prælia lingua.* *Quintil.* VI. 5. acerrima in hac parte dimicatio est, nec alibi dixeris magis mucrone pugnari. Bonus altercator vitio iracundiæ careat. *Lipsius cap.* 3. adv. dialogistam: Disputationes non damno si in

in loco si inter idoneos; si cum modo usurpatæ. Locum censeo Scholas, Academias, Collegia. Idoneos, rerum sacrarum & Philosophiæ peritos. Modus: ut contentio & nimia subtilitas absit. *J. Heurnius l.* de humana felicitate citat. Nimis anxia subtilisqve disputatio inutilis est. *Veratrum* crassiuscule sumtum purgat: in Pollinem levigatum suffocat. Ne pueris proponantur. *Joh. Casel.* in προδιδασκάλω Disputationes Tyronum non minus ridiculæ videntur qvàm instructa acies gruum & pygmæorum, de qva Poëtæ fabulantur, ac malè novitiis consulunt, qvi eos in acie disputationum collocant, qvasi egregia facinora designaturos, qvi nec clypeum tenere, nec hastam vibrare, ac ne pedibus qvidem firmiter consistere valebunt.

Socrates disputabat non ut aliorum sententiam refelleret, sed ut ipse qvid verum esset, inveniret. *Laërt. II. Zeno* dicebat, operæ pretium esse eum qvi disputaret, in morem histrionum voce viribusqve magnum esse: os tamen aperire non debere: qvod ii faciunt qvi plurima loqvuntur qvidem, sed ea benè dicere non possunt. *Laërt. VII. Ovid. IX.* Met.

—— —— *nec tam*

Turpe

Turpe fuit vinci qvàm contendisse decorum est:
Magnaqve dat nobis tantum solatia victor.

Omni bono disputatori dicendum est cum Cæcilio si succubuerit: ut ille mei victor est, ita ego triumphator erroris. *Minutius* in Octavio.

Hieron. epist. ad Augustinum. Cumqve tu viceris, & ego vincam si meum errorem intellexero. Idem ad *Lucif.* Non solùm te vicisse existimes, vicimus uterq; nostrum: palmam refers tu mei: ego erroris.

Varro: Qvemadmodum in telo aliqvo aut gladio ut penetret multum interest à qva manu veniat: sic in sententia ut penetret valde facit robustæ alicujus authoritatis pondus.

Aristot. I. Top. 12. Dictum clari hominis facilè admittitur. *Lucret. III.*
Democriti qvod sancta viri sententia ponit.

Paling. VIII. Qvicqvid Aristoteles vel qvivis dicat eorum,
Dicta nihil moror à vero cùm fonte recedunt.
Errare & labi contingit plurima secum
Ingenia in tenebras consuerunt nominis alti
Autores ubi connivent deducere eadem.

Id. XI. *Magni sæpe viri mendacia magna loqvuntur.*

Gell. xv. 9. Missas authoritates facias qvas qvidem ut habeas posse fieri puto: sed rationem dic qvam non habes.

Scal. CCCVII. Sect. 25. Nec centum authorum Chiliades contra unam rationem sufficiunt. 1. Eth. Nic. 4. ὅσιον προτιμᾷν τὴν ἀλήθειαν. *Cic.* I. de Nat. D. Non tam authores in disputando qvam rationis momenta qværenda sunt. *Minutius* in Octavio: non disputantis authoritas sed disputationis ipsius veritas reqviritur. *Chrysippus* tanta utebatur testimoniorum copia ut iis solis libri ejus referti ostendunt. *Hesych.* in Vitis.

Ambros. l. de Officiis 12. laudatur in Platone qvod in Politia posuit eum qvi contra justitiam disputandi partes recepisset postulare veniam dictorum qvæ non probaret & veri inveniendi atq; examinandæ disputationis gratiam illam sibi impositam personam dicere.

Qvæstiones ad disputandum propositæ theoremata vocantur. *Gell. l. 13.* Instructius deliberatiusqve fore arbitramur theorematium hoc. Suntqve variæ. *Minutius* Octav. Inest & in incredibili verum & in verisimili mendacium. Idem: Qvæ sunt dubia, ut relinqvenda sunt, non tot ac tantis viris deliberan-

rantibus temere & audaciter in alteram partem ferenda sententia est.

Raro reperitur qvod universaliter verum sit. *Qvintil.* 11. 14. Mihi semper moris fuit qvam minime alligare me ad præcepta qvæ καθολικὰ vocant, id est, universalia vel perpetualia. Raro enim reperitur hoc genus, ut non labefactari parte aliqva & subrui possit.

Apul. III. de Philos. Qvod alicubi fallit pro certo repudiatur. *Pers.* Sat. IV. *Fallit pede regula Varo.* Ideò disputandum ex principiis maximè generalibus. Nam semel est pene nunqvam. Ita *Crassus* dictus ἀγέλαστος, cum tantum semel in vita riserit cum asinum carduos edentem conspexisset.

Lucilius Cic. III. Tuscul. *Plin.* 17. 10. Macrob. 2. 1. λογομαχίαι cavendæ.

Plaut. Asin. 2. 2. verbis velitationem fieri compendio volo. *Qvintil.* 9. Inst. 1. Optimum seqvi maxime recepta & rem ipsam qvocunqve appellabitur modo, intelligi.

An *prælectiones* dictandæ? Negat *Possevinus* qvia valetudinis ac vitæ magnum periculum per nimiam scriptionem incurritur. Sicut in Academia Parisiensi olim lex lata, ne Doctores qvos vocabant

Nominatores dictando auditorum manus potius exercerent qvàm continenti explicatione mentem erudirent.

CAP. II.

De Physica.

QVàm multa in Physicis sint ignota *Irenæus II.* contra hæreses 47. exponit: *Non est mirum si in spiritualibus, cælestibus & in iis qvæ habent revelari, hoc patimur nos: qvandoqvidem etiam eorum, qvæ ante pedes sunt, dico autem qvæ sunt in hac creatura, qvæ & conteruntur à nobis & videntur & sunt nobiscum multa fugerunt nostram scientiam, & Deo hæc ipsa committimus. Qvid enim si tentemus causam exponere ascensionis Nili? Multa qvidem dicimus & fortasse svasoria, fortassis autem non svasoria, qvod autem verum est & certum & firmum adjacet Deo: sed & volantium animalium habitatio, eorum qvæ veris tempore adveniunt ad nos, autumni autem tempore statim recedunt, cum in hoc mundo hoc ipsum fiat, fugit nostram scientiam. Qvid autem possumus exponere de Oceani accessu & recessu cum constet esse certam causam? Qvid verò de his qvæ ultra eum sunt enunciare qvalia sint?*

Vel

Vel qvid dicere possumus qvomodo pluvia & coruscationes & tonitrua & collectiones nubium & nebulæ & ventorum emissiones & similia hic efficiuntur: annunciare qvoqve thesauros nivium & grandinis & eorũ qvæ his proxima sunt: qvæ hæc autem nubium præparatio aut qvi status nebulæ, qvæ causa & per qvam crescit Luna & decrescit, aut qvæ causa aqvarum, distantiæ, metallorum, lapidum & iis similium; in iis omnibus nos loqvaces erimus, reqvirentes causas eorum, qvi autem ea facit solus Deus veridicus est. Achoreus Sacerdos Ægyptius causas rerum naturalium à Jul. Cæs. rogatus, respondet apud Lucan. x.

—— qvis causas reddere possit?
Sic jussit natura potens: Sic op9 est mundo.

Virgil. I. Georg.

— has leges æternaq; fœdera certis
Imposuit natura locis ——

Qvintil. Declam. VIII. *Qvis in ullo mortalium ferat ignorantiam pariter & affirmationem?* Apul. de Mundo: *Cùm homines mundum ejusqve penetralia corpore adire non possent & è terreno domicilio illas regiones inspicere: Philosophiam ducem nacti ejusqve inventis imbuti, animo peregrinari ausi per cæli plagas.* Augustin. Enchirid. ad Laurent. cap. 16. *Non nobis videatur ad felicitatem conseqvendam per-*

tinere, si sciamus causas magnarum in mundo corporalium motionum, qvæ abditissimis naturæ finibus occultantur.

Unde tremor terris qva vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis rursusqve in seipsa residant.

Virgil. in Ætna:

Nam qvæ mortali spes est qvæ amentia major,
In Jovis errantem regno perqvirere velle?
Tantum opus ante pedes transire & perdere segnes.

Idem *Augustin.* ad Laurent. cap. 9. *Non rerum natura ita rimanda est qvemadmodum ab eis qvos Physicos Græci dicunt, nec metuendum est ne aliqvid de vi & numero & elementorum, de motu atqve ordine & de effectibus siderum de figura cœli, de generibus & naturis animalium, fruticum, lapidum, fontium, fluminum, montium, de spatiis locorum & temporum, de signis imminentium tempestatum & alia sexcenta de his rebus qvas illi vel invenerunt vel invenisse existimant, Christianus ignoret: qvia nec ipsi omnia invenerunt tanto excellentes ingenio, flagrantes studio, abundantes otio, & qvædam humana conjectura investigantes, qvædam verò historica experientia perscrutantes & in eis qvæ se invenisse*

nisse gloriantur, plura opinantes potius quam scientes.

Lactant. III. Inst. 3. *Causas naturalium rerum disquirere aut scire velle, tale est profecto, qualesi differere velimus qualem esse arbitramur cujuspiam remotissima gentis urbem cujusque nihil aliud quam nomen audivimus.* Et postea: *Qui naturalia quæ sciri ab homine non possunt, se scire putant, furiosi dementesque sunt judicandi.* Cap. 8. *Qua beatitudo erit proposita, si sciero unde Nilus exoriatur vel quicquid de Cælo Physici delirant.* Cap. 20. *Physicos non tantum excordes fuisse arbitror sed etiam impios: quod in secreta illius cælestis providentia curiosos oculos voluerunt immittere. Sunt tam stulti in asseverando quam improbi in quarendo: non enim descendit aliquis de cælo qui sententiam de singulorum opinionibus ferat: quapropter nemo dubitaverit eos qui ista conquirunt, stultos, ineptos, insanos esse.* Cœlius apud Minutium in Octavio: *Indulgentes insano atque inepto labori ultra humanitatis nostra terminos evagamur & in terram projecti cælum ipsum & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus vel hunc errorem saltem non vanis & formidolosis opinionibus implicemur.*

Alcmæon *Crotoniata* videtur primus

de natura scripsisse Laërt. VIII. *Justinus* Martyr Aristotelic. dogm. eversione vult perperam *Aristotelis* libros de natura inscriptos, eùm principem rerum naturalium causam non exprimant. *Riolanus* facti hujus Aristotelem sic excusat l. de Phys. princ. 1. *Aristoteles cum intelligeret Deum non Physicarum modò sed peraque omnium rerum esse commune principium, à Physicis tanquam heterogenos ablegavit & ad Metaphysicam remisit.* Item Cap. 3. Galenum excusat quod sæpius naturæ quam Dei mentionem faciat: naturam nihil aliud esse nisi potentiam Dei. *Verulam.* III. de augment. scient. 4. *Physica tantum inquirit de efficiente & materia. Ideo de forma & finali causa in Physicis non tractandum sed Methaphysica, qua Physica pars. Ideo accusandi Plato, Aristoteles, Galenus, qui in Physicis causas finales perpetuo inculcant. Uti cum dicunt nubes in sublimi fieri, ut terram imbribus irrigent. Quin Democriti & aliorum Physica multo solidior, quod finales causas non admisceat. Atque magis hac in parte accusandus Aristoteles, quandoquidem fontem causarum finalium Deum omiserit & naturam substituerit pro Deo.* Et Cap. 5. *Causarum inquisitio sterilis & tanquam Virgo Deo consecrata nihil parit.* Idem de forma & finali

finali *Taurell.* Anti-Cæſ. pag. 389. *J. Heurnius* Meth. ſtud. Med. Cap. 4. *In Phyſicis peccant qvi per univerſam ætatem de materia prima, de principiis, de infinito; de mundi generatione diſputant & interim ignorant qvod animal ſit cicada aut qva arbor ſit ſorbus.*

Chinenſium Phyſica ἀμέθοδος eſt & imperfecta. *Acoſta*; 6. 6. Caſiqva *Nicaragua* præſenti Gilgonzalez d'Avila A. 1522. naturam in duabus reprehendit 1. qvod non perpetuam diem, 2. qvod non perpetuum calorem ſive æſtatem feciſſet, cum nox & frigus utroqve priores ſint. Hiſt. *Ind.* l. 5. c. 200.

Cap. III.

De Infinito, Vacuo, Loco.

Ariſtoteles non negat infinitum in actu, potiſſimum in numero. Etſi enim numerus infinitus à nobis numerari non poſſit, poteſt tamen à Deo. *Licet.* III. de vita 22. In infinitum intellectione noſtra partiri & finire poſſumus. *Scal.* Ex. VI. 2. plura ἀπλῶς infinita actu non dantur. Ex. CCC LIX. Impii Peripatetici

patetici prope infinities in infinitum progrediuntur. *Taur.* IV. qvæst. 7. Vacuum putarunt infra terram. Vide de Mundo. L. *Valla* l. dial. 17. si nihil est in natura vacuum, profecto nec plenum aliqvid erit; sicut nec durum nisi fuerit molle. *Danaus* Phil. Christ. 38. qvi Philosophi vacuum esse in hoc mundo contendunt ipsi cerebro vacui esse videntur. *Taurellus* III. qvæst. 4. Omne corpus est in vacuo & omne movetur in vacuo; qvia nec est nec movetur in corpore. Mirum tantillum corpus in vacuo consistere non posse cum possit tamen maximum. Ubi qværso mundus, si non sit in vacuo? Suprema sphæra cœlestis in vacuo movetur. *Epicurus*: nisi esset vacuum non haberent corpora in qvo moverentur. *Laërt.* X. *Diogenes* Apolloniates: esse inane infinitum. *Laërt.* IX. Extra mundum. *Pythagorici* & *Aristoteles* teste Plut. Sed ubi id astruat parum comperi inqvit *Cæl.* l. A. L. 6. *Piccolomineus* dicit inane veterum nihil aliud esse nisi id *nihil* de qvo *Aristoteles* dixit extra cœlum nihil esse I. de Cœlo 9. Sed de eo dubitat *Keck.* Disputat. XX.

Lucret. —— *Est in rebus inane*
Qvod si non esset nulla ratione moveri
Res possent.

Con-

Contra *Stoici*: nihil in mundo vacuum, *Laërt.* VII. Spatium esse rem mundo priorem, per se existentem, creatum à Deo in qvo omnia entia existerent vult *Zoroaster* Jessenii pag. 18, 19, 20, 21, 23. definit corpus incorporeum & non corpus corporeum. Ejus proprium vacuum esse, maximè omnium substantiam esse, immotum, simulare, totum, omnia occupans. Qvomodo augmentatio & diminutio fieri possit ut non admittatur vacui positio ostendit *Titelm.* V. Phys. 5.

Valla I. Dial. 17. Aristotelici negant locum esse corpus, qvia sit superficies. Id si ita est, ergo non in vase ligneo est vinum, non in testaceo aqva, aut dolium & testaceum non sunt corpora. *Locus* Augustino ad Saturnin. est *Substantia*, qvem refutat & vellicat *Vossius* II. de Anal. 22. Initiorum qvadrigæ locus & corpus, tempus & actio. *Varro* IV. LL. Maximum locus, capit enim omnia. *Thales* apud Laërt. I. Cur flammas qvidem sursum levitas vehit, terram verò deorsum pondus deprimit? nisi qvod hæc singulis loca motionesqve conveniunt. *Boët.* III. Consol. prosâ XI. *Lucretius* II. vult omnia corpora ex sua natura deorsum ferri etiam ignem. *Plautus*

tus Amphitr. Act. II. Sc. I.

—— nemo unqvam homo antehac
Vidit nec potest fieri tempore uno
Homo idem duobus locis ut simul sit.

CAP. IV.

De Elementis.

PRoteus primus de Elementis philosophatus est: idem autem est cum Cadmo. *Heins.* I. ad Nonnum de mutationibus. *Virg.* IV. Georg. de Vertumno. *Prop.* IV. & 4. *Pythagoras* elementa φύσεως ῥιζώματα vocat. Et *Empedocles*: τέσσαρα τῶν πάντων ῥιζώματα. *Plut.* I. de plac. Philos. 3. Vide *Ovid.* I. & XV. Met. *Stoici* elementum & qvo omnia fiunt & in qvæ omnia resolvuntur. *Laërt.* VII.

Qvatuor sunt elementa *Trismegisto* & *Empedocli* apud Lactantium II. 13. *Platoni*. Apul. I. de Philos. *Ampelius*. l. de memoriali. *Plin.* II. 5.

Qvinqve Aristoteli qvi Cœlum instar formæ & efficientis qvatuor elementis adjunxit. *Hesych.* in ejus vita. *Riol.* I. de abd. caus.

Tria sunt elementa, aër, aqva, terra: aëris tertia regio est ignis. Seb. *Verro* III. Phys.

Phyſ. 4. *Kozak*, Phyſ. Moſaica.

Duo tantum ſunt elementa calidum & frigidum. *Theophr.* Phil. Sagac.

Aër & aqva. *Helmont.* libro: *Complexionum atqve miſtionum elementarium figmentum* num. 1. ignis & aqva, *Lactant.* II. 13. VII. 9. ignis & terra. *Parmenides* apud Laërt. IX.

Terra & aqva. *Homerus*: ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Elementum nullum à Deo purum creatum. *Zacutus* IV. Med. Hiſt. 794. *Sennert.* II. Phyſ. 2. *Valleſ.* Sacr. Philoſ. 1. & XLV. Elementa invicem & transmutantur. *Philo* de mundi incorruptibil. *Pythagoras* apud Ovid. XV. Not. *Iſid.* Peluſiota II. Ep. 43. *Apulejus* de mundo: aër ex aqva gignitur: ignis ex aëria denſitate conflatur. *Plato* ſolùm terram immutabilem dixit. *Laërt.* III. *Apul.* 1. de Philoſ. ita & *Riolan.* 1. de Phyſ. princ. 2. Elementa vitâ ſunt prædita: absqve hoc terra aqva, aër vitam indere aliis neqvirent. *Zoroaſter* Jeſſenii p. 82. In elementis tametſi non eſt voluntas, tamen eſt aſſenſio atqve obedientia. Contentionem de primatu elementorum lege apud *Riol.* 1. de Phyſ. princip. 2, 3, 4, 5.

De

CAP. V.

De Igne.

ANtiqvi *aqvam* rerum materiam, *ignem* formam fecerunt *Livius* II. Mundum opificis tenere ordinem dixit Parmenides. *Laërt.* IX. Scythæ mundum igne genitum *Justin.* II. Unde eum pro Deo coluerunt. *Euseb.* I. πρςπ. 6. III. 2. *Seld.* Syntag. II. 8. *Prometheus* dicitur invenisse ignem. *Juvenal.* Sat. XV.

> *Qvem summa cæli raptum arce Prometheus,*
> *Donavit terris.*

Polyd. Virgil. II. de Invent. 19. 21. V. 7. *Lucret.*

> *Fulmen; detulit in terras mortalibus ignem.*

Elementum ignis est Cœlum. *Theophr.* Tomo VIII. *Noll.* II. Phys. Herm. II. & hunc *Apul. II.* mot. *ignem Ideatem* vocat. *Ignis* non est elementum. *Valla* I. Dial. X I. Fr. *Patricius*, Lamb. *Danaus* II. Phys. 8. 9. *Verro* III. Phys. 3. *Cardanus* refutat *Scal.* Ex. XXIII. Cur *Moses* ejus in creatione non meminerit *Thoma* I. qvæst. 91. art. 1. *Huart.* XXII. Scrut. de gen. *Vallesius* per Spiritum Domini putat

putat innui ignem ac per totam naturam & omnia corpora diffundi. 1. *Phil.* sacr. qvem redarguit *Keckerm.* II. Physf. 10.

Non ingreditur mixta. *Taurell.* Anti-Cæs. p. 684. *Zacut.* II. Med. Hist. p. 598.

Locus ignis elementaris est *Lunæ* concavum sive cœlum. *Apul.* 1. de dogm. Plat. *Qvintil.* Declam. IV. summo vertice vocatus ignibus vigor. Hinc eum deturbant *Valla, Cardanus, Patricius, Danaus, Jessenius, Zacutus,* II. Med. Hist. qvæst. 38. *Huartus*, Scrut. Ing. cap. 22. Romani ignem terræ assignarunt. *Ovid.* Fast.

Nec tu aliud Vestam qvam vivam intellige flammam.

Eadem autem tellus & Vesta. Tellus Vestaqve numen idem est. Vide Pol. *Virgil.* IV. Inv. 14. *Huartus* elementum ignis vult esse in centro terræ; qvia ibi purgatorium.

Repertæ ardentes sub terra lampades. *Salmuth* ad Panciroll. Nova Reperta II. *Vives* ad XXI. Aug. C. D. 6. Ignis est humidus qvia continuus. *Montanus*, qvod non placet *Sennerto* III. Physf. 1.

Est elementorum gravissimum. *Huart.* Scrut. 22. levissimum. *Ovid.* 1. Met. Unde sursum forma pyramidali tendit. *Keckerm.*

Kerm. II. Physf. 12. & in fulmine violenter deorsum truditur: qvia obliqvè cadit.

Ignis vivit secundum *Ægyptios* & est animata bellua omnia devorans. *Herod.* III. non vivit. *Licet.* III. de vita 15.

Ignes subterranei: *Arist.* II. Meteorol. 8. *Apul.* l. de Mundo. *Solenander* l. de fontium caloris causa. 8. *Langius.* II. Ep. Nod. 52. *Camerar.* Cent: III. 17. *Keck.* VI. Physf. 5. Horum ignium causa qvæ sit disqvirit *Virgil.* in Ætna & concludit ignem subterraneum esse sacrum & cœlestem.

Uritur à sacro nunqvam non fertilis igne
Sed qvi non nostro fervet, modo rarior usu
Sed cœlo propior vel qvalis Jupiter ipse
Armatus flammâ est.

Ignis *Græcus* in ipsa aqva ardet *Scal.* XIII. 3. *Keck.* Disput. IV. *Salmuth* ad Panciroll. part. II. tit. 19. Talis ignis *Medea* qvo Creusam combussit, & hujus artis inventor fuit *Prometheus.* Sen. *Medea.* Qvædam animalia in igne vivunt. Marc. *Donatus* IV. Med. Hist. 26. *Scal.* Ex. IX. 23. CXCIV. Salamandra. *Arist.* V. Hist. Anim. 19. *Sennert.* VII. Physf. 10. *Lang.* I. Ep. 66. *Laricem*, linum ἄσβεστον *corallum alumen.* *Salamandram* uri non posse vult *Cal.* VI. 10. *Lemn.* II. N. M. 12. Ex. CLXXXV. *Salamandram* uri posse probat *Bro-*

Brodæus III. Misc. 3. detegens *Calii* errorem VI. 10. non tamen igne nutriuntur. *Zacut.* II. Pr. Med. Hist. p. 519.

Ignis cum extingvitur in nihilum abit *Valla* I. Dial. XI.

Ignis usqve homini non fuisset necessarius si in integritate perstitisset. *Kozak.* Phys. Mos. p. 60.

Urit etiam summum frigus *Arist.* IV. meteorol. 5. *Virg.* l. 1. Georg.

Boreæ penetrabile frigus adurit.

Brodæus II. Miscell. 8.

Ignis infernalis urit dæmones qvia sentiunt. *Huart.* cap. 10. Scrut.

Cur fundus aheni in igne frigidus maneat ut manu innoxie tractari possit? Qvia figura ignis est *pyramidalis*, & se à lateribus in acumen diffundit. Unde experientia docuit fundos acuminatos validiùs incalescere, latos non item. *Arist.* Sect. 24. Probl. 5. *Scal.* Ep. 161. 8. *Keck.* Dispur. 9. Coroll. 6. Hinc Crucibula triqvetra fundo sunt acutiori.

An qvædam animalia in igne vivant? Aff. cum M. *Donato* IV. Med. Hist. 26. *Scal.* Ep. 194. 4. non tamen *Salamandra.* Ex. 185. qvam uri post *Brodæus* probat 3. Misc. 3. vivunt igitur qvædam in igne non tamen eo nutriuntur. *Zac.* II. Hist. Med. pag. 519. Vide *Arist.* 5. Hist.

Hist. Animal. 19. *Bartas.* 6. Hebdom. *Lactantius* II. 10. VII. 9.

Horum alterum (aqva) nobis commune est cum cæteris animantibus, alterum (ignis) soli homini datum. Nos enim qvoniam cœleste atqve immortale animal sumus, igne utimur, qvi nobis in argumentum immortalitatis datum est, qvoniam ignis è cœlo est, cujus natura qvia mobilis est & sursum nititur, vitæ continet rationem. Cætera verò animalia qvoniam tota sunt mortalia, tantummodo aqva utuntur.

An ignis cum extingvitur in nihilum abeat?

Aff. Laur. *Valla* I. Dial. XI. *Ignis in nihilum convertitur qvia de nihilo factus est, per qvod Deus suam patefecit potentiam, ut sciremus è nihilo aliqvid posse creari & ex aliqvo nihil fieri.*

Miratus *Chrysostomus* Homil. VIII. ad Antioch. cur cum omnis ignis alta petat, in Sole contrarium Deus fecit, cujus radios in terram faciat vergere tantum dicens ipsi, persta tu, inferius *propter* & hominibus luce, propter illos enim conditus es.

CAP.

CAP. VI.

De Aëre.

PLin. II. 5. Spiritus quem Græci nostri eodem vocabulo *aëra* appellant. *Aër* nihil nisi *aqva* vapore attenuata *Valles.* I. Phil. Sacr. non est elementum *Danaus* II. Phys. 9. est elementum. *Keck.* II. Phys. XI. *Lucret.* VI.

— Res omnes debent in corpore habere
Aëra qvandoqvidem raro sunt corpore & aër
Omnibus est rebus circumdatus appositusqve.

Aër natura sua albus est. *Porphyr.* apud Euseb. IV. προπ. 9. *Hofm.* I. de generat. hom. 8. niger est. *Philo* apud Euseb. XI. προπ. 12.

Aëre *Chamæleontem* nutriri falsum. *Brodæus* VI. Misc. 21. vel enim rore ac vaporibus pascitur vel animalculis per aëra volitantibus. *Zacut.* II. Med. Hist. pag. 519.

Aër summus subtilissimus. *Augustin.* lib. VII. de Genesi ad liter. 2. perhibetur in Olympi vertice aërem esse tam tenuem, ut neqve sustentare alites possit, neqve ipsos qvi forte ascenderunt homines, crassioris auræ

auræ ſpiritu alere ſicut in iſtô aëre conſveverunt.

CAP. VII.

De Aqva.

IN prima creatione erat *Inſtabilis* tellus *innabilis unda.* *Ovid.* 1. Met. *Virgil. II.* Georg.

—— *fœcundis imbribus æther*
Conjugis in gremium lætæ deſcendit.

In aqva pura ſemper eſt aliqvid caloris. *Cæſalpinus* IV. qvæſt. 1. *Paracelſus.* Fr. *Patricius*, Bernard. *Teleſius.*

Aqvam eſſe elementum frigidiſſimum & ſiccum, *Bodin.* II. Theatr. Nat. vult qvem refutat *Keck.* II. Phyſ. XI. Mare tepidum eſt, *Cic.* II. de Nat. D. *Minutius* Octav. *Britannia ſole deficitur ſed circumfluentis maris tepore recreatur.*

Aqva puriſſima ſub æqvatore mucida fit, fœtet, mox putreſcit, dein virideſcit atqve ultimò rubeſcit horrore inſigni. *Helm. Linſchoten.*

Thales rerum omnium initium aqvam dixit *Cic.* 1. de Nat. D. *Minutius* Octavio.

Aqva mutatur in ventum & aërem. *Palingen*, XI. refert ſe Romæ vidiſſe imaginem

ginem fictilem qvæ ex inclusa aqva igne calefacta, aërem expiraret.

Aqvæ *supercælestes* sunt cœlum beatorum, *Noll.* II. Phys. Herm. 2. *Bartas.* II. Hebd. *Nierenberg.* II. Hist. Nat. 14. Non dantur Alb. *Magnus* in II. Sent. dist. 14. art. 1. *Keck.* VII. Phys.

De causa calidarum aqvarum, vide *Reiner.* Solenandrum. Incalescunt ab igne subterraneo *Munst.* I. Cosm. 6. *Lang.* II. epist 52. *Cel.* XVI. 44. *Cas.* l. de Mineral 6. *Apul.* de Mundo.

Aqva sola non nutrit. *Zacut.* II. Hist. Med. p. 516. 519. In Insula *Ferro* aqva ex arbore. *Linschot.* c. 96. Ind. etiam in *Lithuania* & *Russia* ex qvercubus ingentibus verno tempore incisis tanta copia aqvæ profluit ut etiam rivi ex iis concrescant. Le *Maire* Theatro p. 351.

De veris fontibus *Nili* repertis, vide *Kircherum* Oedipi Tomo I. p. 56.

Cap. VIII.

De Terra.

Pulcherrimi Operis pulchra portio. *Boët.* II. Cons. prosa V. Ejus Encomia apud *Cel.* l. 3. *Zacut.* IV. Med. Hist. p. 791. *Apul.* de Mundo. *Palingen.* VII.

— *Elementorum certo est vilissima tellus*
Et quasi fex quadam iccirco faber, optimus illam
Inferiore loco fixit.
Terra est rotundum irregulare sicut rota cui clavi infixi P. de *Medina* 1. Artis Nauticæ 13.

Geminus de apparent. cap. 13. Terra in medio ponitur mundi σημείου τάξιν ἐπέχουσα puncti rationem obtinens. Est materia. *Lucret.* v. παμμήτειρα vocat *Oppian.* I. ἁλιευτ. qvia non aqvarum modo in se fontes habet verum spiritu & igni fœcunda est. In medio sustinetur ab aëre. *Plin.* II. 5. *Lucret.* I. & v. *Lactantius* III. 24. irridet eos qvi terram Centrum mundi statuunt ac Epicuri opinionem amplectitur qvod & *Hieron.* in Epist. ad Ephes. lib. II. facere videtur.

Terra est elementum calidum. *Patricius, Casmannus, Goclenius.* Frigidissimum *Keck.* II. Phys. 13. aqvâ minus frigidum. *Sennert.* III. Phys. I. *Cœl.* XIII. 46.

Terra movetur velut vehicula acta. *Leucippus* apud Hesych. in vitis *Laërt.* IX. movetur circa primum circulum. *Philolaus. Laërt.* VIII. circa medium. *Plato. Laërt.* III. cum aëre. *Copernicus*

nicus I. Revol. 4. *Zoroaster*. Jessenii. *Claudian*. IV. Cons. Honorii.

Et qvi perpetuo terras ambitq; vehitqve
Nec premat incumbens oneri nec cesserit aër.

Non movetur. *Aristot*. II. de Cœlo. 13. 14. Platoni terra immobilis stat. *Apul*. I. de dogm. Plat. Vivit. *Danaus* III. Phys. Christ. 28. *Coll*. Rhod. l. 3. 18. Non vivit. *Keckerm*. II. Phys. 13.

De Turfis *Gviceiard*. in Frisia. Cutb. *Tonstallus* Epist. ad Erasmum, *Selandicas* vituperat ob gravem odorem: audivi ab indigenis vestras Hollandicas thus olere præ illis. *Carbonarius* lapis qvo Hannones, Leodii, Namurcani utuntur, inventus A. 1198. à peregrino qvodam qvi cum eum fabro monstrasset, statim disparuit. *Gviceiard*. in Leodio.

Arena bulliens est terra Originalis & Virginea. *Helm*. lib. de Terra & l. *Paradoxum* primum num. 5. 6.

Globus terræ rotundus ab ortu in occasum: teres sive ovalis ab austro in aqvilonem. Terra atq; mare versus boream ascendit. Scandia longè altior Ægypto qvoad situm. *Helm*. de Aqva num. 13.

CAP. IX.

De Generatione, & Corruptione.

OMnia orta occidunt & aucta senescunt. *Sallust.* Epist. ad Cæs.

Pythagoras apud Ovid. xv.

— omnia mutantur nihil interit
Nec perit in tanto qvicqvam mihi credite mundo,
Sed variat faciemqve novat; nasciqve vocatur
Incipere esse aliud qvam qvod fuit ante, moriqve
Desinere illud.

Causa sunt motus Cœli. *Titelman.* v. Phys. 22. Calor & humor, *Ovid.* 1. Met. Fab. 22.

— ubi temperiem sumsere humorqve calorqve
Concipiunt & ab his oriuntur cuncta duobus.
— discors concordia fœtibus apta est.

Lactant. II. 10. Terra mater, Cœlum & Sol pater. *Arist.* 1. de gen. 12. *Heraclitus* ex igne, *Thales* ex aqva omnia oriri voluit

luit. *Lact.* II. 10. Unde agricolæ ad fertilitatem agros incendunt. *Virgil.* 1.Georg. *Lucan.* IX.

Non omnium animalium ſpecies principio creatæ *Cal.* l. 2. *Keck.* Diſput. xx. probl. 9. perfectiſſima generantur ex coitu: imperfectiſſima ut vermes pediculi naſcuntur ſponte; imperfectiora ut mures & generantur & naſcuntur. *Valleſ.* 1. Sacr. Philoſ.

Sennert. VII. Phyſ. 10. Mugiles aliqvos non coitu ſed limo arenave naſci conſtat. *Ariſt.* v. Hiſt. Anim. XI. VI. 15. Non omnis fert omnia tellus. *Virg.* 1. Georg.

Hic ſegetes illic veniunt felicius uva
Arborei fœtus alibi atqve injuſſa virescunt.
Gramina, nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.
At Chalybes nudi ferrum.

De furnis Ægypti in qvibus pulli excluduntur *Busbeq.* Epiſt. III. *Gabriel* Sionita c. 9. de moribus Oriental. *Mandevill.* cap. 16. Itiner. *Chriſtell.* III. 16. *Fuhrer.* Itinerar.

Corpora humana altius ſub terra defoſſa non putreſcunt. *Plater.* qvæſt. 9.

Cent. posth. ubi inqvit: *Falsam magnatum persuasionem videre licet, qvi naturali hac corporum à putredine vindicandi ratione neglecta artificiali per balsama utuntur.*

CAP. X.
De occultis qvalitatibus.

DAntur occultæ qvalitates. *Lemnius* III. 4. *Erastus* de occultis medicam. proprietat. 4. apud *Smetium* in Miscell. *Keck.* I. Phys. 8. & causæ multarum ab occultis cœli influentiis petendæ. *Sennert.* II Phys. 2.

Suntqve vel *antipathia* vel *sympathia*. Exempla habet Mart. *Donatus* VI. Hist. Medic. 3. *Camerar.* Cent. I. 78. *Lang.* I. Ep. 33, 34. *Petrarcha* Præfat. in II. de Remed. Fort.

Dissentiunt brassica & vitis, Ichneumon & Crocodilus, Elefas & Rhinoceros. *Ripl.* II. de abd Causis 18. *Barthol.* de Rhinocer. cap. 2. Lupus & Eqvus. *Camerar.* Cent. I. 23. II. 90. Serpens & saliva hominis. *Lucret.* IV.

-- Serpens hominis qva tacta salivis
Disperit ac sese mandendo conficit ipsa.

Olea qvercui insita moritur. *Plin.*

Prius à lupo conspecti fiunt muti.

Zacu-

Zacutus 11. Hist. Med. p. 156. Nobilis Anglus gravissimè afficiebatur ad præsentiam felis. *Qvercet.* Polyhist. Sect. 1. c. 8. & Italus. *Sanctor.* VIII. Vit. Err. 10. Æmylius *Campanellus* Medicus poma ferre non poterat. *VVilhelmus* Episcopus Basileensis florem *Cheiri* & violas Martias. *Deodat.* 1. Panthei cap. 21.

Scribit *Avicenna* sua ætate vixisse hominem qvem omnia venenata fugerent. Basilius à *Spitzberg*, Professor Matheseos in Academ. Pragensi porcellos assos ferre non poterat. *Kozak.* Phys. Mos. cap. 17.

Demophon mensæ Præfectus Alexandri, ad umbram calefiebat, in sole frigebat. *Laërt.* IX.

Consentiunt Cervi & attagines; Delphini & homines, psittaci & lupi. *Oppian.* Κυνηγ. II. ἁλιευτ. V. Sus & fimus. *Laërt.* IX.

Ita qvod animantibus salubre homini noxium & contra. *Lucret.* IV.

Qvod aliis cibus est aliis fuat acre venenum.

— nobis veratrum est acre venenum
At Capreis adipes & Coturnicibus auget.

Lib. V. *Qvippe videre licet pinguescere sæpe cicuta.*
Barbigeras pecudes, homini qva est acre venenum.

Vide eundem plura memorantem libro VI. & *Laërtium* in Pyrrhone libro IX. *Palingen.* VIII.

Talia multa Deus tenebris involvit opacis
Constituitq; suos fines mortalibus ultra
Quos frustra humanum ingenium sensusq; laborant.

Et lib. XI.

Plurima sunt quæ cum fieri non posse putemus
Sæpe tamen fieri possunt & facta videmus.

Catull. Ep. 86.

Odi & amo: quare id faciam fortasse requiris
Nescio sed fieri sentio & excrucior.

Multa tamen fabulosa sunt. Veluti qvod leo Galli cantum tolerare neqveat. *Lucret. IV.* Contrarium experientia docet. *Camerar.* Cent. I. cap. 22. In Austria gemellos feras solo corporum tactu aperuisse. *Langius* I.Ep.34. qvod pro mendacio habet *Delrio* I. Disqvis. Magic.cap. 3. qværst. 4. vel si factum Dæmonum præstigiis adscribit.

CAP.

CAP. XI.

De Mundo.

MUndus summarum summa à Lucret. III. & V. *Universum* sive Πᾶν appellatur ab *August. Tertull.* qva tamen voce offenduntur nonnulli tanqvam arrogantiori & superbiori. *Danaus* in cap. 10. Enchirid. ad Laurentium & Phys. *Christ.* cap. 9. *Keck.* Disp. XX. Probl. XI.

Κόσμον primus *Pythagoras* appellavit. *Plut. Galenus*: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον.

Laërt. qvod tamen alii ad *Parmenidem*, *Zeno* ad *Hesiodum* refert & vox hæc passim in fragmentis *Hermetis* Trismegisti legitur *Sennert.* II. Phys. I. *Plin.* II. 4. qvem Κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt nos à perfecta absolutaqve elegantia mundum. Cœl. *Rhodig.* l. A. L. 5.

Definitiones varias mundi refert *Apul.* 1. de dogm. Plat. *Ampelius*: Mundus est universitas rerum in qvo omnia sunt & extra qvem nihil. Vide libellum elegantissimum de Mundo qvem *Justinus* Martyr & alii Aristoteli tribuunt aut Theophrasto. *Apul.* l. de Mundo. *Stobæus* eum citat tanqvam Epist. ad Alexandrum.

drum. *Danaus* in c. 9. Enchirid. ad Laurent. & *Vossius* in addendis ad l. de *Anal*, negant esse Aristotelis.

Lipsius l. de Const. 18. Talis in divinis ubiqve fere Aristoteles est: libellum illum de mundo excipio qvi totus aureus ab aliâ mihi videtur & magis cœlesti mente.

Fuerunt qvi plures mundos sibi imaginarentur. *Anaximandri* opinio est innumerabiles esse mundos. *Cic.* 1. Nat. D. *Xenophanes, Democritus, Diogenes* Apolloniates, *Leucippus Zeno* & in universum omnes Epicurei. *Laërt. Lactant.* de Ira Dei cap. x.

Lucret. II. ——*Cœlum simili ratione fatendum*
Terramqve & Solem, Lunam, Cætera qvæ sunt
Non esse unica sed numero magis innumerali.

Claudianus in Consul. Mallii de Epicuro.

Ille ferox unoq; tegi non pulsus Olympo
Immensum per inane volans finemqve perosus
Parturit innumeros angusto pectore (mundos.

Et *Claudianus* Mamertus ad Colleam:

Ne vagus innumeros Epicuri somnia mundos

Qvos

Qvos atomis demens per inane parentibus edis
Irritus in vacuum spatiato pectore qvaeras.

Origenes correcturus errorem plures mundos non qvidem *simul* sed *successive* statuebat; qvam sententiam ipsi tribuunt Theologi *Leidenses* in Synopsi disputat. *Plin.* II. 2. Furor est innumerabiles tradere mundos. *Sennertus* II. Phys. I. negat unitatem mundi rationibus Philosophice probari posse; id qvod tamen facit *Licetus* II. de vita 47. Veteres infernum putabant alium mundum esse sub terra. *Orpheus* apud *Ovid*. X. Met.

— O positi sub terra numina mundi
In qvem decidimus qvicqvid mortale creamur.

Claud. I. de Raptu —

— geminoq; facit commercia mundo
—— sunt altera nobis
Sidera, sunt orbes alii.
Jam nunc inferno processerat Hesperus orbi.

Causam mundi efficientem Deum esse. Trismegistus *Hermes*, *Sybilla*, *Pythagorici*, *Stoici*, *Peripatetici*, pro indubitato habent, primus *Epicurus* negavit. *Lactant.* II. 9. & de Ira Dei 13. *Thales*: pulcherrimus mundus: à Deo enim factus est. *Laërt.* I. finem Mundi esse hominem.

Ovid. 1. Met.

—— *Cælumqve tueri*
Jussit & erectos ad sidera tollere vultus.

Anaxagoras interrogatus cur natus esset? respondit Cœli Solisqve videndi causa: qvanqvam hoc risu proseqvatur *Lactantius* III. 9. 23. VI. 1. putans nescientem Philosophum in hoc prorupisse, defendit tamen *Cæl.* Rhod. 1. A. L. 19. *Torchillus* celebris in Islandia Vir in agone adverso Soli semet exponi curavit, Cœliqve & totius mundi opificium palam admiratus, ei Deo qvi Solem reliqvaqve creasset sidera, fugientem moriens commendavit animam. *Arngrimus* Jonas in Islandia.

Epicurus ut efficientem mundi ita etiam finem negavit neq; hominum causa constitutum voluit. *Lactant.* VII. 3, 4, 5, 6. *Lucret.* V.

Duplex *Platonicis* mundus intellectualis & visibilis.

Intellectualis etiam *Archetypus* dicitur. *Palingen.* VII.

Sensibilis mundus mundo defluxit ab illo
Mentali archetypo.

Neqve improbat mentem Platonis *Augustin.* 1. Retract. 3. Descriptionem mundi intellectualis ubi omnia qvæ feruntur conspiciuntur, vide apud *Martianum* Capel-

Capellam l. de Nuptiis Philologiæ. Scholastici *speculum* Trinitatis vocarunt.

Infinitum mundum voluit *Anaximander, Seleucus* & Fr. *Patricius.*

Si finitus mundus & alicubi terminatus qvid extra eum? *Plin. II.* I. Mundi extera indagare nec interest hominum nec capit humanæ conjectura mentis. Furor est mensuram ejus animo qvosdã agitasse & prodere ausos. *Apul.* Apolog. de Platonicis: secta istã etiam Cælo ipso sublimiora qvæpiam investigavit & in extimo mundi tergo degit.

Figuras suis mundis varias tribuerunt *Epicurei*, sphæricas, ovales, turbinatas. *Laërt. VII.*

Pleriqve rotundam *Aristot.* II. de Cœlo 4. *Laërt.* VII. *Plin.* II, 2. qvam tamen opinionem irriserunt antiqvi Patres *Chrysostomus* Hom. VII. & XIV. in Epist. ad Hebr. *Theodoretus, Theophylactus*, ad Hebr. VIII. *Lactant.* III. Inst. 24. *Augustinus* dubitat ãn terra undiq; Cœlo cingatur. lib. 2. de Genesi ad lit. cap. 9. & non posse demonstrari Cœlum esse rotundum. In *Psalm.* 135. *Vigilius* Episcopus Juvaviensis hære eos damnatus qvod Antipodas statuerat. Putabant mundum *domui* similem cui Cœlum tanqvam tectum ex una tantum parte non undiqve immi-

immineat. Ita *Homerus* & veteres Poëtæ pene omnes planam præsupposuerunt terram & Cœlo connexam. *Geminus* de apparent. Cœl. 13. Infra terram esse Chaos sive vacuum inane immensum ac infinitum. *Lactant.* III. 2. *Hieron.* in Epist. ad Ephes.

Sed rotunditatem Cœli & terræ primus experimento asseruit Ferd. *Magellanes*, navi *Victoria* Orbem circumvectus. Joh. *Acosta* l. Hist. Nat. Ind. 2. & 5. Nihil tamen de rotunditate mundi ex verbo Dei definiri potest. *Danæus* Phys. Christ. 13. *Aslach.* 1. Phys. 13.

Si creatus mundus, qvo tempore? Alii *Vere*, mense Aprili, *Virgil.* 11. Georg.

—*Ver illud erat Ver magnus agebat Jupiter* ——

Alii autumno & Septembri. *Cæli* l. 8. *Dan.* Phys. Christ. 39. *Aslac.* 1. Phys. 13. *Bodin.* Meth. Hist. 8.

Keckerm. VII. Phys. dicit qvæstionem præposteram esse.

Eob. *Hessus* ad 11. Georg. Nemo Deo fuit à Consiliis & impium fuerit fortasse velle hæc rationibus ullis altius proseqvi. Scholastici qværunt utrum Deus potuerit mundum creasse ab æterno? G. *Biel* in 11. Sent. dist. I. q. 3. vel ex æterna materia. *Stoici* apud *Qvintil.* Declam. IV.

Deus

Deus hæc autor operis universi ex illa rudi primaqve caligine posuit in vultum, digessit in partes. Et hoc est illud Chaos qvod negat *Keck.* disput. xx. Probl. 5. & vii. *Phys. System.* Theol. l. 6.

Aff. *Danæus* Phys. Christ. 21, 22, 23. negat tamen inde probari *Anaxagora* σύγκρισιν & διάκρισιν. cap. 25.

Cap. XII.

De Mundi Origine.

DE Mundi Origine antiqvorum opiniones compendio refert *Lactant.* de Ira Dei, cap. 10. *Euseb.* 1. πρωπ. 4. 5. *Mornæus* de ver. Relig. Christ. c. 9. In duas præcipue sectas discessum fuit, qvarum una æternitatem, altera principium mundi statuebat. Prioris caput statuitur *Aristoteles, Lactant.* VII. 1. cujus tamen sententiam benignè interpretatur *Keckermannus* VII. Phys. excusat *Thomas* Aqvinas & *Fortunatus* Crellius, defendit Scal. Ex. III. V. & LXVIII. 3. *Palingen.* XI. Picus *Mirandulanus*, Paulus à *Scala*, sed judicio Mornæi c. 9. de V. R. frustra *Goclen.* Anal. Ex. III. *Scalig.* Hinc septem fundamenta Aristotelis refutat. *Alii*

Alb. Magnus II. sent. dist. 1. art. 10. *Mornaus* cap. 9. *Strozzius* Cicogna part. 1 Theatri Nat. lib. 1. cap. 8, 9, 10, 11. *Keck*, VII. Phys. *Danaus* Phys. Christ. cap. 5. *Paraus* in 1. Gen. *Magius* l. de Exustione Mundi 1. *Valles*. 1. Phil. Sacræ. *Bodin*. Meth. Histor. cap. 8. An autem Aristoteles sit author libelli de Mundo dubitatur: sunt qvi Theophrasto; sunt qvi alii adscribunt. Vives in Aug. de C. D. lib. IV. 2. Colleg. Conimbric. in proclivio lib. Phys. Arist. 4, 5. art. 4. *Plin*. II. 1. Mundum & hoc qvod alio nomine Cœlum appellare libuit, numen esse credi par est, æternum, immensum, neq; genitum neq; interiturum.

Posterior est *Platonica*, qvanqvam jam ante Platonem vetus est sententia. *Orpheus* enim canit in Argonauticis,

Πρεσβύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμηtιν ἔρωτα
Ὅσσα τε ἔφυσεν ἅπαντα.

Linus operis sui Physici hoc initium fecit:

ἦν ποτέ τοι χρόνος οὗτος
ἐν ᾧ ἅμα πάντ' ἐπεφύκει.

Laërt. I idem *Anaxagoras*.

Unde *Pherecydes* Deum cum mundum conderet se in amorem mutasse scripsit apud Proclum. Dubitatum tamen fuit

de

de *Platone* annon mundum statuerit æternum? Affirmavit aliqvot argumentis *Proclus*, eumqve secutus *Cicogna* part. 1. l. 1. c. 8. qvos refutat *Mornæus* c. 9. & Joh. *Bernartius* ad v. Boëtii de Consolat: qvi discipulos Platonis, Photinum, Jamblichum, Porphyrium hanc præceptori suo sententiam affinxisse scribit. *Boëtius* distingvit v. de Consol. Platonem seqventes, Deum qvidem æternum, mundum verò dicamus perpetuum. Negat *Aristot. VIII.* Phys. *Philo*, *Plutarch.* de dogm. *Aphrodisæus*, *Simplicius*, *Tertull.* in Apologet. *Gell.* l. 8. Duraturum tamen perpetuo statuebant ejus sectatores. *Apul.* 1. de dogm. *Plat.* vide *Lactant.* II. 11. VII. 3. Recte Ægyptii; mundum genitum mortalemq; futurum & ad sphæræ similitudinem rotundum. *Laërt.* I.

Gravior qvæstio fuit de *anima* Mundi; pleriqve enim omnes animam & vitam, nonnulli etiam intellectum mundo tribuerunt. Nihil nunc de Stoicis dicam qvi naturam cum Deo confundentes, dicebant Deum esse mentem mundi & mundum esse corpus Dei, esse rationalem. *Laërt.* VII.

——Totamqve infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.

La-

Cent. posth. ubi inqvit: *Falsam magnatum persuasionem videre licet, qvi naturali hac corporum à putredine vindicandi ratione neglecta artificiali per balsama utuntur.*

CAP. X.

De occultis qvalitatibus.

DAntur occultæ qvalitates. *Lemnius* III. 4. *Erastus* de occultis medicam. proprietat. 4. apud *Smetium* in Miscell. *Keck.* 1. Phys. 8. & causæ multarum ab occultis cœli influentiis petendæ. *Sennert.* II Phys. 2.

Suntqve vel *antipathiæ* vel *sympathiæ*. Exempla habet Mart. *Donatus* VI. Hist. Medic. 3. *Camerar.* Cent. 1. 78. *Lang.* 1. Ep. 33, 34. *Petrarcha* Præfat. in II. de Remed. Fort.

Dissentiunt brassica & vitis, Ichneumon & Crocodilus, Elefas & Rhinoceros. *Ripl.* 11. de abd Causis 18. *Barthol.* de Rhinocer. cap. 2. Lupus & Eqvus. *Camerar.* Cent. 1. 23. II. 90. Serpens & saliva hominis. *Lucret. IV.*

-- *Serpens hominis qva tacta salivis*
Disperit ac sese mandendo conficit ipsa.

Olea qvercui insita moritur. *Plin.*

Prius à lupo conspecti fiunt muti.

Zacu-

Zacutus II. Hist. Med. p. 156. Nobilis Anglus gravissimè afficiebatur ad præsentiam felis. *Quercet.* Polyhist. Sect. 1. c. 8. & Italus. *Sanctor.* VIII. Vit. Err. 10. Æmylius *Campanellus* Medicus poma ferre non poterat. *VVilhelmus* Episcopus Basileensis florem *Cheiri* & violas Martias. *Deodat.* 1. Panthei cap. 21.

Scribit *Avicenna* sua ætate vixisse hominem qvem omnia venenata fugerent. Basilius à *Spitzberg*, Professor Matheseos in Academ. Pragensi porcellos assos ferre non poterat. *Rozak.* Phys. Mos. cap. 17.

Demophon mensæ Præfectus Alexandri, ad umbram calefiebat, in sole frigebat. *Laërt.* IX.

Consentiunt Cervi & attagines; Delphini & homines, psittaci & lupi. *Oppian.* Κυνηγ. II. ἁλιευτ. V. Sus & fimus. *Laërt.* IX.

Ita qvod animantibus salubre homini noxium & contra. *Lucret.* IV.

Qvod aliis cibus est aliis fuat acre venenum.

— nobis veratrum est acre venenum
At Capreis adipes & Coturnicibus auget.

Lib. V. *Qvippe videre licet pinguescere sæpe cicuta.*
Barbigeras pecudes, homini qvæ est acre venenum.

Vide eundem plura memorantem libro VI. & *Laërtium* in Pyrrhone libro IX. *Palingen.* VIII.

Talia multa Deus tenebris involvit opacis
Constituitq; suos fines mortalibus ultra
Qvos frustra humanum ingenium sensusq; laborant.

Et lib. XI.

Plurima sunt qva cum fieri non posse putemus
Sæpe tamen fieri possunt & facta videmus.

Catull. Ep. 86.

Odi & amo: qvare id faciam fortasse reqvirit
Nescio sed fieri sentio & excrucior.

Multa tamen fabulosa sunt. Veluti qvod leo Galli cantum tolerare neqveat. *Lucret. IV.* Contrarium experientia docet. *Camerar.* Cent. 1. cap. 22. In Austria gemellos seras solo corporum tactu aperuisse. *Langius* l. Ep. 34. qvod pro mendacio habet *Delrio* 1. Disqvis. Magic. cap. 3. qvæst. 4. vel si factum Dæmonum præstigiis adscribit.

CAP.

CAP. XI.

De Mundo.

MUndus ſummarum ſumma à Lucret. III, & V. *Univerſum* ſive Πᾶν appellatur ab *Auguſt. Tertull.* qva tamen voce offenduntur nonnulli tanqvam arrogantiori & ſuperbiori. *Danæus* in cap. 10. Enchirid. ad Laurentium & Phyſ. *Chriſt.* cap. 9. *Keck.* Diſp. XX. Probl. XI.

Κόσμον primus *Pythagoras* appellavit. *Plut. Galenus*: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τοῦ ὅλου περιοχὴν κόσμον. *Laërt.* qvod tamen alii ad *Parmenidem*, *Zeno* ad *Heſiodum* refert & vox hæc paſſim in fragmentis *Hermetis* Triſmegiſti legitur *Sennert.* II. Phyſ. I. *Plin.* II. 4. qvem Κόσμον Græci nomine ornamenti appellaverunt nos à perfecta abſolutaqve elegantia mundum. Cœl. *Rhodig.* l. A. L. 5.

Definitiones varias mundi refert *Apul.* I. de dogm. Plat. *Ampelius*: Mundus eſt univerſitas rerum in qvo omnia ſunt & extra qvem nihil. Vide libellum elegantiſſimum de Mundo qvem *Juſtinus* Martyr & alii Ariſtoteli tribuunt aut Theophraſto. *Apul.* l. de Mundo. *Stobæus* eum citat tanqvam Epiſt. ad Alexandrum.

drum. *Danaus* in c. 9. Enchirid. ad Laurent. & *Vossius* in addendis ad l. de *Anal.* negant esse Aristotelis.

Lipsius l. de Const. 18. Talis in divinis ubiqve fere Aristoteles est: libellum illum de mundo excipio qvi totus aureus ab aliâ mihi videtur & magis cœlesti mente.

Fuerunt qvi plures mundos sibi imaginarentur. *Anaximandri* opinio est innumerabiles esse mundos. *Cic.* 1. Nat. D. *Xenophanes, Democritus, Diogenes* Apolloniates, *Leucippus Zeno* & in universum omnes Epicurei. *Laërt. Lactant.* de Ira Dei cap. x.

Lucret. II. —— *Cœlum simili ratione fatendum*
Terramqve & Solem, Lunam, Cætera qva sunt
Non esse unica sed numero magis innumerali.

Claudianus in Consul. Mallii de Epicuro.

Ille ferox unoq; tegi non pulsus Olympo
Immensum per inane volans finemqve perosus
Parturit innumeros angusto pectore (mundos.

Et *Claudianus* Mamertus ad Colleam:

Ne vagus innumeros Epicuri somnia mundos

Qvos

Quos atomis demens per inane parentibus edit
Irritus in vacuum spatiato pectore qua- [*ras*

Origenes correcturus errorem plures mundos non qvidem *simul* sed *successive* statuebat; qvam sententiam ipsi tribuunt Theologi *Leidenses* in Synopsi disputat. *Plin.* II. 2. Furor est innumerabiles tradere mundos. *Sennertus* II. Phys. 1. negat unitatem mundi rationibus Philosophice probari posse: id qvod tamen facit *Licetus* II. de vita 47. Veteres infernum putabant alium mundum esse sub terra. *Orpheus* apud *Ovid.* X. Met.

— O positi sub terra numina mundi
In qvem decidimus qvicqvid mortale creamur.

Claud. I. de Raptu —

— geminoq; facit commercia mundo
— sunt altera nobis
Sidera, sunt orbes alii.
Jam nunc inferno processerat Hesperus orbi.

Causam mundi efficientem Deum esse. Trismegistus *Hermes*, *Sybilla*, *Pythagorici*, *Stoici*, *Peripatetici*, pro indubitato habent, primus *Epicurus* negavit. *Lactant.* II. 9. & de Ira Dei 13. *Thales*: pulcherrimus mundus: à Deo enim factus est. *Laërt.* I. finem Mundi esse hominem.

Ovid. 1. Met.

——— *Cælumqve tueri*
Jussit & erectos ad sidera tollere vultus.

Anaxagoras interrogatus cur natus esset? respondit Cœli Solisqve videndi causa: qvanqvam hoc risu proseqvatur *Lactantius* III. 9. 23. VI. 1. putans nescientem Philosophum in hoc prorupisse, defendit tamen *Cæl.* Rhod. 1. A. L. 19. *Torchillus* celebris in Islandia Vir in agone adverso Soli semet exponi curavit, Cœliqve & totius mundi opificium palam admiratus, ei Deo qvi Solem reliqvaqve creasset sidera, fugientem moriens commendavit animam. *Arngrimus* Jonas in Islandia.

Epicurus ut efficientem mundi ita etiam finem negavit neq; hominum causa constitutum voluit. *Lactant.* VII. 3. 4, 5, 6. *Lucret.* V.

Duplex *Platonicis* mundus intellectualis & visibilis.

Intellectualis etiam *Archetypus* dicitur. *Palingen.* VII.

Sensibilis mundus mundo defluxit ab illo
Mentali archetypo.

Neqve improbat mentem Platonis *Augustin.* 1. Retract. 3. Descriptionem mundi intellectualis ubi omnia qvæ feruntur conspiciuntur, vide apud *Martianum* Capel-

Capellam l. de Nuptiis Philologiæ. Scholastici *speculum* Trinitatis vocarunt.

Infinitum mundum voluit *Anaximander, Seleucus* & Fr. *Patricius*.

Si finitus mundus & alicubi terminatus qvid extra eum? *Plin. II.* I. Mundi extera indagare nec intereſt hominum nec capit humanæ conjectura mentis. Furor eſt menſuram ejus animo qvosdã agitaſſe & prodere auſos. *Apul.* Apolog. de Platonicis: ſecta iſta etiam Cælo ipſo ſubli-miora qvæpiam inveſtigavit & in extimo mundi tergo degit.

Figuras ſuis mundis varias tribuerunt *Epicurei*, ſphæricas, ovales, turbinatas. *Laërt. VII.*

Pleriqve rotundam *Ariſtot.* II. de Cœlo 4. *Laërt.* VII. *Plin.* II. 2. qvam tamen opinionem irriſerunt antiqvi Patres *Chryſoſtomus* Hom. VII. & XIV. in Epiſt. ad Hebr. *Theodoretus*, *Theophylactus*, ad Hebr. VIII. *Lactant.* III. Inſt. 24. *Auguſtinus* dubitat an terra undiq; Cœlo cingatur. lib. 2. de Geneſi ad lit. cap. 9. & non poſſe demonſtrari Cœlum eſſe rotundum. In *Pſalm.* 135. *Vigilius* Epiſcopus Juvavienſis hæte eos damnatus qvod Antipodas ſtatuerat. Putabant mundum *domui* ſimilem cui Cœlum tanqvam tectum ex una tantum parte non undiqve immi-

immineat. Ita *Homerus* & veteres Poëtæ pene omnes planam præsupposuerunt terram & Cœlo connexam. *Geminus* de apparent. Cœl. 13. Infra terram esse Chaos sive vacuum inane immensum ac infinitum. *Lactant.* III. 2. *Hieron.* in Epist. ad Ephes.

Sed rotunditatem Cœli & terræ primus experimento asseruit Ferd. *Magellanes*, navi *Victoria* Orbem circumvectus. Joh. *Acosta* l. Hist. Nat. Ind. 2. & 5. Nihil tamen de rotunditate mundi ex verbo Dei definiri potest. *Danæus* Phys. Christ. 13. *Aslach.* 1. Phys. 13.

Si creatus mundus, qvo tempore? Alii *Vere*, mense Aprili, *Virgil.* 11. Georg.

—*Ver illud erat Ver magnus agebat*
Jupiter ——

Alii autumno & Septembri. *Cæli* l. 8. *Dan.* Phys. Christ. 39. *Aslac.* 1. Phys. 13. *Bodin.* Meth. Hist. 8.

Keckerm. VII. Phys. dicit qvæstionem præposteram esse.

Eob. *Hessus* ad 11. Georg. Nemo Deo fuit à Consiliis & impium fuerit fortasse velle hæc rationibus ullis altius proseqvi. Scholastici qværunt utrum Deus potuerit mundum creasse ab æterno? G. *Biel* in 11. Sent. dist. I. q. 3. vel ex æterna materia. *Stoici* apud *Qvintil.* Declam. IV.

Deus

Deus hæc autor operis universi ex illa rudi primaqve caligine posuit in vultum, digessit in partes. Et hoc est illud Chaos qvod negat *Keck.* disput. xx. Probl. 5. & vii. *Phys. System.* Theol.l.6.

Aff. *Danaus* Phys.Christ. 21, 22, 23. negat tamen inde probari *Anaxagoræ* σύγκρισιν & διάκρισιν. cap. 25.

Cap. XII.

De Mundi Origine.

De Mundi Origine antiqvorum opiniones compendio refert *Lactant.* de Ira Dei, cap. 10. *Euseb.* 1. πρæπ. 4. 5. *Mornaus* de ver. Relig. Christ. c. 9. In duas præcipue sectas discessum fuit, qvarum una æternitatem, altera principium mundi statuebat. Prioris caput statuitur *Aristoteles, Lactant.* VII. 1. cujus tamen sententiam benignè interpretatur *Keckermannus* VII. Phys. excusat *Thomas* Aqvinas & *Fortunatus* Crellius, defendit Scal. Ex. III. V. & LXVIII. 3. *Palingen.* XI. Picus *Mirandulanus,* Paulus à *Scala,* sed judicio Mornæic. 9. de V. R. frustra *Goclen.* Anal. Ex. III. *Scalig.* Hinc septem fundamenta Aristotelis refutat.

Ab.

de *Platone* annon mundum statuerit æternum? Affirmavit aliqvot argumentis *Proclus*, eumqve secutus *Cicogna* part. 1. li. 1. c. 8. qvos refutat *Mornæus* c. 9. & Joh. *Bernartius* ad v. Boëtii de Consolat: qvi discipulos Platonis, Photinum, Jamblichum, Porphyrium hanc præceptori suo sententiam affinxisse scribit. *Boëtius* distingvit v. de Consol. Platonem seqventes, Deum qvidem æternum, mundum verò dicamus perpetuum. Negat *Aristot. VIII.* Phys. *Philo*, *Plutarch.* de dogm. *Aphrodisæus*, *Simplicius*, *Tertull.* in Apologet. *Gell.* l. 8. Duraturum tamen perpetuo statuebant ejus sectatores. *Apul.* 1. de dogm. *Plat.* vide *Lactant.* II. 11. VII. 3. Recte Ægyptii; mundum genitum mortalemq; futurum & ad sphæræ similitudinem rotundum. *Laërt.* I.

Gravior qvæstio fuit de *anima* Mundi; pleriqve enim omnes animam & vitam, nonnulli etiam intellectum mundo tribuerunt. Nihil nunc de Stoicis dicam qvi naturam cum Deo confundentes, dicebant Deum esse mentem mundi & mundum esse corpus Dei, esse rationalem. *Laërt.* VII.

—— *Totamqve infusa per artus*
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.

La-

Lactant. VII. 3. qvi etiam Stoicorum argumenta refutat II. 6. Eadem Ægyptiorum fuit opinio ut ibidem testatur & Hermetis, Zoroastris, Orphei, Thaletis, à qvibus *Pythagoras* hausit & *Plato* imprimis propagavit, ut ex Timæo & Axiocho & Laërtio patet. *Qvintil.* v. 14. *Plin.* II. 1. *Arist.* I. de Plantis I. II. de Cœlo I. 13. 63. III. de generat. Animal. II. *Sennert.* de Conf. & Diff. 7. *Chymici* animam mundi vocant Spiritum virtuosissimum qvi ubiqve unus est & per qvem omnia operantur. *Nollius* Prodr. Phys. Herm. c. 5. Distingvendum inter primam informantem & assistentem. Mundus *informantem* animam non habet *Arist.* I. de anima t. 49. unde eam opinionem damnarunt Patres. *Hist.* Eccl. XVII. 27. 28. *Assistentem* mundi animam defendunt *Zoroaster* Jessenii p. 73. ut mundi corpus duraret animo indiguit: sine hoc animo totus jaceret mundus cadaver, & p. 62. Unus mundo animus est sic tamen ut partes ejus principes proprios habeant animos minoribus participantes, & hi minimis: exemplo sunt stirps & animalia qvibus vermes innascuntur. *Joh. Riolanus* in libello de anima mundi, ubi tamen Platonicam animam rejicit & nihil se unqvam commento animæ istius legisse

gisse futilius testatur. Et de abditis rerum causis lib. 1. cap. 1. *Appella igitur qvomodo libet vim illam & effectus plane divinam qvam vides diffusam per universum, Spiritum seu animam mundi, naturam naturantem, ordinariam Dei potentiam, vim singulorum omnium genitricem & conservatricem, de nomine parum laborabo, dummodo de re constet.* Vide & *Scal.* Ex. VI. 1, 2, 7. Fortunius *Licetus* omnium prolixissime & clare animam mundi asseruit in libris de Vita, Lib. 2. cap. 2. *Asseverare mundum totum cœlestemqve Sphæram qvamlibet esse corpus vivum & animatum rationi est maximopere consentaneũ. Cœli & mundi anima dicitur esse purus intellectus absq; vegetali & sensuali anima.* Mundus ergo cœlestesqve Sphæræ vivunt eaqve facultate cognoscendi pollent qvæ omnium viventium sublunarium virtutem cognitricem longè superet, cujusmodi esse dicitur mens divina seu intelligentia separata, *cap. 6.* Cœlestia corpora habent animam assistentem sive à corpore separatam. Idem prolixius probat *cap. 9.* & *cap. 29.* Vita cœlestis nihil aliud est qvam præsentia Physica mentis immaterialis ipsi Cœlo, *cap. 30.* Conservatur hujusmodi vita non nisi cognitione & desiderio sive amore intelligentiæ

tiæ separatæ erga Cœlum & vicissim amore seu desiderio & intellectione Cœli erga mentem divinam, *Cap. 34.* Si Deus non dicitur esse forma toti mundo assistens, nihil erit profecto unde mundana hæc fabrica sit una numero substantia & unum vivere qvemadmodum revera existit. Est ergo Deus optimus forma & anima totius mundi, universo ipsi & singulis ejus partibus assistens, *Cap. 43.* Vita totius mundi nihil aliud est qvam assistentia primæ intelligentiæ orbi universo sive præsentia Dei toti mundo, atq; hæc fuit Aristotelis sententia, & *Virgil.* v. Æn. & *Gell.* III. *Jovis omnia plena*, lib. III. cap. 44. latius probat Deum esse animam mundi assistentem qvæ hoc sensu admitti possunt: sicut omne corpus mens & animus gubernat: ita mundum Deus. *Lactant.* de Ira Dei, 10.

Mundus est perfectissimus, *Eccl.* III. 14. Impie *Alphonsus* X. Rex Hisp. Si creationi affuissem, mundum melius ordinassem. Itaqve à Deo castigatus fuit. *Rodericus* Sanctius IV. 5. *Danæus* II. Eth. 9. Cur autem qvædam mala videantur & incommoda *Apul.* de Mundo. *An Mundus nunc qvam olim sit imperfectior?* Aff. *Cyprianus* contra Demetrianum. *Leucippus*: mundum augeri & imminui & ta-

& tabescere. *Hesych.* Vitis. Idem *Lucretius* 11. & v. mundum hodie qvam olim angustiorem, *Taurell.* 111. qvæst. 8. Anti-Cæs. Negat *Jonston.* libro de Naturæ Constantia. Conservatur enim à Deo. *Apul.* de Mundo: neqve ulla res tam præstantibus viribus est, qvæ viduata Dei auxilio, suâ natura contenta sit. Unde mundum perpetua creatione conservari volunt. Idem dicit mundum valente habitudine, pubertate juvenili. *Conimbricenses* & *Augustinus*, qvos refutat *Keck.* Disput. xx. *Probl.* 8. Neqve tamen omnes res prout creatæ permanserunt, etiam qvoad accidentia qvædam. *Pythagoras* apud Ovid. xv. Met. *Apul.* de Mundo. *Lactant.* vii. 3. *Lipsius* 1. de Const. 16. Ita *Sicilia* continente abscissa. *Justin.* 11. & iv. *Lucan.* 111. *Virgil.* 111. *Claud.* 1. de Raptu. Ita Bosphorum Cimmerium in creatione non fuisse probabile. Descript. *Tartarica.* Xenophanes *Colophonius* terram tandem omnino in aqvas abituram. *Euseb.* προπ. 5.

Communis opinio est mundi *exustionem* futuram de qva libros qvinqve scripsit *Hieron.* Magius. *Ovid.* 11. Met.

—— affore tempus
Qvo mare qvo tellus correptaq; regia Cœli
Ardeat & mundi moles operosa laboret.

Lu-

Lucan. I. & VII.

Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Mixturus.

Unde autem illi ignes? Deus in fine mundi ignis & sulfuris pluviam demittet, *Magius* III. 2. Aon. *Palearius* II. de Immortal. Animæ. Picus *Mirandula*: qvi cognoverit proprietatem Aqvilonis intelliget cur Deus mundum judicarit per ignem. Atqve hoc vetus est inqvit *Bodinus* cap. Meth. Hist. non modo *Pici* sed etiam *Heracliti* ut ait *Plut.* & *Hebræorum* opinio qvi ignes non è cœlo delapsuros ut putat *Magius*, sed ex intimis terræ visceribus erupturos confirmant.

An vero *mundus secundum totam substantiam interiturus?* Aff. *Scal.* Ex. LXI. 5. *Taurell.* Anti-Cæl. pag. 339. *Vallef.* Phil. Sacr. cap. ult. *Paracelsus* Sag. 3. qvi *vitrificandum* putat. Hinc Christiani accusati qvod interiturum mundum crederent. *Minutius* Octavio. *Balbus* Stoicus apud *Cic.* II. de Natura D. *Justin.* Apol. II. Stoicorum opinione ipsum Deum solvi in ignem & mutatione mundi reparari. *Plut.* de defect. Oracul. Negant. *Keck.* Disp. XX. Probl. 17. *Augustin.* XX. C. D. 24. *Hieron.* in II. & LXV. Esaiæ. *Gregor.* XVII. Moral. 5.

CAP. XIII.

De mirabilibus Mundi.

MUlta de naturæ miraculis referuntur qvæ tamen in plerisqve falsa sunt. Facile qvidem crediderim qvod *Saxo* in Chorogr. Daniæ de Islandia scribit: esse ibi fontem cuncta in lapidem transmutantem; ignes in aqvis ardentes; undas lethales potantibus; sed non par fides. Saxum absqve extrinseco motu propriâ agitatione altissimos montes pervolitare. Ita qvæ de fontibus una die calidis simul & frigidis scribunt. *Curt.* IV. 7. *Ovid.* Metam. non abhorrent à veritate: audiri in Salinis Bochnensibus canum Gallorum, aliorumqve animalium voces. *Crom.* I. Pol. sed infinita alia ab antiqvis conficta sunt. *Gell.* I X. 4. X. 12. *Vossius* de arte Histor. 9. qvorum specimen exhibet *Plinius* XXVIII. *Ampelius* c. de miraculis mundi. *Solinus* cap. XII. Alicubi fraus humana accessit ut in statua *Amenophis* qvæ Sole Oriente vocem edere dicebatur. *Euseb.* Chron. vel etiam gestus Dæmonum superstitioni hominum illudentium suis præstigiis qvod de lacu Pilati Lucernates, cui simile qvod de Lycei fonte

fonte *Pausanias* habet referunt, *Munster*. 11. Cosm. 73. *Simlerus* de Alpibus. Ac fatetur *Nierenbergius* 11. de Miraculosis naturis in Europa, *Cap.* 28. vanam de hoc lacu traditionem & superstitionem esse: sæpius studio aliqvid injectum fuisse neqve tamen illas tempestates & inundationes consecutas. Talia ad aniles potius fabulas releganda qvæ tamen in historiis qvoq; locum repererunt, ut qvod de Cornu *Oldenburgensi*, de *freno* eqvi ignoti & in *Frisia* Orientali adhuc extante narrant. Minus mirum qvatuor possessores eqvi Seiani miserè periisse, Cn. Seium, C. Dolabellam, C. Cassium, M. Antonium *Gell.* 111. hoc enim in humanis non infreqvens est.

Illusit etiam impostura eruditissimis viris *aureo* pueri Silesii *dente*, cum *Rulandus Ingolstetterus Horstium* contrariis scriptis inter se rixarentur de causa, illis naturalem, his præternaturalem operose astruentibus: cum tandem mera impostura dens lamina aurea tectus deprehenderetur. Incredibile visum *Cromero* I. de Polonia in majori Polonia prope Scremum reperiri in colle qvodam ollas, amphoras, cacabos, aliaqve fictilia variarum figurarum sub terra nascentia & qvamdiu humo teguntur, mollia, in aëre

indu-

indurefcere. Idem prope Trebinzium in Silesia fieri *G. Ubenus* apud Scholtzium Epist. Medic. 82. testatur & existimat talia vasa ex sepulchreto gentilium erui qvi cineres & ossa fictilibus sub terra condiderint, ubi longinqvitate temporis emollita in argillam convertantur qvæ aëri exposita duritiem resumat.

Cap. XIV.

De Cœlo.

Coelum qvia creatum, *Plin.* II.4. levis ac diffusilis æther, *Lucret.* v. qvis nisi furiosus ausit dicere qvid sit, *Valla* I. Dial. xi. Unde *Diogenes* ad eum qvi de cœlestibus disserebat: qvando inqvit de cœlo venisti? *Laërt.* vi. Et *Socrates* qvæ supra nos nihil ad nos, cujus censuram vide apud *Lactant.* III.20.

Cœlum & extrema circumferentia, *Laërt.* vii. extra Cœlum neq; corpus neq; locus, neq; tempus. *Arist.* I. de Cœlo, cap. 9. Cœlum non est sphæricum, *Helmont.* I. de Aqva num. 13.

Cœlnm movetur, *Apul.* de Mundo: cursibus rapidis semper rotatur. Circulariter. *Scal.* Ex. LXI. I. ab Oriente in Occidentem. *Cæl.* I. xi. Mundus movetur

φορὰν ἐγκύκλιον ab ortu ad occasum. *Geminus* de appar. 10. atqve à motu omnium conservatio & transmutatio. *Licet.* II. de Vita, 37. *Hofm.* de Generat. I. neqve stellæ modo sed & ipsum Cœlum cum stellis movetur. In Peruvia apparent juxta stellas maculæ qvædam: hæ simul cum stellis moventur, *Acosta* l. 2.

Cœlum est qvintum elementum, *Apul.* de mundo, *Titelm.* VII. Phys. 9. *Noll.* II. Phys. Herm. 2. *Lactant.* V. 11. Cœlum est elementum mundi alterationis expers. *Scal.* Ex. LXXV. 9. portio tamen ejus, radii, alterantur & transmutantur, *Noll.* II. Phys. Herm. 2. *Riolan.* II. Phys. princip. 3, 4. & novæ stellæ interdum generantur ut An. 1572, 1601, 1604. *Aslach.* Phys. Christ.

A cœlo omnia inferiora efficiuntur, *Palingen.* VII. & 10. (*gneret æther.*

Qvo sine nec tellus qvicqvam nec gi-
Cœli sunt omnia potestate, *Scal.* Ex. VI. 2. Cœruleus color nullus est sed nubium. Ex. XLI. 3. *Cæl.* I. 20. Non dantur orbes cœlestes, *Sennert.* II. Phys. 2. docendi tantum gratia ab Astronomis introducti sunt *Keckerm.* Syst. Astronom. l. I. II. Phys. 5. Unde non diu qværendum de suavi illa orbium cœlestium sonô Pythagorico apud *Ciceron.* in Somniò & qvem se audivisse jactabat *Apollon.* Ganæus.

Claud.

Claud. IV. Conſ. Honorii:

—— rediit meliore magiſtro
Machina concentusqve poli.

Mart. *Capella* I. de Nupt. Philoſ. Superi globi orbesq; ſeptemplices ſuavis cujusdam melodiæ harmonicis tinnitibus concinebant, vide & *Plin.* II. 3. *Plut.* de Muſica. *Qvintil.* I. 16. II. 10. *Macrob.* II. in Somn. *Boëth.* I. de Muſica 2. *Ambroſ.* 2. Hexam. 2. *Apul.* de dogm. Plat. Negant *Ariſtot.* II. de Cœlo 9. *Valleſ.* Sacræ Philoſ. 56. *Palingen.* XI. *Hyperius* II. Meth. Theolog.

An ſint plures Cœli? Cœli dicere in plurali vix auſim niſi poëtica licentia. Hinc *Cicero*: Ille baro te putabat qvæſiturum unum cœlum eſſet an innumerabilia. *Voſſ.* I. Anal. 41. *Valentiniani* ſeptem. *Irenæus* l. I. *Baſilidiani* CCCLXV. ſecundum numerum literarum nomine ΑΒΡΑΞΑΣ. *Irenæus* l. I.

De Cœlo Empyreo curioſè Scholaſtici. *Albertus* M. in II. Sent. diſt. 3. art. 3. & ſeqq. *Keck.* II. Phyſ. 5. *Titelm.* VII. Phyſ. 13. *Nollius* II. Phyſ. Herm. 2. qvi id in ſuperficie citima aqveum, in extima igneum eſſe vult. Cœlum empyreum qvale fingitur immobile ſedes beatarum mentium non datur. *Lic'tus* II. de Vita 37 ſed intelligitur metaphorice ipſa beatitudo.

De materia Cœli an *eadem cum inferioribus*, G. *Biel* in II. Sent. dist. 12. q. 2. *Keck.* II. Phys. I. *Valles.* Phil. Sacr. I. & 51. *Titelm.* VII. Phys. 13. *Bodin.* Meth. Hist. 8. *Dan.* I. Phys. Christ. 22. *Aslach.* I. Phys. Christ. 5. *Anaxagoras* dixit Cœlum ex lapidibus esse compositum, qvod lapis Cœlo deciderit. *Euseb.* Chron. *Sennert.* I. Phys. 2. *Laërt.* II. *Empedocles* ex Crystallo. *Laërt.* VIII.

Cœlestia esse animata. *Origenes* apud Cœl. I. 18. & II. Negat *Keck* II. Phys. I. *Sennert.* II. Phys. 2. *Nieremberg.* II. Hist. Nat. 4.

Cœlum est *solidum* unde στερέωμα, firmamentum, Homero χάλκεον, σιδήρεον, Jobo *Speculum* vocatur Cap. 38. *Euseb.* XI. πρ(?)ω. 4. *Drus.* ad Genes. Cap. 5. *Palingen.* XI.

—— *est durissimus æther*
Plus adamante adeo ut ferrum contemnat & ignem.

Nieremberg. I. Hist. Nat. 15. Ista controversia cœlum durum sit an liqvidum, æterna erit: nemo cœlum proxime vidit, nemo videbit, nemo poterit vicino adspectu rem definire.

De *Intelligentiis* cœlorum motricibus multa Peripatetici. Angelos intelligit *Kec-*

Keckerm. 11. Phyſ. 3. *Licetus* 11. de Vita 30. & ſeqq qvi unicuiqve orbi appropriatam intelligentiam attribuit Cap. 34. III, 30, 31, 33, 42, 45. Aon. *Palear.* 1. de Immort. *Chryſoſtomus* Homil. VI. & XIII. & XII. ad populum, *Procop.* in Geneſin rident opinionem de motu Cœli & Stellas tantùm moveri volunt. *Auguſtin.* in Pſal. 135. dubitat. Sixt. *Senenſ.* V. Biblioth. Annot. 3.

Ovid. 11.

Adde qvod aſſidua rapitur vertigine cælum
Sideraqve alta trahit celeriqve volumine torqvet.
Arbiter, an gemina convertant æthera mentes.

De Deo Peripateticorum cœli rotatore *Taurell.* 11. Anti-Cæſ. qvæſt. 1. Sect. 12. *Palingen.* XI.

Zoroaſter Jeſſenii: Cœlum nec ſui nec aliorum cauſa mobile fruſtra circumgyrari creditur.

Cœlum & Stellas per radios in inferiora operari. *Scal.* Ex. VI. 5. *Cæſius* 1. de mineral. 5. qvæſt. 1, 2, 3, 4. *Noll.* 11. Phyſ. 1. & VI. 1. *Valleſ.* Sacr. Philoſ. 31. non operari. *Geminus* cap. 14. de apparentiis: minime in animos hominum & Reſpublicas ut Aſtrologi volunt. *Keck.*

Disput. xxxv. *Sennert.* II. Phys. 2. *Hyper.* II. Meth. Theol. p. 351. *Paracelsus* naturalem scientiam & sapientiam homini ab astris dari vult. Præf. in Philosoph. Sag. & lib. I. cap. I.

Et cœlum preces nostras exaudire Platonici putabant. *Cœl.* I. A. L. 18.

Extra Cœlum *lux* immensa sedesqve qvietæ.

Qvas neq; concutiunt venti nec nubila nimbris
Aspergunt neq; nix acri concreta pruina
Cana cadens violat semperqve innubilis æther
Integit & largè diffuso lumine ridet.

Lucret. III. & *Palingenius* XII. *Plin.* II. 10. Supra Lunam pura omnia & diuturnæ lucis plena. *Claudianus* II. de Raptu.

Cuncta tuis pariter cedent animalia terris
Lunari subjecta globo qvi septimus auras
Ambit & æternis mortalia separat astris.

Zoroaster Jessenii pag. 28, 30. Empyreus mundus supra æthereos positus illos complectitur Dei beatarumq; mentium hospitium. Et infinitus, ad extra ad infinitatem expanditur, ad infra vero qvia æthera tangit finitur.

Paracelsus in Philos. Sagaci. Refert effe-

effectus supernaturales, ut diluvium Noæ, Solem immobilem, deflagrationem Sodomæ, Stellam Magorum ad cœlum internum, qvod agere dicit ad externum.

CAP. XV.

De temperie regionum.

EVidens & manifesta est distinctio temperamenti inter frigidam & temperatam Zonam, ut qvamprimum ex una in alteram deveneris, ingens discrimen sentias qvod experimento cognovit *Linschotius* in secunda navigationis ad diem 15. Octobris. Zona torrida multo temperatior qvam Zona frigida. *Idem* ad 12. Octobr. In India à *Cambaia* ad C. *Comoryn* hyems incipit à fine Aprilis & durat ad Septembrem. Vocatur hyems non propter frigus sed tempestates. Nam hyems calidissima est ita ut tum fructus maturescant. Incipit à vento Occidentali ex mari cum tonitru & fulgue: huic continuæ dies noctesqve pluviæ; terminatur rursus tonitru & fulgure. Littora & portus ingentibus arenis obstruuntur & mare tempestuosissimum est.

Flumina ad mare salsa continuis pluviis

dulcescunt & calorem rubrum contrahunt. Sed in altere latero *Choromandel,* etsi tantum 70. alicubi 20. milliaria distant, contra se res habet. Ibi est æstas cum in Cuncam sive India hyems, & hyems cum ibi æstas etiamsi sub eadem latitudine sint. Qvin in montibus *Balageata* unum latus montium æstatem altera hyemen habet. Eadem ratio obtinet ad *Ormuz* & in Arabia felice ad caput de *Rosalgate* ubi ad unum latus promontorii æstas, ad alterum hyems & sic in aliis Indiæ locis. Æstas incipit à Septembre & durat ad finem Aprilis: æstas frigidior hyeme & nullæ in ea fruges maturescunt nisi qvi per totum annum nascuntur. In æstate Cœlum serenum & siccum est: nunqvam vel raro pluit & tum arenæ ad littora hyeme ejectæ plane iterum abripiuntur ac flumina falsa fiunt. A media nocte ad meridiem venti Orientales spirant dicti terrenihos non unqvam ultra decem à littore milliaria se extendunt ita ut noctes & antemeridies frigidiusculæ sint à meridie ad mediam noctem spirant Occidentales ex mari versus terram dicti Lusitanis *Dirahon.* Hæc *Linschotius* Cap. 34. Indiæ.

In *Lima* ficus est cujus dimidia pars versus Austrum eo tempore viret qvo æstas

æstas est, altera arida manet. *Acosta* 4. 32.

In montibus Peruviæ *Pariacacca* aër est subtilissimus & penetrantissimus, viatorum vitalia intolerabili angustia & dolore torqvens, non tamen lethaliter nisi raro, herbas etiam exurens. In aliis versus *Chilen* montibus similis penetrantissimus aër sed sine dolore & lethalis. *Acosta* 3. 9. Hist. Peruv. 32.

Ad *Guineam* in mari freqventes tempestates, pluviæ, tonitrua: aqvæ dulces intolerabiliter fœtent: cis æqvatorem rursum dulcescunt & purgantur. *Linsch*. 3. Indiæ.

In planis *Peru* non pluit sed tantum *garva*, sive nebula cadit unde agri fœcundantur & gramina ac flores etiam in mediis arenis nascuntur. *Acosta*. 3. 20.

Tempestates ab hominibus impiis in mare dejectis excitari vulgo putant. Ita Hispani tempestatem illam atrocissimam anni 1591. ad Tenerifam adscribant Rich. *Greenu* II. Anglo in pugna occiso & in mare abjecto qvi recta ad infernum descendens omnes dæmonas in sui ultionem excitarit. *Linschot*. Cap. 99. Indiæ Orient.

Indiæ Septentrionalis temperamentum saluberrimum. Meridionalis sive

Malabar insalubre peregrinis, *Linschot.* cap. 10, 12.

Trans fluvium *Senegam* in Africa homines proceri, nigri, regio fertilis: Cis flumen homines parvi, subcineritii, regio sterilis. Lud. *Cadamustus* in Navigat. Cap. 14. In mediterraneis Senega non pluit, nisi ferè ferventem aqvam, cap. 39.

Iterum est in *Gronlandia* sub 80. gradu herbas, gramina & animalia herbivora esse: at in Nova *Zemla* qvæ qvatuor gradibus Australior neqve herbas neqve herbivora, sed tantum carnivora reperiri ursos, vulpes. Navig. *Bat.* in Novam Zemlam.

Portugalli in India nati sunt aut *Mestiços* qvi patre Lusitano, matre Inda, aut *Castiços*, qvi utroqve parente Lusitano nati & hi colore Lusitanis similes paulum tamen ad flavedinem vergentibus. Liberi ex *Mestiçis* sunt similes Indis. Tertia generatione Lusitani plane in Indos degenerant, *Linschot.* cap. 29. Maxime à fœminis inexhaustæ libidinis consummuntur & pleriqve inflatos ventres habent, unde *Barrigois*, id est, ventres appellantur, *Linschot.* cap. 34.

CAP.

Cap. XVI.

De Fluminibus.

MIra fontium oleo stillantium, vino exundantium, pannos comburentium, extinctas faces accendentium, recenset *Bartas.* part. 1. Hebd. lib. 3. & part. II. 3. & *Edoardus* du Munin *Beresithiados* die III. Præcipua flumina *Cicero* II. de N. D. commemorat: *Ægyptum Nilus irrigat, Mesopotamiam fertilem efficit Euphrates; Indus vero non aqva solum agros latificat & mitigat, sed etiam conserit; magnam enim vim seminum dicitur secum portare.* Minutius Octavio: *Ægypti siccitatem temperat* Nilus, *colit Euphrates Mesopotemiam, Indus & serere Orientem didicit & rigare.* De Nilo obscura olim qvæstio *unde oriatur?* Antiqvi anxie sed frustra qvæsiverunt. Vide *Herodotum, Diodorum, Strabonem, Heliodorum, Plinium, Senecam, Melam.* l. 9. *Lucan.* X. *Tib.* 1. 7.

Alexander, Sosostris, Cambyses, etiam inqvisitores miserunt sed nullo successu. Donec tandem *Lusitani* fontes ejus in Æthiopia sive Abyssina detexerunt. *Barros* Dec. 1. 10.

Statis qvoqve temporibus Nilus exundat. *Artapanus* apud *Euseb.* IX. πϱϱϖ. 4. causam ita refert: *Nilum baculo à Mose percussum adeo abundasse ut universa Ægyptus submersionem metueret: singulis exinde annis similiter exundare.*

Achoreus apud *Lucanum* X. fatetur se ignorare causam:

—— *qvis causas reddere possit?*
Sic jussit natura parens discurrere Nilũ,
Sic opus est mundo.

Nives tamen liqvescentes in montibus Æthiopiæ & continuæ per æstatem pluviæ causam dare videntur; qviqve simili ratione exundat fluvius *Paraguay*, sive Rio de la Plata præcipitantibus se ex Peruanis montibus pluviis: unde incolæ tribus mensibus in scaphis, sive Canois habitant. *Acosta* II. 4.

Ex mari fontes dulcis aqvæ originem capere communis opinio, *Valles.* Phil. 5. 63. *Palingen.* XI. *Sennert.* I V. Phys. 10. percorantur & salsedinem deponunt in arenis & montibus: atqve ideo montes creati sunt. *Simler.* de Alpibus. *Hirtius* IV. de Bello Alex. Omnia littora naturaliter aqvæ dulcis venas habent. Henningi *Schennemanni* in Hydromantia Paracelsica, Cap. 6. ubi negat fontes ex mari originem trahere, ineptæ rationes sunt.

Mirum

Mirum cur æstate aqva in puteis frigidior & apud Hammonis fanum fons luce frigidus noctu calidus sit. *Lucret.* VI.

Cap. XVII.

De Lumine.

Lux primæva non fuit qvalitas in aqvæ aorpore diaphano hærens ut vult *Keckerm.* Disp. xx. Probl. 6. Sed substantia longe nobilissima à qva omnia inferiora vivificantur. *Sennert.* 11. Phys. 2. vide Alb. *Magn.* in 11. Sent. d. 13. art. 2. *Pareum* in 1. Genes. An autem *lumen sit substantia* vel *accidens* adeo difficile dictu ut *Sennertus* l. c. conqveratur de obscuritate naturæ & tandem concludat esse accidens intentionale non reale. De qvo etiam *Biel* in 11. Sent. dist. 13. q. 1. *Licetus* 111. de Vita 16. Qvomodo autem à lumine Solis fiat calor dissentiunt *Taurellus* & *Licetus*. Ille negat aërem à lumine atteri posse: p. 163. contra Cæsalp. sive in Alpibus nondum Cœlis ut *Hofman.* 4. de Gen. hom. 4. loqvitur & stupendum vocat errorem si qvis putet radios Solis per se neqvaqvam esse calidos sed solo rei solidæ contactu calorem excitare. Negat igitur radios Solis reflecti sed

ſed calorem circa terram accumulari, p. 170. *Licetus III.* de Vita, 34. probat Cœlum calorem gignere lumine ad nos effuſo qvod lumen aërem atterere valeat & in minima dividere. Vulgo dicunt lumen majus extingvere minus. *Sanctorius II.* Method. vit. Err. 5. non extingvi ſed obſcurari & ſenſibus noſtris occultari. Ita etiam *Scaliger* Ex. LXII. 1. qvod tamen coarguit *Licetus III.* de Vita 35. *extingvitur nobis, ſi non abſolute.* Qvare non abs re lux imbecillis ſi ob viciniam potentioris viſum non excitet dicitur extingvi non ſecus ac rivuli aqva in mare delapſa dicitur aboleri.

CAP. XVIII.

De Eclipſi.

Eclipſis res in tota contemplatione naturæ maxime mira & oſtento ſimilis, *Plin. II. 10.* *Nicias* Athenienſis ob ignoratam Eclipſin patriæ cauſa ruinæ fuit, *Plin. II. 12. Plut.* Nicæa & de ſuperſtitione, *Thucydid. VII. Qvintil. I. 17.* Ita milites *Agathoclis* in Africa terrebantur qvod Sol defeciſſet, *Juſtin.* XXII. & XXXIII. Lunæ defectus triſte Perſæo oſtentum erat. Apud Romanos Eclipſin

primus

primus docuit *Sulpitius* Gallus. *Val.* Max. VIII. 11. *Qvintil.* I. 17. *Frontini* I. 12. Apud Græcos *Thales* Milesius. *Plin. II.* 12. De causa qvod Stoici Epicurei senserint, *Laërtius* VII. IX. X. *Lucret.* V. Ægyptii recte: Lunam deficere cum in terræ umbram incidisset, *Laërt. I. Claudianus* de Bello Getico:

— Vetito fraudatum Sole laborem
Telluris subeunte globo.

Dubitatur an aliqva *Eclipsium sit utilitas*, de qvo *Taurellus* IV. q. 6. p. 728. Universalis Eclipsis fuit in passione Christi. *Euseb.* Chron. ex Phlegonte. *Titelmannus* VII. Phys. 37. 38, 39. Dionysius *Areopagitico* dicitur illam Heliopoli in Ægypto vidisse, Epist. ad Polycarpum; sed hoc fictum & falsum putat *Beza* ad Marc. XV. 33. Anno 1133. tamen fuit Eclipsis Solis ut dies in noctem verteretur. Anno 1140. tamen ut homines antiqvum Chaos timerent. Obsidente Henrico VII. Brixiam in Galliis simul Lunæ & Solis Eclipsis fuit. *Petrarcha* IV. memorabilium 9. Frustra dicunt Solem nunqvam amittere lumen suum ideoqve non Eclipsis Solis sed aversionem luminis Solaris à terra aut oculis nostris dicendum. *Becm.* Orig. LI. Recte enim *Tibullus II.* El. 5. *Ipsum etiam Solem defectum lumine vidit.*

CAPI-

CAP. XIX.

De Sole.

E*Udoxus* Deos rogasse dicitur ut sibi facultatem darent Solem proxime cernendi ejusq; formam, magnitudinem, pulchritudinem proxime contemplandi: tunc ut illico moreretur.

Solis laudes recensent, *Plin.* II. 6. II. *Cœlius* XIII. 14.

Anima mundi seu natura proximè in Sole habitat ut qvæ globum Solis totum implens radios suos & qvasi Spiritum effundit per omnia, vitam sensum & motum ipsi universo. Distribuens cuncta permeancentia. *Crollius* Basil. Chim. p. 208. lux compactissima, ignis ardentissimus. *Zoroaster* Jessenii p. 50. *Anaxagoras* dicebat Solem *candens ferrum esse ac penitus* ignitum Peloponneso majus, vel *lapidem* rubeum qvod ad opus Chimicum refert. *Majerus* Septim. Philosoph. ænigm. 29. ideo accusatus & damnatus, *Laërt.* II. Stoici; solem esse purissimum ignem. *Laërt.* VII. *Heraclitus* Solis flammam lucidissimam & calidissimam, *Laërt.* IX. Solem non esse ignem contra Anaxagoram probat *Euseb.* XIV. πραϛπ. 4.

hoc

hoc etiam argumento qvod Sol atros faciat non ignis. Epicurei putabant congregatis ignium seminibus Soles alios atqve alios semper splendere, *Minutius* Octavio. *Parmenides*: Solem calidum & frigidum esse, *Laërt.* IX. *Pythagore*: Solem Lunam & Stellam Deos esse: qvippe iis superare calorem qvi vitæ author sit, *Laërt.* VIII. Deliberarunt aliqvando Stoici utrum Soli qvoqve populos darent, *Lactant.* III.23. Sol qvomodo calefacit? *Leucippus*: Sidera omnia motu rapidissimo ignescere: Solem inflammari à sideribus Lunam parum ignis usurpare, *Laërt.* II. Motu Sol calescit exemplo plumbeæ sagittæ liqvescentis, *Aristot.* II. de Cœlo, 7. *Virgil.* IX. *Lucret.* VI. *Lucan.* VII. qvomodo autem motus calefaciat qvæstio difficilima est *Taurellus* contra Cæsalp. p. 649. Si Sol qviesceret magis calefaceret. *Scal.* Ex. LXXIV. 2. qvod & *Taurellus* probat contra Aristotelem p. 420, 559, 580. negat *Keckerm.* Disput. II. Motum calefactionis ridet. *Valla* I. Dial. XI. dicitqve motum refrigerationis potius causam esse. Causa caloris lux Solis & radii ejus qvod ex speculis Archimedis & Procli probat *Jonstonus* Nat. Const. prop. 2. Solaris calor nihil aliud est qvàm calor ignis Solis fulgore modificatus

tus. *Vallef.* Phil. Sacra, cap. 1. qvod ex parte Lucretius vult. v. Solem aliqvando qviescere posse concedit *Aristot.* v 11. Metaph. text. 55. Si Sol stare voluisset perpetuus ubiqve dies esset, *Lactant.* 11. 5. Arabia adeo edita est ut ex summo vertice à qvarta vigilia Solis ortum ostendat, *Mela* l. 10. In monte Ida Sol Oriens aliter ostenditur qvam alibi, *Idem* l, 18.

An Sol scintillet? L. *Valla* 1. Dial. 8. In Sole inest sive proprietas sive qvalitas dicendus vibratus, potentia & ut sic dicam vita ipsa Solis. Inest lux qvæ vibratu gignitur & qvasi paritur: inest ardor qvi illinc emanat & spirat. *Keckerm.* Disp. 111. Sed ob lucis copiam scintillare videtur circa ortum imprimis & occasum qvia tunc longius à nobis remotus oculis qvasi tremulis afficitur tum qvod eo tempore aër scateat exhalationibus. Qvam subsultationem vulgus in vespera Paschatis attentius observare solet, ducta erroris occasione ex qvodam vetere hymno qvo omnes res dicuntur ob Christi resurrectionem exultare & Sol ipse subsilere. *Claudianus* 1. de laud. Stiliconis.

Tunc & Solis eqvos tunc exultasse choreis
Astra ferunt.

Cur Stellæ fixæ *micent*, vagæ non idem *Ari-*

Aristot. II. de Cœlo, 8. Magnitudinem Solis Lunari orbi comparatam septingenties & vicies eum superare *Thales* dixit. *Laërt.* I. *Anaximander* terram æqvare. *Laert.* II. *Anaxagoras*: Peloponneso majorem. *Archelaus*; maximum siderum. *Empedocles* Luna majorem. *Stoici* terra majorem. *Epicurus* Solis & siderum eam magnitudinem qvam videmus. *Laërt.* II. VII. VIII. X. qvod postremum etiam *Lucret.* V. probat. *Aristot.* de Insomn. I. Sol nobis ποδιαῖ☉ εἶναι δοκεῖ.

Immensum esse constat, *Plin* II. II.

Propiorem terris ejus apsida qvam Ptolemæi ætate 126. millibus sexcentis sexaginta milliaribus Germanicis, *Copernicus, Reinoldus, Statius* probant. *Bodin.* Meth. Hist. 8. & *Theatri* Nat. XX. Qvod *Melanchthon* ad cœlestium terrestriumq; corporum tabescentiam refert; *Scaliger* autem ridet Ex. XCIX.

An Sol omnes res generet? Pythagorici penetrare à Sole radium profunda & omnia vivificare, *Laërt.* VIII. *Paracelsus* IV. Phil. sagac. Solem omnia corpora perlucere & penetrare, neqve ad centrum mundi, per lapides, aqvam, terram. *Taurellus* pag. 186. contra Cæsalp. negat; qvia noctu

noctu Sole absente & in media terra multa generentur qvousqve Sol non pertingat.

Sol majorem terrestris globi partem illuminat, qvam mediam. *Petrus* deMedina 8. Art. Naut. 3.

Cur ab *Oriente* versus *Occidentem* navigantes unius *diei jacturam* patiantur? In *Macao* & *Manella* integræ diei intervallum est. Cum in *Macao* est dies Solis, in *Manilla* est dies Saturni. Ratio: qvia Sol versus Orientem citius, versus Occidentem tardius surgit, *Acosta* 3. 23. Ideo navigantes ab Occidente in Orientem circa totum globum terræ unius diei jacturam patiuntur, qvia ipsis Sol qvotidie tardius oritur adeoqve dies ipsis plerumqve paulo majores sunt 24. horis. *Spilberg.* & *Le Maire* Navigat. Anno 1616, 1617, 1618. Journael vande Nassausche Vloot/ pag 95. Hist. *Ind.* General. lib. 3. cap 98.

Odii inter *Lusitanos* & *Castilianos* argumentum est, qvod *Joh.* II. Rex Lusit. molestissime ferebat Solem prius Castiliam qvam Portugalliam attingere: neqve rem hanc mutari posse.

CAP.

CAP. XX.

De Luna.

ENcomia Lunæ *Apulejus* XI. Milef. recenfet. *Ifid.* Pelus. 2. Epift. 33. Καλὴ ἡ Σελήνη ἀλλὰ κρεῖττον ὁ ἥλιος. Ejus virtutes antiqvi Chaldæorum Theologi ad Hecatem retulerunt. *Selden.* de DIs Syris cap. 2. Lunæ naturam primus *Endymion* deprehendit & hinc amore ejus capta dicitur, *Plin.* II. 9.

Habetne proprium lumen? Stoici carere proprio lumine & id à Sole mutuari. *Laërt.* VII. *Apulejus* x. florid. *Solis luminis Luna decipula.* Idem de Deo Socratis, *Sive Luna proprio seu perpeti candore ut Chaldai arbitrantur parte luminis compos, parte altera caßa fulgoris, circumversione oris discoloris multivaga pollens speciem variat, seu tota proprii candoris expers, aliena lucis indiga, denso corpore seu levi, ceu qvodam speculo radios Solis obstiti vel adversi usurpat & ut verbis Lucretii utar:*

— *notham jactat de corpore lucem*

Utraqve harum vera sententia est. Ita *Heraclitus:*

Lunam menstruas figuras facere, cum in

in ea sensim scapha vertitur. *Anaximander* Lunam falso lucere, lumine splendorem à Solo mutuari, *Laërt* II.

Empedocles: Lunam disci habere figuram, *Laërt*. VIII. Epicuri opinionem apud eundem vide lib. v. Lumen in Luna nec crescit nec decrescit sed tantum per globum obambulat, Nic. *Muler*. II. Inst. Astronom. I.

An Luna lumen suum à Sole mutuaretur qvidam dubitarunt. *August*. Epist. CIX. ad Januaris cap. 4.

Maculæ revera non existunt in Luna sed sunt repercussio partium orbis terræ; ita ut in Europa Europæ, in Africa Africæ idea videatur, Mich. *Majer*. Sept. Philos. ænig. 37. Adr. *Metius* I. Sphæræ I. Sæpe ex fratre meo intellexi ipsum tubo suo in corpore Lunæ conspexisse montes ex opposito Solis umbram de se spargentes; item valles & instar jugerum armarium planities. Unde in memoriam revocanda *Plutarchi* de corpore Lunæ sententia in qvam concedebat *Mæstlinus* & *Kepplerus*, Lunæ tale esse corpus qvale hæc nostra terra, ex aqva & continentibus unum globum efficiens, inæqvale montosum & majores qvidem montes in proportione ad suum *globum, qvam sunt terreni in sua proportione*.

Zo-

Zoroaster *Jessenii* pag. 52, 53. Lunam dicit alteram terram esse, partes lucidas aqvam, obscuras terram: ibi planities, montes, convalles, homines, animalia, plantas, pulchriora omnia & vivaciora nostris. Ratio: ut frustra tam pulchra corpora facta sint.

Effecta Lunæ refert *Gell.* xx. 7. *Horat.* II. Serm. 4.

Lubrica nascentes implent conchylia Luna.

Contrarium tamen obtinet in India Orientali. Plures Lunæ, *Plinius* II. 32.

Qvid vero videtur de illo populo qvem sua memoria fuisse scribit Ludov. *Vives* in Augustinum de Civit. Dei.

Qvi Lunam ab asino epotam credebat, cum is de fluvio biberet qvi Lunæ speciem reddebat illaq; obtectu nubis subito se condidisset, asinus in carcerem conjectus & post legitimam qvæstionem sectus est ut Lunam mundo redderet. In novo orbe credunt Lunam à Dracone devorari: ideo ingens volutatus & strepitus ut Draconem fugent: qvorsum & antiqvorum pelves ac tintinnabula.

Cap.

CAP. XXI.

De Stellis.

PRimi *Chaldæi* in patentibus campis ſtellas obſervarunt *Gell.* xiv. 1. *Eudoxus* in cacumine excelſiſſimi montis conſenuit, ut aſtrorum cœliqve motus deprehenderet. *Petron.* Satyr. vide & *Gell.* xvii. 21. De ſtellis conjectantur pauca qvædam nullo ſcientiarum fundo concepta ſed fuſa & vaga & arbitraria qvalis longinqva oculorum acies eſt per intervalla media caligantium, *Phavorinus* apud *Gell.* xiv. 1.

Ægyptii nugatorie ſtellas qvater vertiſſe curſus ſuos ac Solem bis jam decidiſſe, unde nunc oritur, *Mela* lib. 9. Numerus ſtellarum præter eas qvæ videntur, ingens. Cabaliſtæ *Myriades* xxxix. & clx. tradunt. *Seld.* Synt. ii. de Dis Syris, c. 2. Mortali ſtellarum numerus omnino ignotus eſt, *Euſeb.* vii. πϱϛπ. 5. Aliqvoties novæ deprehenduntur, ut ex Arabibus probat *Keckerm.* vi. Phyſ. 5. contra Tychonem qvi præter illam Hipparchi apud Plinium ii. 26. nullas agnoſcit. Illa qvæ anno 1573. in Caſſiopœa viſa, ſtella ab initio creata, ſed tenuis & obſcu-

obſcura fuit: cum appareret lux ejus aucta & ſplendor crevit. Fr. *Valleſ.* Sacr. Philoſ. 1. *Keck.* l. c. Stellæ non ſunt denſior pars ſui orbis, *Paling.* xi. Qvis enim niſi furioſus auſit dicere ſidera eſſe denſiorem cœli vel ætheris partem, qvaſi corpus cæleſte poſſit eſſe denſius & compactius, L. *Valla* 1. Dial. XI. Sunt tamen cœligenæ. *Apul.* de Mundo, & ex luce primæva facta. *Senn.* 11. Phyſ. 2. In *Phædone* Platonis opinio eſt non eſſe qvæ videamus ſiderum corpora ſed radiorum qvaſdam reflexiones in aëre, ſimilem ſideri ſpeciem referentes, *Cæl.* l. 14. An *ſtellæ ſua luceant lumine an à Sole illuſtrentur?* Authores utriusqve ſententiæ refert. *Cæl.* 1. 14. *Licetus* 11. de Vita, 38. negat ſtellas lumen à Sole mutuari vel augeri qvæ ſunt ſupra Solem, ſed illas tantum qvæ ſunt infra Solem præſertim Lunam. *Zoroaſter* Jeſſenii p. 51. vult ſidera omnia vires ſuas & ſemina in Solem & Lunam effundere ad rerum generationem. Dicere auſim lumen Solis ab aſtris ſuperioribus haud minus adjumenti accipere qvam Luna, Mercurius, Venus à lumine Solis. Idem prolixius 111. 35. *Sennertus* utrumqve admitti poſſe putat, 11. Phyſ. 2.

Leucippi opinio fuit ſidera omnia igne-

ſcere ob concitatiſſimi motus celeritatem: à ſideribus Solem qvoqve flammam concipere: Lunam vero tantum ignis participare. *Heſychius* in Vitis.

Lux ſubſtantia eſt. *Lucret.* IV. non eſt ſubſtantia, *Valleſ.* Phil. ſacr. 53. forma lucis eſt inter deſiderata, *Verulam.* IV. Augm. Scient. 3. Et qvoddam adhuc ſuperius lumen hoc noſtro, corporale illud etiam, in ſede beatorum, qvo Solis facultas, non pertingit & hoc tanto præſtantius qvanto ſupremi illius Cœli corpus aëris noſtri corpore. *Valleſ.* Phil. ſacr. 53. Sphæræ non decem ſed octo tantum dantur. *Licet.* II. de Vita, 38.

Planetas non rectè erroneas & vagas dicimus. Deus enim omnes curſus eorum ita conſtituit ut ne modico qvidem errori locus ſit, *Apul.* I. de dogm. Plat. Septem ſidera qvæ ab inceſſu vocamus errantia cum errent nulla minus illis, *Plin.* II. 6. *Cæl.* I. 17. Sol & Luna non ſunt in in numero Planetarum: ergo qvinq; tantum. *Zoroaſter* Jeſſen. p. 46.

De numero Planetarum, *Gell.* XIV. I. *Galilæus* novos invenit Planetas. *Senn.* II. Phyſ. 2. Vita *Peireſcii.*

Duplicem Planetarum motum dari ait *Ariſtot.* II. de Cœlo 10. *Geminus* de appar. c. 10. *Plin.* II. 8. *Licet.* II. de Vita 37.

Negat

Negat *Taur.* Anti-Cæſ. 525. *Sennert.* 2. Phyſ. 2. Pridie qvam periit *Julianus* qvidam Antiochiæ vidit congeriem ſtellarum literas in hanc ſententiam exprimentium: *Hodie Julianus in Perſia occiditur.* Notato tempore cognitum eadem die fuiſſe interemtum. *Zonaras* Tom. III.

Qvidam ſentiunt ſtellæ voluntate eſſe maleficas & Deum in extremo judicio ſtellas puniturum præcipuè Martem qvod bella moviſſet. An ſine *ſidereis affixa cavernis ſidera? Lucret. IV.* Hos aſtrorum ignes ſphæris affixos perpetuis atqve indeſeſſis curſibus labi, *Apul.* l. de dogm. Plat.

An *Cœleſtia* nutriantur? *Cal.* I, 12. & XII. 2.

Achoreus Ægyptius apud Lucanum X.

—*Oceano paſci Phœbumq; ſolumq;*
Credimus ——

Qvæ opinio propria Stoicorum *Laërt.* VII. unde *Virgilius.*

—— *Convexa polus dum ſidera paſcit.*

Ita enim cum Servio legendum cenſet *Brodæus* Miſc. 77.

Lucret. I. *Unde æther ſidera paſcit.* & lib. V. Ideo putabant mundum conflagraturum cum Cœlum non amplius haberet aqvas qvibus paſceretur. *Magius* 1. de Exuſt. Mundi 13, 16, 17. *Nollius* Phyſ. Herm. 2.

 putat

putat ſicut ex aſtro radii defluunt in inferiora: ita ex inferioribus aſcendere vapores qvibus cœleſtia nutriantur & inſtaurentur. *Qvintil.* Declam. IV. Summo vertice beatus ignis ut vigor cuncta levia calidi ſpiritus ardore ſuſpenderet: profundus humor ad ima demerſus unde qvotidie ſuperpoſiti caloris alimenta traherentur.

De lapſu ſtellarum: *Virgil.* I. Georg.

Sæpe etiam ſtellas vento impellente videbis
Præcipites Cœlo labi. Ovid. II. *Met.* 50.
Fertur ut interdum de Cœlo ſtella ſereno
Qvaſi non cecidit potuit cecidiſſe videri.
Lucret. II. Non cadere in terras ſtellas & ſidera cernis.

Plin. II. 8. *Cæl.* VI. 27. *Brodæus* I. Miſc. 30. *Keck.* VI. Phyſ. 3. Ejiciunt ſtellæ excrementa qvædam ſulfurea. *Majer.* Sept. Philoſ. p. 58. *Theophraſtus* T. VIII. l. 2. Phil. ſagaci, qvi etiam vult eſſe ſtellas qvasdam magneticas in Cœlis qvæ ferrum attrahant qvod tum, ubi magni ponderis eſt, decidat.

Via lactea eſt Meteoron. *Ariſt.* I. Meteor. 8. eſt in octava ſphæra minutiſſimarum ſtellarum congregatio, *Sennert.* II. Phyſ. 2. reſiduum primævæ lucis unde novæ ſtellæ & Cometæ naſcuntur. *Aslac.*

Phyſ.

Phyf. Chrift. p. 173. *Anaxagoras* dixit la. ćteum orbem effe reflexum Solaris luminis non intermicantibus aftris, *Laërt*. II.

Fuerunt qvi aftra habitari putarent. *Heraclides* hominem ex Luna cecidiffe dixit, *Laërt. VIII.*

Palingen. VII.

— fuos aër cælumq; ac fidera cives
Indigenasq; tenent.

Anaxagoras dixit Lunam habitacula in fe habere & valles & colles, *Laërt.* II. Unumqvodqve aftrum plurium fpirituum habitaculum divinitus factum eft, *Noll.* III. Phyf. 3.

Sed tandem Orationem de Cœlo in terram revocemus. *Apul.* de Deo Socrat.

Aftra *animata* effe & *rationalia* Platonicum eft. *Plato* Timæo. *Cic.* II. de Nat. D. *Apul.* l. de Philof. aftrorum ignis animales Deos dicit effe *Plato* l. de Deo Socratis: vifibiles *Origenes* idem l. περὶ ἀρχῶν 7. Auguftinus initio dubius ad *Laurent.* cap. 58. poftea retractavit & libro contra *Prifcill.* 8. negavit aftra effe animata.

GEORGI HORNI HISTORIÆ NATURALIS

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

DE MARI.

D Insulas de *Lebos* & *Cocos* Mare tam profundum & littora tam abrupta ut 70. vel 80. filis fundus reperiri non possit: ibidem etiam rupes tantæ profunditatis sunt. *Acosta 3. 27. Plin. 6. 22. Solin. 54.* ad littora Norwegiæ alicubi imperscrutabile, *Olaus* M. 2. Hist. Sept. 10.

Qvidam Mare del Zurd & Nord apud Panamam fossa conjungere voluerunt sed

sed omissum ob certas causas, *Acosta* 3.10.

Mare *monstrum* est. Virgil. v. *Mens huic non confidere monstro*, sicut ipsos maris monstra notantia *Horatius* 1. Carm. 3. & θαύματα πόντου Aratus, Oceani monstra *Juvenalis* dixit. Mare sive aqvas innatasse superficiei terræ, ideo mare in loco suo naturali non esse. *Munster*. 1. Cosm. 1. Unde & altius pariter ac depressius depressa. Excelsius mare rubrum qvam terra Ægypti, *Arist*. 1. meteorol. 14. alicubi immensæ profunditatis. *Munst*. 1. Cos. 1. Ordinaria profunditas duorum milliarium. *Keck*, de Nautica Probl. 1. Qvomodo fiat, ut mare non excrescat *Aristot*. 11. meteorol. 2. *Lucret*. *V*. *Seneca* de Providentia: *Infusa vallibus maria mollium terras nec ullum incrementum fluminum sentiunt*. Tempestates & navium ac urbium demersiones à Dæmonibus aëreis. *Cicogna* parte 1. Th. N. 111. 7.

De fluxu & refluxu, *Lucanus* 1.

——cum funditur ingens
Oceanus vel cum refugis de fluctibus aufert
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens an sidere mota secundo.

Thetyos unda vaga lunaribꝫ æstuet horis
Flammiger an Titan ut alentes hauriat undas
Erigat Oceanū fluctusqꝫ ad sidera tollat
Qvarite qvos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu qvacunqꝫ moves tam crebros causa meatus
Ut superi voluere, latet.

Cæsar IV. Comment. Eadem nocte accidit ut esset Luna plena qvæ maritimos æstus maximos in isto Oceano efficere consvevit, nostrisqve id erat incognitum. *Apul.* l. de mundo: Sentitur etiam Cœli marisqve cognatio, cum menstruis cursibus Lunæ decrementa accessus fretorum atqve æstuum deprehenduntur. *Taurellus* III. 4, 5. pag. 553. 556. Anti-Cæsalp. Mare in intima terræ se exonerans facit ut magno impetu ex littoribus circumqvaqve aqvæ versus voraginem illam contendant. Aristot. erroris incusat Fr. *Valles.* S. Phil. 53. *Aristot.* de mirabil. Fretum inter Siciliam & Italiam una cum Luna intumescit & subsidet. *Seneca* l. de Prov. I. ad Lunaris sideris arbitrium Oceanus exundat. *Lemn.* II. 41. IV. I. Mela III. I. *Zoroaster* Jessenii pag. 43. Terra motu suo aqvam secum vehit, nec alias æstus, fluxus & refluxus marini unqvam

qvam futuri. *Casmannus* parte II. Probl. marin. qvæst. 9. Causa propriissima æstus est salsedo maris, qvia calorem in se habet, hic spiritus, spiritus motum. Cur æstus in mari Ligustico & Baltico non fiat? *Keckerm.* Probl. Naut. parte special. Probl. III.

Mare *Caspium* dulcius cæteris, *Curt.* VI. 4. ob multos influentes amnes. *Plin.* VI. 17. *Solin.* 30. *Seneca* Medea:

Palustribus qva maria dulcescunt aqvis.

Dicuntur dulcia qvia minus salsa *Sallust.* in fragm. Ipsum mare Ponticum dulcius qvam cætera. Nulla enim aqva marina absolute dulcis, *Drus.* in Genes. cap. 76. Mare etiam in fluvidô salsum. *Patricius* contra Scalig. & illa salsedo cum ipso mari creata. *Gomes.* de Sale 24. *Taurell.* III. qvæst. 8. pag. 606. 607. *Palingen.* XI. *Zoroaster* Jessenii p. 69. *Cœl.* XIV. 15. *Valentiniani* à lacrymis *Enthymeseos* qvos ridet *Irenæus* l. I. *Aristot.* calorem Solis qvem refutat *Cicogna* part. I. Th. N. I. 6. Idem *Sanctorius* VII. vit. Err. 2. Propter salsedinem cui pingvedo admixta, marinæ aqvæ alunt non extingvunt incendia. *Camerar.* Cent. I. 26. Cent. II. 27. *Lang.* Epist. Medic. 28. Insigniter purificat & sanat. Euripides: θάλασσα κλύζει

 πάντα

πάντα τῶν ἀνθρώπων κακά. Ajunt Euripidem maris aqva à morbo curatum. *Cæl.* VI. 44. Eademqve salsedo tot immanium monstrorum parens. Sal enim fœcundat. Mures tinctu Salis concipiunt, *Plin.*X.65. Venus mari orta, *Plut. Olymp.* V. ideo Piscis sive Dagonis specie culta, *Seld.*Synt.II.cap.3,4. Cur autem in mari mortuo qvod summè salsum nihil generatur? Ob bitumen qvod putredini reluctatur: sine putredine autem nihil generatur. *Sanctorius* IV.Vit.Err.II.

Maria in terras terræ in maria transeunt.

*Ovid.*XV. Met. *vidi.*

Ergo qvod fuerat qvondam solidissima tellus
Esse fretum, vidi factas ex aqvore conchas
Et procul à pelago conchæ jacuere marinæ
Et vetus inventa est in montibus ancora summis
Qvodqve fuit campus, vallem decursus aqvarum
Fecit & eluvie mons est deductus in æqvor.

Anno 1460. inventa cum ancoris navis in Alpibus, *Jonst.* N.C.p.27. *Anaxagoras* interrogatus: an montes Lampsacenos ali-

aliqvando mare sit obtectum; imo inqvit si tempus non defecerit.

Mare *rubrum* non aqvas rubras habet sed alicubi arenam & ligna rubra, *Ghislell.* 4. Itin. 3. *Linschot.* c. 4. Ind. *Plinii.*

Rubri maris nec aqva nec arenæ rubræ. *Curt.* VIII. 9. X. 1, *Bredam* III. Miscell. 9. Fallitur *Hieronymus* qvi סוף rubrum significare putat. *Drus.* ad Exodi 16.

Mare Septentrionale non est incongelabile: Cimmerium enim & Scythicum gelu constringitur, *Gell.* XVII. 8.

CAP. II.

De Meteoris Igneis.

OMnia meteora, præter *Iridem* & *Cometam*, sunt à Diabolo. *Luther.* in Genesin. *Paracels.* IV. Phil. Sagac. 8. *Palingen.* VIII. IX. XI. *Zoroaster* Jessenii p. 83, *Keckerm.* VI. Phys. 1.

Cometæ terrificum magna ex parte sidus *Plin.* l. 25. secundum *Damascenum* 11. Orthod. fid. 7. comportantur à spiritibus fatorum præsciis qvo futura significentur. Qvod etiam Paracelso placet. *Claud.* 1. de Raptu.

— *augurium qvalis laturus in orbem*

praeceps sangvineo delabitur igne Cometes
Prodigiale rubens. Non illum navita tuto
Non impune vident populi sed crine minaci
Nunciat aut ratibus ventos aut urbibus hostes.

De Bello Getico:

Nunqvam Cælo spectatum impune Cometen.

Qvintil. 1. Declam. periturorum fata populorum ardentes Cœlo faces & crinita siderum flamma præcurrit. *Lucan.* 1.

— terris mutantem regna Cometen.

Potest tamen Cometa etiam bonos effectus producere naturaliter, *Keckerm.* vi. Phys. 5. *Plin.* ii. 25. Cometam qvi in ludis Augusti apparuit mundo salutarem fuisse, *Sen.* vii. Nat. qvæst. 17. Et hunc voluit fuisse stellam Magorum. Ingens ille fuit qvi nato Mithridate apparuit. *Justin.* XXXVII. Stella Cometes septuaginta diebus ita luxit ut Cœlum omne conflagrare videretur. Nam & magnitudine sui qvartam Cœli partem occupaverat & fulgore Solis nitorem vicerat & cum oriretur occumberetqve qvatuor horarum spatium consumebat. An autem causis naturalibus de novo gene-

generentur, an à Deo miraculosè producantur, an qvia ante latuerint appareant non facilè qvis firmè rationibus definiet, *Sennert.* 11. Phyſ. 2. Generantur etiam in ipſo æthere. *Lipſ.* 1. de Conſt. 16. *Sennert.* 11. Phyſ. 2. *Majer.* Septim. Philoſ. pag. 60. *Scholtz.* Epiſt. Medic. 28. Negat *Keckerm.* vi. Phyſ. 5. Non eſſe animalia probat *Nierenberg.* 11. Hiſt. Nat. 15.

Cætera meteora ita refert *Lucret.* 5.

Noctivagaqve faces cæli flammaq; volantes
Nubila vel imbres, nix, venti, fulmina, grando
Et rapidi fremitus & murmura magna minarum.

De columna ignea & ſtella Magorum diſputat. *Keckerm.* vi. Phyſ. 5. *Scultet.* Delic. Evangel. cap. 20. miraculoſam ſtellam fuiſſe patet qvia miro modo curſum tenuit domum & σεβάσμιον φάτνην velut digito oſtendit. *Iſid.* Peluſ. 1. Epiſt. 377. fuit *Angelus* Chryſoſt. & Theophylactus, *Simon* Pauli in Evangel. Epiphan. ignes in armis militum, veſtibus aut capillis freqventes. Plin. 11. 37. *Liv.* 1. & xxxv. *Valer.* Max. 1. 6. *Card.* iv. Var. 66. *Virg.* 11. & vii. Æn. *Oppius* v. de Bello Africano.

De

De Turneb. XII. Æn.

—— totoqve ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis

Et v. *Namqve volans liqvidis in nubibus arsit arundo,*
Signavitq; viam flammis tenuesqve recessit
Consumta in ventos.

Ad terram qvoqve labuntur ignes, *Plin.* II. 26.

De ignibus fatuis *Camer.* Cent. III. 16. *Euphormio* 1. Satyr. vult esse spectra & infelices spiritus, qvod etiam placet *Cicogna* parte 1. Th. N. VIII. 5.

Prius tonare oportet qvam coruscare, *Apul.* de Mundo.

Tonitru esse effectum *Cacodæmonis*, etsi fulgur habeat causam naturalem vult *Helmont.* l. Meteoron. Animalium, num. 20. *Bodin.* Theatr. Nat. lib. II. Negat *Keckerm.* l. de Fulm. pr. 1. *Paracelsus* Tomo VIII. *Cicogna* part. 1. lib. 3. c. 6. idqve rogatu Sagarum, qvod negat *Keckerm* *Petrarch.* II. de Rem. Dial. 90. licet naturalibus causis tonet nihilominus commonitorium est illius qvi nullis adstrictus causis ipse fons est causarum.

Laurum ac ficum fulmine percuti probat, *Brodæus* III. Miscell. 2. *Sennert.* IV. Phys. 2.

Ful-

Fulmine plerumqve percutiuntur canes atqve feles ut tutum non fit eas apud fe habere. *Keckerm.* de Fulm. Problem. 9.

Tonitrua etiam hyberna & fereno die. Cœlo fine nubibus fiunt. Idem & VI. Phyf. 6. *Sennert.* IV. Phyf. 2.

Anaxagoras dixit tonitrua nubium effe collifionem, corufcationes, confricationem; *Laërt.* II. Idem *Stoici* lib. VII. *Lucret.* II.

Lapides Ceraunii multi in Mufeo *Calceolario, fect. III.* p. 307. Non enim femper cum fulmine decidunt fed rariffime. *Keckerm.* VI. Phyf. 5, 6. *Sennertus* III. Phyf. 2. à fulmine arenam fundi & lapidem fieri.

Fulmen plerumqve loca excelfa & edita petit.

—*feriuntq; fummos fulmina montes.*

Etiam templa facra, ob peccata hominum, *Ifid.* Peluf. 1. Epift. 73. Cadavera fulmine tacta aliis abominanda. *Qvintil.* Decl. XIX. Horreo cadaver & velut corpora qvæ cœleftis exanimavit ignis adire propius timeo. Campanarum pulfatus fulmina non abigit. *Hippius* Probl.

Jovi affignarunt fulmen, *Plin.* II. 19. *Lucret.* VI. qvod æmulari voluit Salmoneus, *Virgil.* VI.

In

In *Mexico* Pyramis ignea Oriens media nocte, & adscendens; sub ortum Solis in meridie consistens & evanescens isque per totum annum conspectus; ibidem Cometa triceps, *Acosta* 7. 23.

CAP. III.

De Meteoris Aqveis.

METeora aqvea *Dæmonibus* aëreis assignant, *Strozz.* Cicogna part. I. Th. N. l. 3. c. 6. *Noll.* Phys. Herm. III. 4. Nubes variarum figurarum sunt, *Lucret. IV.* Nivem esse spumam & sordes aqvæ, *Gell. XIX. 5.*

Pluvias oriri à vaporibus ex medio mari ebullientibus, non calore sublatis, *Taurell.* III. qvæst. 7. pag. 581. Anti-Cæs. à Sole vapores ex mari & locis aqvosis elevante: Unde sub torrida Zona Sole accedente tanta copia pluviarum & in regionibus extra Tropicos Sole longissimè remoto, *Acosta* II. 7. Imbres unde *Lucret.* VI. Pluviæ prodigiosæ lactis, sangvinis, carnis, lapidum, ranarum, vitulorum, *Liv. XXXVII. XXXIV. XVII, Plin. II. 16, Titelmann. VI.* Phys. 6.

Milone causam dicente lateribus coctis pluit.

Massa

Massa ferri pondere centum librarum ex aëre cecidit, *Alb.* 111. Hist. ex Avicenna. *Casius* v. de Mineralib. cap. 1. qvæst. 5. nostra ætate in Hispania in Valentiæ regno decidit è nubibus massa lapidea metallicè venis infecta. Hæc vi ventorum contingunt. *Lucan.* IX scribit tantam Austri vim in Lybia fuisse ut Catonis militibus pila, galeas, scuta erepta solum abstulerit, & addit:

— in extrema forsan longeq; remota
Prodigium tellure fuit delapsaq; cælo
Arma timent gentes hominumq; erepta lacertis
A superis demissa putant.

Huc referri potest nummus qvi cum grandine decidit Anno 1622. in præfectura Magdeburgensi Wanslebiana, qvem *Ernstius* II. Observ. 20. inter prodigia refert. Causæ vel supernaturales Majer. Sept. Philos. p. 50. vel Dæmonicæ Cicogna, vel naturales ut de ferro.

Ægyptus dicitur pluvia carere, *Lactant.* II. 14.

Nullis in Ægypto nubibus subtexitur Cælum,
Nec pluvio supplicat herba Jovi.

Joh. *Wild.* II 1. Itiner. 33. testatur se aliqvoties *Alcahiræ* magnos imbres Januario & Februario vidisse: cæteris mensibus non

non pluere. *Alexandria* & *Reschita* interdum decem continuis diebus pluere propter viciniam maris.

Mel esse ex aëre probat, *Virgil.* 14. Geogr.

—— *aërii mellis cœlestia dona.*

Plin. 11. 12. Circa Libanum fuit δυσοσόμελι qvod *Manna* vocatur, qvo vescebatur *Joh. Baptista. Sculs.* Delic. Evangel. cap. 9. Manna Hebræorum in deserto idem cum vulgari fuit, *Valles.* sacr. Phil. 57. *Huart.* Scrut. Ingen. cap. 15. non fuit nec causas naturales habuit, *Sennert.* IV. Phys. 8. *Kerk.* IV. Phys. 20.

Iridis tractatio partim *Physica* est partim *Optica*. Nam qvod sit est Physici scire, cur sit Optici, 1. part. *Anal.* 10. qvomodo fiat secundum Stoicos, *Laërt.* VII. *Epicureos* VI. *Nat.* Comes VIII. Mythol. 20. fuit ante diluvium sed non ut signum, velut si cogites lapidem immobilem diu & neglectum, mox factum dictione alicujus signum *Cæl*, XII. 24. *Valles.* sacr. Philos. 9. Veri sunt Iridis colores, *Cæl.* XII. 30. an odor ex iride accedat solo vel arboribus, idem Cap. 31. Iris Lunaris insignis visa Anno 1599. *Sennert.* IV. Phys. 9. *Cæl.* XII. 27.

Artificiosæ ostentantur in arce Florenti-

rentina Pratelino, *Itineraria*. Nix in Armenia rubra ob terræ miniatas exhalationes, *Heins.* Cap. 6. ad Nonnum. In *Islandia* præ nimia vetustate nigra & arida, ut incensa ardeat. *Adamus* Bremensis l. de Situ Daniæ. *Paracelsus* de Thermis omnem aqvam vult continere partes frigidas & calidas & fieri glaciem cum calidis ac frigidis superantur.

Pagus *Mente* inter Damascum & Aleppo per totum annum nivem tributi loco ad refrigerandum potum advehebat, qvam in vallo profunda compingebant, *Ghiestella* 6. Itin. 10.

CAP. IV.

De Ventis.

VEntorum magna varietas à qvatuor causis oritur: natura loci qvem perflant, plaga Cœli unde spirant, Deo qvi ita ordinavit, Ps. 134. *Jer. 10.*

Exhalationum diversitate, *Acosta* III. 2. Virg. 1. Æn.

—— Venti velut agmine facto
Qva data porta ruunt & terras turbine perflant.

Oriri eos in antris & specubus subterraneis idem vult:

Vasto

— *Vasto Rex Æolus antro*
Luctantes ventos tempestatesq; sonoras
Imperio premit.

In *Hispania* Solano sive ventus Orientalis plerumqve molestus & insalubris: in *Murcia* saluberrimus: *Cartagena* denuo insalubris. Abrego sive Australis iisdem in locis pluviosus & gravis: in *Murcea* salubris. In *Africa* Boreas pluvius; notus clarus & serenus, *Plin.* II. 47. ita etiam in campestribus Peru, notus est frigidus salubris & serenus: in montanis pluvius ut & in Chili. Sub Zona torrida ventus Orientalis (*Brisas* vocant) saluberrimus est: Zephyrus vix unqvam spirat, *Acosta* III. 3.

Disputatur *an Boreas trans aqvatorem fiat calidus & pluvius; Auster serenus & frigidus?* Aristoteli ita visum II. *Meteor.* 5. Contrarium *Acosta* III. 3. probatur qvi Boream etiam trans æqvatorem manere frigidum dicit etsi non tam vehementer. Omne malum & Diabolus imprimis ab Hebræis Aqvilone seu Septentrione designatur. Unde βορεασμοὶ sunt sacra qvibus lævum ejus avertebant numen. Hinc βόῤῥος Hellenistis Satan. *Homil.* Aristar. Ex. I.

De Origine ventorum varia varii, *Anaxa-*

Anaxagoras: ventos fieri cum aër à Sole attenuatur, *Laërt.* II. alii ex fuga vacui & nimia corporum plenitudine, *Majer.* Sept. Philos. alii ex motu terræ aërem intra montis cacumina comprehensum circumvolvente & auram concitante, *Zoroaster* Jessenii, pag. 43. Ventos status & anniversarios gigni à calore magno nives in locis Septentrionalibus adhuc reliqvas colliqvante, *Sennert.* IV. Phys. 3. sæpe Dæmon ventos turbat, *Job.* I. Finni & Lappones ventos vendunt, *Olaus* III. 6. Ericus *Sveciæ* Rex qvocunqve verteret pileum, inde prosperum ventum eliciebat, Strozz. *Cicogna* p. 1. Th. N. III. 6. Presteres in mari qvomodo fiant exponit, *Lucret.* VI. ventorum finalis ratio qvæ sit, *Cæl.* XI. 18. Ventum partim ab aëre commoto partim ab exhalationibus admixtis, *Sennert.* IV. Phys. 3. *Keckerm.* Probl. Naut. *Qvercet.* Polyhist. sect. II. c. 3. *Apulejus* de Mundo. Paracelsus Tomo VIII. errare dicit qvi ventum putent aërem commotum.

In *Tercera* & *Asoribus* & aliis Indiæ locis venti tam acres & penetrantes sunt ut ferrum & lapides consumant & in pulverem redigant: ideo Lusitani lapides ad structuram ex marinis undis petunt qvos venti illi non admodum lædunt.

dunt, *Linschot.* Ind. Orient. cap. 99. *Acosta* 3. 9.

Venti vel *extra* vel *intra* tropicos spirant. *Extra* tropicos vocantur *Vandavala* & sunt varii ac mutabiles. Qvo longius à Tropicis receditur eo Vandavalæ sunt certiores, velut intra gr. 27. & 37. *Intra* tropicos in mari aperto semper sunt venti Orientales & *Bisa*, adeoqve stabiles: raræ tempestates: *Verrasons* & *Terrenitros* tantum ad littora spirant duo milliaria non amplius.

De his Indiæ ventis, vide *Acostam* lib. 3. & *Linschotium* in India passim.

De nubecula ingentium tempestatum præsaga qvæ *Olho* de Boio vocatur, id est oculus bovis, *Linschot.* c. 93. Itiner. & *Navigat.* c. 36.

CAP. V.

De Terræmotu.

UNiversalem terræmotum observat *Hieronymus* in Chronico ad A. C. 368. Terræmotu per totum orbem facto mare littus egreditur. Talis etiam fuit tempore *Passionis Christi* qvippe qvem in Bithynia observatum *Phlegon* & *Eusebius* scribunt. Exempla particularium terræ-

terræmotuum innumera extant apud alios.

De causa dubitatur. Esse immediatum opus Dei vult *Helmont.* l. Terræ Anomalum, num. 29. seqq. Alii adscribunt Dæmonibus subterraneis, *Cicogna* p. I. Th. l. III. II. aquis subterraneis terras exedentibus. *Paracelsus* Tomo VIII. *Taurell.* III. 9. 8. p. 606. *Palingen.* XI. *Gellius* II. 28. Ventis. Sallust. fragm. *Ventis per cava terra citatis rupti aliquot montes tumulique sedere.* Anaxagoras terræmotus causam esse successionem aëris in terram, *Laërt.* II. Epicuri sententiam vide apud eundem X. *Lucret.* VI. De tota materia *Keckerm.* Tomo II. *Apul.* l. de Mundo. Terribilis est hæc calamitas. *Petrarcha* II. de Rem. Fort. 91. & qvanqvam Ægyptum ac Galliam hujus mali expertem putarit, *Plin.* II. 80. deceptus forte loco *Aristot.* III. Eth. Nicom. 10, id tamen falsum deprehensum. *Senec.* VI. Nat. Qvæst. 26.

Terræmotu absorpta Helice & Burris, *Ovid.* XV. Met. *Senec.* VI. Nat. 23, 26, 32. Sub Tiberio una nocte XII. Asiæ Civitates. *Plin.* II. 84. In Creta mons ruptus, *Plin.* VII. 16. Uno Terræmotu centum Lybiæ urbes corruunt Augustini Tempore ut testatur XI. de *Miraculis* 55.

vide

vide & *Aristot.* VIII. Meteorol. 8. *Livium* 44, 45. *Justin.* XXX. XL. *Palmerium* in Chronico ad A.C. 1171. 1241. 1457.

In Anglia mons ambulavit, *Cambd.*

Terræmotus plerumqve fiunt ad littora: qvo plures in loco aliqvo putei eo minus Terræmotui obnoxius, *Acosta* 3. 26.

Terræmotus in America atrocissimus, *Acosta* 3. 26.

CAP. VI.

De Montibus.

TAbor Mons altissimus fuit, vide *Casaubon.* Ex. XV. Sect. 18.

Tenerifa. In ejus cacumine aër svavissimus, nullæ pluviæ, nec herbæ, pulvis immobilis. Cum qvis per horam ascendit frigus offendit tota die ac nocte insolitum. Tertia die ad montis fastigium pervenitur. Ibi arena, vestigia Camelorum ante annum impressa tanqvam recentia, & nomina qvorundam humi inscripta velut hesterno digito. Summa altitudo est milliarum Italicorum qvindecim, *Helmont.* lib. Gas aqvæ num. 20.

Montes ardentes unde tamdiu ardent? Incertum est an sint spiramenta inferni, *Acosta*

Acosta 3. 25, 26. aliqvi aurum liqvefactum & fundo eorum petere conati. *Acosta* 3. 24. Hist. General. Indiæ, l. 5. cap. 203.

CAP. VII.

De Succis.

ELectrum ex succo populi arboris gigni Poëtæ *Æschylus*, *Nicander*, *Euripides*, Ovid. II. Met. Fab. III. *Claud.* III. Cens. Honor. tradunt, sed hoc fabulosum. *Plin.* XXXVII. 2. *Lucianus* alii metalli genus peculiare esse. *Tertull.* l. adi. Hermog. 25. & adi. Praxeam. c. 27. *Plin.* XXXIII. 4. *Servius* ad VIII. Æn. Tria sunt electri genera, unum in arboribus qvod *Succinum* dicitur, aliud qvod naturaliter invenitur, tertium qvod fit ex tribus partibus auri & una argenti. Succinum copiose gignitur in mari Gothico. *Olaus* M. XII. 8. in littore Britannico *Hector* Boëtius, estqve terræ sudor bituminosus. Mus. *Calceol.* Sect. II. p. 181. de Electri inventione, *Polyd.* Virgil. II. de Invent. 22. Corallium molle sub undis, in aëre indurescit. *Ovid.* IV. & XV. Met. Fab. 39. & Musæum *Calceol.* Sect. I. pag. 4. Ejus Historiam

E scripsit

ſcripſit Joh. Ludov. *Ganſius* Medicus Francof. 1630.

De *Sale* Bernardinus *Gomeſius*. Sole & Sale nihil utilius lib. 1. c. 5. Sal auro & gemmis præferendus. 11 3.

Solum à Sale fit ſterile propter nimſam acrimoniam, 11. 5. *Virgil.* 11. Georg.

Salſa autem tellus & qvæ perhibetur amara
Frugibus infelix.

Hinc urbes Sale conſperſæ, *Druſ.* ad Jud. IX. 45.

Res qvæ multum ſalis habent facilius eo exuuntur ſi certam ſalis menſuram iis injiciamus: hinc piſces ſalſi aqva marina citius qvam dulci ſalſuginem exuunt. *Huart.* Scrut. ingen. cap. 22. ubi & miracula Eliſæi aqvas amaras Sale emendantis ad naturam revocat. Numidæ olim Salem non curabant. *Salluſt.* Jugurth. Numidæ plerumqve lacte & ferina carne veſcebantur & neqve Salem neqve alia gulæ irritamenta qværebant. *Diabolus* à Sale maximè abhorrere dicitur.

Statua *Salis* uxoris Loth diu duravit *Tertullian.* Carmine de Sodoma, *Brocardus*, *Bredenbachius*, *Targum* Hieroſol. dicit perduraturum ad reſurrectionem usq; fuiſſe ex Sale metallico qvod pluviis non liqveſcat, *Caſius* 111. de Mineral. 1.

Ambra

Ambra an à balænis? Neg. Ed. *Lopez* Descr. Congo l. 1. c. 14. qvia in Mari Congensi innumeræ balænæ & nulla tamen ambra.

Cap. VIII.

De Magnete.

De *Magnete* præclara habet *Lucret.* vi. Cur ferrum trahat ingens difficultas. Vide *Portam*, *Kircherum*, *Brodaum* 111. Misc. 29. *Ficinum* 111. de vita Cœl. comparanda 15. *Sennert.* v. Phys. 4. Thales & Cardanus animatum putant: illum *Aristot.* l. de Anima 7. hunc *Scal.* Ex. C I I. oppugnat. Recentissima opinio est *Cartesii* Princ. Geles. pr. 259. & seqq.

Magneti debetur navigatio Oceani & detectio Indiarum, *Acosta* l. 16. 17. Veteres enim caruerunt pixide nautica. Idem & *Bodin.* Meth. Histor. cap. 7. qvam tamen veteribus notam fuisse vult *Lemnius* 111. Occult. Nat. 4. *Turnebus* xx. 4. Inventor ejus *Flavius* Mesphitanus. *Pancirollus.* Vasco *Gama* circa Mosambiqvam Mahummedanos reperit, qvi pixide nautica usi sed à qvo eam acceperint non constat. *Osorius* de rebus Emman. 1. *Acosta* l. 17.

Joh. de *Rupescilla* l. de Qvinta Essentia 4. meminit acus nauticæ & Magnetis tanqvam rei suô tempore jam notæ & ubique receptæ.

Quatuor in toto orbe tantum loca sunt ubi acus directe Septentrionalem monstrat unus apud insulam *del Cuervo* quæ est inter Flandricas, *Acosta* l. 17.

Taurellus p. 1043. contra Cæsalpin. negat Magnetam ostendere Polum sed lineam Meridionalem. Ferrum affrictum Magnetis lateri quod in fodina sua Austrum versus situm fuerit directê Austrum monstrat & itidem declinationi obnoxium est, quod maxime mirum, *Acosta* l. 17.

Virtus Magnetis varie impeditur: oleo laterino immersus, *Theoph.* 1. Philos. Sagacis 6. allio affrictus, *Plutarch.* & *Ptolomaus*: quod tamen negant *Porta* & *Kircherus*. Adamanti junctus, *Solin.* 61. Etiam sagarum incantationibus. Propert. IV. el. 5.

Illa velit, poterit magnes non ducere (ferrum.

De Insula Magnetis sub Polo Arctico, *Munst.* IV. Cosmg. 92.

Urnam *Mahommedis* ex ferro vi Magnetis in sublimi suspensam Anno 1480. fulmine conflagrasse, *Ghiestel.* 1. Itin. 4. & l. 5. 18.

CAP.

Cap. IX.

De gemmis & lapidibus.

Lascivientis naturæ miraculum *gemmæ* sunt.

Dadianus Colchorum Princeps Solimanno munus attulit tantæ claritatis ex gemma carbunculo cavatam patinam, ut ad ejus lumen ducenti homines noctu non minus qvam meridie iter facere possent. *Busbeq.* Epist. Turc. III. Stupendam rem narrat *Piccartus* Orat. IV. ex Ruæo, fuisse cuidam gemmam Turcoidem qvæ cum Dominus mortuus esset velut lugens obscura apparebat rimamqve per medium ducebat. Hanc cum alius emisset coiit statim rima & pristinus rediit nitor.

De *Adamantibus* Dominæ Heverensis alibi dictum. Adamantem ferro nec igni cedere fabulosum est cum facile comminuatur. Mus. *Calceol.* Sect. III. pag. 204. Ferro & igni etiam modice cedit nec non hircinô sangvine mollescit. *Porta* de Magnete, cap. 54. Neq; etiam inter venena numerari potest, *Sylvat.* Controv. Med. LXXVII. qvo inclinat *Sennert.* VI. Pract. Med. parte VI. 47.

Errare eos qvi lapillis pretiosis pro medicamentis utantur ostendit *Sanctorius* XIII. Vit. Err. 4. pollent tamen gemmæ aliqva vi, *Lemn.* II. 30.

Vitrum *Sidonii* invenerunt, & Sareptæ conflarunt, 1. *Reg.* XVII. Indi vitrum omnibus aliis rebus prætulerunt.

Margarita & Margaritum utrumq; rectè dici probat, *Voss.* I. de Anal. 35.

Crystallum glaciem congelatam esse vult *Aristot.* apud *Gell.* XIX. 5. *Sen.* III. qvæst. Nat. 25. *Stat.* 1 Sy. 2.

Raraqve longævis nivibus Crystalla gelari.

Joh. *Simler.* in Alpibus. *Martianus* Capella 1. de Nupt. Philos. posterior pars Coronæ Hydatide, adamante, Crystallo lapidibus alligabatur. Hos enim hyems undosa genuerat. *Garcias* ab Horto l. 47. in sola India Crystallus nunqvam nascitur. Sed in frigidissimis regionibus. *Theophrast.* de Lapid.

Plures & contrarias opiniones de Crystalli origine, vide apud *Casium* IV. de Mineral. 5. Verior *Diodori* Siculi sententia lib. III. Crystallum ex aqva congelata oriri, non qvidem à frigore, sed *divinâ caloris vi* qvæ duritiem servet variosqve colores suscipiat. *Museum* Calceol. Sect. III. p. 193.

Oriri

Oriri ex ſucco aqveo puriſſimo frigore denſato.

Multa fabuloſa de lapidibus narrantur & ſcribuntur. *Sanctor*. VIII. Vit. Err. cap. XI. Qvalis fuit lapis Henr. II. allatus qvem *Thuanus* deſcribit XVII. Hiſt. qvem putarunt aliqvi Magica ſuperſtitione conflatum, Muſ. *Calceol*. Sect. 4. p. 455.

Gagates lapis explorat morbum comitialem. *Apul.* Apol. Buſonites antiqvis ignotus vere ſinvenitur in capite Buſonis, Muſ. *Calceol.* p. 363, 364. Idem de *Nephritico* (de qvo integrum tractatum ſcripſit Caſp. Bartholinus) Bezoarticis p. 331. 336. de qvibus etiam *Langius* II. Ep. 24. Laur. *Catelanus*. Bezoar ad nos delatus nullius virtutis eſt ſed manifeſtiſſima impoſtura, *Sanctor*. XIII. Vit. Err. 4. *Aëtitem* & lapidem *Calſuæ* deſcripſit Gvilh. *Laurenbergius*, Roſtochi 1627. in 12o.

De mirandis lapidum figuris, Muſ. *Calceol.* pag. 318. 392. 417. 425. 428. *Licetus* III. de Vita, 7. *Nieremberg*. I. de miraculoſis terræ Ebræorum, Cap. 32, 33, 34.

In Alabaſtro ungventum incorruptum ſervatur ob denſitatem qvæ nullum aërem tranſpirare ſinit, Muſ. *Calceol.* Sect. III. p. 390. contra *Cardan*. VII. Subtil.

In *Congo* tam grandia Saxa ſunt ut ex uno integrum templum exſcindi poſſit, *Lopez*. 2. Congo 1.

Aqvæ in Saxa mutantur apud Gvancavelicum Peruviæ, *Acoſta* 3. 17.

Criſtalli reperiuntur in Nova Zemla, Same, edit. *Linſchot*. Navigat. 1. ad 3. & 4. Aug. Criſtalli nuſpiam reperiuntur in India & Oriente ſed qvid ſimillimum Cryſtallo in Cambaya li Pegr. Zeilon. *Linſchot*. c. 85.

Ignis & *allium* magnetem virtute ſpoliant, ſed de allio experimentum refragatur Mich. *Coignot*. cap. 3. Art. naut. argentum vivum maxime reſiſtit magneti, *Paracelſus*.

CAP. X.

De Metallis.

METallorum inventio & artificium adſcribitur *Thubalkayno* cujus Metallurgiam ingenioſe deſcribit *Bartas* II. Hebd. l. 4. ejus poſteri Alybes vel Glalybes. *Argonaut.*

Homer.

Τήλοθεν ἐξ Ἀλύβης, ὅθι ἀργύρου ἐστὶ γενέθλα.

Catull.

Catull. Epigr. LXVII.

Jupiter ut χαλύβων *omne genus pereat.*
Et qvi principio sub terra qværere venas
Institit ac ferri frangere duritiem.

Hos in Hispaniam venisse volunt. *Justin.* XLIV.

Corinthus nobilis ære *Ovid.* VI.
——— *nobilis ære Corinthus.*

Amathus. Ovid. X. Met.
- *fœcundam Amathunta metallis.*

Ilva Virgil. X.
- *Insula inexhaustis Chalybum generosa metallis.*

Thessali prima numismata ex auro & argento cuderunt. *Luc.* VI.

Bessi. Claud. de Conf. Mallii:
Qvicqvid luce procul venas rimata seqvaces
Abdita pallentis fodit sollertia Bessi.

Indi, apud qvos ferri crepitacula & argenti metalla & auri fluenta. *Apul.* Florid. VI.

Qvomodo metalla reperta & qvis eorum usus, *Lucret.* V. Proveniunt plerumqve in locis sterilibus & sqvallentibus. *Philo* 5. de Genesi. *Euseb.* 8. πρωπ. 5. *Acosta* 4. 3. 5. America metallorum ditissima, *Acosta* 4.

Malè Grammatici metallis pluralem negarunt præſertim auro, argento, plumbo; nihil enim plurali magis indiget qvam metalla, *Voſſ.* de Anal. 38.

Ad generationem metallorum concurrit calor cœleſtis, *Keckerm.* v. Phyſ. 4. contra Bernardum Tieriſanum.

Sulphur & Mercurius ſunt prima materia, *Sennert.* v. Phyſ. 5. & Chymici omnes.

Plura qvam ſeptem eſſe metalla neqve ea recte Planetis aſſignari. *Brod.* v 1. Miſcell. 23. Cur veteres metallis Planetarum nomine non impoſuerunt, *Croll.* Baſil. Chim. p. 205. Metallica Ariſtoteli vix ſatis cognita, *Scholtz.* Epiſt. Medic. 214. Omnia metalla noſtræ naturæ adverſa. *Plut.* qvæſt. 90. Cent. poſth.

An vivant metalla? Aff. apud *Scholtz.* Epiſt. Medic. 53. & 222. Cl. *Deodatus* 1. Panthe. 2. Negat *Licetus* 1 1. de Vita 5. qvia non habent determinatam ſemper figuram ſed eam pro loco ambiente variant & l. 111. 7. reſpondet argumentis Cardani. Mirabile eſt qvod *Caſius* 1 v. de Mineral. 1. qvæſt. 5. refert, Dominam Heverenſem è familia Luxenburgica habere duos *adamantes*, qvi crebrò alios ſibi per omnia ſimiles producant.

An metalla transmutari invicem poſſint?

Aff.

Aff. in universum omnes Chymici, *Sennert.* II. de consensu & dissensu I. ubi dicit ἀϱϱωστίᾳ διανοίας laborare eos qvi negant & sensibus contradicunt, & v Phys. 4.

Libavius Syntaxis metallicæ lib. II. *Delrio* I. Disqvis. Magic. 5. q. 1. s. 4.

Rulandus Progymnas. Alitim. qvæst. 67. C. *Martini* c. 8. de Anal. materiæ, *Verul.* III. cap. 5. dubitat. *Riolanus* I I. de Abd. causis 19. negat, ut & *Scaliger* Ex. CVI.

Thomas Cap. de Esse & Essentia: nihil tam perfectum sub Cœlo, qvin possit in melius emendari.

Æs temporis longinqvitate commutatur in aurum, *Keckerm.* v. Phys. 4.

Aurum potabile negant, *Scal.* Ex. CXXXVII. CCLXXII. *Libav.* Epist. Chym. 26.

Alii admirandas virtutes adscribunt *Deod.* Panthe. III. 19.

Dormius de Medicinâ, & Medicis, *Lemn.* III. 6. *Zacut.* Lusit. II. Obs. 10.

Aurum & argentum nutrire, *Sennert.* de Cons. & diss. cap. 19. non nutrire, *Platerus* Cent. posth. qvæst. 91.

De fodinis Peruviæ, *Acosta* 4. 51. 10, 11.

Cur Sinenses argentum auro præferunt? qvia argentum semper ejusdem

 pretii,

pretii, aurum variis gradibus differt, *Acosta*l. 4,5. *Linschot*. Ind. 23.

Aurum facillimè liqvescit per stipulas, *Plin*. 37. 4. in Peruvia per Icho, *Acosta* 3. 12.

De Argento vivo & metallicis laboribus, vide *Acostam*, 4.

Maximum granum auri puri in Hispaniolæ fluviis repertum sunt mille trecentarum & decem librarum, Anno 1502. qvod naufragio periit, Hist. *Ind*. lib. 1. 32.

CAP. XI.

De Plantis.

Multa fabulosa Plantis tribuuntur, ut qvod *Matthiolus* scribit herbam *Balim* animantibus vitam restituere; *Æthiopidem* clausis floribus applicatam eas statim aperire, *Sanctorius* VIII. Vit. Error. XI. Scribit *Sozomenus* ad Christi in Ægyptum adversum Perseam arborem proceram se inclinasse. In Boëmiæ sylva illa, qvæ Brandisio Neobolessaviam profecturis proximè occurrit, arbores complures inclinatæ conspiciuntur; vulgo hoc ingenerata opinio, abietes Divum Wenceslaum istas transeuntem hoc reverentiæ signo honorasse, *Scult*. Delic. Evangel.

gel. cap. 24. Sensum & vitam *Pythagorei*, & *Platonici*, & *Manichæi* plantis tribuerunt, alii gustum & tactum, *Cæl.* l. 10. ut piaculum fore sit ramum arboris avellere, ne fortè instar Polydori ingemiscat, *Verul.* IV. augment. Scient. 3. Spongia sensum habere aliqvem creditur, *Arist.* I. Hist. Animal. I. Ulmus allocuta Tyanæum, *Euseb.* in Hieroclem; eadem fide qva apud *Apul.* 6. Milef. arundo, turris, flumen loqvitur. De foliis ambulantibus, vide *Keckermann.* Disp. XIII. Probl. 9. Aliqvi & sexum & conjugia Plantis tribuerunt, *Cæl.* XI. 34, 35. *Camerar.* Cent. XI. 34, 35. *Camerar.* Cent. II. 84. de Palma Brundusina, *Catull.* Epist. 63. de Vita.

At si forte eadem ulmo est conjuncta marito.

Qvintil. VIII. 2. Sterilem platanum & tonsas myrtos, qvam maritam ulmum & uberes oleas præoptaverim.

De agno vegetabili Scythiæ peculiari tractatu egit *Libavius*, & *Nieremberg.* III. Hist. Nat. 6.

De anatibus Scotiæ ex arbore nascentibus. Idem *Nieremb.* III. 5. H. *Boëtius*: anseres illos *Clateis* appellant, (alii volunt *Barnikos*) qvos vulgo perperam in arboribus nasci in his insulis credunt. Mari

Mari autem illorum procreandorum vis inesse videtur. Etenim si lignum in id mare projicias, tractu temporis primo in eo vermes ex cavato ligno nascuntur, qvi sensim enato capite pedibusq; atq; alis, plumas postremo edunt, demum anseribus magnitudine æqvales cum ad justam pervenerunt qvantitatem Cœlum petunt avium reliqvarum more, remigio alarum per äëra delati. De iisdem *Munster.* Cosmogr.II. 14. *Bartas.* VI. Hebd.

Sic & in aligeros cariosa fragmina navis
Mirandum visum monstrum, vertuntur anates.

Sed Batavi Ann. 1596. repererunt ova innumera anatum in rupibus sub gr. 80. unde cognitum illas, qvæ vocantur Rot/gansen; & vulgo in Scotiæ arboribus nasci credebantur, ex zonâ frigida originem ducere.

Dictamnum sine dolore tela extrahere falsum est & multi à Virgilio decepti. Joh. *Matth.* qvæst. Medic. 19.

Plantæ innascuntur etiam tergoribus animalium, *Nieremberg.* 1. Hist. Nat. 10.

Yuca cruda in *Hispaniola* & *Cuba* letalis, in Provincia S. *Martha* salubris. *Hist.* Ind. 2. 71.

In Brasilia ex palmis sal conficiunt, Joh. *Stad.* 2. 12.

In

In *India* Orientali campi *Floribus* prorsus destituuntur & merum gramen ferunt hyeme: æstate combusta à Sole ómnia. Flores alios non habent qvam sulles ex arbore qvadam; rosas qvasdam & rosmarinum sed exigui odoris, *Linschot.* c. 54.

Ad Canonos in Malabar ingentes mali Norwegicis pares, *Linschot.* cap. xI.

Sola *Malabar* piper profert qvod toti orbi sufficit, *Linschot.* cap. xII. Malacca nonnullis locis etiam habet piper; Idem cap. 12.

In tota India non est Oleum Olivarum qvod à Lusitanis affertur, *Linschot.* c. 10.

Sola *Cambaya* profert Annil seu Indigo, *Linschot.* c. 9.

Cambayenses & Indi Septentrionales qvi littora habitant *fusci* sunt. De Canenses & Canaræ qvi Mediterranea tenent *flavi*, Malabares *atri* Capillis rectis, *Linschot.* c. 10.

Mar de *Sargasso* vocatur à radicibus qvibusdam copiose Mari Atlantico innatantibus, *Linschot.* c. 95. *Columbus* Navig. c. 7. Hist. Ind. general. 1. 16.

Arbores ingentis magnitudinis in America, *Acosta* 4. 30. Hist. Ind. 2. 85. 204. 205.

Al-

Alfonsus d' Erzilla in Chile inopiâ chartæ laborans partem Araucanæ plâtani foliis ficcatis inscripsit, *Acosta* 4,12.

CAP. XII.

De Venenis.

VEnena initio cum aliis rebus creata, *Basil.* Hexaem. *Mercur.* l. de Veneno, 12. in qvem finem vide apud *Pareum* in l. Ger. *Matth.* qvæst. Medic. 33. *Mercurial.* l. de Ven. 12. Musæum *Calceolar.* Sect. v. p. 497. *Riol.* de abd. Rerum causis 15. Sunt inter remedia morborum & pœnas sceleratorum, *Philo* apud Euseb. VIII. περπ. 5.

Venena in corpore humano generari posse ostendit *Scholtz.* Epist. Medic. VII. *Valleriola* III. L. C. 18. *Mercur.* l. 7. *Sennert.* VI. Med. Pract. parte II. c. 2. *Zacutus* l. Med. Hist. p. 350. negat *Sanctorius* VIII. Meth. vit. error. 14. aliqvid simile Veneno non verum Venenum. *Mercur.* l. 14.

An Venena nutrire possint? Aff. *Kecker.* Curs. Phil. Disput. XII. Probl. 8. XVI. Probl. 24. *Zacutus* l. Med. Hist. pag. 182. *Sennert.* VI. Med. pract. part. V. 1. Exempla recenset *Cæl.* VI. 35. *Renodæus* I.

Phar-

Pharmac. 13. *Marsi* & *Phylli* Venenorum domitores fuerunt, *Gell.* XVI. 11. Anates Ponticæ Venenis victitant & *Mithridates* continuo veneni esu inviolabilis evasit. Unde Antidotus qvæ Mithridatios vocatur, *Gell.* XVII. 16. Distingvendum tamen inter venena qvæ plane nihil alimenti habent ut arsenicum, & qvæ partes aliqvas nutrientes obtinent ut araneæ & plantæ: vide VII. Obs. *Schenckii* 226.

An qvæ Veneno alta sunt, edenda? Aff. *Langius* I. Ep. Medic. 69. Negant. *Sennert*, VI. Med. Pract. part. VIII. c. I. *Zacutus* II. M. Hist. p. 792.

Instrumentum hoc mortis humanæ jam olim fuit & ad eam delectum, *Qvintil.* Declam. XVII. *non spargit cruorem, non trucem cadaveris relinqvit affectum, placida est, qvieta est.* Qvin imo ita temperant ut certo tempore demum operetur. *Valleriola* III. L. C. 18. *Regulus* apud *Gell.* VI. 4. Venenum sibi Carthaginienses dedisse non præsentaneum sed ejusmodi qvod mortem in diem proferret, eo consilio, ut viveret qvidem tantisper qvoad fieret permutatio, post autem grassante sensim veneno cor tabesceret, *Linschoten.* c. 31. Ind. Orient. mulieres Indicas venena qvæ ad certum annum, diem, horam, subito nocent, conficere. Qvod

Qvod tamen *Mercurial.* l.7. *Sennerto* VI. Med. Pract. part. II. 2. *Riol.* II. de abd. Causis 15. fabulosum videtur.

Hinc venenum leges habere, emere nosse deniqve vetant, inevitabilem pestem occulta fraude grassantem, *Qvintil.* Declam. XIII. Veneni qvo necatus *Alexander* tanta vis fuit ut non aëre, non ferro, non testa contineretur nec aliter ferri nisi in ungula eqvi potuerit, *Justin.* XII.

Philtra an ad redamandum impellant? Neg. Joh. *Matth.* qvæst. 32. *Riol.* II. de abditis 19. *Sennert.* I. Med. Pract. parte 2. cap. 10. qvi tamen concedit philtris à Dæmone interdum virtutem inspirari. Effectus philtrorum malignos, vide apud *Qvercet.* Polyhist. Sect. I. c. 5. *Schenck* 7. Observ. 30. 31. *Ovid.* 2. de Arte:

Philtra nocent animis vimqve furoris habent.

CAP. XIII.

De Nutritione.

AVis *Emam* pennas aliaqve ignita deglutire & digerere, *Heidfeld* Sphinge cap. 6.

Fabulosum Chamæleontem aëre nutriri

triri & colorem mutare. Vescitur enim caseo, herbis & aliis, G. *Sionita* c.9. Arabicæ. *Ovid.* xv. Met.

— qvod ventis animal nutritur & aurem
Protinus aßimilat tetigit qvoscunq; colores.

Tolerabilior fames siti, F. *Plater.* Cent. Posth. q. 32. Homines simul esurire & sitire non possunt. Idem q. 31.

An corpora beatorum alimentum sint sumtura? Vide *August.* 13. C.D. 22. *Magyri* v. de Mundi Exust. 3.

Bulimia atrox exemplum refert *Fabricius* Hildanus Obs. Chirurg. 31. de qvodam qvi septem annos prodigiosa fame laboravit ut in defectu cibi gramina depastus fuerit. Vide *Donatum.* 1 v. Med. Hist. 2.

Cæl. 13. 39. l. 14. 1. Aliud Bulimia, aliud Canina fames. *Zacut.* 11. Med. Hist. pag. 640. *Sennert.* 3. Pract. Med. parte 1. s. 2. c. 4.

Varietas ciborum parva non nocet, magna nocet, *Zacut.* 11. Med. Hist. p. 725.

Qvidam à potu per qvindecim dies abstinuerunt, *Gal.* 6. Epid. Sent. 4. Comm. 8. Qvidam omnino à potu abstinuit, *Plin.* 7. 18. Qvidam per annum abstinuit

Qvod tamen *Mercurial.* l.7. *Sennerto* vi. Med. Pract. part. II. 2. *Riol.* II. de abd. Causis 15. fabulosum videtur.

Hinc venenum leges habere, emere nosse deniqve vetant, inevitabilem pestem occulta fraude grassantem, *Qvintil.* Declam. XIII. Veneni qvo necatus *Alexander* tanta vis fuit ut non aëre, non ferro, non testa contineretur nec aliter ferri nisi in ungula eqvi potuerit, *Justin.* XII.

Philtra an ad redamandum impellant? Neg. Joh. *Matth.* qvæst. 32. *Riol.* II. de abditis 19. *Sennert.* l. Med. Pract. parte 2. cap. 10. qvi tamen concedit philtris à Dæmone interdum virtutem inspirari. Effectus philtrorum malignos vide apud *Qvercet.* Polyhist. Sect. 1. c. 5. *Schenck* 7. Observ. 30. 31. *Ovid.* 2. de Arte:

Philtra nocent animis vimqve furoris habent.

Cap. XIII.

De Nutritione.

Avis *Emam* pennas aliaqve ignita deglutire & digerere, *Heidfeld* Sphinge cap. 6.

Fabulosum Chamæleontem aëre nutriri

triri & colorem mutare. Vescitur enim caseo, herbis & aliis, G. *Sienita* c.9. Arabicæ. *Ovid.* xv. Met.

— qvod ventis animal nutritur & aurem
Protinus assimilat tetigit qvoscunq; colores.

Tolerabilior fames siti, F. *Plater.* Cent. Posth. q. 32. Homines simul esurire & sitire non possunt. Idem q. 31.

An corpora beatorum alimentum sint sumtura? Vide *August.* 13. C. D. 22. *Magyri* v. de Mundi Exust. 3.

Bulimia atrox exemplum refert *Fabricius* Hildanus Obs. Chirurg. 31. de qvodam qvi septem annos prodigiosa fame laboravit ut in defectu cibi gramina depastus fuerit. Vide *Donatum.* 1 v. Med. Hist. 2.

Cal. 13. 39. l. 14. 1. Aliud Bulimia, aliud Canina fames. *Zacut.* 11. Med. Hist. pag. 640. *Sennert.* 3. Pract. Med. parte 1. s. 2. c. 4.

Varietas ciborum parva non nocet, magna nocet, *Zacut.* 11. Med. Hist. p. 725.

Qvidam à potu per qvindecim dies abstinuerunt, *Gal.* 6. Epid. Sent. 4. Comm. 8. Qvidam omnino à potu abstinuit, *Plin.* 7. 18. Qvidam per annum abstinuit

ſtinuit & hydrope. Curatus eſt *Zacutus* 11. de Praxi admir. Obſ. 53. plura recenſet, *Qvercet.* Polyhiſt. Sect. 2. c. 4.

An ebrietas varior conducat ſanitati? Aff. *Rhaſes* ad Almanſ. tract. 4. c. 5. Negat *Zacut.* 11. Med hiſt. p. 666. *Sylvaticus* Controv. 14.

Piſces maxime multiplicantur & transmutantur invicem, *Kozak.* Phyſ. Moſ. cap. 12.

Scythæ ut famem diutius tolerent faſciis ventrem ſtrictiſſimè circumligant, *Gell.* 16. 3.

Nutritio & alimentum non eſt qviddam neceſſarium ad vitam ſublunarem, niſi qvatenus avocat calorem naturalem à conſumtione humidi radicalis. Hinc fieri poteſt ut multa viventia ſine alimento & absqve nutritione qvandoq; vivant diutius, *Licetus* 11. de Vitri. XI.

CAP. XIV.

De Viſu.

SEnſus non falluntur ſi ſunt puri & integri aut ſi falluntur mens non fallitur. *Lactant.* de Opificio Dei, c. 9. unde ſunt utiles ad cognitionem, *Euſeb.* 14. πϱοπ. 7.

Lu-

Lucret. I.

Qvid referemus enim qvod nobis certius ipsis
Sensibus esse potest qvo vera ac falsa notemus.

Cic. 2. Acad.

Palingen. VII.

-- stultum est committere sensibus omne
Judicium fallunt oculi per sæpe videntes.

Idem:

Cumqve dedit sensus natura animantibus illis
Qva sunt perfecta; ast aliis non tradidit omnes
Atqve ideo possunt meritò imperfecta vocari
Qvales lumbrici & talpa conisaq; marina
Cochlearii & spinis circumvallatus echinus.

Gellius VII. 6. Qvædam animalium aut cæca natura gignuntur aut inora, inauritaro, nullum autem qvod aut gustu sensu careat aut tactu teste Aristotele & XIX. 2. qvinqve sunt sensus.

Visus emissione an immissione fiat, *Laur.* XI. Hist. A. q. 1. *Cæl.* 8. 24. *Reckerm.* Phys. 10. *Sennert.* VII. Phys. 2. Rusticus qvidam per nares vidit, *Scholtz.* Epist. Medic. 75. 76.

Oculi

Oculi per medium discissi visu illæso curatio, *Langius* Epist. l. 7. *Smetius* 10. Miscell.

De mira Oculorum excellentiâ & fulgore, *Camerar.* 3. Cent. 81. ubi exemplum Hispani ex Europa qvæ in Africa gererentur videntis. De *Strabone* qvodam *Plin.* VII, 21. *Val.* Max. VI. 5.

Visus sæpe fallitur, *Cæsar* 1. Comm. Considius timore perterritus qvod non vidisset pro viso renunciavit, *Apul.* Flor. 11. Homines neqve longule dissita neqve proxima adsita possumus cernere, *Tiberius, Jul. Scal.* etiam nocte videmus, *Camerar.* Cent. 2. 8. idem de se narrat, Cœl. *Rhodig.* 8.23.

Cur non res videamus geminatas, *Donat.* 11. Hist. Med. 8. *Basiliscus* & *Catoblepa* intuitu occidunt ob noxios halitus, *Lemn.* Prol. ad O. N. & IV. 22. fabulosum putat de Basilisco, *Valles.* S. Phil. p. 392. dubitat *Libavius* de Venenis Probl. 7. Basiliscum Ægyptii vocant *Ubæum* eumqve immortalem esse putant & solo afflatu occidere. *Horapollo* Hieroglyst. Saturnius qvidam Ephesius non secus ac Basiliscus solo intuitu necabat, *Philostr.* in vita Apollon. Fascinum per oculos fabulosum, *Valles.* Phil. S. 68. *Brod.* l. Misc. 37. Democritus

eritus visu se privavit, ut animi cogitationes à videndi illecebra liberaret, *Gell.* 2. 17.

Specula initio metallica, *Job.* 37. *Ex.* 38. Vitrum serius à Sidoniis inventum. De fabulosô speculo Alexandriæ, *Benjamin.* in Itinerar. *Archimedes* naves Rom. speculo combussit. *Galen.* 3. de temper. 2. *Zonaras*, *Lucianus*. Idem *Proclus* in obsidione Byzantii egit, *Zonar.* Tomo 3. in Anastasio. *Apul.* Apol. cur cava specula, si exadversum Soli retineantur, oppositum fomitem accendunt. *Apulejus* propter usum speculi accusatus fuit. In Apol. ubi varia de speculis problemata refert & Archimedem ingenti volumine de speculis tractasse.

Perspicillorum usus visui noxius idque se expertum refert *Dudithius* Ep. 47. apud Scholtzium. Vide *Lemnium* I V. O. N. Colorum appellatio admodum incerta apud Latinos. Aldus *Manutius* Præfat. in C. Cæs. Comm. edit. A. 1513. *Heins.* Aristarchi cap. 6. Nonnum reprehendit, qvod ξανθὸν ὕδωρ dixerit. *Apul.* Flor. 22. duo colores præstabiles sunt *piceus* & *niveus* qvibus inter se nox cum die differunt.

Vita carnis & sangvinis est Spiritus *Salinus*, per qvam à putredine conservantur.

tur: Unde sangvis è vena missus cum refrigeratur *aqvam viridem* salinam supernaturalem habet. Qvamdiu aqva illa salina cum sangvine manet, putrescere non potest. *Para.* l. de Vita. Edm, *Deane* in Tract. Alch. complementum.

CAP. XV.

De Odore.

CUr pleriqve *Judæi* adeo fœtunt? Vide *Epist.* Fr. *Philelethi*. Heidfeld Sphinge, cap. 42. *Alexander* optimum odorem exhalabat, *Curtius*. Odor est effluxus vaporum à corporibus, Mus. *Calceolar.* Sect. 6. p. 650. *Lucret.* IV. Undi multi solo odore purgantium moventur. *Erastus* de occult. medicam. propriet. cap. 60.

An odores nutriant? Spiritus non partes solidæ, *Zacut.* 1. Med. Hist. p. 67. partialiter non formaliter, *Neander* Tabacol. Mus. *Calceolar.* p. 654. *Astomi* solo odore vivunt: qvos *Gellius* in oros vocat VII. 6. IX. 4. *Plin.* & accolæ Gangis *Solin.* cap. 5. Chamæleon. Idem cap. 49. Fabulosum hoc est, Mus. *Calceol.* p. 655. *Zacut.* 1. Hist. Med. p. 70. non est fabulosum, *Donatus* IV. Hist. Med. 12. Cha.

CAP.

Cap. XVI.

De Auditu.

Lucret. vi. — *semper ad aures*
Tardius adveniunt qvam visum qva moveant res.

Idqve probat ex fulmine & lignatore in Sylvis. *Qvintil.* xi. acrior eſt oculorum qvam aurium ſenſus.

Mira eſt aurium, lingvæ, palati & laryngis ſympathia, *Laur.* xi. Hiſt. An. q. xi. *Platerus* Cent. Poſth. q. 26. miraculum cenſet unum ſonum exiguum tot auribus recipi. Sonus qvomodo illabatur auribus, *Cæl.* 10. 54.

Malleolus, incus & ſtapes ſunt tantum ſubſidia auditus, vera cauſa eſt nervus, *Plater.* Cent. Poſth. qvæſt. 25. Cur noctu ſonantius audiantur omnia, *Cæl.* 3. 10. Surdos poſſe doceri ut loqvantur. Petrus *Pontius* Monachus S. Benedicti natos ſurdos loqvi docebat non alia arte qvàm docens primo ſcribere res ipſas digito monſtrando. *Valleſ.* Phil. S. cap. 3. p. 60.

De Echo M. *Schookius*, & *Nigronius* Orat. 2. *Ambroſ.* 6. Hexaem. unde reſponſa ſuavia referens echo reſultat.

F Sene-

Seneca Troad.

—— habitansqve cavis
Montibus echo.

Audiri solet echo in montibus, *Joseph.* v. ἀλης in rupibus & saxis. *Justin.* 24. de Templo Delphico. *Cic.* pro Archia: saxa & solitudines humanæ voci respondent, *Apul.* v. Met. crebris earum ejulatibus saxa cautesqve parilem resultant sonum.

Claud. VI. Honor.

Plebis adorata reboat fragor, unaqve totis
Intonat Augustum septenis vocibus echo.

Loca celebriora ubi auditur, sunt Ægypti Pyramides, *Plut.* 3 de Placitis, Cap. 20. Cyzici turres, *Plin.* 36. 15.

Portus Poecile in Elide, *Pauf.* Elias.

Ticini in Italia, *Card.* 18. de Mirabil.

Olmi Charantoni prope Lutetiam ubi duodecies resonabat, nunc structo cœnobia cessat.

Nulla clarior qvam Romæ in via Appia qvæ octies eundem Poëtæ versum refert, *Schottus* Itiner. Italiæ.

In Finniæ rupibus apud Juffrow Jound. ter sonum refert, *Itiner.* Legat. Belg. in Moscoviam Ann. 1615.

Pisces audiunt, *Palingen.* VII.

Qvin

Qvin etiam Pisces piscantum gurgite ab alto
Horrescunt strepitus pavidiq; in retia currunt
Qvippe aër penetrare potest in viscera Neers.

CAP. XVIII.

De somno & vigilia.

MEnecrates triennio, Plin. 7. 51. Matrona nobilis triginta qvinqve annis, *Sen.* l. de Provid. *Nizolius* decennio, *Heurn.* de morbis, 1. 16 Somno caruerunt sed hæc rara sunt & naturæ limites excedunt, *Zacut.* l. Med. Hist. p. 93. Qvidam *Anglus* dormiens doctas Conciones habebat sed fuit fraus, *Drus.* in Devteron. cap. 45. *Virgil.* v. Æn.

—— *consangvineus leti sopor.*

Sen. Herc. Fur.

—— *frater duræ langvide mortis.*

Cic. de Senectute: *nihil morti tam simile qvam somnus.* Somnium τ͂ φύσεως λιμένα vocat. Isid. *Pelus.* III. Ep. 199. Nihil facilius simulari potest qvam somnus, *Qvintil.* Declamat. 2.

Mandragora vim habet soporandi,

Cæl 9. 49. *Lemn.* in herbis Bibl. cap. 2.

Exempla diu dormientium, *Strozz.* Cicogna IV. Th. Nat. c. 6. *Donatus* IV. Hist Med. 12. *Galenus* 9. Meth. 4. *Quercet.* Polyhist. Sect. 2. cap. 10. *Petrarcha* 3. Rer. memorab. 4. *Justin.* 12.

Exempla somniorum præsagiuntium, *Hondorf.* in V. præcept. *Schenneman.* de novo fonte in Misnia, cap. 1.

Cur gallus evigilans suum edat ὄρθριον ἆσμα, ut *Gellius* loqvitur, *Plin.* 10. 12. *Scal.* Ex. 239. *Cæl.* 16. A. L. 13. *Keck.* 3. Phys. 29. Somniant etiam bruta, *Arist.* IV. Hist. Animal. 10. Somnus meridianus non est noxius valetudini, B. *Ronssæus* Epist. Medicin. 19. Causa naturalis somniorum, *Cic.* 2. de Divinat. *Claudian.* Præfat. in 6. Honorii Consul. *Lucret.* IV. De Ephialte, sive incubo, *Lemn.* 11. O. N. 3. *Cal.* XIV. 47. *Zacut.* I. Med. Hist. p. 119. & de praxi admirab. Obs. 42. *Virgil.* XII. Æn.

De Somnambulis & Noctambulonibus, *Horstius* peculiari tractatu & *Consultat.* ac Epist. Medic. l. 3. c. 1. *Zacutus* l. de Med. Hist. p. 107. & l. de Prax. mirab. Obs. 43. *Valleriola* II. Obs. Medic. 4. *Sennert.* 1. Med. Pract. parte 2. c. 19. *Theon* Tithoreus Stoicus dormiens in

in somnis ambulabat & Periclis servus in summo recto, *Laert.* 9. *Galenus* de seipso 11. de Motu muscul. 4. *Zacutus* 1. Hist, Med. p. 106.

Nomine vocati decidunt, sed causa est clamor, non vis nominis, *Keckerman.* 3. Phys. 29 & Disput. 17. Vir qvidam noctu dormiens insanibat, vigil sanæ mentis, *Dodonaus* Med. Obs. cap. xi.

CAP. XVIII.

De Animalibus.

SExus discrimina non reperiuntur in omnibus animalibus, *Arist.* 1. de Gen. Animal. 1. Omnes Rhinocerotes sunt mares. *Oppian.* 11. Κυνεγ. In lapidibus sæpe pisces & busones nascuntur, *Nierenberg.* 6. Hist. Nat. 13. In Getuliæ mediterraneis montibus reperiuntur pisces, *Apul.* Apol. vide *Melam* 11. 5.

An sermo brutis competat? Similitudo sermonis, *Lactant.* de Ira Dei, c. 7. Vox, *Aristot.* 1. Polit. 2. *Virgil.* 10.

Cui pecudum fibra cœli cui sidera parent
Et lingva volucrum.

Author Carminis de Philomela:

Psittacus humanas depromit voce loqvelas
Atq; suo Domino χαῖρε valeq; sonat.

 Psit-

Psittacus *conatur* loqvi, *Persius* Apul. *Florid*, XI. *Ovid.* 2. Amor. el. 6.

— loqvax humana vocis imago
Psittacus.

Cervus à Philadelpho ita educatus ut Græcam lingvam intelligeret, *Cæl.* 12. 6. Elephanti se mutuo intelligunt, *Oppian.* II. Κύνεγ. *Hyena* imitatur vocem humanam, *Solin.* c. 36. *Plin.* 8. 30. intelligit sermonem humanum ex opinione Turcarum *Busbeq.* Epist. 1.

Exempla plura vide apud *Plin.* 10. 42, 43. *Plut.* de Industria animal. *Macrob.* 2. Saturn. 4. *Camerar.* Cent. 3. 71. *Cæl.* 9. 38. XVI. 14. *VVaygama* Brasiliæ populi avium & animalium voces intelligunt, *Zigler.* in America.

Virgil. III. Æn. de Helene:

—— qvi sidera sentis
Et volucrum lingvas.

De Apollonio vide *Euseb.* contra Hieroclem. Pars Magiæ fuit lingvas avium interpretari, *Gell.* 10. 12. Si locuta bruta factum vel ope Dæmonis vel divina virtute, *Camer* 3 Cent. 71.

An sint Gryphes? Aff. *Herodot.* II. & III. *Mela* II. 1. *Solin.* c. 20. *Philostratus* 3. de Vita Apoll. 13. & VI. 1. Negat *Plin.* X. 49. *Arrianus* I. de Exped. Alex. *Plautus* Aulul. IV. 8. Picos appellat:

Picos

Picos divitiis qvi aureos montes colunt
Ego solus supero.

Apul. xi. Inde gryphes hyperborei qvos in India & Bactrianæ reperiri ajunt. Vide Munster. *Cosmogr.* v. 69. *Bartas.* v. Hebd.

An detur Phœnix? Fabulas esse qvæ de Phœnice referuntur, *Nierenberg.* I. Hist. Nat. 15. vide *Ovid.* 15. Met. *Claudian.* II. de laud. Stilic. *Lactant.* Carmine de Phœnice. *Bartas.* v. Hebd. *Tacit.* VI. Annal.

An Cygni cum moriuntur svavissime cantent?

Aff. *Plato* in Phœdone. *Arist.* IX. Animal. 12. *Cic.* I. Tusc. *Lucret.* IV. *Theocritus* Idyll. 19. Negat *Plin.* x. 23. *Athenæus* IX. Dipnos. 16. *Ælian.* I. Var. Hist. 14. *Scaliger* Ex. 232. *Bodin.* Meth. Hist. c. 4. *Ovid.* in Epist. Didonis:

Sic ubi fata vocant udis abjectus in herbis
Ad vada Mæandri concinit albus olor.

XIV. Met.

Carmine jam moriens canit exeqvi aliq Cygnus.

Apul. Flor. 17. Olores apud avios fluvios Carmen Senectæ meditantur. *Seneca* Hippolito.

Dulcior vocem moriente Cygno.

Keck. Disput. XVIII. Problem. XI. Ari-

ftot. fententiam defendit. Apud Platonem *Socrates* difputat *cygnos* propterea in morte fuavius canere qvoniam tum maxime prævideant animorum immortalitatem. Putabant enim etiam brutorum animas poft mortem effe fuperftites, *Catullus* de Paftore.

— qvi nunc it per iter tenebricofum
Illuc unde negant redire qvenqvam.

Idem *Virgil.* in Culic. 1. de dogm. Platonis: Animam omnium animantium non corpoream effe nec fane perituram cùm corpore fuerit abfo'uta.

Delphini Simonis nomine gaudent, *Plin. 9 8.* Rationem reddit *Gefnerus Keck.* difp. 18. p. 12.

An detur unicornu? Aff. *Bartholinus* in peculiari tractatu, *Smetius* Mifcell. lib. 8. *Scholtzius* Epift. 43 *Ælian.* XVI. 20. *Plin.* 4. 12. Dubitat an fit *Ambrof.* l. de bened. Patriarch. II.

An detur Bafilifcus? Aff. *Sennert.* VIII. Chyf. 10. & 6. Med. tract. parte 8. c. 12. unus etiam Zwiccaviæ fuit, *Agricola* de animal. fubterr. Sed falfum ex ovo galli gigni. *Lemn.* IV. O.N. 12. De Bafilifco funt fabulæ hieroglyphicæ, *Nierenberg.* 6. Hift. Nat. 20. Chymici ad fuum lapidem referunt, *VValchius* fab. 7. qvomodo pro-
[illegible] gene-

generetur ex menstruo muliebri *Paracelsus* l. 1. de generat. rerum naturalium & l. de Meteoric. c. 9. *Lucanus IX.*

Sibilaqve effundens cunctas torrentia pestes
Ante venena nocens late sibi submovet omne
Vulgus & in vacua regnat Basiliscus arena.

Vide *Plin.* 8. 2. & 29. 4. *Solin.* 38.

An ursus fœtus informes ejiciat qvos lambendo perficiat? Aff. *Solin.* 35. *Gell.* 17. 10. *Plin.* 8. 36. *Ælian.* II. de Animal. 19. *Ovid.* XV. Met. Negat. *Scal.* Ex. 6. f. 15.

An animalia qvædam ex vento concipiant? Aff. *Justin.* 44. *Strabo.* *Varro* II. de Re Rustica 5. *Plin.* 8. 42. *Columella* 6. *Solin.* 53. *Homer.* I. λ. 16. *Virgil.* 3. Georg. *Lemn.* IV. O. N. 19. *Lactantius* IV. Inst. 12. animalia qvædam vento & aura concipere omnibus notum est.

Aves non ex aëre sed terra creatas vult *Apulejus* l. de Deo Socratis.

Feræ generosiores jacentes transeunt, *Qvintil.* Declam. 9. *Ovid.*

—— est nobilis ira leonum
Pugna suum finem cum jacet hostis habet.

Leo cicur in arce *Heydelbergensi* fuit

qvi Principem more canis seqvebatur; ante pedes ejus recubaret & se pecti fineret. *Piscator* in Exegesi Aphorism. loco v.

In *Cochin* & *Malabar* nullæ pari aut similes aviculæ sunt, sed in *Goa* multæ pari & aliqvot vincos, *Linschot*. c.45.

De *felibus* Cypri *Ghistelle* 5. itin. 3. *Damasci* l. 6. 7. *Elefanti* nunc in Barbaria nulli cum olim freqventes fuerint: causa nescitur. *Ghistelle* 8.30.

Qvomodo *Vespertilio* famulum Monachorum in Chiribichi pleuritide liberarit, vide *Hist. Ind.* lib. 2. c. 80.

De Cane *Vezerillo* & *Loncillo* Hist. *Ind.* 2.44.65.

In Congo *Tigrides* non albis sed nigris hominibus infestæ. *Lopez* in Congo l. 1. c. 8.

Sorites in Peru illati nave Gabrielis de Carvajal vocantur à Peruanis Ococha, id est res salsa. *Hist.* Peru l. 3.2.

Africam cervis destitutam putarunt *Herodot*, Melpom. *Aristot*. *Plin*. *Lucan*. X. *Seneca*: cervos habere affirmant *Philostratus* 6. de vita Apollon. *Virgil*. 1. Æn. *Oppian*. 2 Κυνηγ. *Ursos* ibidem esse affirmat *Herodotus*, *Livius*, *Solinus*, *Strabo*, *Juvenal*. *Virgil*. *Ælianus*: negat *Plinius*. Apros ibidem dari vult *Virgil*. IV. Æn.

negat

negat *Plinius*. Dormitasse propterea putant Barclajum qvod Afros introducat Dianam ad aprorum venationem invocantes.

An Animalia qvæ sponte nasci possunt, produxerit Deus in prima creatione, ut lentes, pulices pediculos? Negat *Nieremb.* v. Hist. Nat. 20. Apes ex putri juvenco progignuntur. Modus extat apud *Virgilium IV*. Geot. *Plin.* xx. *Columella* x. 14. *Lactant.* II. 9. nec tamen commoveat aliqvem qvod animalia qvædam de terra nasci videntur. Hæc enim non terra per se gignit, sed spiritus Dei: sine qvo nihil gignitur. *Petrarcha* II. de Remed. 90.

Qvædam facta sunt ut exerceant, doceant & conditoris admoneant. Et musca & pulex & bruchus & locusta, cæteraqve hujusmodi creata non sine certa causa sunt ab illo qvi vidit cuncta qvæ fecerat esse valde bona. Et si nulla esset alia, illa sola sufficeret ut his armis humana superbia domaretur. *Plin. II. 2.* Natura nusqvam magis qvam in minimis tota est.

Hieronym. Epist. 3. ad Heliod. Miramur Deum effectorem non tantum in Cœlo, Sole, Oceano & Elephantis, sed etiam in formica, culice, musca, vermiculis,

culis, qvorum magis ſcimus corpora qvam nomina.

Undenam oriantur vermes Indici, in Gvinea, Ormuz & alibi, qvi in hominum corporibus naſcuntur? Freqvens hic in *Guinea* & *Ormuzo* morbus. Naſcuntur vermes in hominum partibus carnoſis, pedibus, ſeminibus, membro virili, ſcrotò, lumbis. Longitudine & craſſitie inæqvales ſunt, communiter filum vel chordam ulnarem fere æqvant. Repeřiuntur non in omnibus hominibus ſed in qvibusdam. Duo qværuntur: *An ſint vermes?* Multi putant non eſſe vermes ſed nervos putreſcentes, vel aliud qvid. Ratio: qvia non vivunt. Alii dicunt vivere & mori adeoqve vermes eſſe: moveri enim & qvieſcere. Unde oriantur? Sex ſententiæ ſunt ſed omnes dubiæ. Vide partem 11. deſcript. *Gvin.* cap. 45. De vermibus intra corpora genitis Alex. *Trallianus* 7. Medic. 4. *Zacutus* 11. Med. Hiſt. p. 629. 882. *Ronſſeus* Epiſt. 10. *Donatus IV.* Hiſt. Med. 26.

Caſtor an ſibi genitalia præſcindat? Aff. *Apul.* 1 Met. Caſtor captivitatis metuens ſe ab inſeqventibus præciſione genitalium liberat. *Juvenal.* Sat. 12.

—— *imitatus Caſtora qvi ſe*

Eunu-

Eunuchum ipse facit cupiens evadere damno
Testiculorum, adeo medicatum intelligit inguen.

Aff. *Bartaſ.* 6. Hebd. Negat *Vallef.* c. 3. Phil. S. p. 63. ubi unde hic error ortus, recenſet.

An lupi conſpectus elinguem reddat? Aff. *Lemn.* prologo ad O. N. Cauſam refert in oris hiatum & halitum virulentum, qvo raucedo inducatur propius aſſiſtenti, *Solin.* cap. 36. Si venantes hyænæ umbram contigerint, latrare neqveunt voce perdita.

An bruta rationalia ſint? *Lactantius* diſtingvit inter rationem ad vitam tuendam & ad religionem: priorem brutis cum homine communem: poſteriorem ſolius hominis. Vide I. Inſt. 3. III. 10. VII. 9. l. de *Ira* Dei 7. 12. *Minutius* in Octavio, *Juvenal.* Sat. XV.

——*Venerabile ſoli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces
Atque exercendis capiendisque artibus apti
Seorſum à cœleſti demiſſum traximus arce
Cujus egent bruta & terram ſpectantia mundi

Prin-

Principio indulsit Communis conditor illis
Tantum animas, nobis animum qvoqve:
Sallust. Catil. Animi imperio corporis servitio magis utimur. Alterum nobis cum Diis, alterum cum belluis commune est.

Isidorus Pelus. II. ep. 119. Τῶν ζώων Φανταστικὴ ἐστὶν ἡ Φύσις ἐ λόγικ@. Psal. XXXII. Nolite fieri sicut mulus & eqvus in qvibus non est intellectus, *Nierenberg.* prolixè, an brutis mens sit? l. 3. Hist. Nat. cap. 10. ad 19. negat mentem habere licet sagaces actiones edant.

Exempla sagacitatis apud *Walchium* Decade fabula 3. *Plut.* de industria animal. *Plin.* 8. 26. 27. Piscibus vim ingenii & ratiocinandi tribuit, *Genesius* de Sab. 22. de pica & sturno, *Petrarcha* l. de Rem. Dial. 64. de apibus *Qvintil.* Declam. 13. Animal qvodammodo parvum hominis exemplar.

Bruta habent rationem sed remissiore qvam homines gradu, *Zoroaster* Jessenii. Idem: Omnia videntur lingvâ sua loqvi præter pisces & reptilia. Ibidem de cane suô alacri mortem ægrorum præsagiente. De gratitudine brutorum *Gell.* V. 2. 14.

VII.

VII. 8. XVI. 19. *Camerar.* II. Cent. 82. 83. 84. Neg. *Strozzius* Cicogna I V. Th. Nat. 6. Aff. *Valla* I. Dial. 9. qvia habent memoriam, voluntatem & diſcurſum.

De Lycanthropis *Mola* II. I. Neuri in lupos qvotannis vertuntur *Sols* c. 20. *Voſſius* II. Grammat. 16. *Peucer.* l. de divinat.

Animalia habent poteſtatem futura præſciendi. *Noll.* 10. Chyſ. 9.

An *Echineis* ſive *remora* navigia ſiſtat? *Lucan. VI.*

Puppim retinens euro tendente rudentes
In mediis Echeneis aqvis.

Oppian. I. ἁλιευτ. v. 212. 223. *Ovid.*

Parva Echeneis adeſt, mirum mora
puppibus ingens.

Remoram piſcem ingentem eſſe, non tam exiguum probat *Nierenberg.* XI. Hiſt. Nat. 4. Piſcis qvidam ingens navim ad Moſambeqve ſecundo vento navigante per 14. dies retraxit *Linſchoten* c. 48. Ind.

Fabulam eſſe putat *Sanctorius* 8 Meth. XI. *Del Rio* I. Mag. c. 3. q. 4. Verum eſſe putat *Oppianus* l. c. & in eum Rittershuſ. *Reck* de Nautica parte ſpeciali Probl. 10. *Petrarcha* præfat. in 2. de Rem. *Bartaſ.* 5. Hebd.

Im

Ita torpedo membra stupefacit veneno solida corpora instar fumi penetrante; *Sennert.* 6. Med. Pract. parte 8. c. 38. *Oppian.* 3. ἁλιευτ. 4. Hebd. *Scal.* Ex. 218. f. 37.

In India Orientali Cancri, ostrea, Lunâ nova crescunt & augentur: plena decrescunt contra qvam apud nos fit. *Lusitat.* c. 48. Ind.

Ciconia ex nostris regionibus in Ægyptum alias qve calidas regiones avolant *Ghistelle* 4. Itin. 15.

In Insula *Rhodo* canes noctu excubias agebant Turcas latratu & morsu prodebant, Christianos defendebant *Ghistelle* 8. Itin. 5.

Unde pisces fossiles? à voragine illa boreali inter Roest & Loeffelt de qva *Olaus* Magnus, in terram absorbentur per arenas, *Helmont*, l. de Aqva num. 1.

CAP. XIX.

De partibus animalium.

MInutius in Octavio: Nihil in homine membrorum est qvod non & necessitatis causa sit & decoris. Idem *Theophilus* Protospatarius l. 1. de fabr. human.

cap.

cap. 1. In collo sunt venæ qvas Donatus *Lisas* vocat, qvibus constrictis motus & sensus constat, *Titelm.* 10. Physʃ. 18.

An lien frustra conditus? Negat *Joh.* Matth. qvæst. Medic. 2. contra *Galenum* IV. de usu partium 15. *Arist* 3. de part. Animal. 7. *Erasistratum* apud *Plin.* XI. 37. *Laurentius* Anat. 6. q. 25 *Riol.* II. Anthrop. 23. *Apul.* 1. de dogm. Platonis lien jecineri non frustra finitimus, ut ejus redundantiam participatis haustibus relevet abstergatqve ea qvæ sordium fuerint purumq; ac sincerum præstet, qvod maximè fibris est commodum.

Theophrastus omnes perdices in Paphlagonia bina corda habere dicit; *Theopompus* in Bisaltia bina jecora, *Gellius* 16. 15.

Cor an cerebrum primatum obtineat? Utrumqve diverso respectu, *Keckerm.* 3. Phys. 15. Disput. 14. Probl. 1. sine cerebro qvidam tribus annis vixit, *Zacut.* 1. de Prax. admir. Obs. 4. & Obs. 5. cultellum octennio intra cerebrum latuisse sine noxa.

Qvædam animantia exemto corde non tantum vivunt sed & currunt & vociferantur, *Laur.* 1. Anat. q. 7. *Acosta* 5. 28. de Indo corde exemto immolato qvi ad Hispanos dixit cum de scalis præ-

ceps

ceps daretur: *EqVites mactarunt me.* Ad qvod respondet *Keckerman.* 3. Phys. 15. dicens etiam arietem sine capite ambulasse teste Averroë. Nec improbat *Aristoteles* 3. de part. Animal. 10. corpus detractô capite vivere posse.

Dentes sunt ossa, *Laur.* 11. An. q. 14. *Riol.* de Ossibus, cap. xi. Sentiunt *Brod.* 6. Misc. 14. *Taurell.* v. 5. Alp. Cæs. *Lucret.* iii.

— *Dentes qVoq; sensu participantur*
Morbus ut indicat & gelidai stringor
aqVai.

Sentiunt tota substantia non tantum respectu nervi, etsi exqvisitius, *Laur.* 11. An. q. 12. *Cæl.* Rhod. 2. 23. *Zacut.* 1. pag. 471.

Renascuntur aliqvando 80. anno, *Zacut.* 11. Hist. Med. p. 45. & l. 3. p. 124. *Dodonæus* Obs. Medic. p. 262.

Cerebrum æqve calidum ac reliqva membra, *Plater.* Cent. Post. qvæst. 13. *Hofman,* de usu cerebri, c. 17. frigidissimum est, non tamen ad tactum.

Origo nervorum est à corde, *Aristot.* 3. de part. Animal. 4. à cerebro, *Galenus.* Vide *Hofm.* de usu cerebri, cap. xi. *Keckerm.* 3. Phys. 15.

Hepar est venarum principium, *Laurent.* iv. Anat. q. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

An

An Διάφραγμα sive Φρένες rationis & prudentiæ capax sit? *Brod.* 5. Misc. 14.

Elefanti dentes habent non cornua, *Aristot.* 3. de part. Animal. 2. 11. Hist. Animal. 5. *Plin.* 8. 3. *Philostratus* 11. de Vita Apollonii. *Ovid.* 8. Met.

— dentes æquantur dentibus Indis.

Elephantos cornutos non dentatos esse, *Camer.* 11. Cent. 96. *Cæl.* 7. 39. *Oppianus* 11. de Venat. v. 490.

Dextra fortior sinistrâ, *Arist.* 5. Eth. 7. *Keckerm.* Disput. 19. fœminæ non fiunt ambidextræ, *Plin.* 7. cui Amazonum historia refragatur.

Barba non ob pulchritudinem sed virilitatis lege, *Plat.* Cent. posth. q. 6. vide *Pierium* de Barba Sacerdotum, *Lactant.* de Opificio Dei, cap. 7.

Mirum hominem tam angustis pedum plantis erectum stare posse: fit autem ob musculos, *Plater.* quæst. xi. Cent. posth.

De aqua & sangvine ex latere Christi fluente: Miraculosum hoc fuit, *Riol.* 3. Anthrop. 7. ubi Laurentium imperitum & impium fuisse dicit qui ex Capsula cordis profluxisse putet. Vide integrum *Th. Bartholini* tractatum.

An homo sit animal? Negat *Majerus* Sept.

Sept. Philos. ænigm. 295. qvia animalis est sentire, hominis ratiocinari; at forma perfectior tollit imperfectam. Contrarium adstruit *Beeman*. de usu Logicæ.

An partus *monstrosus* sit *monstrosus*? Exempla vide apud *Donatum* IV. Hist. Med. IV. *Schenck*. IV. Obs. 61. *Licetum* de Perf. Constit. hom. c. 6. ubi causam refert in divisionem seminis in utero, ut in qvot partes dividatur tot fœtus generentur. De Comitissâ *Hollandiæ* CCC-LXIV. liberorum matre unô partu, *Gvicciard*. Vossium fabulosum ostendit.

Aliud & de successivo. Ita Rustici Hispani progenies pagum centum domorum ipso adhuc vivo compleverat.

Vives. In Anglia qvidam reliqvit CCC-LXVII. legitimos posteros, *Jonston*. Nat. Const.

Cur autem Animalia πολύγονα & πολύσπερμα minus sint vivacia, rationem reddere vult *Keckerm*. Disp. Phil. XII. pr. 3.

An corpora qvædam sine nutritione naturaliter possint ad longum tempus vivere? Exempla passim referuntur, vera, falsa. Vide *Cæl*. Rhod. VII. 45. XXIV. 21. *Agrippam* I. Occult. Philos. 58. *Donatum* IV. Hist. M. 12. & VII. 1. *Deodat* I.

Pan-

Panthe. 20. *Qvercet.* Sect. II. Polyhist. 4. *Strozz.* Cicogna IV. Th. Nat. 6. Hist. *Eccles.* Hedionis VII. 14. *Horst.* Probl. Medic. Dec. V. q. 7. *Heurn.* VIII. Instit. Medic. 3. De fame puellæ Bernensis Apolloniæ Schreils *Fabricius* Hildanus Cent. 1. Ep. 69. ubi inqvit: satis apparet ipsam nutriri, sed unde? Deus scit, nos cæci sumus omnes in hoc casu, dolus tamen nullus subest. Idem Obs. Chirurg. 29. narrat puellam annos qvindecim cibo & potu abstinuisse. Idem Dan. *Heremita* Epist. ad Gonzagam de Helvet. moribus. Prolixè *Sennertus* III. Med. Pract. parte I. Sect. II. c. 2. ubi humores pituitosos rejiciens, causam statuit humoris eam in corpore constitutionem ut à calore absumi non possit. *Petrarcha* dicit Venetiis fuisse qvi qvadraginta dies sine cibo viveret. Sæpe tamen fraus latet, ut in puella Meursensi deprehensum. *Langius* vasa nutritiva constricta tantam abstinentiam causare posse putat cum *Gellio* XVI. 3. De Animalibus, qvæ hyeme dormiunt sine alimento, alia res. *Croll.* de signaturis rerum internis p. 63. de muribus Alpinis Heremita l. c.

An ante conceptionē lac generare qveat? Non verum sed simile qvid lacti. *Laurent.* 9. Hist. Animal. q. 2. Joh. *Matth.* Cent. qvæst. 14.

An

An cor princeps membrum? Negat *Laurent*.1.Hist.Anat. 2. Aff. *Hofman*. 2. de Gen.hom.23.

Sexus propagationis caufa eft. Hinc in vita æterna pudendorum nullus erit ufus & probabile mafculos omnes cum mulieribus viros futuros, *Magius* v. de Exuftione mundi, 3.

Facierum diverfitas maximum miraculum, *Riol.* IV. Anthrop. 3. *Firmicus* 1. Aftron. 3. nec invenitur aliqvis ita fimilis ut non vultus ejus ab alterius vultu ex aliqva parte diffentiat.

An capite præcifo reliqvum corpus progredi poffit? Exempla *Cæl.* 2. 23. qvi hoc infinitæ potentiæ Dei adfcribit.

Ufus cerebri eft Spiritum generatio. *Galenus* cordis refrigeratio. *Ariftoteles*: non diffentiunt hæc duo, qvia Spirituū generatio Galenica eft refrigeratio cordis Ariftotelica, *Hofman* de ufu cerebri.

Semen non eft deciduum ex omni corporis parte, *Hofman*. 1. de generat. Hom. 12.

Cur hominum alii nigri? an à calore Solis an à femine? *Lopez* 1. Congo 3. an caufa ignoratur, Hift. *India* l. 5. c. 216.

CAP.

Cap. XX.

De Monstris.

FReqvens monstrorum proventus ut exempla referre opus non sit, qvorum centurias recensent Christoph. *Irenaus, Schenckii,* & alii. Cur generentur & qvomodo inqvirit *Valleriola* I. Loc. Comm. 18. Illud plane portentosum est qvod *Langius* II. Epist. 8. refert. Masculum de pectore matris natum & sine sexus compare aut semine parturiisse. Et similia sparsim referuntur à *Valleriola* IV. Obs. Medic. *Amato* Lusit. Curat. LVII. Cent. 3. *Munstero* IV. Cosmogr 66. *Cælio* Rhodig. VII. 35. XIII. 3. *Zacutus* Lusit. II. 40, III. 91. *Lemnius* 8. IV. 7. de O.N.M.

Sanè causæ merè naturales non videntur ad tantam aberrationem ab imagine Dei sufficere: unde Bald. *Ronsseus* de hum. vitæ primordio Cap. XI. id ad singularem Dei offensam refert & qvod semper aliqvid mali portendant. Epist. Medic. 3. qvanqvam magnam humanæ imaginationis vim esse ad monstrosam fœtui figuram imprimendam negari non possit. *Paracels.* I. de Gener. natural. *Lemnius*

I.O.

I. O. N. Certe ad averruncanda mala antiqvi gentiles his monstris vim intulerunt. LL XII. Tabul. Aruns, Aruspex apud Lucan. I.

Monstra jubet primum qva nullo semine discors
Protulerat natura rapi sterilisq; nefandos
Ex utero fœtus infaustis urere flammis.

Lutherus qvoqve monstrum humanum interfici voluit, si credimus Hondorfio Exemplis ad I. præceptum. Sed hæc ad conscientiam pertinent. Id qvidem dubitari non potest esse astantium malorum præcursores tales partus monstrosos, qvemadmodum inter belli Civilis portenta refert *Lucanus* I.

Monstrosisqve hominum partus numeroqve modoqve
Membrorum matremq; suus conterruit infans.

Non autem eadem ratio Hermaphroditorum, qvos tamen monstris accensent, *Lemn.* I. O. N. 9. *Sennert.* III. Med. Pract. parte 9. Sect. I. cap. 13. M. *Donatus* VI. de Med. Hist. Mir. 2. multominus numerosæ prolis, *Cæl.* II. 55. qvinimo prodigiosis monstrosisqve partibus atqve abortivis animam rationalem inditam ac resurrecturos vult, *Lemn.* I. O. N. 15. Qvod

Qvod vero antiqvi & recentiores nonnulli integras nationes menstrosas alicubi extare tradiderunt, id qvi loca illa peragarunt, fabulosum deprehenderunt, *Ghistelle* 1. Itiner. 14. VII. 15. Ut miret Walterum *Rhalegum* in America interiori reperiri homines qvorum caput, oculi & os in pectore, capilli in humeris, tanto conatu asseruisse, qvod fabuloso Mandevillio cap. 70. Itiner. idem tradenti adeo exprobratum fuit.

Magna tamen inter populos formarum differentia est; qvidam adeo vel aspectu vel moribus vel ingenio truces, ut bestiis qvam hominibus similiores videantur. Qvid de Vallesiis qvos *Gouchen* vocant, stercus eqvinum aut fœnum vorantibus, nudis tota hyeme incedentibus, Jos. *Simlerus* testatum facit. Nolim tamen hebetes & fatuos monstris accenseri qvod facit *QVintil.* 1. Inst 1. multominus Scythas *Apul.* Apol. aut Thraces qvi numerando ultra tria non processerunt, vel Herodis Attici filium qvi ne tres qvidem Alphabeti literas discere potuit. Hic enim locum habet illud Apuleji Apol. *apud socordissimos Scythas Anacharsis sapiens natus est, apud Athenienses Catos Meletides fatuus.*

Unde autem fiat qvod in *Alpibus Rhe-*

 ticis

ticis homines ſtrumoſi fiant qvæſitum à multis fuit? Hoc enim adeo ibi freqvens ut *Juvenalis Sat.* XIII. dicat:

Qvis tumidum guttur miratur in Alpibus?

Aqvam in cauſa eſſe *Simlerus* l. de Valleſiis ſtatuit.

Ac ne qvis excipiat, divites ergo qvi raro vel nunqvam aqvæ potores ſint, eodem vitio laborare, dicit aqvæ uſum ad panem etiam & alios cibos adhiberi. Idem G. *Agricola* vult. Et ſane in agro Tigurinô, fons reperitur qvi gutturoſos facit. Daniel *Heremita* Epiſt. de Helvet. moribus ad Fr. Gonzagam aqvam excuſat neqve ejus vitio illam extuberantiam fieri poſſe putat qvod etiam *Munſterus* III. Coſm 35. vult: cauſas eſſe vel loci naturam vel ignotas nobis. Nihil nunc dico de hominibus marinis. Exempla extant apud *Gvicciard.* in deſcript. Harlemi.

GE-

GEORGI HORNI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

DE

DE HOMINE.

Ed jam ad Hominem de cujus præstantia, *Lemnius* l. O. N. 2. *Cal.* 1. A. L. 2. XXXVIII. *Lactant.* de Opificio Dei. *Laurentius* Anat. l. 1. 2. de origine autem tenebræ apud gentiles: qvapropter studiose inqvisitum: 1. Æn.

- Unde hominum genus & pecudum.

Varia enim excogitarunt: Sapientiores hominem à Deo creatum: hoc Sibyllæ

hoc Cicero voluerunt. *Lactant.* II. Inst. 12. ubi etiam Stoicorum opinionem producit, de qva & *Cicero* 1. de Legg. & ad illum Adr. *Turnebus* optime *Ovid.* 1. Met. 4.

Sane terram illi non absurde statuerunt materiam hominum, *Lactant.* VII 4. *Stoici putant homines in omnibus terris & agris tanqvam fungos generatos.* Error qvod ex omnibus terris, sponte, instar fungorum editos putarunt, idqve factum Corinthi. *Ovid.* VII. Met.

— Hic aevo veteres mortalia primum
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.

Unde homines ex terra natos opinio Ægyptiorum. *Justin.* II. hinc ab humo dictos aliqvi putabant, qvod *Qvintil.* I 9. ridet. Vide & *Lactant.* II. XI. 12. VI. 10. *Horat.* 1. Serm. 3. Terræ filii apud Latinos Saturnus. *Minutius* Octavio. *Lactant.* l. XI. *Tertull.* Apol. alii Neptuno id est mari oriundi, qvia insulani & truces. *Scholiastes* Apollon, *Gell.* XV. 21. Omnium proxime & ad verum accesserunt qvi ex limo hominem effinxerunt, qvorum fabula de Epimetheo & Prometheo apud *Claudianum II.* in Eutropium. *Propert III.* 4. *Lactant. II.* 11. *Juven. IV.* qvi ex robore sive ligno deducit: qvæ est Italorum opinio. *Virgil. VIII.*

Gensq;

Gensq; virûm truncis & duro robore nata.
Ac ne qvid ad duritiem humanam deesset, etiam lapides eorum parentes statuebantur, *Ovid.* l. Met. 21. *Virgil.* I. Georg. *Juven.* Sat. l. *Justin.* 11.

Sed qvis omnia de Origine hominum prodigiosa commenta referat? Satius est ejus cum toto mundo convenientiam admirari. Hominis structura mirabilior est universi totius opificiis: nam in magna tabula multa pingere facilius est qvam in exigue tabula omnia complecti, *Laur.* I. Anat. 2. cui consonat F. *Platerus* Qvæst. XXXIV. Cent. posth. *Non minus miraculum esse hominem qvi non fuit, nasci qvam qvi fuit resurgere.* Vide *Crollium* de signaturis rerum internis, *Nollium* Prodr. Phys. Herm. c. 6. & XI. Phys. 7. *Diodat.* 1. Panth. Hygiast. 1.

Haud dubie homo creati mundi finis, *Lucret.* V.

Omnia sunt hominum tutela tradita Memmi.

Qvanqvam *Scaliger* veritatis hostes eos vocat, qvi volunt omnia ad hominis usum facta. Ex. CCL. parum memor Ps. 8.

Creato semel homine, imposterum homo generat hominem & Sol, ut *Arist.* loqvitur II. Phys. 2. Generatio fit ex congressu maris & fœminæ atqve hic sese humana curiositas valde exercuit ut in

abdita illa naturæ claustra penetrarent. Recensere qvasdam eorum opiniones sat erit, non decidere: qvis enim possit? De semine multa obscura, incerta. *An semen ab omnibus corporis partibus decidatur* ut *Epicurus* vult. *Laërt.* VIII. & X. *Lucret.* IV. vide *Laur.* VIII. Anat. qvæst. 8. *Scal.* Ex. VI. 8. *Taurell.* IV. Alp. q. 3. *Arist.* I. de Gen. 18. *Heurn.* V. Inst. Medic. 1. ubi Hippocratis sententiam explicat & qværit cur mutili parentes integros fœtus procreent. *Vallerisla* 1. L. C. Pythagorei semen dicebant cerebri stillam, qvæ in se calidum contineat vaporem, *Laërt. VIII.*

An semen sit excrementum inutile? Si hoc dicis inqvit Taurell. VI. q. 2. *Credo totam tibi esse mentem excrementitiam.* Laurent. VIII. Anat. q. 3. *Semen excrementum dicitur qvia ex reliqvis alimenti ultimi generatur.* Sylvat. Contrad. Med. VIII. *Semen excrementum abusive dicitur.* Ita & *Hofman.* I. de Gen. Hom. 6.

An ex semine solo an etiam sangvine hominis partes nascuntur? *Hofman.* II. de gen. 13. 14. ad 20. ex solo sangvine partes humanas nasci vult; *mas non confert qvicqvam ad fœtus qvantitatem, confert autem ad qvalitatem.* *Platerus* qvæst. 36. Cent. posth. ex solo semine.

Me-

Mediam viam tenet *Licetus* de part. Corp. hum. cap. 4. ex semine masculo gigni partes spermaticas.

An animal atque adeo homo à somno an vigilia vitam ordiatur? De hoc *Arist.* v. gen. Animal. 1. *Keck.* Disput. XVII. Probl. 34. Phys. 29. à *Vigilia* vult *Riolanus* VI. Anthrop. 9.

Homo cur *erecta facie* præ reliqvis animantibus? *Ovid.* 1. Met, *Boët.* v. de Cons. *Octavius* apud Minutium, *qvibus est vultus erectus, qvibus suspectus cælum datus est.* Aristoteles III. de part. anim. 6. Causam rejicit in Calorem, & Cap. 5. de animalium incessu, *qvia homo maxime est bipes, maxime erectus est.* Vide etiam *Theophilum* Protospatarium 1. de Fabr. humani corp. 9. *Laurent.* 1. Anat. 2. *Cæl.* Rhod. 11. V. L. 11. *Cic.* 1. de Legg. & ibi *Turneb. Galenus* hoc non satis pie ex pisce οὐρανοσκόπις irridet. *Lactant.* II. Inst. 1. ut Deum contemplemur, ex lib. de Ira Dei, 14.

An ex diversis speciebus una generari possit? Rodig. XIII. A. L. 62. recenset exemplum: *Oppianus* III. Κυνηγ. ad qvem locum Rittersh. De Bucephalo Alexandri, *Gell.* v. 2. De semipiscibus & semihominibus in Chaldæa, *Berosus,*

abdita illa naturæ clauſtra penetrarent. Recenſere qvasdam eorum opiniones ſat erit, non decidere: qvis enim poſſit? De ſemine multa obſcura, incerta. *An ſemen ab omnibus corporis partibus decidatur* ut *Epicurus* vult. *Laërt.* VIII. & X. *Lucret.* IV. vide *Laur.* VIII. Anat. qvæſt. 8. *Scal.* Ex. VI. 8. *Taurell.* IV. Alp. q. 3. *Ariſt.* I. de Gen. 18. *Heurn.* V. Inſt. Medic. 1. ubi Hippocratis ſententiam explicat & qværit cur mutili parentes integros fœtus procreent. *Valleriola* I. L. C. Pythagorei ſemen dicebant cerebri ſtillam, qvæ in ſe calidum contineat vaporem, *Laërt. VIII.*

An ſemen ſit excrementum inutile? Si hoc dicis inqvit Taurell. VI. q. 2. *Credo totam tibi eſſe mentem excrementitiam.* Laurent. VIII. Anat. q. 3. *Semen excrementum dicitur qvia ex reliqviis alimenti ultimi generatur.* Sylvat Contrad. Med. VIII. *Semen excrementum abuſive dicitur.* Ita & *Hofman.* I. de Gen. Hom. 6.

An ex ſemine ſolo an etiam ſangvine hominis partes naſcuntur? Hofman. II. de gen. 13. 14. ad 20. ex ſolo ſangvine partes humanas naſci vult: *mas non confert qvicqvam ad fœtus qvantitatem, confert autem ad qvalitatem. Platerus* qvæſt. 36. Cent. poſth. ex ſolo ſemine.

Me-

Mediam viam tenet *Licetus* de part. Corp. hum. cap. 4. ex semine masculo gigni partes spermaticas.

An animal atqve adeo homo à somno an vigilia vitam ordiatur? De hoc *Arist.* v. gen. Animal. 1. *Keck.* Disput. xvii. Probl. 34. Phys. 29. à *Vigilia* vult *Riolanus* vi. Anthrop. 9.

Homo cur *erecta facie* præ reliqvis animantibus? *Ovid.* 1. Met, *Boët.* v. de Cons. *Octavius* apud Minutium, *qvibus est vultus erectus, qvibus suspectus cælum datus est.* Aristoteles iii. de part. animi 6. Causam rejicit in Calorem, & Cap. 5. de animalium incessu, *qvia homo maxime est bipes, maxime erectus est.* Vide etiam *Theophilum* Protospatarium 1. de Fabr. humani corp. 9. *Laurent.* 1. Anat. 2. *Cæl.* Rhod. 11. V. L. 11. *Cic.* 1. de Legg. & ibi *Turneb.* *Galenus* hoc non satis pie ex pisce ὀρθοσκόπις irridet. *Lactant.* 11. Inst. 1. ut Deum contemplemur, ex lib. de Ira Dei, 14.

An ex diversis speciebus una generari possit? Rodig. xiii. A. L. 62. recenset exemplum: *Oppianus* iii. Κυνηγ. ad qvem locum Rittersh. De Bucephalo Alexandri, *Gell.* v. 2. De semipiscibus & semihominibus in Chaldæa, *Berosus*,

Heurnius v. Inst. 8. potestne homo nasci capite vituli? Philosophi negant, Historici asserunt, qvid dicendum? Utriqve verum profitentur: Philosophi: etenim potis non est ut homo gerat caput vituli, ita ut edat functiones capitis vitulini. Historici vero exempla spectant. *Volaterranus* LXXIV. refert qvandam Romæ in concubitu canis semicanem enixam. Sed hoc non naturaliter evenisse vult *Donatus* II. Hist. Med. I. ubi etiam alia exempla refert. Vide *Valleriolam* IV. Obs. Medic. 2. *Ælianus XII.* 39. Ophiogenes generantur ex Dracone & muliere Joh. de *Barros* scribit Indos serio affirmare qvosdam suæ gentis è cane & muliere primum natos. *FioroVanti:* primariam stirpem in Italia è pisce & virgine primum venisse. In *Anglia* tempore Elisabethæ, Leo virginem vitiavit spectante multo populo. *Catelanus* de Unicornu, cap. 3. In *SVecia* virgo ab Urso rapta puerum edidit matri forma, pelle patri similem, cui Urso nomen. Hinc Danorum Regum stemma profluere è Saxone, Joh. *Magnus* XVIII. 52. refert.

An dentur Satyri? Negat *Lucret.* IV. & V. *Plinius* V. & *Solin.* 40. Satyris præter figuram nihil moris humani. *Hieronymus:* Antonio Eremitæ visum homini-

culum

culum naribus aduncis, fronte cornibus aspera, cujus corporis extrema desinebant in pedes caprarum, cumqve interrogatum qvis esset? respondisse, mortalis sum, unus ex accolis eremi, qvos vano errore delusa gentilitas, faunos Satyros & incubos colit. *Bodinus* II. Dæmonem. Satyros putat malignos esse Spiritus, *Casaubonus* II. de Sat. 2. nullos in natura extare aut extitisse unqvam Satyros; sed mera delirantium poëtarum primo, deinde & pictorum figmenta esse. Vide *Camerar*. Cent. 1. Hor. Sub. 71.

An homo ex terra fortuito generari possit? Hoc præter antiqvos affirmarunt etiam recentiores *Avicenna*. *Cæsalpinus* v. qvæst. Perip. 1. Hinc αὐτόχθονες de qvibus *Isocr*. Panegyr. & Panathenatico. Refutantur *Lactantius* II. de falsa Relig. 12. *Euseb*. I. Præp. 4. *Cal*. Rhod. l. 40. *Taurellus Lib*. v II. de Orig. Rerum. *Nieremberg*. v. Hist. Nat. 5. *Zacutus* IV. *Paracelsus* hominem ex qvinta elementorum essentia, non ex vulgari limô creatum vult secutus forte Valentinianum qvi Adamum factum non ab hac arida terra, sed ab invisibili substantia & ab effusibili ac fluida materia, *Iren*. l. 1. *Scaliger* Ex. vi. 6. errorem vocat detestandum.

Sudoris sangvinei Exempla multa profert *Donatus* 1. Hist. Med. 1. possibilem esse probat *Sylvaticus* contr. Med. v. rarissimum tamen esse, qvia causæ vehementes reqviruntur ingens anxietas, sangvinis rarefactio, cutis laxitas. Sudor Christi sangvineus supernaturalem & divinitus immissam causam habuit ut ibidem probat.

Hymen dicitur etiam ἔυγ{ον. *Nævius*: Sine evgio puellam invenit. *Laberius* apud Nonnum: æneonem piscis evgeum scindere. *Apulejo* fœminal. *Prudentio*, *Solino*, *Augustino* Virginal, *Augustin*. 22. C. D. 8. Jesum per integra virginalia matris enixum, *Rittersh.* ad 1. Cynop. Opp. v. 340.

Signa viringitatis cognoscere difficile. *Riol.* 11. Anthol. 31. emissio sangvinis non est necessarium virginitatis signum, *Donatus* 4. Hist. Med 15.

Majorem in coitu voluptatem mulier qvam vir percipit. *Tiresias* apud Ovid. 3. Met. Fab. 6. *Juvenal.* Sat. 6. (*ptas.*
Vir nollet fieri, nam qvantula nostra volu-
Lemnius 1. O. N. c. 5.

De Homunculo Theophrasti, vide l. 3. *Vita longa*, c. 4. & l. 1. de Generat. Rerum naturalium ubi vocat secretissimum secretum & magnale Dei.

An

An semen à patre abjunctum animatum sit seu servat? *Scal.* Ex. 6. S. 2. semen est animal in potentia propinqua. Vid. S. 5, 7, 8, 9. nobilissima est disputatio & primus Scaliger glaciem fregit, *Hofm.* II. de Gen. 3, 4, 5, 6, 7. Aff. *Licetus* III. de vita 19.

Cur *vox mutetur* in excisis & venere utentibus? *Hofm.* de Gen. 20. Catullus:

Non illam nutrix Orienti luce revisens
Hesterno poterit collum circumdare filo.

An sanguis menstruus sit inutilis & noxius? Neg. per se: est semen sed non purum id est non coctum. Ex locis, postqvam effluxit fit inutile *Hofmann.* I. de Gener. 22. Qvomodo gemelli & multiplices partus generentur, vide *Laurent.* 8. Hist. A. q. 21. Qvinqve simul parere finem esse dixit *Aristoteles*, multijugem paritionem *Gell.* 10. 2. Mulier definitum pariendi tempus, vir generandi nullum habet. F *Platerus* Cent. posth. qvæst. 38. Exempla mulierum in senectute parientium virorum generantium recenset M. *Donatus* IV. Hist. Med. 14.

De causis similitudinis & dissimilitudinis in fœtu. Vide Dissertat. Gr. *Horstii*, Gissæ 1618. in qto. *Lemn.* IV. O.N. 18. & I. 4. *Vallersol.* I. Loc. Com. 17. *Laurent.* 8. Hist. A. q. 20. *Hofm.* IV. de Generat, 12.

An muliebre semen in fœtus Constitutione opis aliqvid afferat? Aff. *Valleriola* 1. L. C. 17. B. *Ronssem* l. de hum. vitæ primordio c. 2. *Sylvaticus* Contr. Med. 79. Neg. apud *Cæl. Rhod.* 11. 42.

An sine semine detur conceptus? Exempla refert *Rol.* 11. Anthrop. 31. Sed hoc difficilius creditur imo figmenta mera vocat, *Zacut.* 111. Hist. Med. p. 170. *Lemnius* 1. O. N. 8. agnoscit spurium conceptum sine virili semine, ex imaginatione.

De *pica* mulierum & causa ejus. Vide *Sennert.* 111. Med. Pract. part. 1. Sect. 2. cap. 5. Exempla apud *Donatum* IV. de Med. Hist. 1. ubi refert etiam fœminas qvasdam humanis carnib9 non abstinere. Causa est occulta qvalitas *Mercurialis*; affectus præternaturalis *Dominicus* de arte Medendi pag. 819, 820. pravi humores in Ventriculo R. à *Fonseca* Consult. 94. *Zacutus* 111. Hist. Med. p. 296. vitium cerebri *Joh. Matthæus* qvæst. Medic. p. 184. Langius 11. Epist. 12. detentus sangvis menstruus Lang. 2. Ep. 12. qvi pica laborant Contraria humori in Ventriculo latentia appetunt ut si excrementum sit humidum appetunt Carbones & similia exiccantia. *Massaria* 111. Med. pract. 8.

De

De infantum recens natorum *galea* superstitio est ea aliqvid portendi. Olim Advocatos adjutos putabant ut est apud *Lampridium* in Antonino *Lem.* II. O. N. 8.

An *mamillæ Virginum lac* habeant? Aff. *Sennert.* IV. Med. Pract. part. II. Sect. 2. c. 3. fœminas non gravidas lac in mammis habere posse c. I. 3. I. etiam virgines: etiam viros *Dodonæus* Observ. Medic. p. 271. *Donatus* 6. Hist. Med. 2.

R. à Castro IV. de Natura mulierum Cap. 10.

Negat. Joh. *Matthæus* qvæst. Medicin. 14.

Distingvunt inter verum lac & succum lacteum qvi interdum in viris & virginibus generetur.

Hofm. IV. de gen. hom. 9. generant mammæ viriles lac secundum naturam? non dices nisi fortè fabulis ex novo orbe allatis delecteris Hospes meus Altorfi. A. 1638. narravit mihi tantam sibi Copiam lactis natam ut emulgendum fuerit.

Qvanta sit imaginationis vis & efficacia *Camerar.* Cent. 154.

De Lunaticis *Valles.* Phys. S. 71.

CAP.

CAP. II.

De hominis generatione.

NIhil admirabilius est qvam humani *fœtus* in utero. Constitutio & nihil primæ mundi Constitutioni tam simillimum. *Licetus* 1. de perf. Constitut. hom. in utero præfat. Bald. *Ronseus* de humanæ vitæ primordio præfat. Idem Cap. 1. Novem sunt principia humanam naturam in utero promoventia: Deus, mentes infra Deum supernas sphæras circumvolventes, cœlestes globi, parentum imaginatio, eorundem anima tota, maternus uterus, sangvis muliebris, fœmineum sperma & virile semen. Hebræi observant, tres concurrere ad creationem hominis, patrem, matrem & Deum, Deus infundit animam & eandem morte iterum aufert Drus. ad Genes. Cap. 13. Isid. *Pelus.* 1. ep. 2. 19. κόσμος σύντομος ἐστὶ ὁ ἄνθρωπος. Humanæ speciei laus exqvisita ab ingenii memoriæ vaticiniorum & locutionis potestate *Cæl.* 11. 3. 12.

Sunt tamen qvi hominem criminantur Plin. VII. Procem. non esse satis æstimare scribit an natura homini melior parens an tristior noverca fuerit.

Et

Et hoc probat malorum Commemoratione qvæ hominem comitantu. Hoc tanqvam ab Epicureis traditum refert & refutat *Lactant.* 1. de opif. Dei Cap.3 *Cal. Rod.* 11, 10. *A. Laur.* l. Hist. Anat. 3.4. Georg. *Obrecius* Med. Doct. Norib. de nobil. & præst. hominis contra iniqvos conditionis humanæ æstimatores.

Utrum ad hominis generationem influentiæ Cœlestes generentur? Hanc qvæstionem tractat *C. Hofm.* l. de gen. Hom. xi. & dicit calorem Solis tantũ caulam communem esse in generatione hominis contra in imperfectis. Obj.2. Phys 2.l 26. homo generat hominem & Sol. Respondet dicere possum legendum esse ἄνθρωπος μετ' ἄνθρωπον γεννᾷ ἐν ὕλῃ εἶδος. Ita enim Accorambonus invenit in antiqvissimo codice Miss. *Licetus.* 111. de vita 44. Deum Opt. Max. appellat qvandoq; Aristoteles nomine Solis, inqviens, homo hominem generat ex materia & Sol.

An *Fœmina Viro imperfectior?* Aff. *Constantinus Varolius in* Anatom. p. 89. Mulier ut commode à viro pateretur, opus fuit eam longe esse imperfectiorem: ex ratione enim materiæ est; ut respectu agentis imperfecta sit, cum ab æqvali nulla actio proveniat. Qvare qvalitate & gradu caloris innati

ti mulier est valde remissior viro. *Hofm.* l. de gen. hom. 3. licet fœmina sit frigidior ideoqve imperfectior viro: tamen imperfectio illa magni usus, imo fœminæ perfectio Consistit in illa imperfectione. Negat *Roder.* à Castro III. de Nat. Mulierum 8. qvi eadem membra ejusdem perfectionis easdem Animi Operationes habet ac vir propagationis ergo Conjuncta est

An *mulieres semen emittant?* Negant *Aristotelici* Aff. *Hippocrates, Galenus*. Vide *Laur.* 8. Hist. Anat. qvæst. 5. *Lewnium* l. de Occ. Nat. 5. *Smet.* Miscell. lib. 8. *Goclen.* Anat. Ex. 6. *Scalig.* Rod. à *Castro* II. Natur. mulierum Cap. 3. qvia dissectis fœminis, sæpe vasa semine Crasso & albo referta reperiuntur. Hoc *Hofmannus* l. de gen. hom. 5. tantum in virgianibus & laboriosis mulieribus qvi Calore abundant evenire dicit.

Ex loco *Levit.* 8. 1. *Drusius* probat productis Rabbinorum testimoniis. Nam mulier dicitur dare semen. Ergo habet. Caspar *Hofmann.* l. de gen. hom. 5. Ego non possum mihi aliter persvadere qvam sangvinem menstruum esse semen fœmineum, & IV. 2. habent fœminæ qvædam semen, sed ἄγονον. Et

l. 22.

l. 22. In duobus differt semen masculum à fœmineo.

Semen virile Aristotele autore nancisci ultimum sui Complementum in testibus masculeis probat contra Calumnias recentiorum *Licetus de* perfecta constitut. hominis in utero Cap. 3. *hosm.* 1. de gen. hom.

An *omnes partes simul Conformentur?* Aff. *Laur.* 8. Hist. A. q. 15. Negat *Hofm.* 2. de gen. 23.

An *fœmina Viris Calidiores?* Vide *Laur.* 8. Hist. A. q. 2. *Zacut.* 11. Med. Hist. p. 1191. mulier calidior viro κατάτι qvia plus sangvinis habet non qvoad Omnes partes. Rod. à *Castro II.* de natura mul. 13. nihil prohibet fœminam aliqvam aliqvo viro fieri Calidiorem. Mas calidior fœmina *Hof.* l. de gen. hom. 3. 4.

An *hymen reperiatur & de* notis virginitatis? Non datur hymen *Laurent.* VII. Hist. Anim. q. 13. ibidem, qvare in Coitu sangvis effluat, vide etiam *Vallesium* c. 25. Sacræ Philos. Non datur hymen in omnibus. *Donatus*. 4. Hist. Med. 15.

Datur *Riolan*. II. Anthrop. 31. *Spigel.* VIII. Anat. 9. Hymen in omnibus qvas secui, deprehendi nec defuisse unqvam, nisi vitio vel morbo disputat *Senn.* IV.

IV. Med. pract. part. II. sect. III. Cap. I.

Fœtus *octimestris* raro vitalis est. Tali Cæsomi *Plin. 7. 5. Matth.* qvæst. Med. 88. *Donatus* IV. Hist. 13. partus *Serotini* exempla apud *Schenck.* IV. obs. 154. Nascuntur homines 7. 8. 9. 10. 11. mense *Gell.* 3. 16. etiam 13. *Plin.* 7.

An *mulieres sint homines*? *Cujacius hujus* opinionis qvod mulieres non sint homines autor esse creditur *Keck.* 4. Phys. 9. Bruta potius qvam homines sunt qvi negant *Rod. à* Castro 3. de Natura mul. 8.

An ex doctrina Aristotelis *fæmina sit monstrum*? Neg. *Keck* 5. Phys. 3. *Hofm.* 1. de generat. 3. Vide affannias eorum qvi nolunt concedere fœminas dici imperfectas.

Sermo an naturalis? *Cæl.* 16. 14. *Huart.* 7. Scrut. Ing. phrenitici illud latine loqvi absqve prævia lingvæ latinæ cognitione ostendit latinitatis cum anima rationali consonantiam. Infans gradiens & loqvens natus apud *Donatum* II. Hist. Med. 13.

CAP.

Cap. III.

De ætate hominis.

Senes sunt πολιοχρόταφοι quia exiguum calorem habent. *Cæl.* 7.48. 49. Senium non est aliud nisi magnum in corpore siccitatis dominium *Rhases ad* Almans. tract. 2. c. 15.

An *senes possint rejuvenescere* Aff. *Diod.* l. Pant. 8. Exempla refert *Nierenberg.* 8. Hist. Nat. 9. *Voss.* Cicogn. IV. H. Nat c. 7. *Donatus* IV. Hist. Med. 14. de fonte in Insula Bonica *Martyr.* l. 10. plures senes in Septentrione qvam meridie *Keck.* 3. Phys. XI. *Camerarius* Cent. 11. c. 68.

Cur *primi seculi homines tam longævi?* *Keck.* 3. Phys. 10. *Titelm.* 6. Phys. 22. *Diodat.* l. Panthol. C. 6. *Joseph.* l. Ant. 4. *Cæl.* XI. 37. qvia vino & carnibus abstinebant. *Qvercetan.* Polyhist sect. 1. c. 13. *R. Levi* hoc opus providentiæ non naturæ appellat *Genebrand.* 4. *Chronol.* Solon humanæ vitæ terminum statuit annos Septuaginta. *Laërt.* 1. Gorgias Leontinus centum viginti annos vixit *Qvintil.* III. Inf. 1.

Cur *olim gigantes?* ab humoris copia *Riol.* l. de Phys. princ. 3.

Cur

Cur *senes prudentiores*? Sallust *Catil.* corpus annis infirmum ingenium sapientia validum. *Apul.* de Deo Socratis de Nestore: Cur omnes sciebant corpus annis hebescere, animum prudentia vigere. Unde morituri vaticinantur *Plato in* Apol. Socratis. Cunæus 3. de Rep. Hebr. 4. Animæ defunctorum vaticinari solent. *Gell.* 10.16.

Lacrimari proprium homini *Juvenal. Sat.* XV.

> *mollissima corda*
> *Humano generi dare se natura fatetur*
> *Quæ lacrymas dedit, hæc nostri pars optima sensus.*

Brutis tamen etiam lacrymæ & risus tribuuntur. Hinc Crocodili lacrymæ. *Virgil* 9. de Pallante eqvo.

> *Ita lacrimans guttisq; humectat grandibus ora.*

De flut. bistartave *Camerar. Cent.* I. 29. II. 26. Crocodili lacrymæ fictitiæ sunt & nugatoriæ G. *Sionita* in Arabia c. 9.

Maus avis risum humanum ad miraculum imitatur. *Crollius* de signaturis internis p. 62. Psittacus qvoqve *Petrarcha* 1. de Remedio 64. *Lactantius* l. de Ira Dei c. 7. Risus est homini proprius & tamen videmus in aliis animantibus Si-

gna

gna qvædam lætitiæ. Exempla eorum, qvi nunqvam riserunt, *Cal.* x. 66.

Saturninus filius Imp. Philippi nunqvam risit.

An *Gigantes sint monstra*? Neg. *Keck.* 5. Phys. 3.

Exempla *gigantum* apud *Camerar.* Cent. 1. 82. *Gell.* 3, 10. *Solin.* c. 3. *Plin.* 7. 16. *Jonston.* Const. Naturæ pag. 46. 51. *Augustin.* xv. C. D. 9. *Amgr.* Jonas in Islandia c. 4. Circa A. 1483. mortuus est Gigas Aleppi in Syria longus duas ulnas & ibi splendidè sepultus, *Ghistel.* v 1. Itiner. 21. de Og Regis Basan prodigiosa magnitudine ex Talmudicis Hieron. de *sancta* fide in Hebræomast. lib. 2. c. 5. Sub *Job.* 1. Com. Hollandiæ fuit Nicolaus Kieten gigas, cujus calceus qvatuor aliorum pedes capiebat. Resp. Holland, p. 393.

De miro robore Titormi, *Cæl.* xi. 10. Polydamantis *Cæl.* 7. 37.

An *sint pygmæi, Tritones, Chimera, Nereides, Sirenes, Nierenberg.* l. Hist. Nat. xi. 12. 14. 15. 16.

De *Pygmæis* integrum tractatum scripsit *Bartholinus.* Non sunt monstra sed homines *Barth.* c. 7. *Keck.* v. Phys. 3. de pugna gruum & pygmæorum. *Aristot.* 8. Hist.

8. Hist. Animal. 12. *Plin.* 4. XI. *Gell.* 9. 4.

An *mulierum genitalia solo situ à Virilibus* differant & fœminæ in mares converti possint *Laurent.* VII. Hist. Animal. 9. 8. ubi prius negat posterius rarum & portentosum esse vult. Idem *Riol.* II. Anth. 30. impossibile contendo perfectam mulierem in virum degenerare. Aff. *Zacutus* III. de Praxi Admirab. obs. 92. & III. Med. Hist. p. 123. *Gellius* 9. ex Plinio *Ovid.* IV. Metam.

Ambiguus fuerit modo Vir modo fœmina Sython.

Sexus mutati exempla *Lang.* 1. Ep. 10. *Cicogna* IV. Th. Nat. 5. *Donatus* VI. Hist. Med. 2. *Keck.* Phys. 5. 3. viri facti sunt fœminæ.

Zacutus III. Med. Hist. p. 126. viros in fœminas verti fabulosum. Rod. à *Castro* l. de Natura mulier. 3. Sexum interdum detegi potius qvam mutari crediderim. De Cæneo *Ovid.* Met. 12 Masculo-fœminas vocat Irenæus II.

Huartus c. 18. Scrutin. Ingeniorum affirmat & tot Historicis ac exemplis credi vult.

CAP.

CAP. IV.

De Anima humanâ.

ALfonsus Rex Neapolis maximum immortalitatis animæ argumentum sibi videri dixit qvod corpora decrescerent, animus cresceret. *Panormitanus* II. de rebus Alfonsi.

Pythagoras partem animæ prudentiæ capacem esse immortalem cætera mortalia. *Laërt* 8. Anima & mens idem sunt. *Parmenides* & *Democritus* apud Laërt. 9. Non est idem mens & anima. Aliud est qvo vivimus aliud qvo cogitamus. Dormientium mens non anima sopitur, & in furiosis mens extingvitur, anima manet. *Lactant.* de opificiis Dei cap. 18. VIII. Instit. 12. Animam & animum non esse aliud *Tertull.* l. de Anima c. 5. *Qvint.* V. 14. Anima immortalis est. Nam qvicqvid per se & ex seipso movetur immortale est. Qvidã Judæi credunt animas impiorum cum corpore extingvi *Rimchi* in Ps. *Druf.* II. de secti 14. Mens in qvâ *consilium vitæ regimenq́; locatum est Lucret.* 3. qvid sit imperceptibile est *Lactant.* de opif. Dei. 16, 17. Mens omnem rerum scientiam in se complectitur sed mo-

mole Corporis impeditur. *Lemm.* 11. O. N. 2. Idem *Platonici* qvi dicebant discere nihil aliud esse qvam reminisci *August.* 1. Retractat. 8. *Octavius* apud Minutium: homines natura adepti sunt Sapientiam. Ingenium non paratur studio, sed cum ipsa mentis formatione generatur.

Homo Constat ex anima intelligente Spiritu naturali & corpore elementari. 5. 23. *Irenæus* v 12. Homo Constat ex carne, anima & spiritu.

Animæ corpore exutæ non recordantur eorum qvæ in vita acta sunt. *Licetus* de vita 27. qvia recordatio subjacet tempori: at mens à corpore separata omnia sua munia momento edit. & 111. *de vita* 21. Recordatio tantum est singularium. Anima intellectiva tantum sunt in species Communes.

Sedes animæ in vertice capitis, *Xenocrates*, circa cerebri fundamentum Herophilus. In superciliorum meditullio *Strato*. In membranulâ cerebri Erasistratus, in toto pectore & *qvidam* hæretici *Helmont.* 1: Sedes animi est jus duumviratus. In toto corpore *alii*. In Corde *Aristoteles*: in cerebro *Galenus*.

Natura stolidi in alpibus Rhæticis dantur. *Heremita* Epist. de Helvet. moribus.

Ta-

talis jam olim fuit qvidam *Cugeba*, unde proverbium. *Neninas Cugeba Meyta*. Respublica *Boteri*. c. 2.

Tostatus anno vigesimo secundo ætatis omnium ferè artium scientiam habuit, ob qvod dictum:

Hic stupor est mundi, hic scibile discutit omne.

Lutetiæ anno 1445. adolescens viginti annorum fuit qvi omnia tenuit, unde *Anti Christus* à Diabolo genitus putabatur. *Jonston*. Nat. Const. Apollonius *Tyaneus* jactabat sibi omnium rerum & lingvarum scientiam à naturâ inesse. *Euseb.* Hiero.

Animæ immortalitas apud omnes fere populos credita atque hinc virtutis studium. *Lactant.* *V.* Inst. 19. Si post mortem nihil sumus profectò stultissimum est homines non huic vitæ consulere.

CAP. V.

De Phantasia.

STOICI putabant imagines tenuissimas mitti à rebus. *Lucret. IV. Laërt. VII.* Phantasiæ magna vis in fœtum *Zacut.* III. Med. Hist. p. 208. Pisis mulier puellam edidit camelorum pilis refertam

qvia imago Joh. Baptistæ ei ante oculos fuerat. *Laurent*.8. Hist. Anat. q. 14. Lacones pictos juvenes formosos in conspectu mulierum ponebant Oppian. 1. Cyneg. Vid. *Donat*.11.Hist.Med.1.*Horst*.VII. 3.Supplementi ad Donatum de monstrosis imaginationibus,Stroz.Cicogna part.1 Theatr.Nat.l.3.c.8.*Zacutus* 1. Prax. Admir. obs.44.*Qvercitan*. 1.Polyhist.9. *Cæl.* IX.26.27.

De Milesiis virginibus *Gell*.15.10.Nebucadnezar laboravit melancholiâ brutali *Valles*.S.Phil.80. fuit obsessus à dæmone *Hieron*. & *Epiphanius*. Melancholia est πάθ@ ἡρωικόν. *Gell*. 18.7. De ecstasi *Cardan*. 8.de rerum variet.43.Qvidam cadaverum expressere pallorem & contra verbera experimenta dolorum, mortium pertulere patientiam. *Qvintil*. Declam.11.

Cur nonnulli qvædam perferre non possunt sed ad conspectum eorum inhorrescant? vide *Keck*.Disput.16.probl.34.*Erastum* cap.42.de occult.medic.propriet. apud *Smetium* 2. Miscell.

CAP. VI.
De Memoria.

CLemens VI.P.M. qvicqvid semel legerat, nunqvam obliviscebatur. Hæc

Hæc enim memoria magno qvodam capitis ictu provenit. *Petrarch.* 12. memorabilium cap. 1. Plura stupendæ memoriæ exempla apud *Nigren.* Orat. 25. Cur senes obliviosi? qvia ea vis animi multitudine rerum obruitur. *Erasm.* Ecclesiast. lib. 3. *Pythagoras* & vivus & mortuus omnium memoriam habebat. *Laërt.* 8. de juvene Corso *Muret.* 3. Var. Homines supra modum memoriosi, intellectu bardi & tantum non furiosi sunt. *Huartus* cap. 1. scrut. histor. *Cassiodor.* V. Variar. ep. 22. Magnum beneficium oblivionis nescire defectum & qvædam similitudo cœlestium est, decursa semper habere præsentia. Bruta qvoqve memoriam habent. *Qvintil.* 11. Inst. 2. *Virgil.* 3. Georg. *atqve ipsæ memores redeunt ad tecta capellæ*; qvem versum laudat *Augustin.* l. de Musica. c. 4. *Argus* canis Ulyssen post viginti annos agnovit. *Hom.* ὀδυσσ. 17. Nulli præter hominem memoria major. *Plin.* 7. 34. l. 8. 40. Natura tenacissimi sumus eorum qvæ rudibus annis percipimus *Qvintil.* 1. Inst. 1. Thraces qvidam vix qvatuor numerare poterant. *Aristot.* sect. 15. probl. 3. Idem *Americani* qvidam teste Columbo. Memoria optima & judicium simul consistere possunt. *Nigrenius* Orat. 25. non possunt.

Huartus Scrut. cap. 1. Exempla artificialis memoriæ. *Nigren.* Orat. 25. *Simonides* primus invenit. *Qvintil.* XI. Inst. 1. *Seneca* OEdipode:

Sæpe jam spatio obrutam
Levis exoletam memoriam revocat nota.

Cyrus omnium militum nomina tenuit. *Qvintil.* XI. Inst. 2. peste memoria extincta. *Lucret. VI. Thucyd. II. Atticus* Herodis filius nullam prorsus memoriam habuit. *Cæl. XI.* 10. Exempla & amissæ memoriæ *Plin. VII. Val. Max. I.* cap. ult. *Dodonæus* Medic. observ. 47. *Messala* Corvinus *Solin.* cap. 5. *Euseb.* Chronico. *Didymus* Alexandrinus.

CAP. VII.

De Vita & Morte.

MOrte vicinos pupillas & imagines in oculis ante triduum non habere creditur. *Everh.* vau *Wethe* de speculo sect. 73. *Capitolinus* in *Pertinace:* Signa interitus hæc fuere: ea die qva occisus est, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus qvas oculi reddunt spectantibus, visas. Calor innatus non est elementaris. *Plater.* Cent posth. q. 19. Sed cœlestis. *Valleriola I.* Loc. Comm. c. 15.

Za-

Zacut. II. Med. Hist. q. 37. Augetur calore animalculorum, puellarum. *Lemn.* II. O. N. 13. Spiritus non aluntur aëre sed refocillantur. *Licetus* III. de vita 20. *Spigel.* Anat. IX. 10. aluntur aëre *Valleriola* II. L. C. 2. nutriuntur. *Donatus* IV. Hist. Med. 12.

An vita possit prolongari? potest, sed mors non potest vitari. *Zacutus* IV. Med. Hist p. 684 702. *Reck.* 3. Phys. 10. *Plater.* Cent. posth. q. 19. *Lang.* 1. Ep. 79. *Deodatus* 1. Panthei 3. *Licetus* II. de vita XI. *Marcus* Gallius Carol. V. medicus vino qvodam sublimato usu vixit annos 129. *Ranzov.* de conserv. valet. c. 29. Mortem esse ψυχῆς καὶ σώματος διάλυσιν *Gell.* 2.8. Moriens qvando moriatur? *Gell.* 6.13. Non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis putabant Ægyptii qvod fabulosum *Riol.* 3. Antho. 12.

An tres sint Spiritus, vitalis, animalis, naturalis? Aff. *Plater.* Cent. posth. q. 20. *Sennert.* 8. Phys. 2 *Laurent.* VI. Hist. Anat. 22. *Lemnius* I. O. N. 2. *Hofm.* de usu cerebri c. 10. Recte docent Philosophi unum tantum esse Spiritum qvi tamen inserviat pluribus actionibus instar mallei. Recte etiam docent medici triplicem esse Spiritum pro numero partium principum.

Mortem non recte dici naturalem *Lemn.* II. O. N. 16. recte dicitur naturalis. *Gell.* 13. 1. Cœl. X I. 38. *Sallust.* fragment. vita & mors jura naturæ sunt.

Potest vita absqve respiratione consistere. Joh. *Matth.* qvæst. Med. 5. *Donatus* IV. Med. Hist. X I. potest respiratio diutissime imo tota vita cohiberi *Lemn.* II. O N. 5. *Licetus* III de vita 21. *Laurent.* IX. Hist. Anat. qvæst. 19. 20.

Fœtus in utero transpirat non respirat *Laur.* 8. Hist. Anat. q. 26.

An *animæ defunctorum evocari* possint? Aff. *Agrippa* de vanit. scient c. 45. Neg. *Strozzius* Cicogn. IV. Theatr. N. 2. Vocatur *Necromantia* cujus periti Ægyptii. *Apul.* 2. Thessalæ *Lucan.* 9. potest anima defunctorum iterum assumere corpus & æqvivoce vivere. *Licetus* II. de vita 24. An *Samuel à Pythonissa* evocatus? Aff. *Valles.* cap. 33. Phil. S. *Del Rio* II. Disq. mag. 4. 6. Negant *Theolog.* Orthodoxi, *Piscator* in 1. Sam. 28. *Lavaterus* part. 3. de Spectris c. 7. *Godelman.* I. de Magia c. 4. sect. 12. *Appion* Grammaticus gloriatur apud Plinium 30. 1. Se Homeri manes evocasse ut ejus patriam exploraret. Apollonius *Tyaneus* evocavit manes Achillis. *Euseb.* contra Hieroclem. lib. 4.

Puta-

Putabant antiqvi animas post mortem videri posse. *Livius* I. de Romulo. *Seneca* in Apocolocynth. de Claudio. Ita Eremita *Camaldunensis* asseruit se animam Pii II. Papæ in cœlum efferri, vidisse, *Bernardinus* Senensis animam S. Daniæ aviæ suæ in cœlum ascendentem se vidisse jactabat qvam tabulam Fr. *Costerus* suo libello, Cabinet der gebeden: inseruit.

CAP. VIII.

De Anatomia.

ANatomia est illa *fenestra* qvam Momus in corpore humano desiderabat. *Riol.* I. Anat. I. In tribus homines non possunt concordare in *Anatomia*, *Chronologia* & *Botanica*: Joach. *Camerar.* in Chronol. Nicephori. Inventa est ab *Alomaone* & descripta à Diocle. *Gal.* II. de Anat. administr. apud Ægyptios antiqvissima fuit. *Gell.* 10. 10.

CAP. IX.

De Medicina.

A*Sclepiades* hominem cui jam funus erat paratum, cum animadvertis-

ſet in eo latentem adhuc vitam, luci reſtituit, *Apul.* Florid. 19. *Apollonius* Tyanæus mortuum ſuſcitavit. *Euſeb.* contra Hieroclem. Medicina ex obſervatione Salubrium & his contrariorum reperta eſt *Qvintil II.* Inſt. 18. An aliqvibus *vis ſanandi* ſit inſita? Aff. *Zacutus* Luſit. 3. de Med. Hiſt p. 318. ex *Plinio* 7. 2. Æliano 15. Hiſt. Anim. 27. 28. *Delrio* disqviſ. Magic. I. c. 3. q. 4. Pol. *Virgil.* 8. Hiſt. Angl. ſolebat *Edoardus* Rex Angliæ ſolo tactu *ſtrumoſos* mirificè ſanare.

Medici an Juriſconſulti præcedere debeant? Juriſconſulti: qvia fur præit, Carnifex ſeqvitur. Corn. *Agripp.* de van. ſcient. cap. 82. *Valleſ.* Phil. Sacra ad locum Syracidis: Honora Medicum: ſicut morbus ita etiam ſanitas Communicari poteſt *Zacutus* 11. Med. Hiſt. dubio 40. p. 615. *Valleſ.* Phil. S. c. 29. & 35.

CAP. X.

De Angelis.

ANgeli per *lucem* ſignificantur. *Gen.* I. *Auguſtinus* creati ante Mundum. *Hieron. Nazianz. Ambroſ.* cum mundo. *Auguſtin.*

Die ſecunda, ſaltem ante tertiam. *Piſcator* in Gen. Loqvuntur & Genunt. *Scult.*

Scult. Delit. Evang. 17. Non opus habent loqvela *Liceeus* 3. de vita 41. Qvomodo loqvantur. *J. Mart.* Ex. 3. Met. th. 4. Th.N. 6.

Sunt corporei. *Apulejus, Origenes, Platonici, Augustin.* 3. de Trin. 1. videtur iis corpora concedere Spiritualia. Tertullian. l. de Carne Christi corpora proprii generis. *Apulejus* de Deo Socratis; corpora aëria. *Alb. M.* in 2. Sent. dist. 8. art. I. dubitat. An cuiqve homini & regioni *angelus custos* præpositus? Aff. *Platonici* & alii sed incertum an perpetuo tales præsides adsint, an pro tempore qvo instant pericula destinentur. *Hyper.* 2. Meth.

CAP. XI.

De Dæmonibus.

AN *Dæmones* cum hominibus progredianter & ex illo congressu homines generentur? Aff. *Vallef.* Phil. S. c. 8.

An *umbra Dæmones*, *lemures*, *Vocem* edere possint? Neg Sed tantum *Sonum* *Plut.* Coriolano? *Schoock.* de Natura soni & vocis cap. 1. *Sen.* Troad. de Achillis umbra.

Implevit omne littus irati sonus.
Novi puellam obsessam à Dæmone qvæ lingva Polonica loqvebatur qvam nunqvam didicerat. *Simon Pauli* in Domin. Oculi.

An *dæmones è corporibus obsessorum ejici* possint? Aff. *Thyræus* de dæmoniacis cap. 33. 34. 35. Exempla apud *Hondorf.* ad præcept. 2. Sed non possunt ejici remediis prorsus naturalibus *Thyr.* c. 48. de Salomone qvod refert *Joseph.* 8. Ant. 2. fabulosum est. Non est fabulosum *Huart.* c. 10. Scrut. Ingen. de Lapponum dæmonomagia *Munst.* IV. Cosm. 33.

Utrum *Christus revera an in visione à Diabolo* tentatus? In visione. *Scult.* Delic. Evangel. cap. 29. Tentatio Christi à stella Magorum exorta *Paracelsus* IV. Philos. Sag. 12.

An *Dæmones possint mortuos* suscitare? Negat *Cicogna* 4. Theatr. Nat. 7. ubi multis exemplis probat cadaver demortui ingredi dæmonem & illud circumportare.

An *Diabolus specie fidelis hominis alicui apparere* possit? Aff. *Lavat.* parte 2. de spectris 9. 17. Exempla apud *Hondorf.* præc. 2.

Qvid de *Spiritibus familiaribus* sentiendum. Græcis dæmones πάρεδροι dicun-

cuntur. Ita *Apulejus* Deum sive Spiritum Socratis vocat familiarem. *Plaut.* Aulul. Ego *lar* sum familiaris. *Horat.* 2. ep. 2.

Scit genius natale comes qui temperat astrum
Naturæ Deus humanæ, mortalis in unum
Quodque caput, mutabilis albus & ater.

Minutius in Octavio *assidentem dæmonem* vocat. Just. Apolog. κ) οἱ λεγόμενοι τοῖς μάγοις ὀνειροπομποὶ κ) πάρεδροι. *Epiphan.* hæres. 27. Exempla apud *Cicognam* IV. Th. N. 3. Talem habuit Socrates. *Apul.* de Deo *Socr.* *Lactant.* 2. Inst. 15. *Simon* Magus *Euseb.* 2. Hist. Eccl. 13. *Apollonius* Tyaneus. Facius *Cardanus* Hieronymi pater 16. de Variet. 93. de *Angelo custode* vide *Biel.* in 2. Sent. dist. XI. q. unica. Spectra media nocte apparent & ad Solis ortum evanescunt *Virgil.* V. Æn. de spectro Anchisæ:

Jamque vale, torquet medios nox humida cursus,
Et me sævus equis oriens afflavit anhelis.

Claud. de Bello Gildon. *Dixit & afflatus* vici-

vicino sole refugit. Dantur Spectra, *Sunt aliqvid manes letum non omnia finit.* Sæpe malitiosi spectra fingunt & simulant *Lavat.* part. 1. c. 5. 6. 7. *Euphormio* part. 1. Satyr. *Erasmus* Colloqvio Exorcista; sæpe causæ naturales pro spectris habentur. *Auth.* citati.

CAP. XII.

PRinceps Dæmoniorum *Lucifer* appellatur ex male intellecto loco *Esa. 14. Danæus* ad cap. 28. Enchirid. ad Laurent. *Beza* ad Matth. 25. v. 41. & in 2. Pet. 2. 4. *Dæmonis* nomen antiqvis honestum, nobis non item. *Cæl.* 1. 23. Animus humanus etiam dæmon dicitur *Cæl.* 1. 30. ex Apulejo. Dæmones ubiqve enim in aëre, aqva, terra. *Lang.* 2. ep. 35. *Luther.* in Colloqviis. Dæmunculi subterranei metallici *Munster.* 1. Cosm. 15. Habent corpora tenuia. *Cæl.* 1. 26. Apparent forma deterrima & naturaliter progrediuntur sed instar naviculæ propelluntur. *Camerar.* Cent. 2. 15.

Unde dii abeuntes cognoscebantur. *Virg.* 1. Æn. Porphyr. apud Euseb. 5. πρæπ. 1.

Et vera incessu patuit Dea.

Qvomodo futura prædicere qveant? *Cæl.*

Cæl. 1. 33. 38. *Lavater.* part. 2. 8. An divitias dare possint? Neg. *Cæl.* 1. 34. *Keck.* 6. Phil. 4. Sunt pauperes. *Zimara* tract. Mag. c. 12. Aff. *Stroz.* Cicogna 3. Th. N. VI. qvi venas metallicas possident & *thesauros* Antichristo asservant.

An *corpora obsessa revera* ingrediantur? Aff. *Cæl.* 1. 34. *Thyraus* 1. de Dæmoniacis 4. Non scrupulose inqvirendum substantialiter ingrediantur an tantum effectu malitiæ. *Hyper.* 2. Meth. p. 299. aliqvando ex ventre loqvuntur unde ἐγγαστρίμυθοι dicuntur. *Camer.* 3. Cent. 71. *Cæl.* 5. 10. Sed hoc fit fraudulenter *Riol.* 2. Anthrop. XI.

An *aliena lingva loqvi* sit signum Dæmoniaci? Neg. *Riol.* 1. de abd. caus. XI. & dicit interdum ab atra bile provenire. Idem *Lemnius* 2. O. N. 2. Melancholicos & maniacos lingvas qvas non didicerint personare, non tamen esse Dæmoniacos. *Huart.* 7. Scrut. Aff. *Sennert.* 1. Med. pr. parte 2. c. 16. *Thyraus* c. 24. de Dæmon.

Possunt morbos infligere. *Senn.* 6. Med. pract. part. 9. c. 5. *Donatus* 2. Med. Hist. 3. *Dodon.* observ. c. 8. *Lang.* 1. ep. 28. *Lactant.* 2. Inst. 5. *Cyprian.* de idol. vanit. *Minutius* Octavio. Corpora violenter transferre. Exempla apud *Cicognam* Th. N. 3. 4. mala hominibus infligere,

fligere, *Cicogna* 3. 5. *Camer.* 1. Cent. de præstigiis eorum admirabilibus *Camer.* 1. Cent. 70. 72. 73.

An *possint coire & generare?* Aff. *Cicogna* 3. Th. 3. *Zimara* tractat. Magico c. 14. *Del Rio* 1. Disqvis. Mag. 2. 4. 15. Neg. *Valles.* 8. S. *Phil. Ronsseus* de hum. vitæ primordio XI. *Hyper.* 2. Meth. *Tostatus* in 6. Gen. ex tali concubitu robustissimos gigni scribit & gigantes statura: cui adstipulantur *Delrio* & *Vallesius*.

An *dolores* sentiant? Aff. *Cæl.* 1. 19. & 6. 10. 11. 12. 13. qvia non nervus sed Spiritus nervo insitus efficit sensum, *Cicogna* 1. Th. N. 7. *Lemn.* 1. O. N. 12.

CAP. XIII.

De Magia.

THessalia artibus Magicis pollebat, *Apul.* 1. Mel. *Lucan.* VI. *Qvintil.* Declam X. advocatus homo cujus ars est ire contra naturam. Magiam veram defendit *Apul.* in Apol. *Minutius* in Octav. Magi qvicqvid miraculis ludunt per Dæmones faciunt. *Cyprianus* de Idol, vanitate; Magis à Dæmone est ad perniciosa vel ludicra potentatus.

Magiæ inventores refert *Plin.* 30. de Apollonio Tyanæo *Euseb.* contra Hiero-

rō-

roclem. *Lactant*.5.3.Pythagoram Magum fuisse probat *Cel*. 10. 47.

De Magia naturali *Keck*. 1. Phys. 8. *Lang*.1.Ep.33.*Verulam* 3.de augm. 5.

An *Magi Pharaonis veros Serpentes* produxerint? Aff. *Del Rio* II. Disq. Mag. 4. 6.

Miras circulatoris cujusdam præstigias vide apud *Apul*.1.Met.

An *Fascinatores* qvidam nascantur? Aff. *Zacut*.3.Med.Hist.p.312. 317. ix. Plinio 7. 2. l. 9. 4. *Plut*. V.Symp.7.*Gell*. 9.4. Negat *Delrio* I.Mag.3. q. 2. *Riolan*. 2. de abd. causis 19.

An *fascinum morbos* inferre possit? Aff. *Zac*. d.l.p.321. B. *Ronssem* ep. 48. Neg. *Sennert*. 6. Med. Pract. part. 9. c. 1. Tenera corpora fascino magis obnoxia. *Mercur*. I. de morbis puer. 3. Laudare nimium fascino obnoxiam, unde præfiscini addebant. *Muret*. 9. Var. 3. *Gell*. 9. 4. Corpora effascinantur & læduntur halitu, Spiritu, tactu. *Mercur*. I. c. etiam per aspectum & occultum effluvium. *Zacut*.3.Med.Hist.p.315. *Lang*. 2. ep. 36. Negat. *Sennert*. 6.Med.pract.part.9.c. 1. *Virgil*. 3.Ecl. *Nescio qvis teneros oculus mihi fascinat agnos*. Baccar. herba contra fascinum potens. *Virgil*.

mihi baccare frontem

Cin-

Cingite ne vati noceat mala lingva futuro.

Etiam Alysso *Diosc.* 3. 87. Ruta, *Arist.* 20 probl. 34. Res turpes collo appensæ. *Varro.* Dicuntur Amoleta. *Vossius* I. de Anal. 44. Suntqve duplicia, *Physica* qvibus virtus inest. *Ronss.* ep. 22. *Lang.* ep. 4. *Riol.* 2. de abd. cau'. c. 16. & *Mathematica* qvo sunt superstitiosa: qvo pertinent characteres, numeri, de qvibus *Del Rio* I. Mag. 49. 1. 2. *Sanctor.* 8. Meth. xi.

Incantationis nulla efficacia naturalis. *Zacut.* I. Med. H p. 619. Jes. *Matth.* qvæst. 31. Exemplum sagittæ carminibus arioli evulsæ *Dodon.* obs. medic. 26. Οδυσσ. 19. Antolyci filii Ulyssi sangvinem sistunt ἐπαοιδῇ. *Apul.* Apol. ubi docet priscos medicos etiam incantatiores fuisse, vide *Plin.* 28. 2. Flavium *Joseph.* 8. 2. de Salomone *Brod.* Miscell. Exempla morborum per verba sanatorum *Renodæus* 1. Pharmac. 12. verbis vim inesse *Cæl.* 9. 14. Negat *Del Rio* I. Mag. 4. q. 3.

An *liceat Christiano periaptis & sigillis* vel simili modo invulnerabilem se reddere? Neg. *Senn.* 5. Med. Pr. part. 4. c. 24. De annulo magico Gygis *Cæl.* 3. 25, 26.

Sagæ

Sagæ defunctæ pestes inducunt, qvæ non prius cessant qvam cadavera veneficarum capite truncentur, ut exemplo ostendit. *Sennert.* IV. de febr. 3. morituræ pestem hominibus imprecantur. *Paracelſ.* de peste tract. 2. cap. 2. pestem à maleficis excitatam *Saracenus* de peste cap. 5.

Dantur morbi à veneficiis & incantationibus. *Sennert.* 6. Med. Pr. part. 9. c. 3. Exempla apud *Schenck.* 7. obſ. 34. 35. 36. seqq. *Ronſſ.* ep 50.

Sagæ sunt melancholicæ. B. *Ronſſ.* ep. non sunt melancholicæ. *Eraſt.* de Lamiis in altum evehuntur. *Elict.* qvæst. 20. Dæmonem non evehuntur. *Godelm.* 2. de Mag. 4.

Possunt actum concubitus impedire *Spreng.* in malleo. *Hondorſ.* ad præc. 2. *Stroz.* Cicogna IV. Th. Nat. 1.

Non possunt corpora transformare. *Cicogna* l. 2. c. 5. faciunt ut Diaboli per bestias & alia inanimata loqvantur. *Cicogna IV. 6. Elich.* qvæst. 13. Dæmonem.

Capitali pœna afficiendæ. *Eraſt.* de Lam. p. 47. *Sennert.* 6. Med. Pr. part. 9. c. 5. Caute tamen providendum sed si res liqveat comburendæ. *Godelman.* 3. de Mag. 1. & XI.

De sortilegis Borussorum Joh. *Meletius* in Epist. ad Sabinum.

CAP.

CAP. XIV.

De Chiromantia.

CHiromantia qvatenus intra terminos se continet & cum Physiognomia convenit, non est improbanda. Qvatenus vero principia sua ad Astrologiam refert ex Planetis multaqve ridicula in manibus fingit futilis & improbanda est. *Valles.* Phil. Sacr. cap. 38. est res prorsus vana & ne digna qvidem qvæ nominetur. *Verul.* IV. I. Superstitiosa & ridicula. *Polyd.* I. de Invent. 23. Antiqva tamen. *Juvenal.* Sat. VI.

Frontemqve manumqve
Prabebit vati.

Vide *Keckerm.* Curs. Phil. Disput. XII. probl. 6.

CAP. XV.

De ὁπλιαθεία.

ANtiqva hæc vulnerum curatio est. *Propert.* II. el. I.

Mysus & Æonia juvenis qva cuspide vulnus
Senserat, hac ipsa cuspide sensit opem.

Superstitiosam esse ὁπλιαθείαν (qvæ qvo-

qvomodo instituatur *Crollius* Basil. Clim. p.281. tradit) volunt *Libavius* viii. Syntag. 2. & l. de ungvento armario. *Sennert.* V. Med. Pract. parte iv. 10. *Kircher.* de arte Magnet. p. 53. *Tandlerus* de fascino. *Biermannus* de Magicis actionibus. *Matth.* qvæst. medic. 29. *Keckerm.* Curs. Philos. Disput. 11. Defendunt ungventum armarium *Doringius* de Medicina & Medico pag. 109. *Goclenius* pater Analys. Exerc. 1. Scal. sect. 1. n. 23. filius l. de *Magnetica* curatione vulneris.

De amuletis & remediis contra tela, vulnera & sangvinem lege *Camerar.* Cent. II. Op. succis. 76. Judæi dicunt Psalmum CXLVI. prodesse ne qvis gladio vulneretur. *Lutherus* scribit Judæum qvendam Alberto Duci Saxoniæ talem artem tradere voluisse. Princeps ut certus sim inqvit, in te prius experimentum capiam & extracto gladio Judæum ita læsit ut neq; per *Schemhamphoras*, neqve per appensum *Kamea*, id est, pergamenum sacris nominibus inscriptum sanari potuerit. *Buxtorf.* Bibl. Rabbin. p. 328.

Cap.

CAP. XVI.

De Cruentatione Cadaveris.

SÆpe ad homicidæ præsentiam cadavera interfectorum sangvine fluere notum est; sed an semper & illa sangvinatio certum ac sufficiens ad homicidam designandum signum sit, non adeo constat. *Libavius* de indicio cadaveris cruenti, dicit insufficiens esse. *Plato* 1. de leg. tradit interfectorum animas sæpe illorum à qvibus interfecti hostiles inseqvi. *Dido* IV. Æn.

Omnibus umbra locis adero, dabis improbe pœnas.

Unde & spectra putabant animas esse contaminatorum circa sepulchra vagantes, vel insepultorum. *Platerus* Cent. qvæst. posth. 8. dicit cadavera priorum pallere, dein rubere, deniqve sangvinem fundere. Causam rejiciunt in imaginationem *Lemnius* II. Occ. Nat. 7. Cupidinem ulciscendi residuam in sangvine occisi *Lang.* I. Epist. Med. 39. antipathiam inter cadaver & homicidam. *Riol.* II. abd caus. 18. Stillicidium sangvinis è naribus vel ore sæpe contigisse vidi primo vel altero, tertio vel qvarto sectio-

ctionis die. Inde cognosces leves esse conjecturas qvæ sumuntur à judicibus de cruentatione cadaveris ad conspectum sicarii *Riol.* 1. Anthropol. 18. *Qvintil.* Declam. x. *Scio & intelligo cum inter gementes cadaver jacet medium & cum omnes videtur remisisse curas tunc sentit & intelligit & inter suos judicat.*

Cap. XVII.

De Alchimia.

ALchimiam derivant vel à *Chamo* unde Ægyptus in Sacris Osiridis appellata fuit Chemia, *Sennert.* 1. de Cons. & Diss. 1. vel ab *Alichim* qvod significat itinera sive fluxus ab Alich, ambulare, qvia est ars liqvans seu fundens *Del Rio* Disqvis. S. Mag. I. cap. 5. sect. 1. Qvæ omnia falsa: est enim vox mere Arabica & significat artem occultam vel secretam. *Bochardus*, ejus antiqvitatem demonstrant ex illo Hesiodi πλέον ἥμισυ παντὸς & illo: stulti nesciunt qvam ampla sit in malva & asphodelo utilitas *Salmuth.* ad 11. Pancirol. tit. 7. probabilius Poëtis per *aureum vellus* decantatam. *Langius* 1. Ep. 53. *Del Rio* 1. Disq. Mag. c. 5. *Suidas* vellus aureum Colchorum librum

brum fuiſſe ſcribit ὅπως δεῖ διὰ χηλείας γίνεσθαι χρυσόν. Ita & *Atreus* arietem aurei velleris habuit. *Sen.* Thyeſte. Certa Alchimiæ ante ævum *Caligulæ* non reperiuntur teſtimonia; neq; antiqviorem qvi ejus meminerit, Firmico habemus. *Scal.* ad IV. Manil. Utilis ſit ars an vana varie diſceptatur. Veritatem probant *Rob.* Vallenſis, M *Major* in ſymbolis aureæ menſæ & alii innumeri.

Vanitatem inſectantur *Petrarch.* 1. de Rem. fort. Dial. x 1. *Agrippa* de Van. Scient. 90. *Eraſm.* in Coll. Alcumiſta: ut piſcis non capitur absq; eſca: ita Alcumiſtis non provenit aurum niſi pars auri admiſceatur. *Paracelſus* 1. Philoſ. Sag. 6. *J. Riolan.* 11. de abdit. cauſ. 19. Chimiſtæ umbras pro rebus ſudore multo conſeqvuntur, Ixioni ſimiles qvi pro Junone nebulam amplectebatur, ſimiles Æſopico cani qvi præferebat umbram rei. *Verul.* de augm. ſcient. Comparari poteſt agricolæ apud Æſopum qvi è vita exiturus dixit filiis: ſe vim magnam auri in vinea relinqvere nec ſatis meminiſſe qvo loco defoſſam. Qvi cum vineam ligonibus diligenter circumvertiſſent, aurum qvidem repererunt nullum, ſed vindemiam tulerunt uberrimam; ita Chimici circa aurum conficiendum

dum occupati haud paucis nobilibus inventis tum ad reserandam naturam tum ad usus vitæ apprime idoneis qvasi facem accenderunt. *Erastus* apud Scholtzium Epist. Medic. 292. non reprehendo Chimicam qvatenus τὰ δυνατὰ perseqvitur, sed qvatenus τὰ ἀδύνατα. *Del Rio* 1. Disq; Mag. 5. Chimicam qva Medicinæ adminiculatur ego laudo & veneror Physiologiæ fœtum præstantissimum. L. *Crocius* in III. Nahumi: In medicina potissimam laudem meretur. Ultra ne tentes, ut ne labor χρυσόκαρπος tibi fiat ὠλεσίκαρπος. *Scal.* Ex. XXIII. fornaculas istas odio plusqvam Vatiniano odi. Leo X. Alchimistæ librum de auro conficiendo offerenti, vacuam crumenam donavit in qva aurum suum reconderet. Jac. *Pontanus* in Bellariis.

Ars est qvæ *Regibus* convenit; unde Anglorum legibus vetitum ne qvis privatus sine consensu Regis Alchimiam exerceat. *Keck.* Disp. XXXII. probl. 9.

Cap.

CAP. XVIII.

Mathematica.

INventor *Astrolabii* superiori seculo fuit Joh. *Stoeflerus*, qvi tamen Ptolemæo adscribit eum secutus Johannes de *Royas*; sed primus Astrolabium perfecit & usum ejus uberrimum ostendit Gemma *Frisius* cujus opus absolvit filius *Cornelius* Gemma: amplificavit Adrianus *Metius*. Qvadrantem à planisphærio abscidit P. *Alpianus* & Orontius *Finaus*. Gemma *Frisius* de Astrol. Cathol. cap. 1. postea eum perfecit Ph. *Lansbergius*.

Christianus IV. Rex Daniæ peritissimus fuit artis bombardicæ ac sua manu tormentum fudit qvod das *Rosenstuck* vocatur. H. *Guble* part. 2. von der Buchsenmastery. p. 112. 113.

Aurea statua digni sunt qvi primi Canones sinuum tangentium secantium invenere. Nic. *Muler*. 1. Astrom. 13. *Nonam* sphæram excogitavit *Tebit* Judæus. *Decimam* addidit *Alfonsus* Rex Castiliæ.

Jos. ab *Acosta* optavit in America planum campum ex qvo totum horizontem posset perlustrare sed eum nullibi

libi nec in continenti, nec in Insulis reperit, etsi per 700. mill. confecerit. 3, 19.

Archimedes furtum in aurea Hieronis corona commissum detexit per aqvam. *Vitruv.* 9. Arch. 3. Gemma Frisius ostendit in Arithmetica non opus esse aqva, sed per regulam falsi id fieri posse, adhibita modica auri vel argenti parte.

Tubum opticum reperit Jac. *Metius* Adriani frater Adr. *Met.* 1. Doctr. Sphæricæ c. 1. num. 4.

Pythagoras ex vestigio Herculis proportionem totius corporis ostendit. *Gell.* l. 1.

Cap. XIX.

Geographica.

AN qvis *orbem absqve peregrinatione* describere possit? Aff. Ferdinandus *Pincianus* Castigat. in I. Melæ p. 34. Ceu verò nesciamus pulcherrime nobis Dionysium Poëtam totum terrarum orbem depinxisse sine hujusmodi peregrinationibus, ut ipse de se fatetur & non tradat Strabo ad situm terrarum plus momenti afferre auditum qvàm visum.

Tota terra est habitabilis. Omne clima est temperatissimum relatione ha-

bita ad homines qvi illud habitant *Sanctor.* 6. Meth. Err. 13. *Scythæ* apud Justinum II. Natura ad locorum patientiam animalia qvoqve generavit & qvanto est Cœlum asperius tanto & corpora & ingenia duriora. *Geminus* de apparent. c. 5. vult Zonam frigidam & regionem Cimmeriorum inhabitabilem διὰ τὴν τοῦ ψύχους ὑπερβολήν. Loca circa mediam torridam temperatiora qvam circa extremam. *Geminus* de apparent. 13. *Valleriola* 1. Loc. Com. 10.

Montes non sunt nubibus altiores. Qvod qvidam id se vidisse dicunt, errore factum: nebulæ fuerunt non nubes. Jos. *Simler.* de Alpibus. *Geminus* de appar. Cœlest. c. 14. dicit infra vertices Cyllenios nubes & ventos esse.

An sint Antipodes? vide *Lactant.* 3. Inst. 24. Aug. 16. C. D. 19. *Virgilius* Episc. Invaviensis hæreseos propterea damnatus *Avent.* 3. Ann.

An *Thule* Islandia: Neg. *Munster.* IV. Cosm. 2. *Arngrimus* Jonas.

Urbs Jerusalem in medio terræ. *Mandevill.* cap. 63. itiner. qvem refutat *Ghistele* 11. itin. 25.

India priscis regiones infra & supra sinum Arabicum denotat. Hinc Indiam *Josephus* 11. ἁλώσ. ait ab Ægypto contingi. *Petitus* 3. Miscell. 12.

CAP.

CAP. XX.

Qvæstiones Politicæ & Morales.

DE Lamiis qværitur *an aqva innatatio* eas probet? *Scribonius* in Epistola publice edita demonstrare voluit probationem sagarum per aqvam frigidam niti rationibus Physicis qvem plurimi refutarunt ignotus: qvidam A. 1589. Otto *Melander* 1597. *Godelman.* III. de Magia 5. *Thyræus* de Dæmoniacis 19. *J. Heurnius* Responso ad supremam curiam Hollandiæ: nullum esse aqvarum innationem lamiarum judicium. *R. Goclenius* in publica Oratione statuit sagas in superficie aqvæ adhærescere propter aëream Diaboli aspirationem.

Carnifices, si munus eorum spectes *non sunt infames*. Ipsi interdum Magistratus reos punierunt. *P. Lanas* Trib. Pl. Sex. Lucilium Saxo Tarpejo dejecit. *Vellej.* II. *Livius* habet: de saxo dejici jussit. *Plutarch.* κατεκρήμνισεν. Sejano damnato ipsi Consules aut Tribuni multos senatores, eqvites & plebejos saxo præcipitarunt. *C. Cæsar* sua ipse manu damnatos è Capitolio dejecit. *Dion.* XXIX.

XXIX. & XXXVIII. *Philo* apud *Euſeb.* VIII. πρœπ. 5. Vindices publicarum rerum ád homicidas, proditores, ſacrilegas interficiundos publice aluntur, non qvia tale exercitium laudetur, ſed qvia populo neceſſarium eſt.

Furtum ſimplex ne qvidem in conſtitutione *Friderici* capitale eſt. Rubrica enim ibi de graſſatoribus & violatoribus pacis publicæ loqvitur. Rubrum autem declarat ſuum nigrum. *Keckerm.* Diſp. XXXII. probl. 2. *Draco* furtum ſupplicio capitis qvalecunqve etiam punivit. *Gell.* XI. 18. Apud Ægyptios & Lacedæmonios erat impunitum. *Juſtin.* II. de Scythis: nullum ſcelus apud eos furto gravius: qvippe ſine tecti munimento pecora & armenta habentibus qvid inter ſylvasupereſſet, ſi furari liceret? vide & *Ariſt.* ſect. 29. probl. 14. & 16.

Matri à liberis major debetur amor qvam patri. *Qvintil.* Declam. VIII. Si mehercule fas eſt æſtimare utri plus parenti debeatur ex liberis, non improbe totam pietatem ſtatim ſibi vindicabit affectus qvi decem menſibus aut veſtram incipit deligere notitiam, & cum vos patres gaudium primum faciat oculorum, ante ſunt conſcientia matres.

Cadavera maxime peſte defunctorum non

non esse in templis sepelienda prolixe astruit *Rivetus* in Epist. de peste fugienda ex legibus Romanis & Synodis.

Liberos proprio lacte matris nutriendos *Phavorinus* apud Gellium censet. XII. I. *Qvintil.* Declam. XVIII. Natum de se continuo impatientius complexa qvam reliqvæ parentes non in nutrices nec ministeria seposuit, suis aluit uberius, suo fovit amplexu. *Joh. Matth.* *qvæst.* medic. XVI. Ratio illa mores nutricum cum lacte ingenerari nulla est: falsa illa sollicitudo est; alimentum enim ingenium non mutat. Contrarium ostendit *Rod. à Castro* IV. de Nat. mulier. 12. ubi inqvit: Matres qvæ liberos non nutriunt, veræ matres non sunt. Nutrices optimæ eligendæ. *Qvintil.* 1. Inst. Orat. 1. Servitius est contra jus naturæ. *Qvintil.* Declam. XIII. Qvid autem non liberum natura genuit? Taceo de servis qvos bellorum iniqvitas in prædam victoribus dedit, iisdem legibus, eadem fortuna, eadem necessitate natos. Ex eodem cœlo spiritum trahunt, nec natura illis, sed fortuna Dominum dedit. *Cæsar* III. Comm. omnes homines natura libertati studere & conditionem servitutis odisse. Ita Esseni judicabant servi-

tutem contra leges naturæ esse. *Philo* apud Euseb. VIII. προπ. 4.

Qvidnam sit in mandato recepto rectius, idne omnino facere qvod mandatum est, an nonnunqvam etiam contra si id speres ei qvi mandavit utilius fore? vide *Gell.* I. 13.

An semper ac in omnibus jussis patri parendum. *Gell.* II. 17.

Si parentes vel liberi in eodem periculo, uter primo liberandus? *Qvintil.* Declam. II. & V. Si duos pariter naufragia raperent, illi porrigerem manus qvem jam membrorum contentione lassatum fluctus hauriret: si vulneribus confectos remisisset acies properantius ei clauderem plagas per qvem animam largior sangvis egereret.

An mœror febrem, tabem & mortem concitare possit? Aff. *Zacutus* I I. de P. M. H p. 993. Exempla eorum qvi dolore vel gaudio repente expirarunt. *M. Donat.* III. Med. Hist. 13.

Affectus vehementissimos DEOS vocabant. Virgil. IX.

An sua cuiqve Deus fit dira Cupido?
Plaut. IV. Aul. sc. 10. Lyconides de vitiata Euclionis filia: *Deus mihi impulsor fuit, is me ad illam illexit.* *Medea* Jasoni: *Qvo feret ira seqvar.*

Vide-

Viderit ista Deus qui nunc mea pectora versat.

VII. Met. *Maximus intra me Deus est.*

VIII. Met. *Sibi quisq; profecto, est Deus.*

Catull. Ep. LXVII. *quis te mutavit tantus Deus? an quod amantes*
Non longe à claro corpore abesse volunt?

Senec. Hippol. *Regnat furor,*
Potensq; tota mente dominatur Deus.
Titulum furori numinis falso addidit.

Virtutis natura in mediocritate consistit. *Plato* apud Apul. II. de Philos. Moral. Hinc etiam medietates easdemqve virtutes ac summitates vocat, non solum qvod careant redundantia ac egestate, sed qvod in meditullio qvodam vitiorum sint sitæ: fortitudo qvippe circumsistitur hinc audacia inde temeritate. *Horat.* I. Ep. 18.

Virtus est medium vitiorum utrinqve reductum.

I. *Epist.* I. *Virtus est vitium fugere & sapientia primas*; qvod rejicit *Lact.* VI. 5. I. Sat. I. *Est modus in rebus, sunt certi deniqve fines,*
Qvos ultra citraq; neqvit consistere rectum.

Negat *Gell.* IV. 9. Ingenium & officium & forma & disciplina & consilium & victoria & facundia, sicut ipsæ virtu-

tum amplitudines, nullis finibus cohibentur, sed qvanto majora auctioraqve sunt, etiam tanto laudatiora sunt. L. *Valla* I. Dial. 10. *Aslac.* probl. Eth. Christ. II. *Meisner.* dissert. de summo Bono c. 4. qvæst. 4. *Grotius* prol. de jure belli ac pacis.

De αὐτοφόνοις ita judicabant *Platonici*: Etsi in manibus Sapientis est mortis facultas, qvamvis sciat se terrenis relictis consecuturum esse meliora, nisi necessariò istud perpetiendum esse lex divina decreverit, accersere sibi tamen eum mortem non debere. *Apul.* II. de Philos. moral. *Stoici* absolute probabant. *Lips.* III. Manud. ad Phil. Stoic. dissert. XXII. ex Seneca. *Plin.* II. 63. & hæretici apud *Augustin.* de hæres. cap. 61. 69. De eorum pœnis apud inferos *Virgil.* VI.

Mendacium, maxime officiosum & simulatum licitum esse volunt Stoici. *Qvintil.* XII. 1. & II. 18. mendacium dicere etiam Sapienti aliqvando concessum est. Et non semper, etiamsi freqventissime, veritas tuenda erit, sed aliqvando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur. Vide *Augustin.* ad Laurent. cap. 18. ad 23. & ibi Danæum. An pro utilitate amicorum delinqvendum aliqvando sit? *Gell.* I. 3.

Sub

Sub imperio Jovis antiqvi volebant priscam illam sinceritatem periisse. *Phædra* Hippolyto:

Ista vetus pietas ævo moritura futuro
Rustica Saturno regna tenente fuit.
Saturnus periit, perierunt & sua regna;
Sub Jove nunc mundus jussa seqvare Jovis.
Jupiter esse pium statuit qvodcunq; juvaret.

Justitia à Jove fugata, *Lactant.* v. 5. *Ovid.* 1. Met. De summo bono infinitæ fuerunt opiniones. *Varro* apud Augustin. XIX. C. D. 1. suo ævo CCLXXXVIII. opiniones de summo bono in Philosophorum libris fuisse refert. Non tamen qvicqvid certi de eo habuerunt, adeo ut *Labienus* apud Lucan. IX. hanc qvæstionem dignam putet qvæ à Catone Jovi Hammoni dissolvenda proponatur:

Qvare qvid est virtus & posce exemplar honesti.

Juvenal. Sat. x. *Omnibus à terris qvæ sunt à Gadibus usq;*
Auroram & Gangen pauci dignoscere possunt
Vera bona.

Vide *Pers.* Sat. v. *Lactant.* III. 7. 8. 10. *Verulam.* VII. de Augm. Scient. 1. Disputationes infinitas & speculationes cir-

ca boni supremum gradum qvod summum bonum vocarunt & Ethnicis instar Theologiæ erat, Christiana tandem fides sustulit & missas fecit.

Peccata & vitia omnia paria faciunt Stoici. *Horat.* I. Serm. 3. *Cic.* pro Muræna, & II. de finib. *Laërt.* in Zenone: Nam & qvi centum stadiis abest à Canopo & qvi uno, æqve in Canopo non sunt: ita qvi minùs peccat & qvi amplius æqve in recto opere non sunt.

Voluptas summum bonum Epicuro non luxuriosa sed animi tranqvillitas *Laërt.* x. Sed ejus sectatores ad voluptates corporis deflexerunt, ut *Aristippus Lactant.* III. 7. 8. qvorum proverbium erat, Edamus, bibamus; qvod extat I. *Cor.* xv. non Laconum ut contra Vallam *Beza* probat. Ita *Sardanapalus:*

Lude, bibas, comedas, post mortem nulla voluptas.

Martialis: Vita nimis sera est crastina, vive hodie.

Laudare seipsum qvando licitum sit, vide *J. Bernart.* in Boët. I. de Consol. p. 223. *Virgil.* I.

Sum pius Æneas fama super æthera notus.

Cur honoraturi aliqvem caput detegamus? *Plin.* xxxv. 6. *Plut.* probl. XI.

Cæl.

Cæl. xx. 12. *Piccolom.* cap. 31. grad. 8.

Confvetudo poteſt converti in naturam. *Gal.* III. Simpl. 18. anus Athenienſis ab exigua cicutæ portione tantum effecit ut in magna copia innoxie veſceretur. *Cæl.* XI. 13. puella araneis edendis delectabatur *Plin.* XXV. 2. de Mithridate & *Martialis* V. Ep. 117. *Sanctorius* IV. vit. Err. 5. exemplis oſtendit univerſas humani corporis facultates, ſenſim à longa conſvetudine & uſu externarum cauſarum in varias & aliqvando contrarias naturas verti poſſe. Idem tamen cap. 7. refutat eos, qvi putant conſvetudinem in naturam verti poſſe. *Ronſſeus* Epiſt. medic. 67. oſtendit conſvetudinem non recte appellari alteram naturam. *Verulam.* VII. de Augm. Scient. 3. Opinio illa Ariſtotelis plane mihi videtur anguſtias qvasdam contemplationis & negligentiam ſapere, cum afferit in illas actiones qvæ naturales ſunt, conſvetudinem nihil poſſe. Exemplo uſus: qvod ſi lapis millies projiciatur in altum, ne inclinationem qvidem aſcendendi in altum acqvirit: qvin etiam qvod ſæpius videndo aut audiendo nihilo melius aut videamus aut audiamus. Qvamvis enim hoc teneat in aliqvibus ubi natura eſt peremtoria; aliter tamen in illis fit, in qvibus

natura secundum latitudinem qvandam patitur intensionem & remissionem. Sane videre potuit Chirothecam paulo arctiorem, manui sæpius inducendo, latiorem reddi: Baculum usu & mora in contrarium flexus sui naturalis incurvari & in eodem statu paulo post durare: vocem exercitando magis fieri robustam & sonoram: frigora æstumqve consvetudine tolerari.

De Origine hominum atqve Politiarum antiqvissima opinio gentilium *Euseb.* I. προπ. 4. ex Diod. Siculo. Ovid. II. de Arte. *Virgil.* VIII. *Lactant.* 6. Inst. 12. *Horat.* I. Serm. II.

De felici Politia sub *Saturno* sive aureo seculo *Ovid.* 3. Am. 7. I. *Met.* Fab. 6. *Virgil.* I. Georg. *Catull.* Ep. 65. *Tibull.* I. El. 3. *Lactant.* 5. Inst. 5. *Sen.* Hippol. & Octavia.

Cur Jupiter hanc felicitatem aurei seculi mutarit *Claudian.* 3. de Raptu. *Virgil.* I. Georg. *Sen.* Hippol. & Octavia.

Jus naturæ. *Sallust.* Catil. jus bonumqve apud eos non legibus magis qvam natura valebat. *Justin.* II. de Scythis: justitia gentis ingeniis culta non legibus. Perf. Sat. V. *publica lex hominum natura. qve continet hoc fas.* Jus belli. *Sen.* Troad. *Lex nulla capto parcit aut pœnā impedit.*

Qvod-

Quodcunque libuit facere victori licet. Virgil. Ciri. *At belli saltem captivam lege necasses.* Ariovistus apud Cæsarem 1. Com. *jus belli est ut qvi vicissent, iis qvos vicissent, qvemadmodum vellent imperarent.* Regnum insociabile. *Minutius* Octav. qvando unqvam regni societas aut cum fide cœpit aut sine cruore desiit. *Lucan. nulla fides regni sociis.*

CAP. XXI.

De Scientia.

DUbitatum ab antiqvis an etiam *in futura vita scientia*, qvales sunt Astrologia, Physica, Musica cæteraqve artes locum habituræ sint? Augustinus haud obscure in negantem sententiam inclinat xv. de *Trin.* 16. ac libello ad *Laurentium*, ut in Commentario observat L. *Danæus.* Secundum *Thomam* & *Bonaventuram* scientia non evacuatur in patria qvantum ad habitum, sed bene qvantum ad sciendi modum. Non enim ibi fore modum cognoscendi per sensum & phantasmata. *Biel* in 3. sent. d. 31. q. unica. Gentilium communis fuit opinio animas libera rerum cœlestium contemplatione fore beatas. *Arist.* 10. ad Nicom.

Sci-

Scipio apud Cicer. in Somnio. Locus *Pauli 1. Cor.* XIII. 12. 13. clarissimus est: *Prophetiæ evanescent & lingva cessabunt & cognitio evanescet.* Sed si lingvæ, qvid fiet *Hieronymo*, qvi commendans studium lingvæ Hebrææ: *discamus* inqvit *ea in terris qvorum scientia perseverat in cælis.* Multi enim existimant lingvam Hebræam fore cœlestium. De omnibus ejusmodi qvæstionibus placet illud *Augustini* XII. de Trinitate 14. *Qvicqvid homo extra Theologiam didicerit, si noxium est in Sacris Scripturis damnatur, si utile ibidem invenitur & approbatur.*

GE-

GEORGI HORNI
HISTORIÆ NATURALIS
LIBER QVARTUS.

CAPUT PRIMUM.

CUm finis humanæ Societatis ſive Civitatis ſit non tantum vivere (qvod etiam ſolitari poſſunt) ſed bene ac commode vivere, præcipuum doctrinæ Politicæ Caput eſt media ad hunc finem tendentia conqvirere, qvod Ariſtoteles facit cap. 8. 1. Polit. & ſeqq.

Duo ergo ſumma Capita ſunt qvæ huc ſpectant, nimirum Κτητικὴ & χρηστικὴ; qvarum illa docet modum & rationem acqvirendi omnia qvæ ad vitam hominis non modo neceſſaria ſunt vel etiam eam omnibus rebus copioſam & affluentem faciunt. Altera verò oſtendit ad qvos uſus illa ipſa adhiberi debeant.

Κτη-

Κτητική.

Hujus objectum est tota natura corpora: inprimis omnia qvæ in aëre, aqva, terra nascuntur & proveniunt. Hominis enim causa omnia initio creata & producta sunt. Aristoteles ipse hoc agnovit: τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα πάντα πεποιηκέναι τὴν φύσιν.

Acqviruntur autem omnia qvæ ad vitæ hujus non modo necessitatem verum etiam splendorem ac luxum reqviruntur, ex Terra, Aqva & Brutis animalibus.

In terra spectatur tum *superficies*, tum *interiora* ejus sive subterranea.

Terræ *Superficies* complectitur *hortos, vineas, oleas, agros, pascua, Sylvas.*

Hæc vocatur vita Rustica, cujus innocentia satis deprædicari non potest. Sciendum igitur est omnem hanc rusticationem magnis adhuc laborare defectibus neqve ad summum perfectionis gradum adhuc deductam, prout in singulis ordine ostendemus. Commune autem vitium est qvod semina sine discrimine committuntur terris cum non omnia sint frugifera. 2. Qvod confuse manu spargantur: unde major pars perit sicut Christus docet Luc. 8. 3. Qvod non prius præparantur tum ad multiplicationem, tum

tum ad celeriorem proventum: sive ut & in qvantitate & qvalitate uberiora nascantur.

CAP. II.

De Hortis.

PRimus, antiqvissimus ac simplicissimus acqvirendi modus est hortensis. Primus enim homo ipsius Dei jussu hortum coluit & ex ejus fructibus bene ac feliciter vixit. Itaqve in statu innocentiæ homines nonnisi oleribus, fructibus arborum & qvæ alia hortorum commoda sunt, vixissent.

De vulgari hortorum cura non est qvod multa dicamus. Negligitur 1. *acceleratio* illorum qvæ in hortis proveniunt, qvod fieri potest per convenientem seminum in liqvore qvodam macerationem. Qvod experimentum admodum utile esset in illis imprimis hortorum, qvorum celerior proventus qvantivis pretii, & qvia pleræqve macerationes levi pretio constant ac proventus copia magnam faciunt lucri spem. Neqve metuendum est ne per festinatam maturationem aliqvid decedat frugis probitati, cum utriusqve causa sit vigor seminis. Atqve

qve hoc experimentum extendi poteſt ad omnia grana, ſemina, nucleos, radices & qvæcunqve creſcunt vel ſeruntur in hortis.

Qvicunqve igitur ex hortorum cultu vivunt, eos omni ſtudio ac intentione laborare par eſt qvo illos defectus ſuppleant ac majores proventus inde percipiant.

Imprimis digna ulteriori cura eſt illa plantarum transmutatio.

Qva ratione fructibus, floribus, radicibus, indatur auctior proventus, ſuavitas arboribus concilietur, proceritas, amplitudo, præcocitas.

Qvæ omnia naturalibus mediis commode & magno cum publico bono effici & procurari poſſunt. Nec qvia multi talia naturæ arcana vel ignorant vel ſpernunt ideo Rerumpubl. Rectores ea negligere debent. Infiniti enim & inexhauſti naturæ theſauri ſunt ac inertiæ noſtræ culpa eſt qvod multi inopia laborant vel miſerè vivunt.

CAP. III.

De Agricultura.

PRoximum poſt hortorum curas locum in Rep. ſortitur agricultura, qvam

qvam Deus post lapsum & ejectionem hominis ex Paradiso instituit: unde & laboriosior est & pluribus subjecta incommodis. Laborat autem agricultura nostra his commodis.

I. Qvod semen terræ committendum sine discrimine sumitur & electione.

At vero sciendum est non qvodlibet granum frumenti esse fertile sive fœcundum: sed sicut in animalium, ita qvoqꝫ in seminum generibus multa sunt sterilia qvæ conjecta in terram pereunt ac computrescunt. Ex qvo patet qvanta qvotannis frumenti copia pereat hoc neglectu, qva multa pauperum millia ali & sustentari possent.

II. Qvod semina confuse in sulcos spargant: unde interdum spissius interdum rarius cadunt, nec ubiqve æqvaliter terra conteguntur, in universum ante major seminis pars perit vel ab avibus devoratur ac insectis.

Ostendit id eximia Christi parabola Luc. 8. qva dicit: *egressum agricolam ut sementem faceret: & dum seminaret aliud cecidisse secus viam ac conculcatum & volucres Cœli comedisse illud: aliud cecidisse super petram & exaruisse: aliud inter spinas & suffo-*

suffocatum: aliud demum terra bona & centuplum dedisse.

III. Qvod absqve prævia præparatione & maceratione committuntur terris. Unde langvidior eorum proventus ac pauperior. Ut igitur hi defectus in agricultura emendentur, observanda sunt hæc:

1. Semina sive grana nonnisi ponderosiora ad sementem eligenda sunt. Hæc enim tantum sunt mascula qvæ in terras tanqvam sibi fœminas projecta & associata vim generationis habent. Electio illa fit vel per infusionem vel per ventilationem. Lege 1. *Kennuthi* Scotorum Regis semina, nisi nocivis granis munda, terræ mandari vetabantur. Secus qvi fecisset prima vice uno bove, secunda decem, tertia ipso agro mulctabatur, H. *Boëthius* lib. 10.

2. Ea sic electa in conveniente liqvore suo tempore maceranda sunt & fermentanda, ad uberiorem proventum. Hæc maceratio infinitæ & incredibilis virtutis est, adeo qvidem ut unum granum ita præparatum produxerit spicas centum qvatuordecim, granorum millia sex: in universum constat uberrimum inde frumenti fieri proventum. Fermentatio autem illa granorum anteqvam serantur, qvomodo fiat, nondum adeo manife-

nifestum est & inter secretiores artes habetur. Antiqvi sane non ignari fuerunt hujus rei: qvippe Democritus ejus meminit teste Constantino Cæsare 1. 2. de Agricultura cap.39. Et Poëta:

Semina vidi etiam multos medicare serentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus siliqvis fugacibus esset.

Optima maceratio hæc est. Possunt adhiberi grana putrefacta & corrupta, qvæ vulgo abjiciuntur, vel fimus animaliū qvæ granis vescuntur vel nitrum. Coq; semen sive grana in aqva: (ea si sit nitrosa melius) Excocta grana (qvo diutius coqvuntur eo melius) abjice: sunt enim inutilia: (vel possunt ad cibum vel pecora alenda adhiberi) aqvam sine refrigerari: in ea macera similia grana qvæ attrahent illud sal qvod ex reliqvis granis aqvæ incoctum est adeoq; unum granum virtutem plurium nanciscetur. Semen non est nisi sal congelatus cum subtilissimis partibus corporeis cujus sunt semen. Unde semina cocta sterilia fiunt: qvia sal ille centralis resolvitur ab aqva & in eam transit. *Faber* 11. 352.

In hac maceratione imprimis caven-

dum:

dum; ne liqvor sit calidus: & ne etiam in frigido nimis diu macerentur grana qvia alias Sal eorum liqvescit & in aqvas secedit.

3. Semine ita præparato nunc de agro laborandum est, duo enim ad omnem generationem reqviruntur, agens & patiens, mas & fœmina. Semen agentis & maris, ager & patientis & fœminæ rationem obtinet. Qvæ vulgaris & recepta agrorum præparatio sit, notum est. In agro primum reqvirunt terram; pingvem & glebosam. Eam vomere exercent, arant, invertunt, pastinant, occant.

Qvod si solum sit macilentum & arenosum, stercoratione opus est qvæ faciat lætas segetes. Horum operum multiplicatio laboriosa & sumtuosa ex eo profecta est qvod nullam seminis emendandi & per præviam macerationem maturandi rationem habuerunt. At vero illa præmissa unus aratri labor absqve ulla agrorum stercoratione ad uberrimam fertilitatem sufficiet. Atqve hæc utilitas in Rep. immensa esset. Notum enim est qvā laboriosa & sumtuosa sit agrorū anniversaria stercoratio & præparatio. At vero si semen ipsum noris præparare, non opus est multum de agro laborare: qvippe finis arationis, stercorationis, occationis & alio-

& aliorum laborum est promovere fertilitatem & ut semen in agrum conjectum inde sugat succum qvo crescere & provenire possit.

Hoc verò ipsi semini anteqvam in agrum spargatur per artificiosam imbibitionem dari potest.

Qvinimo experientia docuit semina ita præparata & imprægnata in terra sterili, macilenta melius & uberiùs provenisse qvam pingvi & læta.

IV. Qvod terra diu id est integro sæpe anno citius invertatur aratro qvam semen ei committatur. At sic interea spiritus terrestres exhalant qvi vegetare debent semina.

4. Deprehenduntur etiam multi adhuc defectus in vulgaribus aratris & plaustris qvæ multos eqvos reqvirunt & tamen expectationi non satisfaciunt. Qvare alii agriculturæ emendandæ studiosi jam faciliorem modum arandi repererunt, qvo una die major agri modius arari potest & conseri qvam vulgari intra qvatriduum. Ea ratio jam in Eboracensi Comitatu apud Anglos obtinet. Ratio arandi absqve eqvis vel bobus, ope unius etiam pueri perficitur.

1. Fiat aratrum in qvo plures vomeres, ad faciliorem arationem.

2. Ara-

2. Aratrum per machinas uno vel duobus funibus protrahatur. Stivam regat agricola.

Possunt ejusmodi machinæ binæ adhiberi ab utraqve extremitate agri qvo aratrum possit retrahi.

5. Suadent alii ut more Adamico terra non aratro invertatur sed ligonibus fodiatur. Nam ligo altius penetrat qvam aratrum & exstingvit tum insecta, tum zizanias, ac ubi solum est mollius, haud multo sumtuosior est.

2. Deinde multa hominum millia honesto labore sustentari possent ex uberiori proventu & seminis compendio. Aratio ita fiat. Tempore veris sole accedente fiant sulci profundi (qvo profunditus eo melius) ejusdem & justæ distantiæ. Hoc qvia fieri non potest vulgaribus aratris vel ligonibus & manu fiat vel aratrum melius est excogitandum.

2. Qvamprimum terra ita est inversa, statim semina ordine in sulcis ponenda ac statim humo contegenda, ne spiritus terrestres exhalent. Deinde interna iterum parum per moventur ut vigor excitetur.

Sane in *Russia* & *Lituania* uno tantum eqvo ad arandū utuntur & lætissimæ ibi segetes. *Agri incendio ad fertilitatem prapa-*

parantur: ita per octo continuos annos sine ulla stercoratione fruges fundunt.

Mirabile illud est qvod de Samogitis refert *Ganguinus* eos nonnisi lignis ad arandum uti, cumqve aliqvando ferrei vomeres ibi à præfecto introducti fuissent, secuta sterilitas: ideo antiqvus mos, qvanqvam in speciem laboriosior retentus.

5. Ita præparato solo & semine, hoc non jam manu spargendum sed plantandum est ordine ac collocandum justa distantia & profunditate. Duo hîc reqviruntur. 1. Ut justa distantia. 2. Ut justa profunditate, semina plantentur & collocentur.

Si manu spargatur, dimidia seminis pars inutiliter perit.

Plantandum igitur est semen, sive singula grana æqvali à se pedis unius distantia collocanda sunt.

1. Cur pedis unius distantia?

Qvia si densius, sese suffocant mutuo. Nam constat unum granum plures producere aristas; ad hoc opus est justa distantia. Deprehensum est unum granum rite præparatum, 30, 36, 38, 42, 52. spicas producere ordinario. Imo sunt qvi 114. spicas ex uno grano habuerunt.

Magnum igitur in hac distanti seminis

collocatione ad multiplicationē frumenti positum est momentum. In *Bizacio* Africæ fertilissimo campo unum granum qvadraginta paucis minus germina produxit, qvæ ad Augustum transmissa. Ad Neronem ex eodem agro ex uno grano CCCXL. stipulæ. Plinius l.18.c. 10.

In *Rozan* Moscaviæ singula grana duas vel plures spicas proferunt amplissimas. *Ganguinus.* Leontini Siciliæ campi centum stipulas dedere.

Objici hic posset: illam seminum collocationem ordinatam & qvasi plantationem nimis fore molestam, imo impossibilem.

Resp. 1. Fieri potest per homines ad alias actiones in Rep inutiles: ut per pueros, puellas, homines mancos & vetulas. Sumtuum ratio sibi ex uberrimo proventu facile constabit.

2. Inventum ad eam rem est instrumentum commodum, qvo faciliori modo qvam vulgari idem fieri potest. Ita ut uno eodemqve instrumento & justa seminum distantia & profunditas perfici possit. Nam tritici plantatio per molestiam & laborem nuper apud Anglos tentata iterum deserta fuit.

CAP.

Cap. VI.

Ut igitur hanc de emendanda in Rep. agricultura dissertationem concludam: multum lucis illis qvæ diximus accedet, si probe consideremus & intelligamus qvænam causa sit fertilitatis & propagationis seminum.

1. Omnium vegetabilium augmentatio & incrementum est ab aqva sive humore. Aqva autem conservari neqvit in terra sine sale. Nam etiamsi semen in arenam humidam collpces nullum tamen inde incrementum proveniret, qvia humor in arena cum qva nullam convenientiam habet, non posset se defendere contra solis radios, sed exhalaret.

Opus igitur aliqvo medio, qvo humor & arena conjungantur. Nam si in arena sit sal conveniens, in qvo se pluvia contra solis calorem defendere qveat, tum arena defendit sal, sal aqvam, aqva fruges. Unde fertilitas.

Non vero qvodlibet sal sufficit. Nam qvædam salia, ut sal commune, aluminis, vitrioli non modo non promovent fertilitatem, sed penitus etiam propter adurentem naturam suam, perdunt & corrumpunt.

Unde antiqvis temporib9 sal (cõmune ni-

mitum) inspergebatur urbibus eversis, ad sterilitatis perpetuæ signum. Alii contra (ut Sorel. T. III. 95, 96.) putant salem inspersum solo eversarum urbium esse argumentum fertilitatis. Segetes enim imposterum fore, ubi hactenus mœnia & ædes steterunt. Sed salis urinosa excrementitia fertilitatem agrorum è semine promovent.

Hinc originem duxit agrorum stercoratio. Nam rustici & agricolæ sterilitatem agrorum corrigunt admixto fimo pecorum. Hoc antiqvissimum: sed tum ipsi rustici tum etiam multi qvi Philosophi videri volunt, ignorant veram hujus rei Causam. Omnes qvidem dicunt fimum promovere fertilitatem, sed qvare, pauci norunt. Ratio autem est.

1. Qvia in fimo qvovis abundat sal urinosum sive nitrosum. Hoc si admisceatur terræ, eam reddit pingvem, adeoqve pluviam continet ne tam facile possit exhalare à radiis solaribus.

Nisi igitur in fimo esset sal ejusmodi nitrosum, profecto nil conferret ad fertilitatem. Nam constat ex omni fimo nitrum excoqvi copiosum. Ergo omnis efficacia ac virtus fimi consistit in solo illo sale urinoso, non vero in stramine vel fecibus.

2. Qvia

2. Qvia omne semen vegetabile consistit in ejusmodi sale urinoso; tota enim vis, vigor & fertilitas seminis consistit in proprio sale. Unde semina cocta sterilescunt qvia Sal eorum in aqva calida liqvescit & extrahitur. Unde grana macerata in ejusmodi aqva frigefacta in qva cocta fuerunt, similia grana fœcundiora redduntur: attrahunt enim ex aqva Sal suum: adeoq; unum granum virtutem plurium imbibit. Faber. II. 352. Unde à simili sale (qvale in fimo) alitur & augetur. simile enim simili gaudet: simile simile attrahit.

His ita præmissis facile jam intelligemus in qvo agricultura nostra emendationis egeat.

1. Qvod agros tantum non semina stercoramus, longo & prolixo labore. At cum finis stercorationis sit semper promovere fertilitatem seminum, cur non ipsa semina stercoramus?

2. Qvod cum habere qveamus illa salia urinosa pura, tamen ipsum fimum advehamus magno labore, cujus pleraqve sunt inutilia & noxia etiam agri.

3. Qvod semina spargamus: unde nec justo ordine ac distantia nec sufficienti profunditate feruntur. Considerandum qvæ fuerit causa fertilitatis Ægypti.

Alibi agricultura laboriose exercetur: Soli Ægyptii minima impensa, labore tenui fertiles fructus auferunt. Herodotus l.2. dicit sues segetibus immitti. Oves introducunt in agros ad conculcanda semina vel aratro levi terras subducunt. Diod. l.1.c.3. Strabo 17.

Non pluvia: caret enim Ægyptus pluvia. Non stercoratio & aratio: nihil enim hujus agebant Ægyptii.

Sed anniversaria inundatio Nili eaqve justa altitudine. Fertilitas ergo non à limo Nili sed à sale ejus fixo qvi semper limum comitatur & Spiritu ejus volatili. Faber Panch. 1. 453.

Nilus enim *abundat nitro*: unde scribit Theophrastus 1. de fluminibus, Nili aqvas dulcissimas esse & fertilissimas, qvamobrem venter bibentibus solvitur ob nitrosam ejus admixtionem. Athenæus l.2. c.2. agri nitro imprægnati semina absqve ulteriori cultu, vel pluviis immenso proventu reddebant.

Atqve hæc sunt qvæ ad Politicam agriculturæ considerationem spectant. Cujus tanta est dignitas & necessitas ut etiam maximi Reges de ea scripserint, Hiero Siciliæ, Attalus Philometor, Asiæ, Archelaus Cappadociæ: Duces præstantissimi Xenophon Atheniensis & Ma-

Mago Carthaginensis, cujus opus Georgicum tanti æstimarunt Romani ut unum illud in Latinam Lingvam transferri jusserint.

Proxime ad pascua accedemus eorumq; Politicum usum pandemus.

Postqvam de commodo qvod ex Agricultura ad Remp. redundat, egimus, seqvitur nunc ut pascuorum utilitatem ac necessitatem exponamus.

Sicut enim agricultura homini suppeditat victum: ita pascuis animalia cætera alimus & sustentamus: qvibus cùm carere Resp. neutiqvam possit, facile intelligimus pascuorum magnam habendam esse rationem.

Sunt igitur duo qvasi præcipua rusticorum genera *agricolæ & pastores* ita sibi invicem connexa ut alterum sine altero commode exerceri non possit.

Pratum M. Varro dictum vult qvasi paratum qvod semper absqve labore proventum suum tribuat hominibus. Unde oleis, vinetis, agris sativis præferuntur. Nam ex pratis certus semper proventus: cum oliveta, vineta, sata multum sumtuum & laborum reqvirant ac subjecta sint crebris periculis, sive dum nimio frigore exuruntur: sive à rubigine corrupta: sive grandine, prostra-

 ta,

tum sive à locustis adesa. Et qvæ *ex pratis proveniunt, lucro uberiora sunt sativis:* Unde *regiones pascuis abundantes longe videmus populosiores* & ditiores reliqvis, sicut *Hollandia, Frisia, Zelandia, Flandria, Lombardia, Normannia, Picardia.* De vulgari pratorum cultura non est qvod multum dicamus. Defectus autem hi sunt.

1. Qvod cum gramina *qvædam sint sativa qvæ in solo arido & sterili uberrime proveniant, eorum sationem negligamus.* Qvalia sunt, onobrychis vulgaris sive Polygala, trifolium majus lucerna,&c. Hoc compendium non neglexerunt *Franci.* Nam cum circa Lutet. Paris. non exigua graminis & fœni sit inopia, ut ejus defectum supplerent, loca arida & sterilia qvæ neglectu contabescebant, ejusmodi herbarum generibus conserunt.

Antiqvi rei rusticæ cultores hoc commodum haudqvaqvam neglexerunt. Nam cum *Darius Hydaspis* filius bellum Græcis inferret, Persæ sive Medi ex *Media* attulerunt trifolii qvoddam genus imprimis excellens, qvod uno satu amplius qvam tricenis annis duraret. Id Medicam à Regione unde advectum primo, appellarunt. De cujus Satione & cultura legendus Plinius l. 18. c.

16. A

16. A Græcis pervenit ad Romanos, de qvo Varro lib. 1. de Ruſt. c. 42. Palladius & alii.

A Romanis pervenit ad Gallos Seqvanos: unde hodieqve fœnum *Burgundiacum* appellatur.

Prata igitur non minus conſitione ad fertilitatem præparanda ſunt qvam agri ſativi. Nam ſi pratum ſit pingve, zizania & herbas inutiles ſua ſponte multas producet: ſi ſterile, carduis implebitur. Caſtiganda igitur eorum *tum luxuries, tum ſterilitas* ſementatione.

11. Qvod differentia graminum non obſervetur. Qvemadmodum in univerſum verum eſt illud:

Non omnis fert omnia tellus; ita non qvodlibet ſolum qvaslibet herbas & gramina producere poteſt.

Sicut igitur aliud ſolum eſt pingve, aliud macrum, aliud ſiccum, aliud irriguum, aliud denſum, aliud rarum, aliud lapidoſum, aliud arenoſum, ita qvoqve herbarum & graminum genera differunt; & *cuilibet ſolo proprium & conveniens ſemen* aptandum. Herbarũ autem ad paſturam utilium genera ſunt qvamplurima: *ſupra nonaginta qvod* conſtat, neqve ullus locus tam ſterilis aut deſertus qvin aliqvod eorum graminum producat qvæ

tamen propter *raritatem* & paucitatem nihil commodi afferunt. Qvod si observata *illa differentia, semina colligerentur & propagarentur*, magnum omnino ad pascuorum incrementum in Rep. operæ pretium fieret.

Hæc igitur primæva illa fuit Rusticatio, qvæ agriculturam & pecuariam complectebatur, à creatione mundi ad diluvium.

At vero *post diluvium accessit vinearum cultura* non minus utilis & necessaria generi humano & ad augendam Remp. summe proficua. *Noachum primum* fuisse vitisatorem ex Sacra S. constat. *Omitto fabulas qvas Rabbini* & alii tradunt qvomodo usum vitis invenerit. Græci idem Baccho, Latini Jano & Saturno adscripserunt.

Vineæ igitur primo *in Oriente excultæ* fuerunt: amant enim calidas regiones & *qvo locus solis caloribus magis* exustus, eo vina generosiora producit. Reqvirit *etiam Colles* & montes. Unde *in Ægypto nullæ* vites proveniunt propter planitiem regionis & *situm humilem ac inundationi obvium*. Ex qvo Dei S. naturæ benignitatẽ miramur, qvæ, ne qvicqvam inculti ac sterilis soli restaret in Republ. vinearum culturam generi humano indulsit.

Nam

Nam qvæ loca neq; segetes producunt neq; pascua, ut acclives ac asperi montes vinearum culturæ aptissima sunt.

Ex Oriente vites delatæ in Græciam ex Græcia in Italiam, inde in reliqvum Occidentem. Hodie ultimus vini proventus est ad latitudinem poli grad. 51. usqve ad Coloniam Agrippinam: infra *enim nulla vinea*, sed domesticæ tantum vites proveniunt.

Qvæ verò causa sit cur vineæ ad Coloniam Agrippinam desinant, dignum inqvisitione est. Communiter dicunt regiones qvæ infra 50. gradum sitæ sunt propter aëris inclementiam non esse producendis vitibus: nam *uvas à sole remisso* non excoqvi posse & ad maturitatem pervenire. Sed hanc non esse causam sufficientem inde patet: qvoniam certo constat olim *etiam in regionibus* minus calidis & ad Septentrionem *remotioribus vineas fuisse* & præstaris vinum natum. Probus Imp. Britannis fecit potestatem conserendæ vitis ac vini conficiundi. *Cuss in*. Nam Angliæ Provinciæ, Cautium, Somersetia, Glocestria olim vitiferæ fuerunt, idqve duravit usqve ad A. Ch. 1100. cum Aqvitania vini dives in ipsarum potestatem porvenit: tum enim vineæ propter Anglos abolitæ & in

K 6 pa-

pascua mutatæ, qvod vilius id ex Aqvitaniare dimeretur.

Videmus igitur nondum eam esse apud nos aëris inclementiam ut vineas proferre non possit. Nam etiam Romani milites à Juliano in Alsatia relicti existimabant regionem eam vini propter frigora non esse feracem qvæ hodie generosissima profert. Igitur qvod infra gradum 50. nullæ amplius vineæ conspiciuntur, ejus causam esse *non frigoris* majorem vehementiam, *sed regionem planitiem statuendum est.* Inferior enim Germania situ humili & plano, *nullis vel raris montibus est.* At verò nihil ad vini proventum magis necessarium qvam *colles & montes*, inter qvos repercussi & refracti solares radii divinum illum humorem maturare & excoqvere possunt.

Qvanqvam verò regiones hæ *& propter* remissioris solis calores *& propter humilem* ac depressum situm minus aptæ ferendis vitibus videantur: nihilominus tamen magno cum bono publico earum cultura negligitur, cum passim absq; magno sumtu ali & produci possent.

Pone enim non ad eam maturitatem deduci posse ut aptum inde vinum potui proveniat: multos tamen alios Reip. necessarios usus præbebunt. Imprimis ace-

acetum inde magna copia conficietur ad qvod alias vino austero vel corrupto utendum est.

Sed non tam maligne judicandum est de climate nostro ut non etiam potabile vinum producere qveat; si natura ejusqve defectus arte juventur & suppleantur.

1. Eligendæ vites non qvævis, sed qvæ cum natura soli nostri proxime conveniant, & aliqvam aëris inclementiam perferre qveant, qvales imprimis sunt Rhenenses & Francicæ circa Lutet. Parisiorum.

2. Hæ vites loco convenienti plantentur. Locus duas debet habere conditiones: 1. Ut sit soli contrarius sive ei expositus. 2. Ut ventis minus perflabilis.

Ergo vites plantari possunt 1. *ad australe latus* ædium, stabulorum, casarum, ac contra ventos excitari justa distantia contignatio. Ita enim solis radii repercussi undiqve & exclusis ventis vites facile maturescent. Qvod non ad utilitatem modo incolarum, verum etiam amœnitatem regionis multum conducet, estqve hæc res neqve sumtuosa neqve laboriosa.

2. Qvod si qvis totam vineam plantare

tare velit, eligat eis collem sabulosum soli expositum & versus Vulturnum (zo) potius qvam Africum (zw) protensum. Tum solo rite præparato non deerit illi copia boni vini. Imprimis si copiose stercore & cineribus omnis generis maxime armentorum foveatur solum. Cineres enim pluviis irrigati sal suum deponent in terram eamqve fœcundabunt.

Magnum igitur Reip. ornamentum atq; commodum est si non modo frumento & pascuis verum etiam vitibus & vineis abundet *nec tantum collium & montium relinqvatur incultum.* Nam ipsi parietes ædificiorum qvem potius usum præbere possunt qvam ut vitibus conserantur?

Male *Domitianus* qvi vineas majori parte exstirpare conabatur, existimans earum cultura negligi agros & frumenti proventum. *Sveton.*

Male *Muhammed*, qvi vini usu suis interdixit qvo factum ut præstantissima Orientis vina neglectu perierint.

At præclare *Macedones* qvi vites in Babylone & Susiana conseverunt: unde hodie vinum Persepolitanum optimum qvod in Schiraz provenit. Strabo l. 15.

Aurelianus à Valeria via per Hetruriam universam Italiam & aprica Apennini juga vitibus conserere decreverat

ut

ut Pop. Rom. ſicut oleum, triticum & ſuillam carnem ita etiam vinum gratuitum præbere poſſet.

Diximus hactenus de commodis qvæ ad Remp. redundant ex hortis, agris, paſcuis & vineis, ſeqvitur ut nunc agamus de Sylvis qvarum non minor neceſſitas qvam aliarum rerum deprehenditur.

1. Ad Oeconomiam. 1. Ratione ignis qvo carere vita hominum non poteſt. Proprium a. ignis pabulum & qvaſi elementum lignum eſt. Qvanqvam enim etiam alia reperiantur qvæ uri poſſunt, nihil tamen commodius aut convenientius lignis eſt. Ignis defectus vitam hominis miſerrimam reddit. Qvalem ſtatum fuiſſe anteqvam Prometheus Jovi ignem ſuffuraretur antiqvi volunt. Sic Canarii & incolæ Philippin. inſularum ignis notitia carebant. Sic *Plinius* l. 6. c. 30. Æthiopibus qvibusdam ante Ptolemæum Lathyrum R. Ægypti ignotum fuiſſe ignis uſum refert. Idem tradit Mela l. 3. c. 4. Ignis & aqva in ſponſalibus à ſponſo & ſponſa tangebatur, qvod hæc duo elementa imprimis familias conferrent qvibus cibus & vita conſtat. Unde extorres aqva & igni interdicebantur.

2. Ratione habitationis. Nihil ad ædes & habitacula omnemqve ſupellectilem

ctilem ſtruendam aptius ligno eſt. Unde antiqviſſima architectura non niſi lignea fuit. Primi enim mortales in ſylvis habitarunt & ex arborum contextis ramis caſas ſibi contra imbrem & alia cœli incommoda ſtruxerunt ; Qvemadmodum hodieqve univerſa pene Norw. Svecia, Polonia, Lituania, Ruſſia & pagani per totum fere orbem ejusmodi ligneis caſis utuntur.

2. Ad navigationem. Hic uſus ligni maximus & ampliſſimus eſt, qvod enim alia toto orbe materia navibus ſtruendis apta eſt qvam lignum. Ergo à ligno univerſa dependet navigatio.

Ad perfectionem igitur Reip. facit ſi Sylvis, lucis & copioſo lignorum proventu abundet. Unde ipſa natura partem terræ non minimam ligno producendo ſepoſuit, ad alia qvaſi inutilem & ineptam. Sicut enim campeſtria inſerviunt agriculturæ & paſcuis : ſic colles vineis, aſperi montes & confragoſi Sylvis ac arboribus. Unde regiones montoſas ſemper fere videmus eſſe lignoſas qvemadmodum aſperrimi Norwegiæ montes undiqve ſylvis & arboribus conſiti ſunt ad cætera omnia inutiles. Unde Norwegia promptuarium qvaſi qvoddam lignorum eſt ex qva in univer-

versam Europam materia navibus & ædibus struendis defertur, imprimis verò mali optimi.

Regiones igitur qvædam in totum sylvestres sunt qvalis Norwegia, Svecia, Russia, Lituania & olim Taciti ævo Germania. In his immensæ sylvæ in qvibus sparsim excisis arboribus habitatur. Hæ sylvæ interdum ita exstirpantur ut plane deficiant; qvemadmodum in Scotia olim factum ubi sylva Caledonia penitur incendio consumta, ita ut hodie Scotia ferè lignis careat. Sylvestres hæ regiones non carent suis commodis & opibus. Nullibi copiosior venatura: pelles animalium pretiosiores qvam in Russia, Lapponia, Polonia. Qvis non miretur providam naturæ curam qvæ frigidissimum illum Septentr. angulum immensa lignorum & pellium copia instruxit: nam si absqve sylvis illis foret, & pellibus, habitari non posset.

Super omnes totius orbis regiones imprimis mons Syriæ Libanus optimorum lignorum copia nobilitatus olim fuit. In eo enim cedrorum copiossimus proventus: ex qvibus naves suas Tyrii & classes, templum verò suum Salomon Deo Opt. Maximo exstruxit.

At hodie ex omni illa cedrorum multitu-

titudine nonnisi 24. vel circiter supersunt, reliqvis omnibus excisis.

Qvemadmodum igitur qvædam regiones lignis abundant: ita alia magna eorum inopia laborant, sive id naturæ sive hominum culpa fiat.

Varia omnino remedia hominum industria contra lignorum defectum excogitavit.

Alicubi fimum solibus exiccatum urunt, ut in Frisia maxime Orientali.

Vel stramine utuntur ut in Saxonia, maxime Principatu Anhaldino.

Vel carbone fossili qvod est genus gagatis ut in Scotia & Leodiensi tractu. Hic lapis in Germ. inferiore demum repertus fuit A. 1198. à peregrino qvodam qvi cum eum fabro monstrasset, statim disparuit, teste Lud. Gvicciardino. Vel cespitibus ut apud nos. Unde Plinius de Chaucis: *miseram eam gentem qva matrem suam urat.*

Unde autem ea lignorum inopia apud nos operæ pretium est paulo diligentius indagare.

Fuisse olim in his regionibus maximas sylvas multis argumentis probari potest, imprimis verò inde, qvod hodieqve in profundissimis terrarum foveis ingentes arbores velut ordine stratæ & adhuc vi-

rides

rides teperiantur. Unde recte colligitur eas sylvas aliqvo casu concidisse sive prostratas fuisse, qvod fieri solet terræ motu vel diluvio. Terræmotus apud nos non sunt adeo vehementes ut tantam stragem potuerint edere. Relinqvitur ergo aqvarum inundatione submersas & eversas idqve ante multa secula, imo ut nonnulli volunt in ipso diluvio.

Hic defectus sive sit à natura sive à casu aliqvo in Rep. facile emendari potest labore & industria, si nim. arbores omnis generis conserantur & sylvæ artificiales producantur. Qvemadmodum omnes nostri luci, ac sylvæ hominum cura & industria fere productæ sunt ac indies novæ conseruntur. Qvod studium admodum laudabile & ad rem faciendam utile ac lucrosum est, neqve reperimus magnopere qvod hic admonitione egeat cum passim loca sterilia arboribus conseri videamus.

Usus betularum & arborum ad aqvam. Sicut in Insula Ferro arbores sufficientem aqvam suppeditant: sic etiam in Polonia, Lituania, Borussia ubi betulæ arbores satis grandes & freqventes; in annuo usu est rusticis verno tempore incidere eas securi circa radices, sed liqvor circa radices aqveus ac pene insipidus,

dus, meracior qvi ex trunco: sed subacidus & optimus qvi ex ramis insitis elicitur. *Helmont.* Lithias. aut uno pede supra ac dein bis vel ter magna vi arborem altera securis parte concutere. Unde mox aqva ex vulnere magna abundantia & impetu profluit qvam in vasis ad usum colligunt. Est enim subdulcis & salutaris potui. Mich. Map. Sept. Philos. p. 149. vide etiam Fabrum T. II. 125, 126. Hac aqva betularum Germaniæ magnates ex antiqvo instituto contra calculum utuntur ejusq; usum commendat Helmont. l. de Lithiasi p.73,74. qvem vide.

Ita perlustravimus universam terræ superficiem ejusqve usum ad Reip. necess. ostendimus. Occurrunt insuper hinc inde arenæ, silices, de qvorum usu etiam aliqvid addendum est. Non enim existimare debemus nullum alium arenarum & silicum esse usum qvam ad qrem vulgo adhibentur. Sunt qvædam arenarum genera ex qvibus vitrum conficitur. Olim qvidem existimabant non nisi arenas fluminis Beli in Judæa apud Sidonem vitrificari posse: si is error fuit propterea qvod fere omnes arenæ vitrificantur. Qvomodo mercatores introvehentes ad ostia fluvii Beli vitrum repererint

nim. glebis nitri ad ignem admotis, unde arena in vitrum fluxit. *Plin.* l. 36. c. 25. Additur autem tribus arenæ partibus una cujusdam salis sive nitri sive fossilis sive marini sive alterius factitii vel cineres herbæ anthyllidis, qvam Arabes alcali vocant, aut ex arboribus combustis aut ex silice. Agricola. Salis cujus ope arenæ fluunt & liqvescunt, unde postea in fortissimo igne nascuntur vitra qvibus vix qvicqvam pulchrius in rerum natura reperiri potest aut ad vitam humanam utilius.

Omitto vasa vitrea omnis generis qvibus carere non possumus; vel solus ille usus ad fenestras & lumen accipiendum in Rep. amplissimus est. Unde Indi vitrum auro longe præferunt ac mirantur eos qvi vitro abundant aurum desiderare. Longe enim meliores fenestræ vitreæ & ornatiores qvam qvibus Italia fere utitur ex charta oleo inuncta aut carbaso. De vitris indurandis ut non frangantur sive ut malleabilia fiant, vid. *Dionem.* l. 57. *Petron.* & *Plin.* l. 36. c. 26.

Sed alius adhuc vulgo incognitus arenarum & silicum usus est ad metalla inde elicienda magno lucro & commodo. Fatentur id omnes rerum mineralium periti arenas & silices metallorum divites

esse

esse. Unde multis in locis aurum & argentum, vel stannum inde rudi opere eliciunt. Sic arenæ fluminum Pactoli, Tagi, Rheni, Danubii auriferæ sunt.

Aliam verò longe faciliorem & uberiorem metalla ex arenis eliciendi & silicibus ostendit nuper vir insignis, unde ingentem utilitatem spondet Reip. qva innumeri homines absq; ullius damno aut detrimento, honestissima occupatione sese alere & sustentare possint. Totum artificium consistit in his.

I Ut sciamus eligere id potissimum arenarum & silicum genus qvod metalli optimi sit feracissimum. Qvod fit sola fere ignitione. Si enim post ignitionem arenarum & silicum color eorum mutetur in rubrum vel flavum, certum id indicium est latere ibi aurum & argentum.

2. Ut ex his arenis & silicibus extrahamus metalla per Spiritum salis. Ex sale communi per destillationem elicitur Spiritus sive liqvor acidus, cujus tanta est virtus ut omnia metalla (argento excepto) solvat & extrahat. Hoc spiritu salis superfusæ arenæ vel silices contusi suum metallum extrahendum dabunt.

Hic reqviritur modus magna copia & facile conficiendi sp. salis.

3. Ut

3. Ut extracta metalla iterum levi artificio à liqvore separemus, qvod fit per destillationem & in corpus reducamus ac more solito purgemus.

Duo præcipua rerum ad Remp. necessariarum capita esse, κτητικὴν & χρηστικὴν diximus, qvarum primum in acqvisitione, secundum in usu consistit.

Acqviruntur omnia ad hanc vitam bene ac feliciter agendam ex terra, aqva & brutis animantibus.

In Terra perlustravimus superficiem hactenus ibiqve hortos, agros, pascua, vineas, Sylvas, lapides & arenas.

Plura qvidem occurrunt sed infinitum esset omnia perseqvi.

Ideo conferimus nos ad interiora terræ sive subterranea.

Cum omnia in humanum usum à Deo creata sint & producta, conseqvitur non modo exteriorem terræ faciem, verum interiora qvoqve ejus Reip. usui inservire debere, neqve sapientissimus naturæ author tantam terrestris globi molem voluit otiosum & iners pondus esse ac inutile sed pretiosissimis thesauris etiam subterraneos specus atqve altissimos montes instruxit. Qvare primi & antiqvissimi mortalium Adam cum progenie sua non modo terræ superficiem

cium ad usus suos & necessitates explendas adhibuerunt, verum insuper abdita ejus & abstrusa scrutati sint.

Nec tantum segetes alimentaqve debita dives
Poscebatur humus, sed itum est in viscera terræ
Qvaqꝫ recondiderat Stygiisqꝫ admoverat umbris
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamqve nocens ferrum ferroqꝫ nocentius aurum
Prodierat.

Procul dubio primos homines ad investigandum metallum coëgit necessitas agriculturæ & Oeconomiæ. Vestes ipsis Deus confecerat ex pellibus, hæ detrahi animalibus sola manu non poterant, neqve consui. Dantur qvidem lignorum genera qvædam & lapidum qvæ secare possint: spinis qvoqve connectimus ejusmodi, at omnia hæc adeo sunt imperfecta, ut in considerationem venire non possint.

Neqve hoc modo necessitas urgebat, sed porro carnes coqvi, vellera avelli, opus erat divisione. Dividere ungvibus brutorum est: at hominum alia conditio. Neqve ergo agrum coli, vel ve-

vestes consui, vel cibi dividi poterant absqve metallis qvæ reperit necessitas, excoluit crudelitas, aluit voluptas.

Metalla reperta dico necessitate. Hæc triplex: 1. ad victum. 2. ad amictum; hic duplex proximus, velut vestes, remotus, ut domus. 3. ad defensionem, unde arma.

Cum primo nostro parenti pœnæ loco imposita fuerit agricultura illa laboriosa, conseqvitur, multos annos eum transegisse in molestissimo vitæ genere. Opus erat victu: is petendus ex agro. Dubitatur an ex bestiis? Qvidam putant ante diluvium eò necessitatis perventum. Obstant; Sacrificia ab Abele oblata Deo. Fateor, pingvia explicari *de lacte & cremore*, sed hæc non explent sacrificiorum necessitatem qvæ in immolatione consistebat. Cum ipse Deus ex pellibus prima vestimenta confecerit, qvis dubitet ostensam fuisse hominibus mactationem. Unde pelles, sangvis & caro: sangvis Deo oblatus, pelles vestitui cedebant, carnes esui.

Inter omnia instrumenta ad tria hæc animalium commoda, necessum erat instrumento qvodam secante, qvod nec lignum nec planta esset. Ergo metallum.

Antiqvissimi igitur homines cum scruta-

tarentur interiora, terræ inciderunt in mineras metallicas, ex qvarum gravitate ac pondere facilè intellexerunt latere ibidem materiam qvandam humanis usibus necessariam. Qvare eam mineram terris egestam ignibus excoxerunt, unde metallum profluxit, qvod cùm deprehenderent durum, malleabile sive ductile, varia inde confecerunt instrumenta Oeconomica, secures, vomeres, ligones, malleos & qvæ porro ad œconomiam & rem rusticam spectant.

Primus a. metallarius fuit Thubalcain filius Lamechi ex posteritate Caini, qvi Gen. IV. dicitur primus erudiisse omnem fabrum *ærarium & ferrarium*. Hic est gentilium Vulcanus. Prima igitur metallorum genera fuerunt hæc duo æs & ferrum. Æs omnium censetur antiqvissimum: unde prima arma ex ære fuerunt secundum Apollonium: M. Argonauticis.

Cæterùm ars metallica brevi tempore adeo exculta fuit, ut omnes inde Rerumpubl. thesauri ac opes peterentur. Nam Cain pecuniæ inventor fuit teste Josepho. Semiramis Assyriorum regina multos captivos ad metalla damnavit. Erichthonius Atheniensium Rex argenti venam reperit. Omnium a. mortalium

auri

auri & argenti ditissimus fuit Salomon, qvi navigatione in Indiam Orientalem institutâ immensum auri & argenti pondus coacervavit ita ut argentum præ nimia copia vilesceret. Posteà Midas Phrygiæ Rex ex flumine Pactolo & aliis fodinis tantam auri multitudinem hausit, ut omnia contactu in aurum vertere diceretur. Famosi etiam fuerunt Colchi, apud qvos aureum vellus asservatum fuisse antiqvi finxerunt; cujus fabulæ hæc origo atqve ratio est, qvòd cum fontium complures ex Caucaso monte manentes scaturiant aureâ arenâ divites, Colchi substratis arietum pellibus sive velleribus arenam in illis subsidentem collegerant qvæ speciem aurei velleris immixta lanugini præbuit.

Deniqve mercatura maximè ex metallis initium atqve incrementum sumsit. Phœnices enim vili rerum permutatione ab Hispanis compararunt sibi argentum, qvod vis ignium ex Pyrenæis montibus expresserat; unde immensæ ipsorum opes; neqȝ aliunde Carthaginensium divitiæ qvam ex Hispaniæ ditissimis fodinis.

Sed non opus est antiqva illa & longè dissita, scrutari, veniamus ad nostra tempora. Germaniam omnium hodie

regionum rerum metallicarum peritissimam esse nemo ignorat, cunctas siqvidem nationes peritia metallica superant.

Imprimis ante centum qvinqvaginta fere annos in montibus Bos, Misniæ, Thuringiæ ditissimæ auri & argenti venæ repertæ fuerunt, unde immensæ opes ad Saxonicos Principes fluxerunt. Famosissima est ob id vallis Joachimica; unde Talerorum nomen fluxit, primi enim Taleri in illa valle cusi qvi hodieqve Joachimici dicuntur.

Igitur Resp. qvæ fodinis metalli abundat, proculdubio magna ad divitias subsidia & præsidium habet. Qva felicitate imprimis gaudent regiones montosæ & asperæ, plerumqve enim montes gignunt metalla. Hinc Hispanorum opes ex fodinis Peruvianis, imprimis ex monte Potosi qvi totus creditur ex argento constare. Cæterum ars metallica hodie admodum exculta & multis novis inventionibus qvibus antiqvi caruerunt, ditata est.

1. Separationem confusorum metallorum antiqvi ignorarunt: ut si casu aliqvo ignibus inter se confunderentur tria vel plura metalla, ea iterum separare non noverant. Unde æs Corinthium ex incendio illius urbis natum videtur.

Unde

Unde Ulpianus in l. 5. paragr. 3. Dig. de rei vindicatione dicit, si æs cum auro mixtum fuerit, id non amplius deduci posse.

At vero superioribus seculis repertæ aqvæ minerales tantarum virtutum, ut omnia metalla suâ acrimonia corrodant ac à se invicem separent.

Sic aurum ab argento aqva forti separatur.

2. Metallorum perfectionem. Ita ut ex imperfectis perfecta efficere laborarit sive curiositas humana sive avaritia, de qvo alias plura.

Inter omnia qvæ ex terra ad Politicos usus petuntur & reperta sunt, nihil Sale magis necessarium ac utile ad humanam societatem & vitam sustentandam, inqvirentibus occurrit. Cum enim multis aliis rebus civitas carere possit, qvæ sive ad voluptatem sive ad commoditatem faciunt: Sale absqve interitu & totali ruina carere neutiqvam potest. 1. Qvia cum corpus nostrum & omnia etiam qvæ alimentum præbent, corruptioni & putredini admodum sunt obnoxia, nihil est qvod ei magis resistat & cum nos tum illa qvibus utimur ab omni corruptione potius defendat qvam Sal. Exiccat enim superfluos ac praves humores,

denſat, unit, conſervat, adſtringit, purificat. Unde neceſſariò illam civitatem multis morbis refertam eſſe neceſſe eſt, imo brevi tempore interire, in qva ſal deficit. Neqve ullam reperimus nationem adeo barbaram qvæ hôc condimento carere potuerit. De Numidis Salluſtius: *plerumqve lacte & ferinâ carne veſcebantur, & neqve ſalem neqve alia gulæ irritamenta qværebant.* Id qvod de rariore etiam planum nullo ſalis uſu accipiendum eſt. Sunt hodieqve interioris Africæ populi ab omni hominum conſortio fere remoti, qvi qvotannis morbo qvodam ex putredine orto abominati laborant, qvem aliâ ratione qvàm ſalis uſu curare neqveunt, unde ad eum à mercatoribus emendum ſtatis temporibus ad maritima accedunt teſte Cadamuſto cap. XI.

Unde rectè ab antiqvis dictum *Sole atqve ſale nihil humanis corporibus* ſalubrius, usqve adeo ut *Salutem* non minus à ſale qvàm ſole dictam arbitrentur. Nam tria hæc abſolutè ad humanam vitam ſuſt. neceſſ. ſunt: *panis, ſal & aqva.* Qvidam ex Magiſtris noſtris enarrans illa: *Rex Salem panem & vinum protulit,* ignorans Salem loci nomen eſſe, multa de condimenti illius vi & efficacia diſſeruit, Phil. *Mel.* in eloq. encomio.

Unde

Unde & in sacrificiis sacris salis usus fuit; nec Romani modò, verùm etiam Hebræorum Sacerdotes capita victimarum sale adspergebant, πᾶσα θυσία ἁλὶ ἁλισθήσεται. Marc. 9. v. 50. Unde sal Platoni θεοφιλὲς σῶμα. Olim in fœderibus paciscendis salis Symbolo usi sunt; cùm enim inter præcipuas salis facultates sit qvòd unit, densat & coagulat, hinc unionis tessera & sacramentum fuit. Pacis etiam Symbolum sal & vitæ, qvô etiam latrones ad societatem flectuntur. Pelusiota l.5. Epist. Unde per panem & salem jurare antiqvus mos qvi hodieqvè in Germ. obtinet. Hinc Diabolo *Sal exosum* esse dicitur & ab eo maxime abhorrere; neqve in sagarum conventibus conspicitur, tanqvam qvi tam divinum condimentum homini invideat ac ereptum cupiat.

Non dubium igitur est qvin primus homo Adam initio statim rerum salis usum à Deo acceperit eumqve ex terra pararit ad necessitates suas explendas. Unde cum humano genere continua successione propagatus est. Et cùm ejus tanta esset necessitas, variæ excogitatæ sunt rationes qvibus ejus copiam sibi compararent Resp.

Primo mortales eo tantum usi sunt qvem natura gignit. A natura generatus reperitur vel *in terra* vel retro terram. In terra genitus aut *caditur* è montibus aut è campis effoditur, aut *ex arenis* qvibus tegitur, eruitur. Sunt enim passim *Salis montes* multi & illustres in orbe terrarum. Alicubi verò è *terra campestri* effoditur, velut in Polonia hodie copiosissimum.

Sub *arenis* autem invenitur juxta Pelusium in Ægypto inter eandem & Arabiam, in regione Cyrenaica, insitientibus Africæ locis: qvi sal omnis *Ammoniacus* dici posset, sed solus Cyrenaicus nomen illud sibi vindicavit.

Extra terram a. nativus sal reperitur vel in fonte aut in fluvio aut in lacu aut ad mare.

Cæterùm cum nativi salis non ubiqve reperiretur copia, hominum cura ejus artificiosam conficiendi rationem excogitavit. Imprimis *ex aqvis* sive *marinis* sive *salsis fontanis* & *puteatibus* eum excoxerunt. Haud dubium est primo omnium ex aqva marina artificialem salem factum. Cum enim homines deprehenderent in aqva marina vehementem qvandam salsuginem, qvæ solis ardore exsiccata in candidum salem

con-

concresceret, statim reperta fuit ratio aqvæ marinæ sive solibus sive ignibus exhalandæ, qvo superstes sal maneret usibus humanis aptus. Adeo ut maritima loca nunqvam careant illo uberi salis marini proventu.

Cum verò pleræqve regiones mediterraneæ sunt & longius à mari dissitæ, Deus naturæ author etiam illis hoc salis beneficio consultum voluit. Repeṙiuntur etiam passim fontes salini, qvi in locis à mari remotissimis, unde uberrimus salis proventus. Olim antiqva Germania salis fontes in Hermunduris habuit, pro qvibus inter Cattos & Hermunduros crudeli bello certatum, ut refert Tacitus 13. An. c. 57. Qvi fontes hodieqve circa Hallam Saxoniæ reperiuntur: omnium a. copiosissimus in agro Dumburgico provenit.

Divitiæ a. qvæ ex salis tum proventu tum vectigali ad Remp. proveniunt, inæstimabiles sunt. Nam hodieqve in Galliæ regno nihil est qvod majorem vim pecuniæ Regis ærario inferat qvam salis vectigal, cum eo carere nulla ætas, sexus, conditio possit. Cæterum cum aliqvando accidere possit ut bello vel obsidione urbium Resp. in salis inopiam delabatur, varia excogitata fue-

runt contra defectum hunc remedia. Legimus in sacris literis, cùm obsessa à Syriæ Rege (2. Reg. 6. 25.) Benhadado Samaria esset, inter alia famis incommoda etiam salis inopiam fuisse. Cui explendæ obsessi fimum columbinum adhibuerunt. Non sanè qvod id excrementum cibi loco uterentur, sed qvoniam fimus columbarum salis ditissimus est.

Tota igitur terra sale turget & imprægnata est, unde interdum ejus acri spiritu exhalante homines & animalia in salem transmutantur. De uxore Lothi res nota est, qvam in statuam salinam transmutatam fuisse S. Literæ referunt. Id qvidem miraculo divino factum dubitari non debet. Cæterùm non desunt exempla etiam alia, qvibus naturalibus id causis fieri posse ostenditur. Sic in cryptis prope Pergamum aliqvot cadavera petrificata.

Parisiis fœtus humanus excisus est ab Ambr. Pareo in petram versus. Sic chirotheca Frid. Imp. ab una parte petrificata intinctu in aqvam, ab altera corium mansit. Hæ transmutationes fiunt ab odore petrifico. Refert Aventinus l. 7. Ann. Boj. A. Ch. 1348. villicas mulgentes cum vaccis extinctas diriguisse in Carinthia, & corpora ipsarum à spiritu terreno

reno in salarias statuas redacta ac à viris fide dignis conspecta. Et paulo ante illa tempora circa A. Ch. 1320. integra Baschirdarum Tartarorum supra Russiam ad lacum Kitai horda cum armentis, plaustris & totâ supellectile in lapides diriguisse feruntur.

Neqve verò ex aqvis tantùm salis copiam sibi comparant Resp. verùm etiam ipsæ terræ pingves & nitrosæ ignibus excoctæ ejus copiam præbent. Qvi qvidem sal peculiari nomine *Nitrum* dicitur. Nitri origo ex Ægypto est, ubi Nilus inter omnia orbis flumina maximam nitri copiam fundit, cujus vi terra non modò fœcunda redditur anniversario diluvio, verùm insuper Sale illo copiosissimè imprægnatur, qvi postea in Nitrariis officinis excoctus apud urbem Nitriam, Nitro nomen dedit. Et hoc sale antiqvi imprimis utebantur in cibis condiendis.

Cum verò Nitrum illud non ubiqve reperiretur, hominum industria passim terras pingves & uberes glebas excoxit ac inde Nitrum sibi confecit artificiale. Et qvoniam id natura ipsa ex lapidibus, cementis ac cellariis sponte exudat, hinc peculiariter *Salis petra* nomen reperit. Imprimis tamen terræ urina &

excrementis animalium copiosè irrigatæ, optimum Nitrum præbent, qvò hodie fere utimur postqvam nitrum ex Ægypto & Asia afferri desiit. Admirabilis hac in re industria Sinensium est qvi ex re abjectissima ingentem nitri copiam excoqvunt, qvod Europæi passim imprimis Parisiis imitantur. Nitro non qvidem in cibis utimur, sed imprimis ad bellum gerendum, postqvam repertus bombardarum & pulveris illius tonitruantis sive pyrii usus.

Unde tanta nunc nitri in Rep. necessitas est ut absqve eo defendi contra hostes non possit. De prima a. pulveris pyrii inventione & confectione, de ejus admirandis effectis, seqq. lectione agemus.

Circa A. Ch. 1380. qvidam Monachus Franciscanus Bartholdus Nigrum Chimicus pulverem pyrium casu & aliud agens invenit. Cum enim nitrum sulfuri permixtum carbone accendisset factum ut id cum horrendo tonitru erumperet, & obvia qvæqve prosterneret. Unde re propius examinata ex nitro, sulfure & carbonibus ejusmodi pulverem simulqve ferreos tubos confecit, qvos cùm illo pulvere implevisset, vidit ferreas plumbeasqve pilas magno fragore

gore & impetu propelli ac obvia qvævis prosterni. Ab his initiis profecta fuit ars bombardaria in universum pene orbem. Alii tradunt Alb. Magnum primum bombardam, bombardulam & sclopum manualem excogitasse. Joh. *Matthæus* Lunensis de rerum inventionibus c. 12. Qvanqvam sint qvi tradant, Sinensibus dudum eam cognitam fuisse de qvo merito dubitari potest. Qvia M. *Paulus* Venetus qvi ante qvadringentos annos diu in Sinis egit omnesqve ejus gentis urbes, mores ac casus descripsit, nullam hujus tam insolitæ & novæ rei mentionem facit. De *Salmoneo* qvoq; tradunt poëtæ eum talia fulmina artificialia parasse.

Repertis ita bombardis primum Genuenses in bello contra Venetos ad *fossam* Clodiam iis usi fuisse dicuntur ac propter rei novitateem perculsis hostibus insignem victoriam reportasse. Est enim profecto res terroris plena apud eos, qvi nunqvam audiverunt illud fulmen bellicum. Unde *Hispani* Indiam Occidentalem tam facile debellarunt, qvòd barbari tormentorum fulmine perculsi non homines sed Deos cœlestes ad se pervenisse existimarent.

Ita omnis penitus belli gerendi ratio immutata per hunc pulverem pyrium.

Anti-

Antiqvorum qvalis militia fuerit satis constat. Utebantur illi sagittis, jaculis, clypeis in pugna: habebant etiam tormenta sua, arietes, catapultas, balistas, qvibus immania saxa in hostes, mœnia, turres ejaculabantur. Et qvamvis incredibilem illa vim ac impetum haberent: tamen minus terroris inerat, & magno sumtu ac nonnisi multorum hominum operâ exercebantur; facile etiam inutilia reddebantur, sicuti arietum omnis vis objectu saccorum lanâ stipatorum evanescebat. At contra tormentorum vim nullum remedium inveniri potest, nec damni minus ac stragis qvàm terroris inferunt.

Igitur novo hoc invento primum omnis arcuum & sagittarum usus abolitus fuit. Qvi enim olim in acie & bello *sagittarii* vel fundibularii, ii hodie sunt *Mosqvettarii*. Vocant enim mosqvettas bombardarum genus portatile, qvod funiculis accendi & explodi in hostem solet. Itali alio nomine vocant *Harqvebusios*, cujus vocabuli origo ex antiqva militia fluxit. Est enim vox composita & semibarbara *Arcus busius*, cujus prima pars ab arcu, cujus vicem gerit in bellis, altera à voce Italica *busius*, qvod foramen significat. Est ergo arcus busius sive harqve-

qvebule idem qvod *arcus perforatus*. Cùmq; major harum bombardarum vis esset qvàm ut loricæ, vel clypei resistere possent, qvibus tamen facile sagittas propellebantur, hinc loricarum & clypeorum usus penitus desiit. Retenti tamen sunt thoraces ferrei sive solida ex chalybe armatura tantæ firmitatis, ut globulis bombardarum impenetrabilis esset. Rarus qvoqve clypeorum ex ligno firmo usus in obsidionibus mansit ad corpus contra bombardas minores defendendum. Sed longè majorem in re militari mutationem ingentia illa tormenta, qvæ *Cartaunas* vocant, procurarunt, qvibus omnia fatiscere & cedere necesse est.

Igitur primò cum mœnia & turres urbium facilè subverterentur his majoribus tormentis, ea passim abrogata tanqvam imparia contra vim, & in eorum locum aggeres & valla ex aggestu terræ constructa sunt, qvibus nim. tormentorum globis facilius resisterent. Habent se illa tormenta instar fulminis qvod dura & solida facile consumit ac mollia illæsa relinqvit. Hinc igitur nata est nova illa architectura militaris, qvâ urbes ad inexpugnabile robur deducuntur. Alia igitur longè obsidionum hodie & expugnationum ratio qvàm olim fuit, nihilqve ex uni-

universa antiqvorum militia præter cuniculorum subtus terras agendorum ratio retenta. In qvibus tamen magnum qvoqve discrimen reperitur. Antiqvi enim cuniculos in eum finem agebant ut vel clam in urbem obsessam per occultos illos meatus invaderent vel mœnia ac turres suppositis lignis & incensis, subruerent, cujus primus repertor fuit Petrus Navarrus in obsid. arcis Neapolit. A. 1504.

At hodie cuniculi pulvere pyrio stipati ac incensi cum horrendo fragore & terræ motu cuncta evertunt, neqve ulla in obsidionibus certior pernicies qvam hæc est.

Sic ingeniosa fuit hominum industria ex pulvere hoc pyrio mille mortes in perniciem mutuam excogitare. Nam non contenti globos ferreos ac plumbeos recta in hostem mittere, insuper mortaria confecerunt ex qvibus globi intus cavi & pulvere pleni aliisqve ignibus stipati qvos *granadas* vocant arcuatim ac desuper in hominum capita immitterentur ac qvasi defluerent. Unde præter ædium hominumqve miserandam stragem, repentina qvoqve in obsessis urbibus incendia excitantur. Sic ut hodierna militia unici hujus pulveris

ve-

veneno & subtus & circa & desuper præsentissimam mortem inferat.

Omitto qvantum exitii integris urbibus inferatur si magna illius pulveris nitrosi copia sive cœlesti fulmine sive hostium insidiis aut alio casu incendium concipiat, qvam calamitatem urbs Mechlinia A. Ch. 1546. Brefordia in Zuth. Comitatu A. 1645. & Tigurum ante biennium sensere.

Post omnes has machinationes reperta hoc ipso anno nova ex pulvere pyrio ignis inextinguibilis ratio fuit, qva naves hostiles incendi & comburi irremediabiliter possunt. His ignibus nostri in nupero contra Anglos navali prælio feliciter usi fuerunt. Eqvidem antiqvi aliis artibus sive hostiles naves in captivitatem suam redegerunt sive combusserunt, ut Saracenicæ classi factum, artificiosis ignibus à Gallinicho qvodam circa A. Ch. 664. vel 679. non primitus repertis sed in usum revocatis. Qvod vel per artificiosos ignes factum vel ope speculi concavi & comburentis. Notum enim est specula ustoria metallica secundum parabolen, ut vult Archimedes & antiqviores vel potius ellipticam qvod recentioribus placet, (Cæsius de Mineral. lib. 3. cap. 10. sect. 6.) Ergo speculum ustorium elli-

ellipticum præfertur reliqvis omnibus, facta radios solares tantâ vi concentrare, ut etiam procul dissita incendantur, qvod fecisse Archimedem in obsidione Syracusarum & Proclum sub Anastasio, qvi classes incenderunt hostiles, refert Zonaras.

Hactenus interiora terrarum perlustravimus & ostendimus qvantum inde boni & commodi ad Remp. redundet. Præter hæc concurrunt adhuc, qvæ in rebus terrestribus pretiosissimæ habentur, omnis generis gemmæ & pretiosi lapides. In qvibus effingendis natura qvicqvid pulchritudinis habuit ac virum, ostendere voluisse videtur. Nulla enim est naturæ pars vel in elementis vel in animantibus vel in plantis, qvam natura velut lascivi- ens non expresserit in gemmis.

Antiqvissimis igitur jam temporibus gemmis pretium non tam impotens hominum libido qvàm ipsa eorum elegantia & dignitas statuit. Cùm enim lapillos incredibili pelluciditate ac colorum varietate reperirent, id qvod res erat conjicientes magni pretii & virtutis esse, ad Principes Regesqve eos detulerunt. A qvibus, ut digniores se reliqvis hominibus ostenderent, aureis coronis ac vestimentis inserti sunt. Unde Regum Diade-

demata ac purpuræ gemmis & auro fulgentes.

Inter omnes a. lapides pretiosos non qvidem elegantiâ, sed virtute ac usu præstantissimus est magnes. Ingens naturæ miraculum, cujus virtutes nemo antehac recensere omnes vel penetrare potuit. Tam necessarius Reip. maritimæ ut absqve hôc lapide subsistere non possit, maneretq; longè maxima orbis pars inaccessa nobis, absqve hujus magnetis ope & directione sij foret.

Igitur magnes casu inventus fuit in fodinis metatallicis. Cùm enim fossores labore perfuncti cuneos & malleos de manibus in solo cuniculi, ut fit, deposuissent aut abjecissent, postero die ad eundem laborem redeuntes, instrumenta repererunt ad superiorem lateris partem, ex qvâ lapidis virtute attracta pendebant: qvod ipsi harum rerum rudes admirati Dominis indicarunt. Sed & alio casu detectam lapidis hujus virtutem narrant, nimirum à pastore qvodam cui nomen Magneti, qvi cùm in monte Ida armenta pasceret & crebro clavis crepidarum ac baculi ad lapidem adhæresceret, primus detexit virtutem illi ferrum attrahendi inesse, qvare ipse magnes ab eo nomen imposterum tulit,

Ap-

Appellatur etiam Herculeus lapis sive ab Hercule inventore sive alias ob rationes. Sed non evagabimur in omnia magnetis miracula: tantum usus ejus & necessitas in Remp. ostendendus est.

Antiqvi magnete ad nullam fere rem magni momenti utebantur ignorantes nim. veram ejus & principalem virtutem. Præcipuum fuit qvod Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare instituerat ut in eo simulacrum ejus è ferro, pendere in aëre videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi qvi id sorori suæ fieri jusserat. Qvod postea imitati perhibentur Arabes, qvi ferreum feretrum in qvo conditus dicitur Mahumed, Meccæ in templo vi magnetica pensile reddiderunt. Sed hanc vulgi fabulam esse constat. Neqve enim Meccæ sepultus Mahumed, sed Medinæ, nihilqve hujus apud scriptores Arabes reperitur.

Recens a. ac miraculosum inventum est usus magnetis in re nautica. De qvo ut res planior fiat, qvædam de antiqvorum navigatione, qvalis illa fuerit, supra petenda sunt.

Præcipua rei navalis gloria antiqvo orbe penes Phœnices, Tyrios ac Carthaginenses fuit; hi enim omnes reliqvas

orbis

orbis nationes navigandi peritia & mercaturæ ſtudio ſuperarunt. Navigarunt a. non modò internum mare qvod mediterraneum vocant, verum ipſum qvoqve Oceanum, qvod ex Tyriorum ac Salomonis navigatione in Ophir, id eſt *Indiam Orientalem* patet, & ex Carthaginenſium navigatione extra Herculis columnas, in Oceano Atlantico, circa Africam. Qvinimo ut indubiis argumentis probari poteſt: in ipſam usq; Americam. His ita præmiſſis nunc illa manet dubitatio, qva ratione antiqvi illi in vaſto Oceano navigare potuerint. Opus enim habebant aliqvo directore viæ. Qvamdiu enim juxta littora & continentem vel inſulam navigabant, tum facile ex promontoriis montibusqve, ubi verſarentur, colligebant. At in alto verſantibus ubi nil *niſi pondus & ather*, alia præſidia qværenda fuerunt, niſi inextricabili errore perire vellent & nunqvam ad deſtinatos portus venire.

Antiqvi igitur Tyriorum nautæ, cùm Aſtronomiæ peritiſſimi eſſent, Urſam majorem & minorem, qvarum illa Helice, hæc Cynoſura, velut centrum qvoddam ac regulam navigationis ſuæ & curſus inſtituendi ſibi propoſuerunt. De qvo innumera apud antiqvos teſtimonia extant.

Sunt

Sunt tamen qvi antiqvis etiam usum magnetis in re nautica & pixidem notam fuisse velint, qvos inter Levinus Lemnius l. 3. de occultis naturæ miraculis c. 4., eamqve nomine *Versoria* à Plauto denotatam fuisse in Mercatore, cùm inqvit: *Hic ventus nunc secundus est, cape versoriam:* Et in Trinummo: *Cape versoriam, recipe te ad herum.* Sed horum opinionem rectè rejicit Adr. Turnebus 2. adv. c. 4. ubi ostendit versoriam apud Plautum nil aliud esse qvàm funem qvo velum vertitur. Qvod verò spectat navigationes Tyriorum in Indiam Orientalem, eæ juxta littora fieri potuerunt, unde triennales fuerunt. Una difficultas, qvomodo in Americam navigarint procul à continente. Id qvidem sic factum existimamus. Navigabant juxta Africæ littus usqve ad Fortunatas, dein à Tropico Cancri recta flantibus statis & annuis ventis absqve errore deferebantur in Insulas orbis novi. Qvanqvam illa navigatio propter difficultatem ac pericula mox intermissa fuerit, unde omnis notitia illius orbis periit, & existimatum fuit Oceanum Atlanticum esse innavigabilem ac extra fortunatas navigari non posse.

Recens igitur nauticæ pyxidis inventio

tio & usus, antiqvis planè incognitus. Qvis verò hujus tam admirandi inventi author, ut fere in aliis, non satis constat. Pleriqve inventam in Italia à Flavio qvodam Amalphitano, qvæ regni Neapol. civitas, volunt; idqve ante trecentos & qvod excurrit annos. Certum est usum ejus Europæis incognitum fuisse ante annum Christi 1300. ab eo tempore increbuit & à Venetis, Genuensibus, Lusitanis, Anglis, penes qvos maris imperium, excultus.

Nam hujus pixidis & magnetis ope detecta fuit India Orientalis pariter & Occidentalis, id est longe amplissima & maxima orbis totius pars.

Inter cætera igitur inventa prima admiratio debetur pixidi nauticæ, qvippe qvâ tot sulcantur maria veteribus nec navigata nec nota, & cui tot hominum salus, tantæ varietates mercium, tanta pecuniæ vis credita.

Qvemadmodum igitur tota antiqvorum militia abrogata ac reformata invento pulvere pyrio sicut nuper dictum: ita omnis qvoqve res nautica qvodqve ad maritima spectat negotia, emendatum, correctum, perfectum & immane qvantum illustratum ac adjutum fuit repertâ pyxide nauticâ. Ut nunc in vastissimo ver-

versantibus Oceano, etiam omni cœlo nubibus tecto & densissima nocte semper constare possit, in qvam plagam dirigenda navis.

Hactenus terræ tum superficiem tum interiora atq; abdita rimari sumus, & qvantum inde ad Rempubl. thesaurorum ac emolumenti perveniat ostendimus. Seqvitur ut relictis terris ad aqvam nos conferamus & Ponti cærulæa regna perlustremus.

Inter illa qvæ Deus ad usum humanum condidit, secundum locum aqvæ obtinent, qvibus qvanqvam homini non præbeant stabilem sedem & habitationem, earum tamen usu & commodo carere haudqvaqvam potest. Alteram enim constituunt alimentorum speciem; cum enim homo indigeat non siccis modo & qvæ sua soliditate nutriunt, qvales cibi sunt; verum etiam humidis & liqvidis ad internum calorem temperandum: inter omnia potus genera & primum atqve antiqvissimum & universale fuit aqva. Primi enim homines ac antiqvissimi, aqvæ potores fuerunt & sicut frugibus sponte natis ac sine labore & arte paratis famem: ita limpido fonte sitim suam solabantur. Unde omnes pene urbes, oppida ac pagos fluminibus, rivis,

rivis, fontibus, apposita videmus. Et vehementer peccatum ab illis, qvi hâc commoditate neglectâ in siticulosis plagis, unde procul petenda vel derivanda aqva, sedes suas collocarunt, qvæ civitates etiam rarò emergunt, sed solitudo & vastitas manent. Antiqvi Germani; ut fons, ut nemus, ut campus placuit.

Cæterùm præcipuæ qvæ ad Rempubl. ex aqvis veniunt, utilitates sunt.

I. Qvòd flumina naturale contra hostem munimentum sunt. Unde prudenter C. Augustus amnibus longinqvis, Eufrate, Rheno, Danubio, circumscripsit Imperium Romanum. Magna enim flumina fossarum ingentium speciem præbent ac contra repentinam hostium incursionem singulari præsidio sunt. Sic nostra Resp. undiqve navigabilibus fluminibus velut in orbem cincta est, hinc Mosâ & Vatrali, inde Rhenio, Isalâ & Amisiâ.

II. Qvòd ad commercia exercenda ingens præbeant monumentum. Flumina enim navigabilia transportandis ac invehendis mercibus incredibilem præbent commoditatem. Neqve aliunde urbium opes & divitiæ. Sic antiqva Babylon Eufratem, Ninive Tigrim, Roma Tiberim; sic hodie omnia, qvæ excel-

lere videmus emporia fluminibus apposita sunt. Paucæ enim admodum reperiuntur populosæ, divites & famosæ urbes, qvæ hôc commodo carentes, emerserunt ad magnam celebritatem. Qvales in Germaniâ Noriberga, in Galliâ Lemovices, & olim Hierosolyma fuerunt, urbes sterili solo & vel arenis vel saxis impositæ fluminum egentes.

III. Qvòd semper ad ripas fluminum fertile solum & agri pascuaqve irrigua; unde frumenti, armentorum pisciumq; copia, qvibus civitas sibi opes & præsidium facilè comparare potest.

IV. Omitto nunc innumera alia, qvæ à fluminibus in Rep. dependent. Ut molarum omnis generis artificia, ubi aqvæ spontaneo fluxu & impetu, machinæ qvantumvis magnæ perpetuò circumrotantur, qvod ad plurima opificia exercenda imprimis necessarium est.

Restat ut de aëre qvoqve nonnulla addamus. Nihil nunc de eô dico, qvòd aër ad animalium in terrâ viventium respirationem adeo necessarius sit, ut eo intercluso vita vel ad exiguum spatium continuari qveat. Aëris puritas & salubritas imprimis spectanda venit. Eqvidem ad benè constitutam Remp. etiam inter alia reqviritur, ut aërem purum & defæ-

defæcatum habeat. Hinc enim non corporis modò sanitas dependet: verùm etiam animi alacritas, ingenii sagacitas & prudentiâ incolarum dependet. Unde civitates loco insalubri sitas, ubi aër nebulosus, putris & pestilens, brevi concidisse videmus. Sic Alexandria Ægypti civitas olim florentissima: at qvia loco insalubri posita & aër ejus propter viciniam paludis Mareotidis pene pestilens, hodiè nonnisi magna solitudo est.

Sic Illyricum, Dalmatia, hodie penè desolatæ regiones sunt ob aëris insalubrem constitutionem. Fateor interdum lucri cupiditatem etiam loca insalubria facilè perferre: cuncta enim mala & pericula spernit ac superat avaritia. Qvemadmodum vicina nobis Amstelodamum.

Neqve ad corporum modò valetudinem plurimum conducit aër, verùm ipse qvoqve animum afficit, qvod potissimum spectandum est. Referunt antiqvi Athenis cœlum fuisse clemens, aërem subtilem ac purum: unde Athenienses sagaces, acuti. At Thebis, qvæ tamen urbs vix diei itinere distabat, aër crassus, pingvis, unde ingenia stupida. Hinc

Baeotum in patria crassoqve sub aëre nati.

Tantam nim. vim habet aër ad ingenia hominum formanda. Sic hodie Italis palma ingenii tribuitur, qvòd Italia benigniſſimum habeat aërem & medio temperamento inter Galliæ frigora & Hiſpanorum calores ac æſtus poſita ſit.

Unde Auſtrales, Afri, Arabes, calli-diores Septentrionalibus, ſicut enim fruges ſolibus excoctæ ſapidiores: ita ingenium qvoq; ac corpus aëre ſuavi & benigno temperatum ac fotum maturiores & meliores profert.

Neqve hunc modo uſum aër præbet, qvòd ſanitatem corporis ac ingenii vigorem tueatur; alia qvoqve ſunt qvibus Reſp. carere neqvit. Eſt enim proprius ventorum & pluviarum locus, qvæ duo qvantum uſum habeant ad Remp. nunc videndum eſt.

Et qvidem ut à pluviis initium faciamus, qvis eſt qvi neſciat absqve ipſis ſterilem fore ac inutilem omnem agriculturam? Utcunqve enim agrum habeas benè præparatum & fertilem, ſemina etiam lecta & *multò medicata labore*, exareſcent tamen omnia nimiis ſolis ardoribus, niſi cœleſti pluviâ ſubinde conſperſa refocillentur? Fateor eſſe regiones qvasdam qvæ absqve pluviis fertiliſſimæ, qvalis Ægyptus memoratur eſſe.

De-

De qvâ Poëta: *nec pluvio supplicat herba Jovi.* Pluviis igitur caret Ægyptus & tamen agri ejus fertilissimi. Cujus miraculi causa est in solo atqve unico Nilo. Qvippe Nilus omnem pluviarum defectum abunde compensat anniversariâ suâ inundatione, qvâ totam Ægyptum irrigat & limo ac nitrosis & pinguibus undis fertilitatem agrorum promovet. Fit a. illa exundatio Nili à solstitio æstivo usqve ad æqvinoctium autumnale. Ergo tempus mensis Augusti. Dies incerta est, plerumq; tamen circa medium Augusti. Diligenter a. mensura crescentis Nili observatur, qvia inde omnes Ægypti spes dependent. In qvem finem columna exstructa est cubitis distincta. Ima mensura est sedecim cubitorum: atqve hinc certa fames; summa est 26. cubitorum, atqve hinc qvoqve sterilitas & fames. Mensura a. justa ac media est cubitorum 20, 21, 22. idq; certissimum ac infallibile fertilitatum & abundantiæ argumentum. Qvô qvidem tempore tota Ægyptus undis submersa est; solæ urbes, oppida, pagi, collibus in eum finem impositi & tumulis supereminent ac speciem innumerarum insularum præbent.

Atqve hinc facile intelligimus, qvæ ratio septem annorum fertilitatis & steri-

rilitatis fuerit tempore Pharaonis. Septem enim annis Nilus five nimiùm excrevit, unde sata suffocata: sive minimùm, unde solibus perusta, qvorum postremum potius credendum, qvia Pharao septem spicas macilentas & perustas vidit.

Igitur qvòd pluviis Ægyptus carere potest, id non trahendum est ad alias regiones, qvæ simili fluminis anniversariâ inundatione fœcundantis beneficio carent. Qvanqvam neqve hoc prætereundum sit, Ægyptum non omninò pluviis carere. Pluit enim versus mare & Nili ostia mense Septembri, mense Decembri a. in locis mediterraneis ter qvaterve unâ vel alterâ horâ, ut Radivilius testatur. Ita Joh. Wild. l. 3. Itin. c. 73. affirmat se aliqvoties Alcahiræ vidisse magnos imbres mense Jan. & Febr. Alexandriæ a. & Reschidi interdum per 10. continuos dies propter maris viciniam pluere.

In universum a. omnes regiones & Resp. pluviâ indigent. Illis deficientibus sata exarescere ac intermori, langvere homines pariter ac pecora videmus. Qvid qvòd integri exercitus ejus inopiâ perierint ac copiâ refocillati sint? Ut Antonini Pii & Alex. M. Ac nullus qvidem locus naturâ pluviis caret & exemtus

est:

est: qvia undiqs cœlum ac nubes. Sunt tamen regiones qvæ vel nimiâ siccitate laborant, vel continuis pene pluviis obruuntur. Nimia siccitate laborat Hispania & Apulia. Unde sterilis, nisi ad ripas fluminum & littora. Nimiis pluviis Anglia, ubi aër ita humidus ut frequentissimæ pluviæ. Et sicut de Rhodo dicitur eam eâ aëris puritate gaudere ut nulla dies sit, qvin sol conspiciatur. Unde clara Horatio dicitur: Sic de Anglia dici solet, nullam fere diem esse qvâ cœlum non sit nubilum. Idem de Heidelberga jactatur, qvam propter freqventes imbres matulam Jovis Studiosi vocare solent. Et plerumqve oppida inter montes sita ac conclusa exhalationum copiâ laborant, qvæ facilè in pluvias commutantur. Unde rarò in magnas urbes excrescunt. Ventorum autem usus non minor ferè qvàm pluviarum est. Faciunt enim tum ad molas circumagendas, tum imprimis ad navigationes.

Hactenus emensi sumus terras, aqvas & aërem, tria præcipua Reip. elementa: seqvitur ut omissis inanimatis ad animalia nos conferamus, eorumq; non usum minùs qvàm necessitates ostendamus.

In prima statim omnium rerum creatione dominium homini plenum *in pisces*

maris, volatilia cœli, bestias terræ datum, ac post diluvium Noacho repetitum auctumqve fuisse legimus. Qvare hominum genus in universum animantibus ad cibum & alias vitæ necessitates semper usum fuit, paucis qvibusdam exceptis, qvi iis religione qvâdam sive vanâ persuasione tacti abstinendum putarunt.

Hic vero primum inqviritur, an ante diluvium homines animalia comederint sive carnes eorum?

Sunt enim qvibus non videtur. Hi volunt & sacrificia cruenta & esum carnium ac bibitionem vini demum post diluvium cœpisse, in qvâ sententia Porphyrius, Plato, Empedocles.

Thalmudistæ ante diluvium holocausta in usu fuisse volunt, unde nihil ad homines perveniret & per qvæ Deus vitæ & necis Dominus agnosceretur. Carnium a. usum demum post diluvium cœpisse,

1. Qvia tum demum ejus mentio fiat Gen. 9. 3.

2. Qvia hinc longa hominum vita, qvòd herbis salubribus vescerentur.

Sed verior sententia, & sacrif. cruenta & esum carnium jam ante diluvium fuisse.

1. Qvia

1. Qvia ante diluvium pastores. Non est autem probabile eos tantùm ob lac & lanam pavisse armenta & greges.

2. Qvia prima hominum vestimenta ex pellibus.

3. Qvia ingens ante diluvium in cibo & potu luxus Matth. 24. 38.

Sic Abel legitur sacrificium obtulisse de primogenitis gregis sui.

Exc. eum lac & butyrum obtulisse. Resp. Hoc contra textum, neqve enim lac & butyrum sunt primogenita gregis.

Exc. 2. primam carnium mentionem fieri demum post diluvium.

Resp. etiam panis, vini, Iridis.

Specialis causa fuit, cur Deus post diluvium illud primævum jus in animalia repeteret. Sic etiam illud: crescite & multiplicamini.

Qvare usus animalium ad victum & amictum universalis fuit, paucis qvibusdam nationibus exceptis. Nim.

1. *Ægyptiis*: qvi tamen non omnibus omnium carnibus abstinuerunt, sed qvibusdam tantùm.

2. *Brachmanibus*. Brachmanes Indiæ natio & gens in hanc usqve diem à cæde animalium abstinens.

3. *Pythagoreis*. Pythagorei qvoqve. Communis enim hujus à carnibus absti-

nentiæ causa fuit persvasio de μετεμψυχώσει animarum, de qvo Ovid. lib. 15. Metam.

Inter animalia in cibum concessa, primùm occurrunt aqvatilia sive pisces, ex qvibus integræ nationes victum sibi petierunt, qvales olim Ichthyophagi in Africa & India, Chelonophagi. Qvos inter Monachos imitantur Carthusiani, qvòd non nisi piscibus victitant. Adam piscibus non imposuit nomina. Piscatura non fuit ante diluvium.

Sic hodie Islandi, Norvvegi boreales, non nisi piscibus frigore induratis & contusis in farinam pro pane utuntur.

Qvantas a. commoditates ubera piscatura Reip. præbeat, hinc facilè cognosci potest, qvòd ex Salmonum, halecum & balænarum capturâ major, ferè qvàm ex alia qvavis mercatura qvæstus provenire soleat. Nihil nunc dico de conchiliorum & muricum piscatura, unde purpura olim confecta. Ea enim hodie neglectu periit.

Et de duabus posterioris piscaturæ generibus paulò exactiùs agendum est.

Eqvidem inter duo Reip. Belgicæ præsidia duplex piscatura, minor halecum, & major balænarum ponitur.

Qvibus nim. amissis haudqvaqvam

stare

ſtare poſſet. Sola enim Hollandia ad 30000. familiarum qvotannis ex piſcatura alit.

Halecum piſcatura demum ante ſecula duo circiter cœpit. Nullius enim piſcis fœcundior proventus qvàm halecum, qvas Deus propterea produxiſſe videtur, ut & balænarum & hominum cibus eſſent. Itaqve incredibili multitudine in Oceano Septentrionali ſubnaſcuntur & ad Norwegiæ, Scotiæ & Angliæ littora *capiuntur.* Primus a. qvi condere muriâ hoc piſcium genus docuit, fuit qvidam Batavus, cui nomen Willem *Beukel*, unde & ipſa conditura nomen ſumſit, ſepultus in pago qvodam Zelandiæ. Cujus qvidem inventi tanta eſt dignitas & utilitas, ut ipſe Carolus V. ſepulcrum ejus adire & tanqvam Herois venerare voluerit. Incredibile ferè eſt, qvantam pecuniæ vim ex ea piſcatura Hollandi ſibi corrogent, inqvit Cambdenus.

Ita conditi muriâ haleces navibus per univerſum orbem diſtribuuntur, & imprimis Italiæ, Galliæ, Hiſpaniæ ac borealibus regnis pro alimento ſunt. Ac vix carere illis poſſet humanum genus.

Sed Balænarum captura non minoris momenti eſt. Ea hodie exercetur ad Gronlandiæ & Spitsbergæ littora, ſub

ipſo ferè polo arctico. Ibi enim Balænarum ingentium patria & conventus eſt. Ibi illa maris monſtra facili negotiô capiuntur & ad uſus Reip. applicantur. Qvotannis enim magnæ ex Belgio, Anglia, Dania & Svecia claſſes ſolvunt, ibiqve capiendis balænis exercentur. Unde crebra litium materia inter nationes, & nuperum hoc infelix bellum Anglo-Batavicum inter alias ſive cauſas ſive prætextus etiam hanc piſcaturam habuit. Balænæ autem non ſunt eſui, ſed ex illis pingvedo excoqvitur, qvâ ad uſus nauticos aliosqve carere non poſſunt.

Qvomodò enim capiantur Balænæ &c. ubi appetente ſolſtitio æſtivo Spitsbergæ appulerunt nautæ, qvando per tres qvatuorve menſes dies iſtic continuo eſt eorum unus in eminenti rupe littoris excubias agit, donec aliqva balæna, ſpiraculo qvam duxit interius, ut ſe refrigeret, aqvam evibrato jactu difflet in aëre: tum dato ſigno plures in cymbis appropinqvant belluæ & telum haſtili, cui funis adhæret, infixum ſummo niſu qvàm poſſunt, altè ipſi imprimunt & illico totis artubus incumbunt remis, ut ſe omnes proripiant extremum vagi funis ducentes manu. Bellua vulnere ſaucia qvaſi fugiens telum, qvod ipſi adhæret,

ima

ima petit Oceani; miras aqvarum turbationes excitat, redit in altum, emergit, volvitur in omnem partem indignatione percita, donec post unam & alteram horam exhaustis viribus & effuso sangvine enatet. Redeunt nautæ & ovantibus similes prædam suæ subducunt in littus; mox stantes monstrum ascia dissecant in frusta, illius lardum qvod in ahenum caldarium conjiciunt igneq; suppositum copiosum inde oleum excoqvunt.

A piscibus progredimur ad aves sive volatilia, qvorum alia sunt domestica ac cicura, alia fera. Utraqve autem insignes usus Reip. præstant, non modò ad victum, verùm etiam cubitum. Instruxit natura qvasdam regiones adeo uberi avium proventu, ut incredibile videatur unde omnis illa multitudo proveniat. Ad Scotiam Insula est sive rupes potiùs Bassa nomine, (qvæ Augusto mense albicat præ multitudine anserum marinorum, qvi ex austro huc convolant. Secundo ab adventu die, si è domo egrediatur nullus, ligna cogunt, qvantum & suis nidis & castelli custodibus in annum sufficit. Mox ponunt ova, fovent, excludunt, aluntqve pullos delicatis piscibus qvos ex subjecto mari venantur, unde Domino Insulæ non ex illis

modò

modò piscibus clam subtractis, verùm imprimis ex innumerabili illâ ovorum, avium, plumarum copiâ magni qvæstus subnascuntur. Sic olim circa Texeliam Insula fuit, cujus incolæ ovis victitabant, teste Julio Cæsare, únde hodieqve Eyerlandia dicitur, & integræ nationes oovivoræ, qvarum P. Mela meminit.

Inter aves autem summum Principatum communi consensu obtinuit *aqvila*, veri Monarchæ exemplar ac speculum. Qvæ immani corpore & latè expansis alis ipsas nubes superat, & irretortis oculis solem intuetur. Unde Jovi sacra fulminibusqve præfecta, qvia rarò aut nunqvam illis læditur & percutitur. Cujus qvidem ratio est qvòd suborta tempestate, & atris nubibus cœlum stipantibus ex hâc infima aëris regione in supremum volatu sese extollit, ubi aër purus & serenus, nullis fuliginibus infectus. Habet & aliud privilegium, qvòd longævitate alias omnes aves superet. Non enim senio nec morbo, sed solà fame oppetit: crescentibus enim annis & rostrum in tantam longitudinem crescit, ut aduncitas superior inferiorem superet, adeo ut rostrum aperire neqveat, & sic jejunio contabescat. Aliqvando tamen rostrum in saxa & rupes qvatit ac rumpit, & sic qvæ

per

per menses jejunaverat, refocillata copiá ciborum rejuvenescit. Plumæ etiam miram exercent actionem in aliarum avium plumis omnibus corrumpendis ac corrodendis.

Hinc Romana Resp. quá nulla unqvam sublimior fuit, aqvilis inter Imperii sui insignia utebatur, qvia Romulus cùm orbem conderet, duodecim aqvilas volantes vidit. Aqvila militare Rom. signum, eaqve hodie duplex, qvalis in filicum radicibus dissectis cernitur.

Hic verò qvis dubitare posset, an jure aqvila Principatum sibi inter aves adscribere possit, cùm longè majora de Phœnice referat antiqvitas. Hunc sexcentis annis vivere fama est & aqvilæ esse magnitudine, aureo fulgore circa colla & per totum corpus purpureo esse colore, cœruleam roseis caudam pennis distingventibus, cristis faciem caputqve plumeo apice honestantibus oculisqve micantibus. Qvi postqvam senuerit cassiá thurisqve surculis construere nidum, replere odoribus & superemori. Ex ossibus v. & medullis ejus enasci primò vermiculum, inde fieri pullum. Hæc & alia Plinius.

Qvæ vera sint an fabulosa diversè modo

modo judicatur: propius tamen est ut credamus ita ad miraculum conficta esse, qvanqvam naturæ non repugnet ex cadavere novum animal enasci, sicut bombyx tumulum sibi & sepulchrum ipse parat anteqvam moriatur, è vermiculo fit papilio volans.

Operæ pretium est ex Tacito si non veram at elegantem sanè narrationem de Phœnice intelligere ex VI. Annal 28.

De usu & necessitate avium in Rep. & nonnihil de Principe reliqvarum, aqvilâ, & fabuloso an verò Phœnice diximus.

Omnia minutim perseqvi immensum esset. Omitto delitias qvæ ex illo animantium genere Apitiorum mensas replent, & svavissimum illum concentum qvò vel ædes nostræ vel sylvæ ac prata resonant: duo tamen commoda, quæ ex avium plumis redundant, præterire non possum. Qvorum qvidem unum ad mollitiem & desidiam facere videtur: alterum incomparabile planè est & divinum. Utimur enim plumis avium tum ad cubatum, tum ad scriptionem. Hinc enim lecti plumâ mollissimâ stipati, hinc calami scriptorii proficiscuntur.

Haud dubium est antiqvissimos mortales primò qvidem nudo solo incubuisse, & terram matrem pro culcitra, cœlum

lum pro ſtragulo habuiſſe. Ita ipſum in Paradiſo Adamum primos ſomnos cepiſſe certum eſt, ſub umbroſâ & viridantibus ramis patulâ arbore & in vernante floribus gramine. Poſteà cùm ſolis pariter & ambientis aëris incommoda ſentirent, exſtructis caſis & mapalibus, etiam feſſa diurnis laboribus membra mollius ad qvietem compoſuerunt, ſubſtrato ſive gramine ſive arborum foliis, ſive aliâ molliori materiâ. Imprimis tamen animalium pelles & exuviæ hunc uſum præſtabant; unde Poëta:

Pellibus incubuit ſtratis ſomnosq; petiuit.

Pelles nim. qvibus de die nudum corpus tegebant, noctu grati feſſis ſanos & dulces ſomnos præbebant.

Serius cultæ Occidentis nationis avium plumas fovendi corpori admoverunt, imprimis qvi voluptati ſtudebant: idqve apud priſcos Græcos pariter & Romanos receptum fuit. Martialis lib. 14. *Laſſus Amyclaâ poteris reqvieſcere plumâ.* Unde culcitræ plumeæ inter voluptatum inſtrumenta numerabantur.

Neqve verò uſus ille voluptati tribuendus: proſpicere nim. natura hominum infirmitati & miſeriis voluit. Qvid enim ægris ac membrorum dolore affe-

affectis magis necessarium qvam molliter cubare ? & artus suos plumis refovere ?

Sed misso hoc usu, qvi universalis, nunc per terrarum orbem est, accedo ad alterum, cujus nescio an satis magnificè unqvam describi possint commoda.

Qvàm latè enim ipsius scripturæ *usus ac necessitas patent*, tàm latè se qvoq; calami scriptorii usus & necessitas extendunt. Qvis primus literarum inventor, Adam an Seth, an verò post diluvium demum repertæ fuerint & à qvo, hic non est necesse commemorare.

Satis sit non reperiri ullum scriptum Mose antiqvius; ut vel is primus literarum fuerit repertor, vel saltem eò antiqviorem non noverimus. Neq; verò initio statim is, qvi nunc obtinet, sive papyri sive calami usus fuit.

Antiqvissimi enim cùm characteres qvosdam exprimendis vocabulis reperissent, primò eosdem non scribebant, sed indicebant. Materies a. cui literas suas indicebant, fuere primò qvidem saxa & lateres. Notum est qvid de duabus lapideis Sethi columnis Josephus lib. 1. c. 2. referat. Sic de lapideis Mosis tabulis Plinius qvoqve l. 7. c. 56. refert Babylonios & Phœnices leges atq; instituta

sua

sua inscripsisse coctis laterculis. Unde *laterculum* pro indice à latinis usurpatur. Tacitus XI. Ann. c. 14. *Antiqvissima monimenta memoria humana impressa saxis cernuntur.*

In eundem usum ligna qvoqve adhibita, & ad majorem durationem metalla molliora, maximè plumbum & æs. Plumbum nim. propter mollitiem & qvòd in papyri tenuitatem ferè extendi possit, aptissimum judicabatur, eaqve antiqvissima scribendi ratio. Scribebant enim in plumbeis tabulis stilo ferreo. De qvo præclarus locus Jobi cap. XIX. 23, 24. *Qvis det ut sermones mei scribantur in libro stilo ferreo aut plumbi laminâ.*

Et ita antiqvissima volumina etiam Mosis scripta fuisse perhibentur. Reperta inde fuit papyrus tenuissimis philyris ex Ægyptia arbore detractis, circa Alex. M. tempora ut Plinius vult, & paulò pòst sub Eumene Rege membrana, qvæ & charta ex linteis, pergamena dicta; atqve tùm demum scriptura cœpit per calamos & atramentum. Primi enim calami scriptorii ex arundine conficiebantur, de qvibus Martialis:

Dat chartis calamos habiles Memphitica tellus.

Et hoc scribendi per arundines genere

re etiamnum utuntur Orientales, Græci, Turcæ, Arabes, Persæ, Indi.

At Occidentales, incertum qvô tempore, qvoniam carebant ejusmodi arundinum copiâ, majores avium pennas in scribendi usum accommodarunt, maximè verò anserum, qvòd hi reliqvis omnibus aptiores essent. Ita hodie omnia pennis qvasi obediunt. His immortalia monumenta conscribuntur & æternitati consignantur.

Sed præter hunc plumarum pennarumqve ex avibus usum, alius adhuc occurrit haudqvaqvam prætereundus. Reperit enim non modò cultior antiqvitas, verùm ipsa qvoqve Americana Barbaries elegantissimæ qvoddam picturæ plumatilis genus. Versicolores nim. aviculaturum plumulæ eô artificio contexebantur, ut qvamlibet rem longè artificiosiùs qvàm pictores penicillis exprimerent. Sed omnem antiqvitatem superarunt hôc in artificio Barbari Americani, maximè Mexicani. Qvorum non tantùm corporis ornatus omnis ex pluma contextus; verùm imprimis artificiosissimas picturas inde conficiebant subtilitate stupendâ. Ita qvidem ut Philippus II. R. Hisp. ejusmodi plumatili picturâ in Indiis alla-

tâ asseveraverit: *nihil se unqvam artificiosius aut elegantius, conspexisse.*

Ac deniqve aucupium inter præcipua delectamenta vitæ ponitur, cui etiam summi Principes impensè indulserunt. Maximè aucupio delectabatur Henricus Saxoniæ Dux, cui qvòd in aucupio versanti per Conradi Salici mortem imperium offerretur, Aucupis imposterum nomen obtinuit.

Dominium qvod homini à Deo in bruta datum, tribus potissimum modis post lapsum exercetur, piscaturâ, aucupio & venatione. De duobus prioribus, qvantas in Rep. utilitates præbeant, jam diximus. Restat tertium, nim. Venatio ferarum.

Qvod originem *Venationis* spectat, instituta ea fuit ad domandam ferarum rebellionem. Nam cùm ante lapsum omnia animantia hominis obseqvio sponte subjecta & obedientia fuerunt; post lapsum excussâ illâ reverentiâ, ipsi rebellare & variis modis nocere cœperunt, præsertim feroces illæ & prævalidæ bestiæ leones, ursi, tigres, lupi. Qvare homines necessitate coacti bellum qvasi intulerunt belluis easqve venari & qvibus possent modis, domare cœperunt.

Qvod etiam institutum planè necess.

Reip.

Reip. fuit. Qvippe tantâ multitudine ſucceverant illæ feræ, ut nullam niſi exciſæ homini habitandi occaſionem cum ſecuritate reliqverint.

Qvare cùm primùm homines veniſſent in loca ſola & deſerta, exciſis ſylvis feras nocentiores exſtirparunt, ut tutò habitare poſſent. Videmus enim qvanta in vaſtisſimis Lituaniæ, Perſiæ, Norwegiæ, Rusſiæ, Lyviæqve, ferarum copia & multitudo ſit, regionibus.

Primus Nimrod venator fuiſſe & qvidem præpotens, commemoratur, à qvo totum illud inſtitutum profluxit & propagatum fuit. Poſteà integræ nationes ex venatione vixerunt. Inde ſibi ex pellibus veſtimenta, ex carnibus cibum petentes, qvales imprimis Scytharum nationes fuerunt. Ita enim natura paſſim hominibus proſpexit, ut ubi minimum frumenti, ibi plurimum ferarum proveniret. Qvare Boreales regiones ferarum qvaſi patria ſunt. Ibi ingens urſorum imprimis ac luporum copia, tùm aliorum animantium qvorum pretioſiſſimæ ſunt pelles. Tanta enim frigoris vehementia in illis regionibus eſt, ut niſi membra denſiſſimis pellibus involvantur, id haudqvaqvam arcere posſint. Hinc pellita Scytharum & Sarmatarum agmina.

Ut verò qvædam ferarum genera, qvæ magnum Reip. usum præbent, recenseamus, Lapponia, Svecia, Norwegia & Russia producunt animal qvoddam cervi magnitudine, qvod Rangifer vocatur. Eô in profectionibus suis illæ nationes utuntur: est enim cursus celerrimi, tùm laborum & inediæ patientissimum. Ita brevi tempore in trahis suis magna spatia boreales conficiunt.

Siberia Russiæ profert mustelarum genus, qvod præstantiss. pelles dat; qvæ Siberinæ sive Zibellinæ vocantur, Regum ornamentum.

Est & alce animal in septentrione freqvens, cujus non tantùm pellis præstans corium exhibet ad militaria saga, verùm etiam remedium contra Epilepsiam. Est enim alce subjectum Epilepsiæ animal; qvem insultum curat admotâ capiti ungulâ sinistrâ posticâ, qvæ singulari virtute contra id malum pollet.

In universum a. homines antiqvissimi, nondum reperto lanæ & lini usu, ferarum exuviis pro vestitu utebantur. Imprimis antiqvi Germani, de qvibus Tacitus: *Gerunt ferarum pelles.* Sic Apollonii Scholiastes: συνήθες τοῖς ἥρωσι τὰ δέρματα φορεῖν. Solenne Heroibus pelles gestare. Sed notandum pilos Germanicarũ pelli-

licearum antiqvitus non introrsum ut nobis, sed extrorsum fuisse conversos ad majorem elegantiam ac contra imbres.

Cùm igitur exuviis animalium tegerentur, hinc nomina qvoqve fluxerunt. Hinc, Wolf, Beer, Leo, Aper Germanorum nomina.

Neqve vestitum modò præbebant pelles, verùm etiam lectum. Pellibus incubuit stratis somnosqve petivit. Hinc qvoqve tentoria confecta, unde *sub pellibus* miles habitus.

Omnium maxime Reip. damnosum animal Lupus est voracissimus & ovium pestis, tantâ voracitate ut terram etiam comedat, qvam tamen & suo potenti calore digerat. Igitur ubi magna luporum abundantia, ibi tota pastoritia corruit & destruitur. Qvare in plerisqve Rebusp. pretium & præmium constitutum est illis qvi lpum intersecerunt. Antiqvi Anglorum Reges tributi loco Wallis sive Cambris, certum luporum numerum qvotannis imperarunt, unde totum luporum genus in ea insula exstirpatum est, qvanqvam alii existiment lupis illum aërem esse adversum, ut Angliæ Cœlum perferre neqveant, sed intereant, de qvo nunc dicendi locus non est.

Sed existimarim in Anglia lupos fuisse cicu-

cicuratos: ingentes enim Anglorum molossi, qvid aliud qvàm Lupi cicures sunt? Lupus enim canis Sylvestris & feri species est, unde facilè cum canibus coit.

At Africa & India leones ac elefantas producunt, qvæ animalia viro qvidem robustissimo & vastissimo conferuntur.

Qvippe Libyæ solitudines tantâ leonum copiâ abundant, ut Africam inhabitabilem redderent, nisi qvotannis velut cum exercitu Numidæ in venationem proficiscerentur & numerum ferarum imminuerent.

Elephanti verò bellicosum animal & qvod non modò ad bellum, verùm etiam ad ingentia onera gestanda adhibetur ab Indis & Afris.

Est animal omnium prudentissimum & qvod ferè ad humanam prudentiam accedit. Suppeditat etiam ebur, qvod ex dentibus elephantum depromitur.

De Apiariâ.

Omisimus rem humano generi utilissimam, apum culturam. Apes igitur mel & ceram effingunt ex rore cœlesti, qvem summô mane ortu auroræ è cœlo cadentem super foliis arborum ac florum,

tum, ore & pedibus, qvos duros & scabrosos habent, colligunt idqve in tuguriola sua & cellulas stipant.

Cùm igitur hoc animalculum homini utilissimum sit, natura eô producendô non unâ ratione contenta fuit. Primò enim enascuntur apes ex seipso, ut *Phœnix* & formica, sibi tumulum & sepulturas ipsimet conficiunt, dum ad senectutem vergant. Nam ex humiditate viscosâ aëris sibi glomerant nescio qvid ceræ simile, in qvô includuntur eôqve sepeliuntur; juvenes verò illud ore in cellulas & tuguriola sua deponunt, ibiq; calore & fotu solis exurgunt novæ apes & recentes. Virgilius asserit apes enasci ex tauro necatô. Varro ex bubulo corpore putrefactô. Nota est fabula de Aristæo.

Admirabilis verò est Resp. apum. Nam primò Regem sibi creant formâ pulcherrimum. Hic vel non habet aculeum, vel eô non ferit. In medio alvearis est regium palatium, à qvô circum circa distribuuntur vicatim domus: Deniqve tanta apibus sagacitas adscribitur, ut iis divinæ particulam auræ Virgilius adscribat.

Cùm verò propter solius mellis & ceræ copiam apes Reip. inserviant, de illis nunc agendum. Mel igitur ex cœlesti rore effectum ab apibus miram qvandam

dulcedinem, pingvem & oleosam complectitur, ejus raræ in Medicina & Oeconomia commoditates. Unde copia mellis inter argumenta florentis Reip. Qvemadmodum terra Israël, *lacte & melle fluens*: Et de J.C. *Butyrum* & *Mel* comedet. De Jonathano:

Apum autem duplex genus: ferum & cicurum. Feræ apes in vastissimis sylvis stabulantur, & excavatâ arbore mel stipant. Tales imprimis in Russia & Polonia. Narrat P. Jovius lepidam Historiam de qvôdam Russo, qvi mel ex ejusmodi arbore exemturus illapsus est, & ab urso extractus.

Maximas igitur commoditates percipiunt Russi ex melle. Nam cùm natura nullum ibi vinum produxerit, defectum compensavit copiosô mellis proventu, qvô mulsum conficiunt, qvod nobilitate nihil cedit generosissimis vinis.

De modô propagandi apes absqve destructione. Reperiturnè mel etiam absqve apibus? Plinius l. 21. c. 14. meminit *cujusdam montini creta, cavina* nomine, ubi nullæ apes, & maxima hîc mellis copia. Sic in Media, Thracia, Hyrcania. *qvod ac plaga qva fortunata deesse* arbores, ex qvibus mel defluit. Cels. l. 23. c. 24. L. Ant. Ita Galenus testatur se vidisse

disse mel profectum in qvibusdam arboribus & plantis. Ejus loco saccarum adhibetur, Plinius.

Saccarum Arabia producit, sed laudabilius India. Galeni ævo vix cognitum fuit. Posteà invaluit maximè, ex qvô Fortunatæ & Indiæ repertæ ac Brasilia.

Restant Bombyces, à qvibus sericum: Sericum olim ex India & Serica allatum, ubi bombyces in vastissimis sylvis tenuissimam illam lanuginem conficiebant. Sydonius: *Assyrius* gemmas, *Ser* vellera, Thura *Sabæus*.

Qvando sub Justiniano Imperatore serici conficiendi notitia Constantinop. delata, Monachi duo ex India attulerunt bombyces, monstratâqve vermium generatione Rom. sericum conficere docuerunt. Hactenus enim sericum à Persicis mercatoribus coëmebatur, ignorantibus Romanis vermium telam esse, *qvâ adeò hæc mortalitas insolescit*: Occasionem præbuit David seu Adad, Axumitarum Indorum Rex, qvi cùm vicisset Homeritas, ex voto Christianismum suscepit, cum qvô hi Monachi in Indiam profecti.

Maximæ Persarum & Chinensium opes ex serico.

Ante 400. annos venerunt in Italiam & Sici-

Siciliam, unde Sericum Florentinum. Ex Italia venerunt in Franciam, ubi ita increverunt, ut testentur Franci plus inde commodi, qvàm ex frumento & vino amplissimæ regionis provenire.

Sic Jacobus Brit. Rex A. 1609. publico diplomate bombycum culturam suis imperavit.

Ad eos copiosè alendos imprimis reqviritur copia mororum: ejus enim arboris foliis aluntur.

HISTORIÆ CIVILIS,

LIBER QVINTUS.

HIstoria eſt rerum ante nos geſtarum narratio, eſtq; vel antediluviana, vel poſtdiluviana. Poſtdiluviana complectitur qvatuor Monarchias, ſive ſumma imperia, Babylonicum, Perſicum, Græcum, & Romanum. Supputatio annorum ab orbe condito ad noſtra tempora hæc eſt, A. M. 1656. factum eſt diluvium, A. M. 3000. dedicatum fuit templum Salomonis, A. Mundi 4000. natus eſt Chriſtus, à nativitate Chriſti ad præſentem hunc annum effluxerunt anni 1670. Ergò à condit ô mundô ad hæc noſtra tempora ſunt anni 5670.

Prima Monarchia vocatur Babylonica ſive Aſſyriaca, qvam condidit *Nimrod*, qvi aliô nomine vocatur Belus, & ſtruxit urbem Babylonicam.

An-

Antiqvissimi Assyriorum Reges fuerunt *Ninus* & *Semiramis*, de qvibus legi potest Justinus lib. 1. sed multa qvoqve de illis traduntur fabulosa, præsertim de Semiramide, qvæ fuit fœmina animosa & bellicosa.

Ejus Filius Zameis, aliò nomine *Ninias*, primus apud Assyrios otio ac voluptatibus totum se mancipavit, dicebat enim, *stultum esse in tantâ vita humana brevitate tantis laboribus se macerare, & periculis objicere: qvin potiùs fruendum esse bonis, qva majores acqvisivissent, ac genio indulgendum, catera susq; deq; habenda.*

Ultimus Rex Assyriorum fuit *Sardanapalus* omnium hominum effœminatissimus, adeò mulierosus, ut colum & lanam tractaret; qvapropter contra eum conspiravit *Arbaces* præfectus Medorum, à qvò victus & in urbe *Ninive* obsessus se cum omnibus suis opibus in constructâ pyrâ combussit.

Post mortem Sardanapali imperium Assyriacum divisum fuit in regna *Babylonis* & *Medorum*. Inter Assyrios Reges præcipui sunt *Phul, Tiglat Pillesser, Salmanasser, Senacherib, & Nebucadnesar*, qvæ bella gesserint contra Judæos & Ægyptios, de illis S. Scriptura prolixè tractat.

Primus Monarcha in S. Scripturis vocatur *Nebucadnesar*, qvippe qvi omnium latissimè regnavit & imperium per Asiam atqve Africam longè lateqve propagavit.

Ultimus Babyloniorum Rex fuit *Balthasar*, sub qvô *Cyrus* Rex Persarum urbem Babylonem noctu per cuniculos expugnavit, ac Balthasarem in convivio fustibus necavit: ita igitur desiit prima Monarchia Babyloniorum, eiq; successit secunda, Persica Monarchia.

Secundam Monarchiam, qvæ vocatur *Persica*, condidit *Cyrus* Rex Persarum, & duravit usqve ad tempora Alexandri Magni. De Cyro multa præclara commemorantur, qvomodo in juventute inter pastores educatus etiam in illâ ætate præclara documenta regii animi ediderit. Nam qvemadmodum Hercules etiam adhuc in cunis *vagiens* tamen serpentes strangulavit, & futuræ suæ magnitudini prælusit: ita etiam Cyrus in prima infantia qvalis qvantusqve futurus esset, ostendit. Sed sicut nihil est ab omni parte beatum, ita Cyrus qvoqve infelix ultimo bello fuit, qvod contra Scythas gessit, qvippe interfectus cum toto exercitu à Regina *Tomyri*, caput ipsi præcisum, & in utrem humano sangvine ple-

plenum conjectum, cum hâc exprobratione, *Satia te sangvine, cujus insatiabilis semper fuisti.*

In Cambyse exemplum habemus degeneris filii: qvippe Cambyses monstrum fuit ex omnibus vitiis conflatum ebriosus, crudelis, incestuosus, fratricida, deniqve nullum flagitium dari potest, qvod ille non perpetraverit, solû bello egregius, Ægyptiorum superbiam ac superstitionem sævissimè castigavit. Tandem se ipsum interfecit non qvidem datâ operâ, sed fortuito casu, cùm enim eqvum insiliret, acinaces ejus vaginâ lapsus crus vulneravit, ex qvô vulnere letalem morbum contraxit.

Tertius Rex Persarum fuit *Darius* filius Hystaspis, de qvô duo imprimis memorabilia referuntur, expugnatio Babylonis, & bellum contra Athenienses. Babylonem expugnavit proditione *Zopyri*, qvi sibi ipsi nares & aures amputaverat, atqve ita ad obsessos Babylonios confugit, eosqve paulò pòst Dario prodidit. Qvapropter Zopyrus est exemplum fidelis amici.

Atticum bellum memorabile prælio ad Marathonem fuit. Marathon erat oppidum Atticæ, in cujus patentibus campis famosum hoc prælium accidit. Persarum

N 5

ſarum erant 600000 millia, Athenienſium 110000. & tamen à tam pravâ manu ingentes illæ copiæ fuerunt profligatæ. Hinc patet victoriam non dependere à multitudine copiarum, ſed à bonâ cauſâ & fortitudine militum ac prudentiâ Ducum.

Qvartus Perſarum Rex fuit *Xerxes*, cujus tota hiſtoria conſiſtit in bello, qvod contra Græcos geſſit, qvô nullum unqvam fuit majus, ſive reſpicias copias, ſive atrocitatem præliorum, ſive brevitatem temporis, qvô fuit perfectum. Totum hoc bellum dividitur in qvatuor prælia, qvibus ſuperatus à Græcis fuit Xerxes. Primum prælium ad *Thermopylas* terreſtre fuit: ſecundum ad *Salaminam* inſulam: tertium ad *Artemiſium* promontorium Euboeæ, utrumqve maritimum ſive navale: qvartum & ultimum terreſtre ad Plateas urbem Bœotiæ. His qvatuor præliis innumerabilis ille Xerxis exercitus omninò deletus fuit.

Pauſanias miſerabile exemplum ambitionis & inconſtantiæ rerum humanarum præbet, qvi cùm Dux totius Græciæ in bello contra Perſas fuiſſet, & propter tot victorias magnam gloriam acqviſiviſſet, paulò pòſt deprehenſus in proditione patriæ famæ necatus fuit. Themi-

mistocles, qvi & ipse suspectus erat proditionis, fugâ sibi consuluit, & ad Persas profugit.

Tota Historia Græca continetur *qvatuor* magnis bellis, partim externis, partim civilibus. *Externa* fuerunt duo: primum *Atheniensium*, contra *Darium* in campo Marathonio, secundum totius *Græciæ* contra *Xerxen* qvatuor prælis finitum. Seqvitur nunc *tertium* bellum idqve *Civile*, qvod inter ipsos Græcos gestum est *Peloponnesiacum*. Hoc bellum duravit per viginti octo annos. Duæ erant factiones sive capita partium, *Athenienses* ab unâ, *Spartani* ab alterâ parte. Pugnabant pro primatu vel principatu Græciæ, & controversia erat, utra civitas, *Athenæ* an *Sparta*, principatum Græciæ deberet obtinere? Bellum hoc prolixissimè describitur à Thucydide, qvi ipse interfuit: nos pauca tantùm, sed præcipua annotabimus. Anno 2. hujus belli Athenis atrocissima fuit pestilentia, in qvâ hoc fuit singulare, qvòd qvi convalescebant, omnium rerum præteritarum penitus amitterent memoriam, ita qvidem, ut ne proprii qvidem nominis amplius recordarentur. Hanc pestem Hippocrates princeps medicorum, qvi tunc vivebat, luculentis totâ urbe excita-

tis ignibus extinxit. Anno 15. hujus belli Athenienses totam suam classem cum triginta millibus militum in Sicilia amisere. Et tandem anno 28. fatalis illa accidit clades ad Ægos Potamos, ubi totam classem atqve exercitum sine ullo prælio turpi negligentiâ amisére. Ita *Lysander* dux Spartanorum Athenas obsedit & ex illo loco, qvi dicebatur *Academia*, oppugnavit. Athenienses rebus omnibus desperatis deditionem fecére his tribus conditionibus; 1. *ut mœnia urbis & portus diruerentur, 2. ut omnes, qvas haberent, naves traderent, 3. ut triginta rectores à Spartanis intra urbem acciperent.*

Artaxerxes Longimanus dictus fuit propter duas rationes, 1. qvia brachium sinistrum longius habuit dextrô. 2. Qvia manum dextram longiorem habuit sinistrâ.

Artaxerxes II. dictus fuit *Mnemon* propter excellentem memoriam omnium, qvæ semel audiverat. Inter hunc Artaxerxen Mnemonem & fratrem ejus *Cyrum* Minorem, bellum exortum fuit, in qvô Cyrus suâ temeritate, cùm jam victor esset, fuit interfectus.

Nullum truculentiorem regem Persæ habuerunt qvàm *Ochum*, qvi horribiliter sæviit in suos subditos, ideoqve tandem

dem venenó fuit sublatus; cadaver illius felibus dilaniandum objectum, & ex ossibus illius Persæ manubria gladiorum & cultrorum fecerunt, ut etiam post mortem sangvine satiarentur.

Ultimus Persarum Rex fuit *Darius Codomannus*, cui bellum intulit *Alexander* Rex Macedonum, & tribus præliis ipsum superavit, ad *Granicum* Fluvium in Phrygia: ad oppidum *Issum* in Cilicia: ad *Arbelam* in Assyria. Darius in fuga fuit trucidatus à Besso præfecto Bactrianorum. Ita desiit secunda monarchia Persica, & successit tertia monarchia *Macedonia* vel *Græca*.

Tertia Monarchia.

Tertiam Monarchiam condidit *Alexander Magnus* Rex Macedonum victô & debellatô Dario Rege Persarum tribus præliis sicut dictum. Bello igitur invictus fuit Alexander, sed haud qvaqvam vitia domare potuit: debellavit enim eum superbia, ebrietas & iracundia. Superbia ejus tanta fuit, ut non contentus humanis & regiis honoribus pro Deo coli & adorari voluerit, & refragantes gravissimis suppliciis affecerit. Interfecit in convivio ebrius & iracundus fidelissimum amicum *Clytum*, cujus mater suo lacte

lacte Alexandrum nutriverat, deinde in fortissimos suos duces sæviit, ac propterea omnibus se exosum invisumqve reddidit.

Igitur cùm post tantas victorias Babylonem reversus fuisset, ibiqve legatos omnium gentium audivisset, dies noctesqve conviviis & compotationibus indulsit, atqve intra paucos dies extinctus fuit, sive qvòd ex vino, præsertim calidissimâ regione, ardentem febrim contraxerit, sive qvòd ei venenum propinatum fuerit, qvod valde probabile videtur. Venenum illud *Aristoteles* qvondam præceptor ejus suppeditasse dicitur, cujus tanta erat acrimonia, ut omnia metalla corroderet, neqve ullô vase, nisi ungulâ asini contineri posset. Tale venenum potui illius à pincernâ fuit permixtum, & exhaustô scypho statim veluti telô transfixus semianimis ex convivio fuit elatus, & paulò pòst obiit.

Tempore Alexandri Magni duo præstantissimi artifices floruerunt: *Apelles* in pictura, *Lysippus* in statuaria. Alexander igitur publico edicto prohibuit, ne ab aliô qvàm ab Apelle pingeretur, neq; ab aliô qvàm à Lysippo effingeretur.

Reges Persarum qvanqvam luxuriosissi-

ſiſſimi, tamen lege prohibebantur bibere vinum, ſemel tantùm in anno ipſis permiſſum fuit ſe vino inebriare, totò reliqvò tempore nihil niſi aqvam bibebant, & qvidem ex fluvio, qvi vocabatur *Choaſpes*, non enim aliam aqvam qvàm ex illo fluvio ipſis bibere erat licitum, niſi extremâ urgente neceſſitate, ſicuti accidit Dario in fuga.

Nullum tanti Imperii hæredem vel ſucceſſorem reliqvit Alexander, qvanqvam enim haberet liberos & fratrem, tamen illi propter ætatem minorennem, hic propter defectum ingenii non erant idonei tanto imperio gubernando. Ergo proceres ſive Duces imperium inter ſe diviſerunt, ac mox diſcordes mutuò ſe trucidarunt, & omnem Alexandri poſteritatem interfecerunt. Tandem tria regna ex hâc Macedonicâ Monarchiâ fuerunt nata, *Macedonia, Syriæ, & Ægypti*. Reges Syriæ vocabantur *Seleucidæ*, à Seleuco: Ægypti *Ptolemæi*, à Ptolemæo primis Regibus.

Qvarta Monarchia.

Qvarta Monarchia vocatur *Romana* à Romanis, qvi eam condiderunt. Hæc eſt ultima Monarchiarum, qvæ perdurat adhæc noſtra uſqve tempora, & cujus

pars

pars haud exigua sumus, nam qvàm latè se extendit lingva latina, tam latè monarchia Romana patet. Urbs igitur Roma condita fuit à *Romulo* & *Remo* fratribus, incertum qvô patre natis. Spurios fuisse & latrones satis constat: qvapropter Romani, ut hanc ignominiam delerent, Marte genitos finxerunt.

C. Tacitus 1. Annalium compendio & paucis lineis tradit historiam Romanam, dum inqvit: *urbem Romam à principio Reges habuere.* Reges septem fuerunt *Romulus*, N: *Pompilius*, T. *Hostilius*, A. *Marcius*, L. *Tarqvinius* Priscus, S. *Tullius*, L. *Tarqvinius* Superbus.

Cùm T. Superbus Senatum Rom. penitus opprimeret ac absolutam Monarchiam vellet introducere, patricii sive optimates sese opposuerunt, nacti favorabilem occasionem, qvòd Sextus Superbi filius per vim stuprasset honestam matronam *Lucretiam.* Qvapropter T. *Superbo regnum abrogarunt*, ac Juramento promiserunt Romani nunqvam se passuros ullum Regem Romæ regnare, qvod Juramentum observarunt usqve ad tempora J. Cæsaris.

Familia Fabiorum tam fuit numerosa, ut sola bellum susceperit contra *Hetruscos*: trecenti Fabiorum erant & omnes unà

unâ die fuerunt interfecti ad Fluvium *Crameram*, unicus tantùm puer adhuc in cunis vagiens evasit, & posteà familiam Fabiorum instauravit. Qvapropter proverbio dicitur: *Non omnes Fabios abstulit una dies.*

Romani legatos miserunt Athenas, qvi inde adferrent leges Solonis: illis allatis creaverunt *Decemviros* cum absolutá potestate leges Romanas reipublicæ utiles conscribendi. Hi confecerunt decem tabulas legum, qvibus paulò pòst addiderunt adhuc duas, ita ut in universum leges Romanæ in *duodecim tabulis* continerentur. Inter illos Decemviros erat etiam A. *Claudius*, qvi cùm Virginiam filiam civis ad libidinem abriperet, pater filiam suam in publico foro interfecit, & Pop. Romanum ad seditionem commovit, qvapropter Decemviratus fuit abrogatus, & iterum consules creati sunt.

Turbulenta admodum his temporibus fuit Resp. Romana, neqve reperire potuit stabile aliqvod regimen. Ergo tandem creaverunt *Dictatores*, cum absolutâ potestate. Qvippe Dictator erat omnibus solutus legibus, & poterat in qvoscunqve magistratus animadvertere: erat Dominus vitæ & necis, neqve ab illo dabatur appellatio. Hanc infinitam Dictatorum poten-

potentiam Romani duobus cancellis incluserunt, primùm tempore, Dictatura enim non durabat nisi semestri spatiô, secundò, Dictatori non licebat conscendere eqvum, sed cogebatur incedere pedes, itaqve qvi omnia poterat reliqva, tamen in his erat circumscriptus legibus.

M. Furius Camillus, ab ingratâ patriâ in exilium fuit pulsus, sed posteà cùm urbem Romam obsidione Gallorum liberasset, honorificè fuit restitutus.

Acris & diuturna fuit contentio inter patricios & plebem pro consulatu: qvippe patricii plebem à consulatu volebant excludere, sed plebs per seditionem patribus extorsit unum consulatum.

Nunqvam Romani turpiorem cladem acceperunt, qvàm à *Samnitibus* ad Furcas *Caudinas*; totus enim exercitus Romanus coactus fuit nudô corpore per humile jugum transire.

Inter omnes antiqvos tyrannos maximè celebres fuerunt duo *Dionysii*, pater & filius Siciliæ tyranni. *Dionysius* minor tandem in exilium pulsus, in extremâ paupertate & contemptu Corinthi consenuit, pueros docens Alphabetum, & musicam, cujus tamen erat rudissimus, qvapropter proverbio dicitur: *Dionysius Corinthi*, qvô significatur, nullam tyranni-

ni-

nidem adeò esse fundatam, qvæ non posset destrui & everti.

Bellum Pyrrhi contra Romanos admodùm celebre est in historia, qvippe Romani tunc ostenderunt se etiam in maximis cladibus animum tamen retinere invictum & interritum, qvapropter Pyrrhus neqve precibus, neqve donis pacem à Romanis impetrare potuit, sed coactus fuit totâ Italiâ excedere.

Postqvàm Romani debellaverant totam Italiam, arma sua converterunt contra *Carthaginienses*, qvi tunc temporis obtinebant imperium maris, & rempublicam terrâ mariqve longè potentissimam habebant. Romani contra illos pro Siciliâ bellum gesserunt, neqve ante destiterunt, qvàm Carthaginienses imperiô maris & possessione Insularum exiissent: fuerunt autem tria bella Punica, sive contra Carthaginienses à Romanis gesta.

Exemplum singularis constantiæ, ac fidei etiam hosti servandæ est M. *Attilius* Regulus, qvi gravissimo supplicio mori potius voluit, qvàm fidem hosti datam fallere, ideoqve suâ sponte in carcerem rediit, & horribili morte à Carthaginiensibus fuit affectus.

Victi tandem à Romanis prælio navali Carthaginienses pacem his conditionibus

potentiam Romani duobus cancellis incluserunt, primùm tempore, Dictatura enim non durabat nisi semestri spatiô, secundò, Dictatori non licebat conscendere eqvum, sed cogebatur incedere pedes, itaqve qvi omnia poterat reliqva, tamen in his erat circumscriptus legibus.

M. Furius Camillus, ab ingratâ patriâ in exilium fuit pulsus, sed posteà cùm urbem Romam obsidione Gallorum liberasset, honorificè fuit restitutus.

Acris & diuturna fuit contentio inter patricios & plebem pro consulatu: qvippe patricii plebem à consulatu volebant excludere, sed plebs per seditionem patribus extorsit unum consulatum.

Nunqvam Romani turpiorem cladem acceperunt, qvàm à *Samnitibus* ad Furcas *Caudinas*; totus enim exercitus Romanus coactus fuit nudô corpore per humile jugum transire.

Inter omnes antiqvos tyrannos maximè celebres fuerunt duo *Dionysii*, pater & filius Siciliæ tyranni. *Dionysius* minor tandem in exilium pulsus, in extremâ paupertate & contemptu Corinthi consenuit, pueros docens Alphabetum, & musicam, cujus tamen erat rudissimus, qvapropter proverbio dicitur: *Dionysius Corinthi*, qvô significatur, nullam tyranni-

nidem adeò esse fundatam, quæ non posset destrui & everti.

Bellum Pyrrhi contra Romanos admodùm celebre est in historia, qvippe Romani tunc ostenderunt se, etiam in maximis cladibus animum tamen retinere invictum & interritum, qvapropter Pyrrhus neqve precibus, neqve donis pacem à Romanis impetrare potuit, sed coactus fuit totâ Italiâ excedere.

Postqvàm Romani debellaverant totam Italiam, arma sua converterunt contra *Carthaginienses*, qvi tunc temporis obtinebant imperium maris, & rempublicam terrâ mariqve longè potentissimam habebant. Romani contra illos pro Siciliâ bellum gesserunt, neqve ante destiterunt, qvàm Carthaginienses imperiô maris & possessione Insularum exiissent; fuerunt autem tria bella Punica, sive contra Carthaginienses à Romanis gesta.

Exemplum singularis constantiæ, ac fidei etiam hosti servandæ est M. *Attilius* Regulus, qvi gravissimo supplicio mori potius voluit, qvàm fidem hosti datam fallere, ideoqve suâ sponte in carcerem rediit, & horribili morte à Carthaginiensibus fuit affectus.

Victi tandem à Romanis prælio navali Carthaginienses pacem his conditionibus

bus impetrarunt, ut à *Sardinia* & *Sicilia* abstinerent, ac Romanis annuum tributum persolverent.

Secundum bellum *Punicum* concitavit *Annibal* Dux Carthaginiensium, qvi qvatuor ingentibus prœliis Romanos profligavit, ad *Ticinum*, ad *Trebiam*, ad *Trasymenum*, & deniqve ad *Cannas* obscurum Apuliæ vicum. Hôc ultimo prælio Romani penitus fuerunt confracti, ita ut fortissimi qviqve de repub. desperarent ac fugam molirentur: sed restitit P. Corn. *Scipio* juvenis viginti qvatuor annorum, qvi strictô gladiô mortem comminatus fuit illis, qvi ex urbe Roma aufugerent. Ita Romani animum receperunt, ac qvidqvid restabat virium, vel opum, id contraxerunt, experturi ultimum fortunæ casum, & favit Deus illorum audaciæ, qvia nolebat Romam destrui, sed caput orbis terrarum facere decreverat.

Princeps omnium, qvi unqvam fuerunt, Mathematicorum fuit *Archimedes*, sed qvi infeliciter in expugnatione Syracusarum periit: qvippe tantô ardore & attentione figuras qvasdam mathematicas depingebat in pulvere, ut non senserit urbem ab hostibus esse captam: præceperat *Marcellus* militibus suis, ne læderen-

rent Archimedem: miles stricto gladio ad Archimedem veniens cùm nomen ejus exqvireret, & Archimedes responderet, *miles, ne perturba lineas meas*; per ignorantiam eum occidit; qvapropter proverbio dicitur, *Syracusæ capiuntur, & tu in pulvere pingis.*

Qvod Romanis fuerunt *Cannæ*, id Hannibali *Capua*, qvippe in loco illo amœnissimo exercitum suum luxuriâ adeo fregit & enervavit, ut in posterum nihil magni amplius peregerit.

Asdrubal fuit frater Hannibalis, cùmqve Romani caput ejus in castra Annibalis projecissent, ingemiscens Hannibal dixit, *Video fatum Carthaginis.*

Cùm Romani neqve defensivo, neqve offensivo bello Annibalem possent ex Italia pellere; svasu tandem *Scipionis* bello cum diversivo aggressi sunt, & bellum in Africam transtulerunt, statim enim Carthaginenses domum ex Italia revocarunt Annibalem, ubi à Scipione ingenti prælio superatus fuit: hunc exitum habuit secundum bellum Punicum.

Postqvàm Romani debellaverant Carthaginienses, Reges *Macedoniæ*, *Syriæ* & *Ægypti* potentiam illorum indies crescentem suspectare cæperunt, metuentes ne Romani qvartam Monarchiam consti-

ſtituerent. Qvapropter ſeſe illis oppoſuit *Philippus* Rex Macedoniæ, ſed mox oppreſſus fuit à T. Q. Flaminio.

Nec felicior contra Romanos fuit *Antiochus* Rex Syriæ, qvi ſvaſu Annibalis bellum movit, ſed majori cum magnificentiâ, qvam prudentiâ, ita & ille facilè à Romanis fuit profligatus.

Romani Antiocho omnes illas provincias ademerunt, qvas citra Taurum montem obtinebat.

P. Scipio Africanus ſummam ingratitudinem Romanorum expertus fuit, accuſaverunt illum peculatûs, id eſt, qvòd publicam pecuniam in privatos uſus convertiſſet, hanc criminationem tam iniqvô animô tulit, ut relictâ Româ in ſpontaneum qvaſi exilium profectus fuerit ac dixerit: *ingrata patria, ne oſſa qvidem mea habebis*; fuit autem noctu in villa ſua Linterni, incertum à qvô, ſtrangulatus.

Annibal cùm toto orbe hoſtem Romanos qværeret, neqve eorum manus diutiùs effugere poſſet, hauſtô veneno ſibi vitam abrupit.

Romanorum legatus P. *Lænas* Antiochum Regem Syriæ baculo circumſcripſit, dicens, *ex hôc circulo non egredieris*,

antequàm dixeris, velisnè *amicus* Romanorum, an *hostis* esse.

Duos habebat *Philippus* Macedonum Rex filios, *Demetrium* & *Perseum*.

Demetrius jussu patris fuit calumniis Persei circumventus, paulò ante mortem suam strangulatus, successore relictô Perseo, qvô victô & captô Romani Macedoniam in provinciæ formam redegére, atqve ita initium fecerunt destructionis tertiæ monarchiæ, jam enim duo tantùm restabant regna Syriæ & Ægypti.

Seqvitur nunc tertium & ultimum bellum Punicum, in qvô Carthago funditùs fuit aversa atqve deleta. Vehementer dubitabant Romani, *an tanta & tam magnifica urbs esset delenda?* Duæ erant in senatu contrariæ sententiæ, una Scipionis *Nasica*, qvi censebat *Carthaginem non esse delendam*: ratio ejus hæc erat, *ne deletâ Carthagine Romani internis dissidiis inter se conflictarentur*. Altera sententia erat M. *Catonis*, qvi censebat *funditùs esse delendam*, demonstratô periculô, qvod Romanis à viciniâ tantæ urbis immineret, ac propterea maturas secum in senatum attulit uvas, cùmqve Patres earum pulchritudinem admirarentur, *atqvi*, inqviebat *Cato*, *triduum est, ex qvô Carthagine sunt allata*, hinc Romani intel-

tellexerunt, qvàm propinqva esset Italiæ Carthago & qvàm periculosum esset tam propinqvam habere præpotentem urbem; decreverunt ergo delendam esse Carthaginem. Carthaginienses, cùm viderent nullas æqvas conditiones à Romanis impetrari posse, statuerunt ad extremum usqve se defendere, & in ruinis patriæ sepeliri, qvod etiam factum est: Carthago à Romanis incensa qvindecim continuis diebus arsit, anteqvam tota conflagraret.

Phalaris Tyrannus Siciliæ homines non simpliciter interficiebat, sed novis excogitatis tormentis excruciabat. Venit ad illum qvidam artifex nomine *Perillus*; qvi Taurum æreum confecerat, in qvem conjecti ac subjectis ignibus tosti mugitum instar bovis ederent: placuit Phalaridi inventum, sed locô mercedis ipsum artificem Perillum primum in hunc taurum conjecit, ut suô exemplo probaret quòd promisisset.

Deletâ Carthagine restabat *Corinthus*, qvam & ipsi Romani censebant esse delendam, propterea qvòd commodissimo esset situ ad bellum Italiæ inferendum. Igitur hæc qvoqve urbs incensa ac solo æqvata fuit.

Viriatus ex latrone factus est dux præstan-

stantissimus, qvi Romanis maximas intulit clades, neqve apertô Marte, sed dolô fuit interfectus.

Postqvàm Romani debellaverant Carthaginem, Reges Macedoniæ, & Syriæ, & Corinthum delevissent, Hispaniam qvoqve sibi subjecissent, potentia illorum ad summum fastigium pervenit, neqve qvisqvam illis resistere poterat. Ausi tamen fuerunt nonnulli eorum potentiam lacessere, qvemadmodum interdum videmus canes allatrare eqvos & elephantes, qvi mox tamen temeritatis suæ pœnas dederunt. Primi fuerunt *Numantini* Hispaniæ, qvorum non plures erant qvàm decem millia, & tamen Romanos pudendis cladibus affecerunt, sed tandem extremâ desperatione interfectis priùs uxoribus ac liberis, se cum totâ urbe combusserunt. Ita Romani deletis omnibus hostibus ad *civilia* bella & *seditiones* domesticas sese converterunt. Duo fratres *Gracchi* populum contra patricios concitarunt legibus Agrariis, sed uterqve mox oppressus & interfectus fuit, inter hos motus *Jugurtha* Rex Numidiæ ipse ausus fuit Romanam autoritatem contemnere; ac suis fraudibus multum sanè negotii ipsis exhibuit, donec tandem à C. *Mario* confusè debellaretur.

Vix confectô hôc bello *Cimbri* & *Teutones*, id est Saxones & Germani hodiè Dani, cum innumerabili multitudine Italiam penetrarunt, sed & illos C. *Marius* internecione delevit. Post tantas victorias Romani jam apertó Marte inter se certare cœperunt, nam omnes Italiæ populi conjurarunt contra Romanos, & nolebant pati, ut civitas Romana primatum sive imperium in reliqvam Italiam affectaret, sed omnes volebant esse æqvali locô ac jure, Bellum hoc vocatur *Marsicum*, & qvamqvam Itali Romanos atrocissimè impugnarent, tamen victi & denuò subjugati fuerunt. Durante hôc bello civili *Mithridates* Rex Ponti omnium sui temporis bellicosissimus & potentissimus, statuerat Romanos subitò opprimere. Itaqve atroci edictô unâ die 80000. Romanorum in Asia trucidari jussit, qvapropter Romani bellum contra illum decreverunt, sed inter se discordes alii C. *Marium* ex plebe, alii L. *Syllam* ex nobilitate Imperatorem hujus belli designâre: hinc atrocissimum inter ipsos bellum civile, Ducibus C. *Mario* & L. *Sylla*. Incredibile dictu, qvantis in se mutuò sævierint cladibus, ita qvidem ut in ipsâ urbe Roma Theatrum omnis inhumanitatis exhiberetur. Modò enim

enim prævalebat C. *Marius*, modò L. *Sylla*, neqve alter alteri ullam gratiam præstabat, præsertim verò C. *Marius*, qvi jam septimùm Romæ fuerat Consul, & ad septuagesimum ætatis annum pervenerat, non poterat satiari cæde & sangvine suorum hostium. Tandem L. *Sylla* confectò bello Mithridatico Romam reversus, crudelissimam vindictam contra hostes suos exercuit, ac omnes, qvorum potiri poterat, interfecit, profugos aut delitescentes proscripsit, omnia illorum bona inter suos distribuit, deniqve se *perpetuum Dictatorem* creavit, C. *Marium* suum hostem ex sepulchro erui ac cineres ejus dispergi jussit. Ex hôc bello civili inter C. *Marium* ac L. *Syllam* natum fuit bellum *Sertorianum* in Hispania, qvô confectô Romani se converterunt contra Mithridatem Regem Ponti, qvi tandem à Cn. *Pompejo* ad mortem adactus fuit. Assueverat Mithridates à juventute veneno. Inde *Antidotum* contra venenum vocatur *Mithridatium*: qvapropter Mithridates obsessus à Pompejo volebat se necare venenô, sed non poterat propter naturæ suæ assuetudinem, ergò à famulo suo fuit confossus. Intereà Romæ C. *Catilina* contra Remp. conjuraverat, qvem M. T. *Cicero* tunc tempo-

O 2 ris

nis consul oppressit, qvò factò C. J. *Cæsar* missus cum exercitu fuit in Galliam, Germaniam & Britanniam, Galliam totam debellavit, Germaniam & Britanniam tantùm vidit & ingressus fuit. Tres tunc temporis erant apud Romanos potentissimi in Republica Cn. *Pompejus*, M. *Crassus* & C. J. *Cæsar*, hi totam Remp. pro arbitrio regebant, & reliqvum senatum pro lubitu opprimebant. Cùm igitur M. *Crassus* in bello Parthico fuisset interfectus, J. *Cæsar*, & Cn. *Pompejus* ad arma civilia proruperunt. Controversia erat de *Monarchia*: uter illorum deberet esse princeps Romanorum. J. *Cæsar* fulminis instar Italiam invasit, & Cn. *Pompejum* cum senatu expulit, eumqve in Thessalia apud oppidum Pharsalum ingenti prælio superavit. Cn. *Pompejus* fugit in Ægyptum, sed ibi jussu Regis Ptolemæi Dionysii capite fuit truncatus. J. Cæsar deinde per Ægyptum, Asiam, Africam, & Hispaniam reliqvias factionis Pompejanæ delevit, ac qvicunqve clementiam ejus amplecti volebant, in gratiam recepit, inprimis Ciceronem: deinde omnibus confectis bellis, *Dictator* perpetuus, id est, Monarcha Romanorum fuit creatus, sed vix per sex menses hâc gloriâ frui potuit: qvippe in ipsâ curiâ Pom-

Pompeji à Senatoribus viginti tribus vulneribus nefariè fuit interfectus, & suô sangvine qvartam Monarchiam, qvæ vocatur Romana, inauguravit.

HISTORIÆ CIVILIS,

LIBER SEXTUS.

SExtus complectitur res à J. *Cæsare* usqve ad tempora & imperium *Caroli* Magni, id est spatium ferè octingentorum annorum. Igitur cùm interfectus fuisset J. Cæsar, duæ factiones emerserunt, qvarum una volebat ulcisci mortem Julii *Cæsaris*, & interfectores ejus ad supplicium poscebat, cujus capita erant Oct. *Augustus*, & M *Antonius*: altera volebat sancire *Amnestiam*, id est oblivionem omnium injuriarum, & autoritatem senatus sive Reipublicæ restituere. Hujus caput erat M. T. *Cicero*. Prior factio prævaluit ac omnes J. Cæsaris interfectores iterùm meritò suppliciò affecti fuerunt. Qvippe *Augustus*, *Antonius* & *Lepidus* hactenus inter se ho-

ftes, conjunctis tandem animis armisqve *TriumViratum* instituerunt, & omnes suos hostes proscripserunt, inter qvos etiam relatus M. *Cicero* crudeliter trucidatus jussu Antonii. Sed neqve diuturna inter Triumviros concordia fuit, qvippe *Augustus* primò oppressit Collegam suum Lepidum, mox ipsum Antonium aggressus apud Actium, Epiri Promontorium, navali prælô eum superavit, & in Ægyptum fugientem persecutus, ibidem cum uxore *Cleopatra* mori coëgit, ac Ægyptum Romanam provinciam fecit. Ita Augustus factus fuit primus Monarcha Romanorum, à qvô perpetuâ serie ad nostra usqve tempora Romani Imperatores descendunt. Sub hôc Augusto natus fuit Jesus *Christus* Anno Mundi 4000.

Qvod igitur spectat Historiam Imperatorum sive Cæsarum, eam summatim & compendiô nunc exponemus. Pleriqve omnes Cæsares flagitiosissimi fuerunt Tyranni, ex qvorum historia nihil aliud discere possis qvàm exempla crudelitatis, intemperantiæ, lasciviæ, ac abominabilium facinorum. Qvippe si excipias Augustum, Flavium & Titum *Vespasianum*, Nervam, Trajanum & prætereà paucos, aliqvot, cæteri non nisi

mon-

monstra fuerunt in perniciem & dedecus orbis Romani imperantes. Sed in Augusto virtutes fuerunt egregiæ, paucis qvibusdam maculis vitiorum aspersæ, sub eô lingva Latina & magna ingenia qvàm excelsissimè floruerunt, unde Sæculum Augusti pro elegantissimo habetur. Semel tantùm insignem cladem in Germania ab *Arminio* Duce Cheruscorum accepit, amissis tribus legionibus. Imperium, præsertim urbem Romam, ad summum magnificentiæ fastigium evexit, ac gloriabatur se *Romam* accepisse *lateritiam*, & relinqvere *marmoream*.

Augusto successit *Tiberius* summus simulandi ac dissimulandi artifex, sed artium Politicarum callentissimus, cujus exemplum hodieqve omnes illi imitantur, qvi tyrannidem exercere volunt. Sub eô præcipuè floruit *Sejanus* speculum aulicæ potentiæ, qvem Tiberius ad summum potentiæ fastigium evexit, mox unico qvasi momento ad imam miseriam præcipitavit, ac trucidari cum liberis jussit. Extrema Tiberii, qvæ *Capreis* transegit, adeo sunt fœda & turpia, ut animus honestus à memoria illorum abhorreat: tandem Tiberius, qvandoqvidem turpis ejus anima corpore egredi nollebat, pulvinari fuit suffocatus.

Tertius Romanorum Imperator fuit C. Cæsar *Caligula*, qvô nullum unqvam monstrum inter homines magis abominandum vixit, & qvi, si potuisset, totum genus humanum extinxisset. Apud Tiberium adhuc aliqvis erat pudor & occultatio flagitiorum: Caligula autem nihil tam regium arbitrabatur; qvàm in publico abominanda qvæqve perpetrare. Ergo tertiô imperii annô à prætorianis militibus fuit interfectus. Hic est ille Caligula, qvi eqvum suum Consulem Romanum creavit.

Imperator *Claudius* homo fuit stupidus & segnis, sic tamen ut nulla magna flagitia perpetraret; regebatur à suis famulis & uxoribus, inter qvas fuit *Messalina* impudicissima fœmina, qvam occidi propterea jussit.

Ultimus ex familiâ Augusti Imperator fuit *Nero* Claudius, primô *qvinqvenniô* optimus princeps, unde proverbio dicitur: *qvinqvennium Neronis*, alterô autem qvinqvennio Caligulam flagitiis, si non superavit, saltem æqvavit. Supremum omnium ejus scelerum fuit, qvòd *Senecam* præceptorem & matrem suam *Agrippinam* interfecit, cujus interfectæ uterum inspexit, ut locum videret, in qvô tale monstrum conceptum fuisset.

Ergo

Ergo tandem à senatu Romano fuit proscriptus & ad infamem mortem damnatus, qvam ut evitaret, se ipsum jugulavit. Post mortem Neronis confusa fuit & lamentabilis imperii facies, qvippe exercitus alii Imperatorem creaverant *Ottonem*, alii *Galbam*, alii *Vitellium*, alii deniqve Fl. *Vespasianum*, Vitellius superavit Ottonem, Vitellium Fl. Vespasianus: inter hæc certamina urbs Roma cruentum belli civilis theatrum fuit. Tandem *Vespasianus* imperium suâ præsentiâ recreavit, ac satis laudabiliter administravit, nisi qvòd avaritiæ nimis indulsit. Eô imperante *Hierosolyma* funditus fuit deleta à T. *Vespasiano* filio, qvi patri in Imperio successit, idqve per biennium tenuit tantâ cum laude, ut *amor* & *deliciæ* generis humani appellaretur. Huic successit *Domitianus* frater Caligulæ & Neronis similium, cujus naturam crudelem præclarè depingit Tacitus in vita Julii Agricolæ.

Seqvuntur nunc Imperatores, qvi à Trajano ad Constantinum Magnum imperarunt, & *Trajanus* qvidem inter optimos Romanorum Principes recensetur, qvemadmodum ex Panegyrico Plinii patet. Unde hodieqve inter faustas principum acclamationes dicitur, SIS FE-

LICIOR AUGUSTO, MELIOR TRAJANO, Ei successit *Hadrianus*, qvi Judæos rebellantes qvàm gravissimè afflixit falsô illorum Messia occisô, & imperium Romanum nudô capite obivit. Post hunc regnavit *Antoninus* Pius optimus qvoqve & humanissimus princeps, qvi successorem habuit *Antoninum* cognomine Philosophum, qvi & ipse optimis Imperatoribus accensetur, ac Marcomanos Germaniæ populum profligavit, sed filium reliqvit omnium flagitiosissimum, *Commodum*, qvi Caligulam & Neronem repræsentavit, ac nullum genus flagitii prætermisit. Post qvem Imperator factus est Septimius *Severus* re & nomine talis, qvi Britanniam murô per transversam Insulam ductô contra Scotos & Pictos commutavit, ac Eboraci mortuus est. Hujus filius & successor fuit *Caracalla* & ipse pessimus, qvi fratrem *Getam* in sinu matris interfecit, ac Papinianum Jurisconsultum, qvòd eam cædem defendere nollet, trucidari jussit. Huic simillimus fuit *Heliogabalus*, de qvô nihil nisi tetrum & abominabile dici potest. Hunc excepit *Alexander* Severus, vir bonus & strenuus miles, qvi qvendam impostorem nomine *Turinum* fumô necari jussit, dicens, *fumô pereat, qvi fumum vendi-*

didit. Post hunc regnavit *Maximinus* fortissimus qvidem miles & Germaniæ longè lateqve vastator, sed simul crudelis Tyrannus, qvapropter senatus Romanus eum hostem judicavit, electis *Gordiano, Pupieno* & *Balbino* Imperatoribus. Maximinus in tentorio suo à militibus fuit interfectus, unà cum filio suo adolescente omnium pulcherrimo. His successit *Gordianus* junior, qvi in Oriente contra Persas res prosperè gessit, sed à militibus interfectus, successorem habuit *Philippum* Arabem, qvi & ipse paulò pòst interfectus fuit. Nam tunc temporis Imperatores Romani à militibus creabantur, & facilè iterùm ab illis destituebantur, ac interficiebantur. Secutus fuit Imperator *Decius*, qvem Scythæ in prælio interfecerunt. Nam circa hæc tempora Barbaræ Nationes undiqve imperium Romanum invadebant, neqve destiterunt anteqvàm omnia in Occidente, qvæ Romanis subjecta erant, destruxissent. Inde imperium pervenit ad *Valerianum*, qvem Sapores Rex Persarum in prælio cepit & tam contumeliosè tractavit, ut qvotiescunqve eqvum conscenderet, Valeriani tergum tanqvam scabellum pedibus premeret, ac tandem misero seni pellem vivo detraheret. Est

igitur Valerianus exemplum inconstantis fortunæ, qvi ab Imperatorio fastigio ad extremam miseriam fuit detrusus. Filius & successor Valeriani fuit *Gallienus*, omnium mortalium socordissimus, & Reip. negligentissimus, qvi susqve deqve habebat defectionem provinciarum & irruptionem Barbarorum, unde sub illô *triginta Tyranni*, qvi se Imperatores Romanos dicebant, emerserunt. Deinde imperavit *Aurelianus*, qvi collapsum sub Gallieno imperium masculè recuperavit, Tyrannos oppressit, Barbaros profligavit, ac inprimis *Zenobiam* bellicosissimam Reginam Orientis in triumpho Romæ duxit: sed tantus princeps cùm jam ipsis Persis bellum comminaretur, in itinere à suis familiaribus fuit interfectus. Huic successit *Tacitus*, qvi nihil memorabile gessit, nisi qvòd Historiam Cornelii Taciti in multa exemplaria transscribi & in omnibus bibliothecis collocari jussit, itaqve qvòd hodie præstantissimo illo autore fruimur, beneficium hujus Imperatoris C. Taciti est. Successorem habuit *Probum*, sub qvô prima fit mentio *Francorum*, qvi posteà Galliam occuparunt, ac ibi regnum Francorum, hodie florentissimum, condiderunt. Sed etiam Imperator Probus postqvàm

qvàm pacem imperio restituisset, à militibus fuit interfectus. Creatô in ejus locum Imperatore *Caro*, qvi fulmine percussus interiit, relictô pessimô filiô *Carino*, post qvem imperium suscepit *Diocletianus*, qvi collegas sibi ascivit *Maximianum* & *Constantinum* Chlorum, hic Diocletianus cum collegis suis imperium contra Barbaros defendit, ac amissas in Oriente provincias plerasqve recepit, sed novô prorsus exemplô se sponte imperio abdicavit, ac hortuli culturâ contentus, consenuit. Erant tunc misera & confusa tempora, tyrannidem exercentibus Galerio & Maxentio. Qvapropter Romani *Constantinum*, qvi posteà *Magnus* cognominatus fuit, ad imperium ab his tyrannis liberandum evocarunt, qvi Maxentium & Licinium prælio superavit, & imperium non tantùm ab oppressione Tyrannorum, verùm etiam Ecclesiam Christianam à persecutionibus gentilium liberavit: Qvippe à temporibus Apostolorum, *decem* horrendæ persecutiones Christianorum à Romanis Imperatoribus fuerant exercitæ. Prima à *Nerone*, 2. à *Domitiano*, 3 à *Trajano*, 4 à Sept. *Severo*, 5. à *Maximino*, 6. à *Decio*, 7. à *Valeriano*, 8. ab *Aureliano*, 9. à *Diocletiano*, 10. & ultima à

Maxi-

Maximiano. Primus itaqve Christianus Imperator fuit *Constantinus* Magnus, qvi templa gentilium ac Idola destruxit, Sacerdotes eorum & cultores ex urbibus in pagos expulit, unde *Ethnici* dicti fuerunt & Pagani; Christianam verò Religionem liberè in imperio exerceri jussit. Præcipuum operum Constantini Magni fuit, qvòd celebrarit Synodum *Nicenam*, in qvâ condemnata fuit hæresis Arrii, qvi *Christum* negabat esse *verum Deum*. Hic Constantinus sedem Imperii Romani relictâ Româ transtulit Byzantium, qvæ urbs ab ipso dicta fuit Constantinopolis.

Post obitum Constantini Magni Imperium Romanum in Occidente magis magisqve ad interitum declinare cœpit, donec tandem penitus deficeret in ultimo Imperatore *Augustulo*. Causa tantæ ruinæ fuit duplex: prima *divisio* imperii in Occidentale & Orientale, & discordia Imperatorum inter se: altera fuit *irruptio* Barbararum Nationum, qvæ imperium Occidentis in multas partes dilacerarunt, ac nova passim regna constituerunt. Ac primò qvidem qvod spectat divisionem imperii & discordiam Imperatorum, Constantinus Magnus tres reliqverat filios, qvi Imperium in totidem partes diviserunt; sed mox inter se facti discor-

discordes duo ex illis, *Constans* & Constantinus perierunt: tertius superstes *Constantius* Tyrannum *Magnentium* ad mortem compulit, *Gallum* Patruelem suum interfecit, *Julianum* Galliæ & Germaniæ præfecit, eumqve, qvanqvam invitus, successorem constituit. Ita Imperator factus est *Julianus* cognomine *Apostata*, eò qvòd à fide Christianâ ad Gentiles defecisset, ac religionem Christianam funditùs extirpare conaretur. Sed mox divina ultio ipsum in bello Persico deprehendit, qvippe lethali vulnere, incertum cujus manu, & ut opinio Christianorum ferebat, ab Angelo percussus, profluentem sangvinem manu exceptum per aërem sparsit, cum hâc blasphemâ voce: *Vicisti Galilae*, ita enim Christum per contemptum appellabat. Ejus successor fuit *Jovianus*, sed & ille intra annum periit in cubiculo qvôdam recenti calce tinctô, vapor enim calcis recentis & carbonum eam habet vim, ut præcordia præstringat atqve exanimet. Secuti in imperio *Valentianus* & *Valens* duo fratres, qvorum ille Occidentem, hic Orientem gubernabat: sed *Valens* superatus à Gothis cùm in tugurium qvoddam fugisset, ibidem à perseqventibus, immissô igne combustus fuit. Valentiano

nô successit *Gratianus*, qvi à Tyranno qvôdam Maximo fuit interfectus, successore relictô filio *Valentiniano* Secundô, sed & hic paulò pôst noctu strangulatus fuit. Ita Imperium Orientis & Occidentis pervenit ad *Theodosium*, qvi Tyrannos delevit, imperium fortiter ac laudabiliter gubernavit, ac divisit inter duos filios Honorium & Arcadium, qvorum ille Occidentis, hic Orientis Imperium obtinebat. Atqve his imperantibus Gothi imperium Occidentis captâ Româ destruxerunt. Rex Gothorum erat *Alaricus*, qvi Romam expugnavit anno Christi 412. 12. Aprilis. Atqve ab hôc tempore Roma totusqve Occidens præda Barbarorum fuit. Honorio in Occidente successit *Valentinianus* Tertius, Arcadio in Oriente *Theodosius* secundus, huic *Martianus*. Valentiniano autem Tertio successerunt adhuc aliqvi in Occidente, sed qvi præter nomen inane Imperatoris nullam ampliùs potentiam obtinuerunt. Ultimus autem Imperatorum Romanorum fuit in Occidente qvidam *Romulus* Momyllus *Augustulus*, in qvô duo fatalia nomina ruinam Imperii præsagientia concurrebant. Sicut enim Romulus primus fuit Romanorum Rex, & Augustus primus Imperator: Ita sub hôc Romulo

Au-

Augustulo Roma cum imperio periit. His igitur ultimis Imperatoribus inane nomen exercentibus Barbari totum Occidentem occuparunt, ac primò qvidem *West-Gothi* in Hispania, *Wandali* in Africa, *Saxones* in Britannia, *Franci* in Gallia, *Hunni* in Pannonia & Germania, nova regna condiderunt. Maximè formidabilis fuit potentia Hunnorum. Horum Rex erat *Attila*, qvi cum innumerabili exercitu per Germaniam in Galliam irrupit, sed ibi ingenti prælio Campis Catalaunicis ab Aëtio Valentiniani tertii legato fuit victus. *Attila* post tantam cladem plenus furoris in Italiam veluti tempestas qvædam irrumpit, omnia longè latèqve vastat, diripit, incendit, jamqve ipsam Romam funditùs delere statuerat, cùm precibus Leonis Episcopi Romani victus, relictâ Italiâ in Pannoniam rediit, ibiqve paulò pòst cùm nuptias celebraret, noctu in lecto à fœmina cultrò fuit confossus. Hæc vastitas Italiæ, dum eam pervagatur *Attila*, originem præbuit florentissimæ urbi Venetiarum, qvippe fugientes furorem Attilæ, in Insulas & æstuaria tumulosqve maris Adriatici se contulerunt, ibiqve locorum ingenio tuti exstruxére casas, & progressu temporis condidére urbem, ac in

Rem-

Rempub. coaluére, qvæ hodie ex potentissimis terrarum orbis censetur. Debet ergo tanta urbs felicem suam originem huic Attilæ, qvi nisi Italiam tam immaniter vastasset, Venetiæ conditæ non fuissent. Seqvuntur nunc illa tempora, qvibus nova regna & imperia, qvæ hodieqve florent per orbem terrarum, condita sunt. Nam qvemadmodum corruptio unius est generatio alterius, in Physicis, sic in Politica destructô unô imperiô necessariò nova debent exoriri regna & dominationes. Ergo ex ruinis Imperii Romani hæc nova regna originem sumpserunt. Primum regnum fuit *Italiæ*, qvod condidit *Odoacer* natione Herulus, sed hunc mox evertit & occidit *Theodoricus* Rex Ostro-Gothorum, qvi regnum Gothorum & Italiæ condidit, heros planè magnanimus, ac exemplar omnium virtutum regiarum, nisi qvòd Arrianismo fuit infectus. Regnum Gothorum in Italia destruxit Imperator *Justinianus* Primus per Duces suos *Belisarium* & *Narsetem*. Secundum regnum fuit *Anglo-Saxonum* in Britannia conditum à duobus fratribus, *Engisto* & *Horso*, qvi Saxones in Britanniam traduxerunt, & ibi septem regna condiderunt, qvæ vocantur Anglo-Saxonum. Hic Engistus dicitur con-

 didisse

didisse Burgum Leydensem, secundum illos versus: *Putatur Engistus Britanno orbe redux posuisse victor.* Hæc septem regna Anno Christi 800. coaluerunt in unam Monarchiam, qvæ hodie vocatur Anglia. *Tertium* regnum fuit *Francorum* conditum Anno Christi 420. à Faramundo, post qvem regnavit *Meroveus*, qvi occupavit magnam Galliæ partem, eamqve Franciam appellavit. Ab hôc Meroveo prima familia Regum Franciæ *Merovinga* dicitur. Sciendum enim est tres Regum Franciæ familias ad nostra usqve tempora regnasse. Prima est *Merovingorum*, cujus ultimus Rex fuit *Childericus* Ignavus, qvem *Pipinus* Dux Brabantiæ in monasterium detrusit, & se Regem Franciæ fecit, cujus filius fuit *Carolus* Magnus, qvi condidit secundam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Carolingorum.* Hæc familia defecit cum Carolo Simplice, qvem regnô spoliavit *Hugo* Capetus, qvi condidit tertiam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Capetingorum* & hodieqve regnat, hujus familiæ Capetingæ duæ fuerunt stirpes, *Valesia*, qvæ exstincta est Anno 1589. in Henrico Tertio, & *Bourbonia*, qvam condidit *Henricus* Qvartus, cujus nepos Ludovicus Decimus qvartus hodieqve in Gal-

Gallia regnat. *Qvartum* regnum sive potiùs imperium fuit Saracenorum Arabum fundatum Anno Christi 621. à Mahomete, qvi se Prophetam finxit ac non modo novum Imperium, verùm etiam novam religionem condidit. Atqve hoc imperium Saracenicum omnium, qvæ unqvam ab orbe conditô fuerunt, latissimè extenditur, ab extremis Indiæ finibus usqve ad terminos Hispaniæ. Qvippe Saraceni totam Hispaniam & magnam Galliæ partem expugnarunt. Horum Saracenorum potentia posteà translata fuit ad *Turcas*, *Persas* & *Tartaros*, nam apud hos populos hodie imperium Mahometicum suam sedem habet. *Qvintum* regnum fuit *Hungarorum*, qvod condiderunt Hungari, populus Scythicus circa annum Christi 900. qvod regnum hodieqve militaris qvidam campus Christianorum & Turcarum est, & unicum obstaculum, qvò minùs Turcæ in Germanjam penetrent. Amissâ enim Hungariâ, Turcis tota Germania usqve ad Mare Balticum exposita foret. *Sextum* regnum fuit *Longobardicum*, qvod in Italia Longobardi condiderunt: ultimus Rex Longobardorum fuit *Desiderius*, qvem superavit Carolus Magnus, atqve ita finem imposuit Regno Longobardico,

co. Hæc præcipua fuerunt regna, qvæ ex Romani imperii ruinis originem sumpserunt. Præter hæc regna superfuit in Oriente imperium *Constantinopolitanum*, in qvô præcipuè excelluerunt hi Imperatores. Primò qvidem *Justinianus*, qvi vel propterea æternam sui memoriam reliqvit, qvòd infinita legum Romanarum volumina per *Tribonianum* in unum corpus redegit: Secundò *Justinus*, qvi & ipse res magnas per Italiam gessit. Tertiò *Mauritius*, qvem Phocas cum conjuge & liberis capite truncari jussit, sed ipse qvoqve Phocas ab Heraclio Imperatore manibus pedibusqve truncatus, & in ardentem caminum conjectus fuit. Sub hôc Heraclio *Mahomed* Saracenorum Imperium condere cœpit, atqve ab eô tempore perpetua bella contra Saracenos Imperatores Constantinopolitani gesserunt, donec tandem Turcæ in locum Saracenorum successerunt, & captâ Constantinopoli Anno 1453. finem imposuerunt huic Imperio Orientis.

HI-

HISTORIÆ CIVILIS,

LIBER SEPTIMUS.

HActenus antiqvam & intermortuam Historiam tractavimus: seqvitur nunc recentior & hodierna, qvæ necessarium & præsentem usum habet in vitâ Politicâ. Antiqva scire eruditionis est; præsentia utilitatis & necessitatis. Qvatuor igitur antiqvæ illæ Monarchiæ, Babylonica scilicet, Persica, Macedonica & Romana, non habent majorem usum in vitâ humanâ, qvàm rudera & ruinæ priscorum ædificiorum, qvorum qvidem conspectus delectat, sed habitatio est incommoda. Jam ad Carolum Magnum accedimus, id est præcisè ad annum à Nato Christo 800. Diximus suprà Carolum Magnum condidisse secundam familiam Regum Franciæ, qvæ vocatur *Carolinga*. Is Carolus re & nomine fuit Magnus, debellavit enim Germaniam, præsertim *Saxones*, qvod nullus unqvam Romanorum Imperatorum facere potuerat. Tribus & triginta annis bellum illud Saxonicum duravit, cùm præ-

præferoces illi Saxones, qvi hodie Westphali vocantur, nollent suscipere religionem Christianam, donec tandem repetitis à Carolo Magno cladibus contusi jugum Christi & Imperium subirent. Ultimus Rex Saxonum fuit *VVitekindus*, qvi fide Christianâ susceptâ creatus fuit *Dux* Saxoniæ, cujus posteritas hodieqve longè lateqve per Germaniam dominatur, & ipsi Reges Franciæ hodierni ab illo Witekindo originem trahunt: *Qvippe* Hugo Capetus conditor tertiæ familiæ Regum Franciæ à Saxonibus originem traxit.

Inde *Carolus* Magnus sese convertit contra *Bavaros*, eorumqve Regem ultimum *Tassilonem* in Monasterium detrusit, ac deinde contra *Longobardos* in Italiam profectus ultimum illorum Regem Desiderium etiam in Monasterium conjecit, atqve ita cùm solus Carolus esset Rex Galliæ, Germaniæ & Italiæ, eaqve regna suis armis acqvisivisset, dignus visus fuit, qvi *Imperator* crearetur, nam inde usq; à temporibus Augustuli per 400. annos nullus fuerat in Occidente Imperator; ergo ipsô annô Christi 800. in festo nativitatis Christi *Carolus* fuit Romæ proclamatus Imperator, cum hâc voce Populi Romani & Germanorum: *Carolo*

Au-

Augusto *à Deo coronato Vita, salus & Victoria.* Ita Imperium Occidentis fuit instauratum, & ad nostra usqve tempora perpetuâ serie continuatum, qvanqvam jam multùm imminutâ potentiâ, avulsis Galliâ & Italiâ. Sola Germania hodie tuetur nomen & dignitatem Imperatoriam, ipsa qvidem satis per se valida & nunc concors. Carolus Magnus sedem suam Imperatoriam habuit *Neomagi* in Gelria, mortuus autem est *Aqvis-Grani.* Anno 814. Sed posteritas Caroli Magni inter se discors omnem illam potentiam suâ sponte confregit, ita qvidem ut in uno prælio inter tres filios Caroli Magni centum millia ex nobilitate Franciæ perierint; qvapropter Germani pertæsi illorum dissidiorum, statuerunt imperium ad se & ad suam gentem transferre, exclusis penitus Carolingis, idqve factum Anno Christi 911. Qvantus contemptus fuerit Caroli Magni familiæ, vel hinc patet. Carolus *Crassus* primus post Carolum Magnum obtinebat totam Galliam, Germaniam, & Italiam, & tamen Imperio fuit spoliatus consensu procerum, ita qvidem, ut per triduum etiam cibo destitueretur, & fame ipsi fuisset pereundum, nisi Episcopus Moguntinus ex culina sua ipsi aliqvid alimenti suppeditasset; qvapro-

propter ea Germani inposterum noluerunt habere Imperatorem, nisi Germanum. Eaq; lex ad nostra usq; tempora sanctissimè observatur. Primus itaqve Imperator fuit *Conradus* Dux Franconiæ, electus anno Christi 911. is defunctus, successorem constituit *Henricum* Ducem Saxoniæ, qvi vulgò vocatur *Auceps*, atqve hic Henricus Auceps Hungaros Germaniam atrocissimè vastantes fortissimè repulit, & primus in Germaniâ *oppida*, arces & urbes condidit: hactenus enim Germani habitabant per agros & campos dispersi, sine munitionibus aut urbibus. Cùm verò Hungari freqventes facerent invasiones, & populum inermem occiderent, vel abducerent, *Henricus* Auceps decimum qvemqve selegit, & in loca munita migrare jussit, tractare arma, exercere opificia vel mercaturam, reliqvi novem colebant agros, & ingruente bellô se recipiebant in oppida vel arces munitas. Atqve ita hodiernus Germaniæ status ab Henrico Aucupe fuit fundatus.

Post obitum Henrici Aucupis tres ordine *Othones* duces Saxoniæ Imperium Romanum obtinuerunt, primus dictus fuit *Otho* Magnus, propterea qvòd post Carolum Magnum omnium splendidissi-

mè & potentissimè regnaverit, ac Italiam & Romam sibi subjecerit. Hic Otho Magnus condidit urbem *Magdeburgum*, ibiqve sepultus Anno Christi 974. Ejus successor fuit *Otho* Secundus, cognomine *Sanguinarius*, & *pallida mors Saracenorum*, propterea qvòd contra Saracenos, qvi tunc magnam Italiæ partem obtinebant, gravissima bella gessit. Huic successit filius *Otho* Tertius, dictus *mirabilia Mundi*, propterea qvòd in juventute maximarum rerum spem & exspectationem præbuerit. Hic *Otho* Tertius dicitur instituisse septem *Electores*, penes qvos esset jus creandi Cæsaris, idq; factum fuisse tradunt circa Annum 1000. qvanqvam de Origine Electorum certi nihil constet, hæc tamen est communis ac vulgaris opinio, in qvâ pleriqve acqviescunt. Othoni Tertio successit *Henricus* Secundus Dux Bavariæ, qvi cognominatus fuit *Sanctus*, propter multa beneficia in Ecclesiasticos collata, dictus etiam fuit *Claudus*, propterea qvòd incessu claudicaret. Post hunc regnavit *Conradus* Secundus cognomine *Salicus*, Dux Franconiæ, qvæ Regio priscis temporibus *Salica* dicebatur, hic mortuus fuit Ultrajecti, & successorem habuit *Henricum* Tertium cognomine Nigrum, qvi

contra

contra Theodoricum Comitem Hollandiæ maximum bellum gessit, instigatus ab Episcopo Ultrajectino. Itaque Anno Christi 1047. Henricus Tertius cum exercitu in Hollandiam irrupit, ac *Rhenoburgum* & *Vlardingam*, qvæ tùm munitissima in his locis erant oppida, occupavit. Nondum enim illô tempore *Leyda* & aliæ urbes Hollandiæ emerserant, præter *Dordrechtum*, sed *Rhenoburgum* erat, qvod hodiè est Leyda.

Henrici Tertii filius fuit *Henricus* Qvartus, omnium Cæsarum & fortissimus, & infelicissimus, qvi J. Cæsarem multitudine victoriarum vel æqvavit, vel superavit. Duæ infelicitatis illius fuerunt causæ, prima qvòd admodùm adolescentulus factus fuit Imperator, puer nimirum decem annorum, & à Matre & tutoribus negligenter educatus, unde à juventute in magna vitia prolapsus, totâ vitâ, qvæ longæva fuit, illos errores corrigere non potuit. Coloniâ trans Rhenum vehendus in scapha, seipsum in Rhenum præcipitavit, ac nisi *Egbertus* Marchio Misniæ capillis arreptum ex profluente traxisset, in ipsâ pueritiâ suffocatus periisset. Totam Rempublicam administrabat fœmina mater illius, & prout Fœminarum Imperium viris ge-

nerosis molestum est, ita Principes Germaniæ illum ex sinu matris abstractum Archiepiscopo Bremensi *Adelberto* commiserunt, qvi bona Imperii sibi suisqve amicis distribuit. Postqvàm pervenerat *Henricus* Qvartus ad annum ætatis vigesimum secundum, in omnia vitia præceps, scortari, adulteria committere, subditos suos instar mancipiorum habere, regia facinora putabat, sed præcipuè irritavit gentem Saxonum omnium in totâ Germania bellicosissimam, & pervicacissimam, qvos impositis castellis frenare cogitabat, sed illi antiqvæ memores libertatis, initô fœdere arma sumpserunt, mori potiùs certi qvàm tales injurias perferre. Ad res horum temporum intelligendas sciendum, Germaniam circa annum Christi 1000. divisam fuisse in *qvatuor* magnas nationes, Francones, Saxones, Bavaros & Suevos. Francones, Suevi & Bavari componebant Germaniam superiorem, & vocabantur Germanicè *Oberlanders*, Saxones autem vocabantur *Niderlanders* sive Germania inferior; jam inter has qvatuor nationes erât perpetua æmulatio. Qvando Imperator creabatur ex natione Franconicâ, tunc statim se opponebant Saxones, Saxonibus Bavari, Bavaris Suevi. Jam verò Hen-

Henricus Qvartus erat ex domô Bavaric, ergo tota Saxonia contra illum conjuravit, qvæ indignè ferebat, imperium transferri ex Germania inferiore in superiorem. Qvis omnia prælia & bella enarrare possit? Papa Romanus, cui nihil poterat accidere gratius, qvàm discordare Germanos, hanc occasionem ambabus ulnis amplexus, Saxones rebelles in clientelam suscepit, promisitqve illis cœlum & terram, contrà verò Henrici factionem ad Tartara detrusit. Papa Romanus tunc temporis vocabatur *Hildebrandus* sive *Gregorius* Septimus, qvi primus ausus fuit Imperatores excommunicare, ac subditos à juramento fidelitatis absolvere. Henricus Qvartus qvamqvam toties campô victor, tamen in Italiam profectus fuit, ac se totum Papæ subjecit; miserabile dictu, qvàm contumeliosè habitus fuerit.

Primò coactus Cæsar Henricus Qvartus mediâ & acerrimâ hyeme, per nivosas & invias Italiæ Alpes, nudis pedibus proficisci, vilissimô indutus habitu, comitatus uxore & filiolô. Secundò cùm pervenisset ad arcem Canusinam, (in qvâ Papa Gregorius Septimus commorabatur,) per totum triduum nudis pedibus & capite à manè ad vesperam sine cibo &

potu, coactus fuit subsistere, ac lamentabili voce ac gestu misericordiam implorare. Papa intereà de sublimi fenestrâ despectabat, ac tantam abjectionem Romani Imperatoris irridebat. Qvartâ demum die Henricus ad Papam admissus, & spoliatus omni Imperio, ad privatam conditionem redactus est. Postqvàm Henricus Qvartus tantum flagitium commiserat, ac se & imperium Papæ subjecerat, tota Italia & Germania infremuit, rem proclamans indignam. Henricus Qvartus cùm videret, aliam salutis suæ non dari rationem, denuò à turpibus cum Papa pactis resiliens arma arripuit, sed omnia erant frustrà, itaqve tandem Principes Germaniæ illum tanqvam imperió indignum abdicarunt, qvod factum fuit Moguntiæ. Indutus omnibus ornamentis Imperialiabus accusatus fuit in conventu procerum malè administrati imperii: corona & reliqvæ vestes Imperatoriæ ipsi per vim detractæ, ac filio ejus impio Henrico Qvinto traditæ. Henricus Qvartus nudus & omnibus spoliatus profugit Leodium, jamqve iterùm parabat arma tantam vindicaturus injuriam, cùm mors illum rebus humanis exemit, sed longô tempore jacuit insepultus, donec tandem Spiræ tumulo majorum suo-

ſuorum fuit illatus, ubi hodieqve ſepulchrum illius conſpicitur. Seqvitur nunc filius ille impius *Henricus* Qvintus. Diximus nuper, qvomodo Henricus Qvartus omnium Imperatorum infeliciſſimus ſive à Papa, ſive à Principibus exagitatus fuerit, & oſtendimus origines illius mali fuiſſe duas, ætatem impuberem, & educationem maternam: qvapropter etiam filius Henrici Qvarti, nomine Henricus Qvintus, in proprium patrem omnem exercuit impietatem. Spoliavit illum regnô, à qvô vitam acceperat, & paſſus fuit patrem jacere inſepultum: Ergo terra & cœlum conjuravit contra Henricum Qvintum, ut oſtenderet honorandum eſſe patrem. Nam qvalia Henricus Qvintus filius, ille ingratus, patri ſuo intulerat, talia: Et atrociora fuit Henricus Qvintus paſſus, & hic primus Imperatorum Germaniæ fuit, qvi Papæ tradidit *Baculum* & *Annulum*, id eſt, Jurisdictionem Eccleſiaſticam. Tantô facinore commiſsô & ingratitudinis erga parentem, & proditionis erga patriam Henricus Qvintus obiit, nullô relictô ſucceſſore: Ergo Saxones elegerunt ſuum Ducem *Lotharium*. Mox oppoſuerunt ſe Saxonibus *Suevi*. Sub hôc Lothario ſecundò repertum fuit corpus juris Ro-

mani in Apulia, ideò Jurisconſulti præcipuè laudant Juſtinianum & Lotharium. Defunctô Lothario creatus fuit Imperator *Conradus* Tertius, Dux Sveviæ, cui ſtatim ſe oppoſuerunt Bavari. Sub hôc Conrado Tertio exortæ fuerunt famoſiſſimæ illæ factiones Guelphorum & Gibellinorum. *Guelphi* vocabantur, qvi defendebant partes Papæ contra Cæſares; horum dux erat Guelpho Dux Bavariæ. Qvi verò defendebant autoritatem Cæſaris contra Papam, illi vocabantur *Gibellini*, qvia Cæſar Conradus Tertius natus erat in oppido Sueviæ *VVaiblingen*. Ita Imperium Germaniæ pervenit ad familiam Ducum *Suevia* ſive Alemannos, excluſis Saxonibus, Bavaris & Franconibus. Conrado Tertio ſucceſſit Filius *Fridericus* Primus, qvem Latini vocant *Ænobarbum*, Itali *Barbaroßam*, id eſt rubram barbam; qvô nemo unqvam Imperatorum generoſiùs defendit majeſtatem Imperatoriam, & qvi Papam ac rebelles Italos majori cum animo repreſſerit. Sed qvidqvid ageret, tamen coactus fuit propter infelicitatem illorum temporum, collum ſuum ſubjicere pedibus Papæ. Qvanqvam hodieqve acerrimè diſputetur inter Hiſtoricos & Politicos: *an hoc unqvam factum fuerit?*

Re-

Respub. Venetiarum affirmat, & ab illâ origine imperium deducunt maris Adriatici. Germani credunt tale nefas fuisse commissum, sed indignantur. Tantus Imperator extremâ senectâ ablegatus in Asiam à Papa contra Turcas cùm æstivo die corporis refrigerandi ergo in Fluvium Cydnum insiliisset, repente fuit suffocatus. Friderico Primo successit *Henricus* Sextus, cognomine *Asper*, propterea qvòd atrocissimè sæviit in rebelles Siculos; & *Richardum* Primum Regem Angliæ in carcerem conjecit. Huic successit frater *Philippus* Dux Sueviæ, contra qvem creatus fuit Imperator *Otho* Qvartus Dux Brunsvicensis vel Saxoniæ. Ita Germania inter duos Imperatores distracta in propria viscera atrocissimè sæviit, sed Philippus octavo Imperii anno interfectus fuit hâc occasione. Erat qvidam Otho Comes Palatinus à Wittelsbach, qvi ambibat filiam Imperatoris Philippi: sed qvandoqvidem homicidium commisisse dicebatur, indignus habebatur affinitate Cæsaris. Ille vindictam spirans Imperatorem Philippum, in privato cubiculo valetudini suæ vacantem, strictô ense lethaliter vulneravit, ac per dispositos eqvos aufugit. Hæc vulgò recepta opinio est, res au-

autem aliter se habuit, ut alibi ostendemus. Ita Imperium solus *Otho* obtinuit, contra qvem creatus fuit Imperator *Fridericus* Secundus Rex Siciliæ & Dux Sveviæ, filius Henrici Sexti, atqve hic Fridericus Secundus denuò gravissima bella contra Papas Romanos gessit. Nam tunc temporis prævalebat potentia Paparum supra Imperatores.

Fuit hic Imperator *Fridericus* Secundus longè fortissimus, gloriosissimus & pugnacissimus, qvi se Papæ Romano & rebellibus acrem vindicem & hostem præbuit. Post ejus mortem diuturnum fuit interregnum per annos viginti duos, non qvòd nulli essent Cæsares, sed qvòd nemo illorum gereret curam Imperii. Qvippe Friderico Secundo successit filius *Conradus* Qvartus, contra qvem creatus fuit Cæsar *VVilhelmus* Comes Hollandiæ, sed hôc à Frisiis interfectô creati fuerunt duo Cæsares, *Richardus* frater Henrici Tertii Regis Angliæ, & *Alphonsus* Decimus Rex Castiliæ. Cæterùm omnes hi Cæsares nihil pro imperio effecerunt, neqve ullam autoritatem obtinebant: ergo repleta fuit Germania latrociniis. Jus erat positum in armis, potentior opprimebat infirmiorem, & hæc confusio duravit usqve ad an. Chr. 1273.

qvò

qvò creatus fuit Imperator *Rudolphus* Comes Habsburgensis, primus fundator familiæ *Austriacæ*, qvæ hodiè per Germaniam & Hispaniam qvàm latissimè dominatur. Qvippe hic *Rudolphus* cùm in prælio interfecisset Ottacarum Regem Bohemiæ, *Austriam*, *Styriam*, *Carinthiam* & alias qvàm plurimas provincias filio suo Alberto tradidit, eumqve creavit Ducem Austriæ. Sed anteqvàm ad alia perveniamus, commemorandus lamentabilis ille exitus Ducum Sveviæ, qvi à Conrado Tertio usqve ad Conradum Qvartum Imperium gloriosissimè obtinuerant. Igitur Conradi Qvarti filius fuit *Conradinus* hæreditate paternâ Rex Siciliæ & Dux Sveviæ. Sed Papa regnum Siciliæ ac Neapolis tradidit Carolo Duci Andegavensi, qvi erat frater Ludovici Noni Regis Franciæ. *Conradinus* hæreditatem paternam bellò repetiturus, cum exercitu in Italiam fuit profectus, sed præliò victus atqve captus in potestatem hostis sui Caroli pervenit, & ad mortem condemnatus fuit hâc sententiâ Mamini Qvarti Papæ Romani; *Vita* Conradini *Mors* Caroli, *Mors* Conradini *Vita* Caroli. Ergò decollatus fuit in urbe Neapoli, unàqve cum illò *Fridericus* Dux Austriæ. Cùm ascendisset fe-

rale theatrum caput Friderici Ducis Austriæ multis cum lachrymis deosculatus fuit, deplorans amici sui interitum: deinde Chirothecam suam cuidam Germano adstanti tradidit, ac proclamavit: *Se hæredem Regni* Neapolis *&* Siciliæ *instituere* Petrum Regem Aragoniæ, atqve ita intrepidus cervicem carnifici præbuit. Mox *Robertus* Comes Flandriæ & alii interfecerunt judicem, qvi sententiam capitalem contra Conradinum pronunciaverat, atqve ipse qvoqve carnifex statim fuit obtruncatus, ne qvispiam gloriari posset, qvòd tam nobilem sangvinem profudisset. Igitur *Petrus* Rex Aragoniæ ut indignissimam hanc Conradini cædem ulcisceretur, unâ die curavit interfici omnes Gallos, qvicunqve in Sicilia erant, qvorum recensebantur plus qvàm octo millia, & illa cædes Gallorum tantô cum furore peracta fuit, ut Siculi ne propriis qvidem filiabus pepercerint, qvas à Gallis impraegnatas arbitrabantur. Dies illa, qvâ hæc cædes commissa fuit, hodieqve vocatur *Vespera Sicula.* Facta est hæc cædes Anno 1281. ipsâ die Paschatis circa horam tertiam vespertinam, ad signum campanarum, qvæ precibus celebrandis tum impellebantur. Ita Deus innocentem Conradini sangvinem

nem ingenti strage Gallorum vindicavit, & Galli ab eô tempore amiserunt Regnum Siciliæ & Neapolis.

Post mortem Rudolphi Primi Cæsar creatus fuit *Adolphus* Comes Nassoviæ, cui se opposuit *Albertus* Dux Austriæ Rudolphi Primi filius: itaqve res ad prælium devenit, in qvô fuit superatus Adolphus, & manu Alberti interfectus. Neqve tamen *Albertus* Dux Austriæ diuturnum imperium obtinuit, paulò pòst & ipse interfectus à patruele suô *Joanne* Duce Sueviæ. Causa hujus cædis hæc fuit. *Joannes* repetebat ab Alberto Ducatum Sueviæ tanqvam hæreditatem suam: *Albertus* per ludibrium capiti ejus imposuit coronam stramineam, dicens: *per ætatem nondum esse capacem imperii.* Hâc injuriâ irritatus *Joannes* & à pravis consultoribus impulsus, Cæsarem Albertum patruum suum interfecit. Post Albertum Cæsar creatus fuit *Henricus* Septimus Comes Luceburgensis, qvi imperium magnâ prudentiâ & fortitudine gubernavit, præsertim verò Italiam factionibus Guelphorum & Gibellinorum miserè distractam pacavit, sed paulò pòst fraudibus Italorum venenô fuit necatus. Post ejus obitum duo electi fuerunt Cæsares dissentientibus electorum suffra-

fragiis, *Fridericus* Pulcher Dux Austriæ ab unâ, & *Ludovicus* Dux Bavariæ ab alterâ parte: hinc atrox totâ Germaniâ bellum, qvod tandem finitum fuit captivitate Friderici. Ita solus Ludovicus Qvartus Dux Bavariæ Imperium obtinuit, qvi fratrem suum natu majorem *Rudolphum* Electorem Palatinum, omnibus ditionibus expulit ac spoliavit: inde illæ inter Comites Palatinos & Duces Bavariæ in hanc usqve diem durantes controversiæ. Hic *Ludovicus* Qvartus maximas contentiones exercuit cum Papis Romanis, & ab illis multoties fuit excommunicatus, sed eorum furores fortiter ac generosè repressit, donec tandem mortem obiret, eiqve succederet *Carolus* Qvartus Rex Bohemiæ, qvi vocatur *pestis imperii*, propterea qvòd privato intentus commodo pleraqve vectigalia Imperii abalienaverit; sed unicâ re perpetuam laudem consecutus fuit, qvòd condiderit *Auream Bullam:* Aurea autem bulla vocatur *lex Imperii Germanici fundamentalis, in qvâ definiuntur jura & Imperatoris & Principium*, cui legi appensum est aureum sigillum, qvod vocant *bullam*, unde ipsa lex aurea bulla dicitur. Factum hoc est Anno 1356. in comitiis Norinbergensibus. Carolus Qvartus

tus successorem in imperio habuit filium *VVenceslaum*, omnium mortalium ignavissimum & turpissimum, cujus tota vita nihil aliud qvàm mera spurcities fuit, & qvi imperium non plus æstimavit qvàm rem vilissimam, solis voluptatibus & otio indulgens: qvapropter ter conjectus fuit in carcerem fœdissimum, ex qvô tamen semper evasit ac atrociùs sævire cœpit, semper secum in curru habens carnificem, qvem compatrem suûm appellabat, & qvô utebatur ad supplicia de obviis sumenda. Ergo Electores ipsum imperiô spoliarunt anno Christi 1400. ac in ejus locum electus fuit *Robertus* Elector Palatinus, Wenceslao intra Bohemiam suam se continente ac imperium susq; deqve habente, dummodò cellam suam instructam haberet vinô Rhenanô Baccharacense. Roberto successit *Sigismundus* frater Wenceslai, Rex Hungariæ & Bohemiæ, cujus tempora fuerunt perturbatissima, propter dissidia Ecclesiastica, & Papalia. Qvippe cùm *Joannes* Hus, Theologiæ Professor in Academia Pragensi, & *Hieronymus* Pragensis in Concilio Constantiensi contra datam ab Imperatore fidem, tanqvam Hæretici combusti fuissent, Bohemi arreptis armis mortem eorum tanqvam Martyrum, vindicandam

dam

fragiis, *Fridericus* Pulcher Dux Austriæ ab unâ, & *Ludovicus* Dux Bavariæ ab alterâ parte: hinc atrox totâ Germaniâ bellum, qvod tandem finitum fuit captivitate Friderici. Ita solus Ludovicus Qvartus Dux Bavariæ Imperium obtinuit, qvi fratrem suum natu majorem *Rudolphum* Electorem Palatinum, omnibus ditionibus expulit ac spoliavit: inde illæ inter Comites Palatinos & Duces Bavariæ in hanc usqve diem durantes controversiæ. Hic *Ludovicus* Qvartus maximas contentiones exercuit cum Papis Romanis, & ab illis multoties fuit excommunicatus, sed eorum furores fortiter ac generosè repressit, donec tandem mortem obiret, eiqve succederet *Carolus* Qvartus Rex Bohemiæ, qvi vocatur *pestis imperii*, propterea qvòd privato intentus commodo pleraqve vectigalia Imperii abalienaverit, sed unicâ re perpetuam laudem consecutus fuit, qvòd condiderit *Auream Bullam:* Aurea autem bulla vocatur *lex Imperii Germanici fundamentalis, in qvâ definiuntur jura & Imperatorũ & Principium,* cui legi appensum est aureum sigillum, qvod vocant *bullam,* unde ipsa lex aurea bulla dicitur. Factum hoc est Anno 1356. in comitiis Norinbergensibus. Carolus Qvartus

tus successorem in imperio habuit filium *Wenceslaum*, omnium mortalium ignavissimum & turpissimum, cujus tota vita nihil aliud qvàm mera spurcities fuit, & qvi imperium non plus æstimavit qvàm rem vilissimam, solis voluptatibus & otio indulgens: qvapropter ter conjectus fuit in carcerem fœdissimum, ex qvô tamen semper evasit ac atrociùs sævire cœpit, semper secum in curru habens carnificem, qvem compatrem suum appellabat, & qvô utebatur ad supplicia de obviis sumenda. Ergo Electores ipsum imperiô spoliarunt anno Christi 1400. ac in ejus locum electus fuit *Robertus* Elector Palatinus, Wenceslao intra Bohemiam suam se continente ac imperium susq; deqve habente, dummodò cellam suam instructam haberet vinô Rhenanô Baccharacense. Roberto successit *Sigismundus* frater Wenceslai, Rex Hungariæ & Bohemiæ, cujus tempora fuerunt perturbatissima, propter dissidia Ecclesiastica, & Papalia. Qvippe cùm *Joannes* Hus, Theologiæ Professor in Academia Pragensi, & *Hieronymus* Pragensis in Concilio Constantiensi contra datam ab Imperatore fidem, tanqvam Hæretici combusti fuissent, Bohemi arreptis armis mortem eorum tanqvam Martyrum, vindicandam

dam susceperunt Duce fortissimô Joanne *Zisca*. Hoc bellum vocatur *Hussiticum*, in qvô infinitæ strages à Bohemis editæ & acceptæ fuerunt, ac tota Germania illud incendium non potuit exstinguere, Hussitis audaciâ desperatâ pugnantibus. Inter has turbas obiit *Sigismundus*, & successorem habuit *Albertum* Secundum Ducem Austriæ, Anno Christi 1438. à qvô tempore Imperatoria dignitas perpetuò mansit in domô Austriacâ usqve ad præsentem Imperatorem Leopoldum, qvi ab Alberto Secundo Undecimus est ordine. Igitur Anno Christo 1440. creatus fuit Imperator *Fridericus* Tertius Dux Austriæ, cujus Imperium admodùm diuturnum fuit, erat enim Princeps pacificus & tranqvillus: sed eô imperante gravissimi motus, bella & mutationes in Europa exstiterunt, de qvibus nunc pauca qvædam commemoranda sunt. Tria tunc temporis maxima flagrabant bella. 1. Inter *Anglos* & *Gallos*. 2. Inter *Burgundos* & *Gallos*, & deniqve 3. inter *Christianos* & *Turcas*. Ac primò qvidem bellum Anglo-Gallicum qvod spectat, exortum illud fuit inter *Eduardum* Tertium Regem Angliæ, & *Philippum* Valesium Regem Galliæ. Hoc bellum tribus gravissimis præliis memorabi-

rabi-

rabile est, in qvibus omnibus victores fuerunt Angli. Primum fuit commissum ad sylvam *Cressiacam* in Picardia, in qvô triginta millia Gallorum perierunt & urbs *Caletum* ab Anglis fuit expugnata, qvam per ducentos ferè & triginta annos obtinuerunt. Secundum fuit navale ad *Slusas* Flandriæ portum, in qvô iterum Galli totam classem suam amiserunt cum 30000. militum. Tertium omnium infelicissimum Gallis prælium commissum fuit in Pictonibus, in qvô ipse Rex Gallorum *Joannes* captus ac in Angliam abductus fuit. *Secundum* bellum illorum temporum fuit inter Burgundos & Gallos, cujus hæc origo: *Joannes* Intrepidus Dux Burgundiæ & Comes Flandriæ per sicarios Parisiis interfici jusserat *Ludovicum* Ducem Aurelianensem, *Caroli* Sexti Regis Galliæ fratrem. Ad hanc cædem ulciscendam *Joannes* Dux Burgundiæ iterùm fuit interfectus. Ita pro utrâqve cæde ulciscendâ utrimqve capta fuerunt arma. *Tertium* bellum ejus temporis fuit inter *Christianos* & *Turcas*: qvod hôc Anno 1669. expugnatione Candiæ desiit. Turcarum Imperium Anno Christi 1300. condidit *Ottomannus*, à qvô Imperium *Ottomannicum* dicitur. Ex Asia Turcæ sedem Imperii transtulerunt in

in Europam: primò qvidem *Adrianopolim*, deinde *Constantinopolim*. Sigismundus Imperator cùm videret, Turcarum potentiam magis magisqve Hungariæ appropinqvare, Christianos Principes contra eos concitavit, qvod factum est Anno Christi 1395. à qvô tempore nulla inter Christianos & Turcas perpetua pax, sed tantùm induciæ fuerunt. Tria autem prælia maxima durante hôc bellô commissa fuerunt. Primum inter *Bajazetem* Turcarum, & *Sigismundum* Romanorum Imperatores ad urbem Nicopolim, in qvô Christianus exercitus totus à Turcis deletus fuit, & Joannes *Intrepidus* Dux Burgundiæ captus. Causa autem, qvare illum Turca incolumem dimiserit, neqve ut alios captivos occiderit, hæc fuit: qvia Turcus prævidebat Joannem esse ingenio turbulento, ac si dimitteretur, maximas turbas inter Christianos excitaturum, qvemadmodum etiam factum fuisse paulò antè commemoravimus. Secundum prælium commissum fuit inter *Vladislaum* Regem Poloniæ Hungariæqve, & *Amurathem* Secundum Imperatorem Turcarum, ad urbem *Varnam* anno Christi 1444. in qvô ipse *Vladislaus* occisus & totus exercitus miserabili clade concisus fuit. Causa erat perfidia Chri-

Christianorum, qvòd pacem cum Turcis initam, suasu Cardinalis Juliani, nefariè abrupissent. De hâc clade memorabili extant hi Versus:

Romulidæ Cannas, *ego* Varnam *clade notavi ;*
Discite Mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices jussissent rumpere pacem,
Non ferret Scythicum Pannonis *ora jugum.*

Tertium prælium commissum fuit inter *Ludovicum* Regem Hungariæ & Solimannum Imperatorem Turcarum Anno Christi 1526. ad oppidum Mohatz, haud procul Danubio, in qvô periit Rex *Ludovicus* cum toto exercitu. Ab eô tempore Turcæ occuparunt longè maximam Hungariæ partem, ac limites suos extenderunt ad fines Germaniæ usqve, in primis verò postqvàm expugnarunt Canisam, munitissimum propugnaculum in ipsis limitibus Austriæ.

Ut autem ad interruptam seriem Cæsarum revertamur, Alberti Secundi Cæsaris filius fuit *Ladislaus* Posthumus, sub qvô Regnum Bohemiæ & Hungariæ innumeris difficultatibus jactatum fuit, non secus ac navis aliqva in tempestuoso mari amissô gubernatore. Qvippe *Ladislaus*

jacta-

jactabatur, ab unâ parte inter tutores suos, sive fidem sive perfidiam, ab altera *Fridericus* Tertius Cæsar, proximus cognatus, & hæres, sese tutoribus opponebat. *Duæ* erant factiones, *una in Hungaria* & *Austria*, cujus caput *Ulricus* Comes Ciliæ: *altera in Bohemia*, cujus caput erat *Georgius* Bodiebracius. Intereà adolescebat *Ladislaus*, jamqve capax Regni videbatur, cùm Hungari conspirarunt in mortem Ulrici comitis Ciliæ, eumqvè omninò è medio tollendum censebant. Caput hujus conspirationis erat *Ladislaus* Huniades, Juvenis florentissimâ fortunâ, formâ & ætate, ac princeps juventutis. Is Ulricum Comitem Ciliæ publicè aggressus, *proditorem* appellavit; mox ortis rixis, ferrô trajecit, ac tanqvam re bene gestâ, factum coram Ladislao Rege defendit. *Ladislaus* altô corde dolorem premens, dissimulavit offensum, & prolixâ gratiâ Ladislaum Huniadem prosecutus fuit; ita ut juvenis improvidus nihil mali suspicaretur, donec redactum cum fratre Matthia in potestatem utrumqve Ladislaum carceri mancipavit, & non longâ usus Juris formulâ ad mortem damnavit. Ita *Ladislaus* Huniades aureâ indutus togâ, qvam Rex *Ladislaus* ipsi paulò antè donaverat, re-

vin-

vinctis post terga manibus, ad supplicium fuit productus: ipse juvenis 24. Annorum, aureâ per cervices dependente comâ, mortem haudqvaqvam formidans, illachrymante totâ adstantium coronâ: atq; ita vix qvatuor ictibus cervix ipsi abscissa fuit. Frater illius *Matthias*, Juvenis 15. Annorum & consiliorum fratris sui innocens per ætatem, in carcerem conjectus fuit. Rex *Ladislaus* existimans omnia in futurum pericula se evasisse, interfectô Ladislao Huniade, ad Regias cum *Caroli* Septimi Regis Galliæ filiâ nuptias animum adjecit, jamqve omnia festo Pragæ apparatu strepebant, ipsaqve regia sponsa cum splendidissimo comitatu in itinere erat, profectura Pragam: cùm repente Rex *Ladislaus* post cœnam ægrotare cœpit, ac sentiens extrema instare, (tanta vis morbi in juvenili corpore fuit,) *Georgio* Bodiebracio Gubernatori Bohemiæ Regnum tradidit, atqve intra paucas horas, ex qvô ægrotare cœperat, diem obiit, Anno ætatis circiter 20. Mortuô Ladislao, Hungaria & Bohemia Regibus destituebantur. Et Bohemiam qvidem statim occupavit *Georgius* Bodiebracius. Is *Matthiam* Huniadem, ex carcere, suæ mensæ admovit, & inter alios familiares ser-

sermones, *qvantam,* inqvit, *Matthia gratiam illi rependere velles,* qvi te de carcere liberaret? *Tantam,* Matthias inqviebat, *qvantum* præ servitute libertas æstimatur. *Et qvid,* regerebat Georgius, *si te insuper Regem faceret?* Jocari Georgium dicebat *Matthias*, neqve *miseris insultandum.* Tum verò *Georgius:* excessisse *Ladislaum,* vacare Regnum *Hungariæ:* id *Matthias* ut conseqvatur, in suâ manu esse: pacta *nuptialia* & qvasdam *conditiones* esse ineundas: *Matthias*, qvi motem in carcere exspectaverat, neqve libertatem modò, sed & regnum offerri videns, *nullas conditiones* detrectavit. Ita missus in Hungariam, Rex ibi *omnium applausu* constitutus fuit, neqve Hungaria unqvam majorem & feliciorem Regem habuit.

Seqvitur nunc ut exponamus, qvâ occasione domus Austriaca pervenerit ad possessionem Provinciarum Belgicarum. Erat tunc temporis Princeps Belgarum *Carolus* Audax Dux Burgundiæ: filius *Philippi* Boni, nepos *Joannis* Intrepidi, de qvô suprà diximus. Is *Carolus* unicam habebat filiam, nomine *Mariam*, hæredem tot provinciarum atqve etiam Hollandiæ. Ejus conjugium qvanqvam multi ambirent, tandem impetravit *Maxi-*

xi-

ximilianus Friderici Tertii, Imperatoris filius ac successor. Ipse *Carolus* Audax, insatiabiliter ambitiosus, bellum *Helvetiis* intulit, ac ab illis duobus ingentibus præliis fuit superatus, inprimis gravissimô ad *Moratum*, in qvô plus qvàm 50. millia Burgundionum & Belgarum perierunt. Extant hodieqve ingentes ossium cumuli, qvi eâ in strage perierunt, *Carolus* vinci nisi *moriens* non potuit. Igitur denuò instauravit bellum, & obsedit *Nancejum* Lotharingiæ Metropolim, sed & ibi tertiô præliô ab Helvetiis non tantùm superatus, verùm etiam occisus fuit, Anno Christi 1477. Hunc finem habuit *Carolus* Audax ultimus Dux Burgundiæ & Comes Hollandiæ. Eô sublatô *Maximilianus* per conjugium Mariæ, factus fuit *Princeps* Belgarum, ac familiam Austriacam in possessionem Germaniæ inferioris introduxit. Cæterùm Flandri peregrinam dominationem odio habentes Maximilianum Brugis in carcerem conjecerunt, & in ipsius conspectu præcipuos ejus familiares decollarunt, ipsô Maximilianô in extremo vitæ periculo versante. Ergo *Fridericus* Tertius Imperator pater ejus totam Germaniam pro filio liberando ad arma concitavit. Dux exercitus erat *Albertus* Dux Saxoniæ,

qvi

qvi præmium hujus belli obtinuit Frisiam & Groningam. *Maximilianus* ex carcere liberatus, qvanqvam veniam omnium delictorum promisisset, gravissimè tamen postea animadvertit in Flandros. Ex hoc conjugio Maximiliani & Mariæ Burgundæ natus fuit *Philippus* Archidux Austriæ & Princeps Belgarum, qvi duxit *Joannem* filiam *Ferdinandi* & *Isabellæ* Regum Castiliæ & Aragoniæ.

Qvemadmodum per conjugium Maximiliani & Mariæ *Austria* ac *Belgica*: sic per conjugium Philippi & Johannæ Austria, Belgica & Castilia conjunctæ fuerunt, & posita fundamenta præpotentis illius Imperii, qvod *Austriacum* & *Hispanicum* vocatur. Videbantur tunc temporis omnia conspirare ad familiam Austriacam in supremum humanæ potentiæ fastigium extollendam. Qvippe *Ferdinandus*, cognomento *Catholicus*, Aragoniam & Castiliam conjugio junxerat. Regnum *Navarræ* & *Neapolis* Regi Franciæ eripuerat, Regnum *Granadæ* expugnaverat Anno Christi 1492. eodemqve anno Novum Orbem, qvem hodiè vocamus *Americam*, occupaverat & detexerat per *Christophorum* Columbum. Ita certatim amplissima & ditissima regna ac bellicosissimæ provinciæ in unam Monar-

narchichæ Austriæ molem confluebant. *Philippus* ex Johanna Ferdinandi filiâ duos generat filios, *Carolum* & *Ferdinandum*, à qvibus hodieq; descendunt Hispaniæ *Reges*, & *Imperatores* Germaniæ. Qvippe Caroli posteritas hodiè regnat in *Hispania*, Ferdinandi in *Germania*.

Seqvitur nunc Annus 1500. qvô natus fuit *Carolus* Qvintus *Gandavi* in Flandria, patre *Philippo* Archiduce, & matre *Johannâ* Ferdinandi Catholici Regis Hispaniæ filiâ. Ab hôc Carolo Qvinto incipit historia *hodierna* vel *recentissima*. Qvippe *Carolus* Qvintus post mortem Maximiliani Primi avi sui Anno Christi 1519. Francofurti fuit creatus *Cæsar*, fuitqve omnium, qvi unqvam imperarunt, Cæsarum longè lateqve potentissimus, qvi *Germaniam*, *Italiam*, *Belgicam*, *Hispaniam*, *Africæ* & *Americæ* maximam partem, solus obtinebat, qvod nulli unqvam Imperatori ante illum accidit. Eô imperante maximum in religione dissidium exortum fuit. Qvippe *Martinus* Lutherus in Saxonia, & *Ulricus* Zwinglius in Helvetia, Papam Romanum tanqvam *Anti-Christum* taxabant; Hinc exortum est incendium totâ Europâ latissimum, Carolo Cæsare frustrà illud extingvere conante. In Politicis au-

tem maximi tunc temporibus fuerunt motus. Quippe *Franciscus* Primus Rex Galliæ, crescentem Caroli Quinti potentiam ægris oculis adspiciens, eam omni ratione sufflaminare conabatur. Verùm Caroli fortuna semper superior fuit, ita ut An. C. 1525. ipsum *Franciscum* Regem Galliæ in prælio apud Ticinum captum in Hispaniam mitteret. Eôdem Annô in Germania exortum bellum *Rusticum*, Rustici enim pertæsi servitutis, contra nobiles arma arripuerunt, & horrendas cædes per Germaniam patrarunt, donec tandem plus quàm centenis millibus interfectis in ordinem redigerentur. Anno Christi 1527. copiæ Caroli Quinti, Duce Carolo Borbonio, ipsam urbem *Romam*, & in eâ Papam ac Cardinales impetu ceperunt. Nunqvam Roma magis terribili clade afflicta fuit, adeò sævitum cædibus & omnibus militiæ flagitiis; sacra pariter & profana ludibrio erant, præsertim apud milites Germanos & Hispanos. Ita ditissima urbs in prædam cessit. Biennio pòst Anno Christi 1529. *Carolus* Quintus cum Papa Clemente Septimo reconciliatus fuit, & ab illô coronam Imperialem Bononiæ accepit. Anno 1530. celebrata fuerunt Comitia *Augustana*, in qvibus exhibita fuit à Protestan-

ſtantibus *Confeſſio* Fidei, qvæ vocatur *Auguſtana*, Anno Chriſti 1534. Anabaptiſtæ occuparunt urbem *Monaſterium* in Weſtphalia, & creaverunt Regem qvendam Johannem *Bocold*, ſartorem ex hâc urbe Leyda oriundum. Volebat is novam Monarchiam condere, & omnes alios principes ac Magiſtratum gladio occidere. Sed ſeqvente Anno 1535. captâ urbe Monaſterienſi, ipſe fictitius Rex *Johannes* Bocold ſupplicio affectus fuit, ac in ferreo corbe de turri Lamberti ſuſpenſus, hodieqve peregrinantibus ſpectaculum præbet. Iisdem annis *Carolus* Qvintus expeditiones ſuas Africanas ſuſcepit; expugnavit urbem *Tunetum*, ſed *Algeriam* fruſtrà obſedit, ac totam ſuam claſſem horribili naufragiô ibi amiſit. Reverſus in Germaniam, bellum *Juliacenſe* geſſit, & Ducatum *Gelriæ* expugnavit. Seqvitur nunc bellum inter Carolum Qvintum & Proteſtantes Germaniæ, qvod cepit anno Chriſti 1546. & aliô nomine vocatur *Smalcaldicum*, ab urbe Haſſiæ *Smalcalden*, in qvâ fœdus contra Carolum Qvintum à Proteſtantibus fuerat initum. Duces Proteſtantium erant *Fridericus* I. Elector Saxoniæ, & *Philippus* Landgravius Haſſiæ. Sed iterùm prævaluit fortuna Caroli Qvinti. Nam An-

no Christi 1547. in prælio apud *Mulbergam* Misniæ cœpit Electorem Joannem Fridericum, eumqve tanqvam *rebellem* ad *mortem* condemnavit. Verùm intercessione aliorum Principum, vitæ gratia ipsi facta fuit. *Philippus* Landgravius Hassiæ spontaneam deditionem fecit ac culpam deprecatus fuit: nihilominùs & *ipse*, & *Elector* Saxoniæ in carcere detenti fuerunt. Ergo cùm nullæ preces apud Carolum prævalerent, *Mauritius* Elector Saxoniæ Anno 1552. repentè cum exercitu oppressit Carolum Qvintum, ac totâ ipsum Germania expulit. Ita *Carolus* Qvintus omnem victoriarum suarum fructum qvasi momentô amisit, ac turpi fugâ Germaniam deserere coactus fuit. Igitur pertæsus Imperii, præsertim cùm Podagrâ gravissimè affligeretur, se & imperiô, & omnibus regnis, & Provinciis spontè abdicavit, ac rerum humanarum curâ solutus, in cœnobio Hispaniæ Sancti *Justi* privatam ac solitariam vitam egit, tandemqve Anno Christi 1557. defunctus fuit. Qvæ autem post obitum Caroli Qvinti ad nostra usqve tempora & annum 1670. per Orbem acciderunt, ea recentissimis Scriptoribus tradita, in hâc exiguâ Historia universali, studio brevitatis & ad alia festinan-

nantes nunc omittimus, præsertim cùm ex avorum & parentum traditione, cuivis notissima sint.

* Tempore Caroli Qvinti in tribus his regnis imperabat *Christiernus* Secundus omnium, qvi unqvam vixerunt, Tyrannorum immanissimus. Habebat ille vetulam qvandam Amsterodamo oriundam, qvæ vocabatur *Sibritta*, cujus etiam filiâ, qvæ vocabatur *Columbula*, pro concubinâ utebatur; & hæc Sibritta totum regnum gubernabat, ac Regem veluti Magicis artibus obnoxium sibi habebat. Rex Christiernus Sueciâ potitus, Stockholmiæ proceres ad splendidissimum convivium invitavit: tertiâ publicæ lætitiæ die omnes inauditos & indefensos capite truncari jussit, ac in omnes promiscuè veluti immanis bellua sæviit. Ergò tria regna Septentrionalia contra hunc Tyrannum justis furiis consurrexerunt: Christiernus turpi fugâ se in Belgium recepit ad Carolum Qvintum affinem suum cujus, sororem *Isabellam* uxorem habebat. Intereà *Dani* & *Norvegi* Fridericum Ducem Holsatiæ, *Sueci* Gustavum Reges sibi elegerunt. *Christiernus* cum exercitu regnum repetens in Norvegia fuit captus, ac ad perpetuos carceres condemnatus, in qvibus per 27.

annos miserabilem vitam egit, mortuus demum anno Christi 1559. & ab hôc tempore Dani & Sueci separatos iterùm Reges habuerunt.

Danorum Reges hi fuerunt.

Fridericus Primus, *Christianus* Tertius, *Fridericus* Secundus, *Christianus* Qvartus, *Fridericus* Tertius, &, qvi hodie regnat, *Christianus* V.

Svecorum Reges hi fuerunt.

Gustavus Primus, *Ericus* Octavus, *Joannes* Primus, *Sigismundus* Rex Poloniæ, *Carolus* Nonus, *Gustavus Adolphus* Magnus, *Christina*, *Carolus* Gustavus Comes Palatinus, &, qvi hodiè regnat, *Carolus* Undecimus.

II. Extinctâ familiâ *Jagellonicâ* Poloni exteros Reges qværere cœperunt, ac primò qvidem elegerunt *Henricum* Ducem Andegavensem, fratrem Caroli Noni Regis Galliæ, qvi cùm regnum fugâ deseruisset, electus fuit *Stephanus* Batorius; post hunc *Sigismundus* Rex Sveciæ, cui successerunt duo filii, *Vladulaus* Qvartus, &, qvi hodiè regnat, *Joannes* Casimirus, qvô se A. 1669. abdicante electus fuit *Michaël* Corebutus Wiesnowetzki.

III. Extinctâ *Joannis* Basilidis progenie circa Annum Christi 1604. maximi in Moscovia fuerunt motus, cùm qvidam

dam *Pseudo-Demetrius* regnum fraude invasisset, hôc impostore interfectô Russi tandem Anno 1612. elegerunt sibi Regem *Michaëlem* Fedrovitzium, qvi collapsum imperium Russiæ suâ prudentiâ restituit; ejus filius *Alexius* Michalovitz hodiè apud Russos imperat.

IV. Tempore Caroli Qvinti Imperator Turcarum fuit *Solimannus*, qvi Anno 1529. obsedit Viennam, ac maximam Hungariæ partem occupavit; ei successit filius *Selimus*, qvi Insulam Cyprum Venetis eripuit: huic alii, donec tandem Annô Christi 1640. Imperium Turcarum perveniret ad *Ibrahimum*, qvem Janizari Anno 1648. strangularunt; ei successit *Mahumedes* Qvartus, qvi hodieqve imperat, & Candiam An. 1669. expugnavit.

V. Post Carolum Qvintum Imperator Germaniæ factus frater ejus *Ferdinandus* Primus, cui successerunt *Maximilianus* Secundus, *Rudolphus* Secundus, *Matthias* Primus, *Ferdinandus* Secundus, sub qvô exortum fuit bellum Bohemicum Anno Christi 1618. qvod tandem totam Germaniam corripuit, & pace Monasteriensi Anno 1648. finitum fuit. Ferdinando Secundo successit filius *Ferdinandus* Tertius, huic Anno 1658. filius *Leopol-*

poldus Primus, qvi hodiè feliciter imperat.

Caroli Qvinti perpetuus adversarius fuit *Franciscus* Primus Rex Galliæ, & faciliùs fuisset aqvam conciliare igni, qvàm illos duos Principes stabili pace jungere. Ergo Europam impleverunt bellis nullô aliô exitu, nisi qvòd miseros suos subditos reciprocis cladibus affecerunt, cùm alter alteri ne qvidem pedem terræ eripere posset, sed mutuis se tantùm cladibus attererent. Hâc occasione *Solymannus* Turcarum Imperator Hungariam ferè totam occupavit, Francisco RegeGalliæ cum eô fœdus ineunte, neqve extincta fuerunt odia morte utriusqve, sed transmissa ad posteros *Henricum* Secundum Regem Galliæ, & *Philippum* Secundum Regem Hispaniæ, uterqve erat florente ætate, plenus spirituum, viribus & potentiâ æqvales. Ergo prælium commissum fuit ad Sanctum Qvintinum in Picardia Anno Christi 1558. cui interfuit ipse Philippus Secundus Rex Hispaniæ, tunc temporis Princeps Belgarum, ac victoriam obtinuit contra Henricum Regem Galliæ. Sed cùm *Philippus* Secundus spectasset in illô miserabili prælio tantam hominum internecionem, ab eo tempore nunqvam ampliùs interesse vo-

luit

luit bello, sed in Hispaniam se recepit, atqve ibi per Duces suos bella gessit. In memoriam hujus victoriæ ad S. Qvintinum *Philippus* II. extruxit magnificentissimum totô terrarum orbe Monasterium, *Escuriael* S. Martyri Laurentio dicatum, qvod templum Salomonis sumptuosissimô apparatu æmulatur. *Henricus* Secundus post fatalem ad Sanctum Qvintinum cladem cum Philippo Secundo pacem ac affinitatem iniit, & uterqve Regum conjuraverant in perniciem suorum subditorum, (qvi Reformati vel Protestantes appellabantur,) ut *Philippus* Secundus in Belgio, *Henricus* Secundus in Gallia Hæreticos extingverent, *Wilhelmus* Princeps Auriacus tunc temporis legatione fungens hoc ex ore Henrici Secundi intellexit. *Henricus* Secundus Rex Galliæ eôdem Anno in hastiludio à Gabriele Momorantio lanceâ in oculum adactâ fuit confossus, atqve ita miserabiliter periit, relictis qvatuor filiis impuberibus, *Francisco* Secundo, *Carolo* Nono, *Henrico* Tertio & *Francisco* Alensonio. Horum qvatuor filiorum mater Regens erat *Catharina* Medicea, qvâ fœmina nulla unqvam in Gallia ab orbe condito flagitiosior fuit, ideóqve vocatur ab Historicis *Qvarta Furiarum* &

Medea. Hæc *Catharina* pessumdedit familiam Valesiam, Regnumqve Galliæ infinitis cædibus implevit, & auctor fuit lanienæ Bartholemoanæ Anno Christi 1572. ubi specie nuptiarum omnes Reformati unâ die & horâ vel interfecti, vel ad necem qvæsiti fuerunt, Avus *Ludovici* Decimi Qvarti præsentis Regis Galliæ, nomine *Henricus* Qvartus, in his nuptiis erat sponsus, sed & ipse metu mortis adactus fuit, tantum nefas, qvô majus nunqvam orbis viderat, probare. Mox divina vindicta *Jus talionis* exercuit, *Carolus* Nonus biennio pòst Anno Christi 1574. (qvô annô Leyda ab Hispanis obsidebatur,) in proprio suo sangvine fuit suffocatus. *Henricus* Tertius, qvi præcipuus fuerat actor hujus lanienæ, post qvatuordecim annos in eôdem cubiculô, in qvô cædes tam injusta erat decreta, à Monacho qvodam *Jacobo* Clemente, cultro fuit confossus Anno Christi 1589. Ita extincta fuit linea Valesia Regum Galliæ, ac successit linea *Bourbonia*, cujus caput fuit *Henricus* Qvartus, qvi & ipse post incredibiles de hostibus suis victorias tandem Anno Christi 1610. 14. die Maji à sicario fuit interfectus. Huic successit *Ludovicus* Decimus Tertius, qvi ministro usus Cardi-

nale *Richelio*, duo maximi momenti opera peregit, 1. qvòd expugnavit *Rupellam*, 2. qvòd bellum in Germania & Belgio contra Hispanum & Cæsarem gessit, ac tandem relictô successore *Ludovico* Decimo Qvartô sub ministerio Cardinalis *Masarini*, qvi conjugia ac pace bella composuit, & nunc erroribus regni sui corrigendis occupatur.

VII. Tempore Caroli Qvinti regnavit *Henricus* Octavus Rex Angliæ, Princeps initiô Regni Magnanimus, sed ultimis annis totus luxuriâ & Tyrannide corruptus, qvi aliqvot uxores suas decollari jussit; Idem Papæ Romano omnem autoritatem abrogavit, ac se *caput Ecclesiæ Anglicanæ* appellavit, destruxit Monasteria per totam Angliam, &, ut unô verbô omnia complectar, truculenter regnavit. Is filium reliqvit *Eduardum* Sextum, Principem omni pietate & prudentiâ præditum, qvi primus in Anglia religionem reformavit, sed Anno ætatis Decimo Sexto præmaturâ morte obiit. Ei successerunt duæ sorores. Prima *Maria*, qvæ nupsit *Philippo* Secundo Regi Hispaniæ, crudeliter sævìit in omnes religioni Reformatę addictos, & autoritatem Papæ Romano in Anglia restituit, sed qvintô regni annô defuncta, suc-

successorem reliqvit sororem suam *Elisabetham*, qvæ ad regnum pervenit Anno Christi 1559. atqve hæc illa est Elisabetha, qvæ Angliam diutissimè & felicissimè gubernavit, autoritatem Papæ iterùm abrogavit. Reformatam religionem restituit, patrocinium Belgarum contra Hispanos suscepit, classem Hispanicam, qvæ *invincibilis* vocabatur, Anno Christi 1588. profligavit, ac tandem Anno 1603. obiit, & cum illâ extincta fuit series Regum Angliæ, Regnumqve pervenit jure Agnationis ad *Jacobum* Sextum Regem Scotiæ, qvi primus ab orbe condito factus fuit *Monarcha* omnium Insularum Britannicarum, id est *Angliæ*, *Scotiæ* & *Hiberniæ*. Hic *Jacobus* totô Regnô *pacificus* fuit, neqve ullum bellum gessit. Ejus successor fuit *Carolus* Primus Anno Christi 1625. sub qvô bellum civile in Britannia exortum fuit atrox & furiosum, in qvô tandem ipse Carolus periit, ac ejus posteritas à prædominante factione expulsa fuit. Durante interregno bellum inter Belgas & Anglos exortum, ac mutuis cladibus aliqvandiu gestum, tandem pace terminatum fuit: ita Anno Christi 1660. Angli Familiam Regiam restituerunt regno ad legitimum hæredem *Carolum* Secundum delato, qvi hodie-

die-

dieqve regnat, ſub qvo Londinum combuſtum.

VIII. Carolo Qvinto in Hiſpania ſucceſſit *Philippus* Secundus, ſub qvo Belgæ pertæſi Tyrannidis Ducis Albani, qvi non tantùm atrociter ſæviebat in religionem & vitam incolarum, verùm etiam decimo nummo contra conſenſum Ordinum imperato, omnia bona in fiſcum redigere volebat, defecerunt auſpiciis *Wilhelmi* Principis Auriaci: igitur exarſit bellum inter Hiſpanos & confœderatos Belgas diuturnum terrâ mariqve, donec tandem poſt 80. Annos *Philippus* Qvartus Anno Chriſti 1648. omni Juri & prætenſioni ſuæ renuntiaret, ac pacem perpetuam cum libera Repub. confœderata iniret. Anno Chriſti 1640. *Luſitani* à Philippo Qvarto Rege Hiſpaniæ defecerunt, ac proprium ſibi Regem *Joannem* Qvartum elegerunt, cui ſucceſſit Filius *Alphonſus* Sextus, qvi memorabilem victoriam de exercitu Hiſpanico apud urbem Evoram reportavit. Eo deſerto Luſitani *Petrum* fratrem ipſius elegerunt Regentem anno 1668. Atqve hic eſt ſtatus hodiernus Europæ, in AFRICA nihil hodiè memorabile accidit, niſi qvòd Princeps qvidam Maurorum, qvi vocatur *Gayland*, contra Anglos apud Ur-

Urbem *Tanger* bellum gerit, ac illis nuper ingentem stragem intulit, internecione deletis illorum copiis. *Taffilet*, regna Fex & Marucco expugnat. In Persia hodie regnat *Scha Abas* Secundus.

In regno Indiæ post mortem Magni Mogolis omnia dicuntur esse plena dissidiorum propter discordias qvatuor fratrum, qvi de Imperio contendunt.

Imperium *Sinense* his proximis annis expugnaverunt *Tartari* Orientales, & in eo hodiè dominantur; Sinenses profugi expugnarunt Insulam *Formosam*, qvæ erat Colonia Belgarum.

De Japonia nihil nobis adhuc certi constat, nisi qvod illa Insula satis pacificè à suo Imperatore gubernetur. Jedo terræmotu horribili ac inde incendiô Ann. 1657. conflagravit, cum centum millium hominum strage. Atqve hic est status hodiernus totius terrarum orbis.

SIT PAX IN DIEBUS NOSTRIS.

F I N I S.